

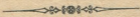
მ მ ა მ ბ ე

თ ვ ი უ რ ი ქ უ რ ნ ა ლ ი

წელიწადი მეთერთმეტი

№ VI

0 3 5 0 6 0, 1904

ტ ფ ი ლ ი ს ი

PRINTED FOR THE AUTHOR BY THE GEORGIAN ENCYCLOPEDIA PRESS, TIFLIS, GEORGIA

1904

0 8 6 6 0 6

საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკა

საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკა

საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკა

საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკა

Доволено цензурою, 18 Июля, 1903 г. Тифлисъ.

შინაარსი

I—ქედნის ლულუნი.—ქელანასი	83
II—გლეგი კაცი.—წიგნი მეორე, თავი V—VIII. რომანი გაღჭკულ ფონ ზოლენცისა.—თარგმანი ივ. ზოლუძორ- დგინოვისა.	11
III—სამუოზლო.—ოთხ-მოქმედების დრამა მეორე მოქმე- დება თარგმანი ოსმაღურიდან სანჯალ ბეგისშვილის აბაშიძისა	60
IV—თამარ მეფე და მისი ისტორიკოსნი.—(დასასრუ- ლი) მ. ჯანაშვილისა	1
V—ცხოვრება და ღვაწლი თედის გრიგოლ ორბე- ლიანისა.—თავი XIV. ა. ქუჩნარგასი	25
VI—სახალხო სწავლა-განათლება დანიაში.—ნინო ზურაბიშვილისა.	39
VII—ნარევი.—1. მავრიკაი.—2. ემილ დიუკლო.—3. გაბრიელ ტორდა.—4. ახალი ოპერა მასკანისა—5. ჩენი თეატრის სა- ნუგეშოდ.—6. დანტეს სიმბოლიზმი.—7. ქალი-პროფესორი. 8. ტოლსტოის აზრი სპენსერის შესახებ.—9. იბსენის ავად- მყოფობა.—10. მშრალი რძე.—11. ვეშაპების ამოწყვეტა.— 12. სიმპლონის ტუნელი.—13. ხოლერის ასაკრელი ჩირქი. 14. ხლოვინება სუნთქვისა. 15. სიცოცხლის წყარო. 16. მთვა- რის ჩამომავლობა. 17. ახალი, ძველში ნაპოვნი	65

VIII—**შინაური მიმოხილვა.** — სხვა-და-სხვა წოდებანი საქართველოში სწავლა-განათლების მხრით.— ფ. კა-გაჩაიშვილისა 73

IX—**უცხოეთის მიმოხილვა.**—გერმანია: შ. ნაური პოლიტიკა და საერთაშორისო მდგომარეობა.—პრუსიის სამეფო და პოლონელები.—რუხველტი.—ენგლისური ქველმოკმედება. . 97

დ ა მ ა ტ ე ბ ა :

დიონის ძალაძის ამბავი.—ძველი საზღაპრო მოთხრობა, ჰროფესორის ხახანაშვილის წინ-წიტყუაობით 1—56

ქედნის ღულუნი

„წმინდა თევდორე,
შენ ხარ მოწანე!
ხოხობს უთხარი,
წომცეს ჩემი ფთე.“

(ღვგენდა—გაგონილი კახეთში).

I

ისეთი უსარგებლო მდინარე, როგორც ალაზანი, ქვე-
ყნიერობაზედ არ მოიპოვებო, — ამბობენ კახეთ-ქიზიყში.

მართლაც და ალაზნის წყლით ერთი თვალი წისქვილი
არსადა ბრუნავს, არც ირწყვის სადმე ერთი ციდა ნახნავ-ნათე-
სობისა. სარგებლობის ნაცვლად დიდი ვნება და ზარალიც-კი
მოუტანია ალაზანს კახელებისათვის.

ოდესმე მრავალი სოფელი ყოფილი გაშენებული ალა-
ზნის ორსავე ნაპირებზედ. ამ ეამად კი მოსიანან მარტო მათი
ნაშთები. ნაკლებად არ უნდა ყოფილიყო ამ სოფლებში შე-
სანიშნავი ხუროთმოძღვრების ტაძრები. ამას ჰქოწმობენ ხშირი,
ზოგან დიდრონ ყორეებად გადაქცეული, ზოგან კი მთლიანად
გადარჩენილი კედლები.

ალაზანმა ძრიელ იცის მოდიდება გაზაფხულობით, როცა
მთებზედ თოვლი იწყობს დნობას, და წვიმიან ამინდებში.
ადიდების დროს წყალი ნაპირებს გადაჰლეკავს ხოლმე. სტო-
ვებს ატეხილ ქალებში, რაც რომ უსუფთაობა მოაქვს თან;
იხრწნება ყველა ეს და სწამლავს ჰაერს. ეს კიდევ არაფერი.
ალაზანი მეტის-მეტად მდორედ მოდის. ზოგან, რაც გინდა
ახლო იდგე ნაპირთან, არ გესმის ხმა, ისე მღუმარედ მოდის

წყალი. ზოგან კი ისმის ხმაურობა მისი, მხოლოდ ეს ხმაურობა არ გაფხიზლებს, არა გმატებს სიცოცხლის ძალას და გამჭირაობის უნარს, როგორც ზღვა ანუ ჩქარი და უხუილა მდინარე თვისი მოძრაობითა და მძლავრი ზვირთების ხმაურობით. როგორც მდუმარება, ისე უნდელი ხმაურობა ალაზნისა რაღაცნაირ სიღუნესა ჰფენს კაცის მთელ სხეულში; მოძრაობის ხალისს უკარგავს თვის მაყურებელს და მუდმივი ძილისაკენ იზიდავს. ძილი და სუნთქვა მოშხამილი ჰაერით—რა კეთილს დააყრის კაცს?

შემჩნეულია, რომ ვინც თავის ცხოვრებას მომეტებულ ნაწილად ალაზნის ახლო ატარებენ, როგორც, მაგალითად, მწყემსები, სნეულდებიან გამუდმებული ციებ-ცხელებით და უდროვოდ ესალმებიან წუთისოფელს. რაც უნდა საღი ჯანის პატრონი იყოს კაცი, მაინც ვერ შეიგნობს ალაზნის ციებ-ცხელებას.

ეკვი არ არის, ამ ციებ-ცხელებამ გაანადგურა ალაზნის ნაპირებზედ იმოდენა სოფლები.

II

ერთ ნასოფლარში აქამომდე დარჩენილა დაუნგრეველი დიდი ტაძრის კედლები და თალი საკურთხევლისა. მხოლოდ ორგან-სამგან, საძირკვლიდამ დაწყობილი თავამდე, შუაზედ გაურღვევიათ კედლები უშველებელ კაკლის ხეებს და გაქედნილან შიგ ისე, თითქოს განგებ მიუშენებიათ აქეთ-იქით კედლებიო. საკურთხევლის თაღზედ ამოსულა ბროწეულისა და ლელვის ბუჩქები. ნაეკლესიარის შუა გულში კი გადამჯდარა ნანგრევების ყორეზედ მსხვილი და ხავსმოკიდებული ფესვებით უზარმაზარი თელის ხე, რომელსაც მალლა წვერამდე შეჭხვევია ვეებართელა სისქის უსურვაზი. დანარჩენი ადგილი ნაეკლესიარისა დაფარულია ხოლმე გაზაფხულობით და ზაფხულობით ანწლითა და იმერული საფერავით. ამ ნანგრევებს უწოდებენ წმინდა თევდორეს საყდარს.

ნასაყდრალის ყოფილ ეზოში ტოლად და ხშირად დგანან თვალაუწვდენელი თელის, მუხის, მურყნისა და ბოკვის ხეები. ექვი არ არის, წმინდა თევდორეს მადლს დაუცავს დაუნდობელ გადაჩეხისადაც ეს ტყე, რომ ჯერ ცული არ შეჭხებია.

ამ დაცულ ტყეში ზაფხულობით მრავალი ქედანი იყრის თავს და ღულუნებენ, ანუ, ხალხის გადმოცემით, შესთხოვენ წმინდა თევდორეს ხოხობთან შეამავლობას, რათა დაუბრუნოს მან „ფრთე“.

III

ვინა ყოფილა წმინდა თევდორე?—სპარსეთის რომელსაღაც ყაენს ისე შეუმუსრავს ქართველების პოლიტიკური, ზნეობრივი და ეკონომიური ძლიერება, რომ აღარავისა სწამლა თურმე აღარც ღმერთი და აღარც სამშობლო. ბლომად იყვნენ თურმე ღვთის მსახურნიც და მეომარნიც; განსწავლულნი მღვდელმთავრებიც და გამოჩენილი მხედართმთავრებიც. მაგრამ ყველა ესენი სახელით ქრისტიანები და ქართველები ყოფილან, საქმით კი პირადი სარგებლობის მოტრფიალენი და მონანი მაჰმადიანობისა.

გადარჯულებისა და გადაგვარების სენს ერთად ერთი კაცი გადარჩენია. ეს კაცი იყო ვინმე თევდორე. ამან დაუწყო მხილება ყველას უშიშრად და დაუზოგველად. მისი ქცევა და მოქმედება არავის მოეწონა და პირველადვე მახლობლებმა და ნათესავებმა დაუწყეს დევნა.

IV

როგორი მკაცრი და დაუფერებელი ყოფილა თევდორე ყველასთან, შემდეგიდამ ჩანს. ერთხელ მივიღი თურმე მღვდელმთავართან. ამ უკანასკნელამ ჰკითხა: საით გიხეტეილია, იობის

ეშმაკოვო. თევდორემ უბასუხა: შენსა ტანადობასა ვიახელ, შენა უდასტურესი ვერ გიახლებიო.

— ჰაი, შე შეჩვენებულო და წყეულო, შენა!— შეჰყვირა მღვდელმთავარმა, — თვით შენა ხარ სატანაცა და იუდაც! გასწი დამეკარგე ახლავე აქედამ და თვალით აღარ გამეცადო როდისმე, შე მძოვრო და წამწყმენლო ქვეყნისავ, თორემ ამაზედ მეტი აღარ შემიძლიან!

შემდეგ ამ ამბისა სასულიერო მთავრობამ ურწმუნოდ აღიარა თევდორე, სამოქალაქომ კი სამშობლოს მტრად და მოლალატედ; ბოლო ორივემ ერთად დასახეს იგი ფრიად მავნებელ პირად, როგორც სარწმუნოებისა, აგრედვე სამშობლოს კეთილდღეობისათვის. ამისთვის ყველას აეკრძალა თევდორესთან დაახლოება და რაიმე საქმის დაქერა.

V

თევდორე თავისას არ იშლიდა: ამხელდა ყველგან და ყველას ბიწიერებაში. თვისი ამკვარი მოქმედებით საშინელი მძულვარება გამოიწვია მთელს ხალხში— თვალის დასანახად შესძავდა იგი ყველას. მაგრამ სიძულვილი და „სულელი თევდორე“-ს ძახილი როდი აკმარეს, — მოქმედებითაც დაუწყეს შეურაცხყოფა. დასცინოდნენ, სცემდნენ, ჰლანძღავდნენ და, ვინ იცის, რას არა სჩადიოდნენ მის დასამცირებლად. იგიც იძულებული გახდა შეეწყვიტნა ყოველი კავშირი ხალხთან, გაშორებოდა „სოფელს“, და შეეფარებინა თავი ტყისათვის და დაახლოვებოდა ნადირთა და ფრინველთა.

აღაზნის ქალაში ერთი ბარდი ამოირჩია თავისს საცხოვრებელ ადგილად და აქ იწყო მხურვალე ლოცვა, რათა უფალს გამოეფხიზლებინა მისი მოძმენი მომაკვდინებელი ზნეობრივი ძილისაგან. თევდორე არ იყო ხელდასხმული მსახური ღვთისა; მაგრამ მისი ლოცვა-ვედრება ისეთი მადლიანი და ძლიერი იყო აურმე, რომ ნადირნი და ფრინველნი გულსმოდგინებით

რსენდნენ ამ ლოცვა-ვედრებას და თვით უსულდგმულო ხეც-
ბიც კენწეროებს იხირიდნენ, როცა იგი ლოცულობდა.

VI

დიდი ხანი გავიდა მას აქედ, რაც თვედორე განდევნეს
„სოფლიდგან“. ფუფუნებასა და მონობაში მყოფთ არაფერი არ
აინტერესებდათ სხვა, რაც მათ პირადს საარგებლობას არ
შეეხებოდა. მხოლოდ ერთმა საკვირველებამ კი უნებლიედ
მიიქცია ყველას ყურადღება. ბნელს, უმთვარო ღამეში ალა-
ზნის პირად ერთი და იმავე ადგილიდამ აიშართებოდა ხოლმე
სვეტი ნათლისა და ბრწყინავდა, როგორც მზის სხივი.

ბევრი ფიქრისა და ბქობის შემდეგ გაიგზავნა რამდენიმე
გამოცდილი კაცი ამ მოჩვენების ადგილობრივ გამოსაკვლევად.
როცა იმ ადგილს მივიდნენ, გაგზავნილ პირთ გადაეშალათ
თვალ წინ ამნაირი სურათი: სენაკად გადაქცეულ ბარდში
ასვენია შარავანდედით მოსილი სხეული. ბარდის გარშემო
წამოსკუპებულან დათვები, მგლები, ტურები; ჩამოუყრიათ
ყურები და ნაღვლიანი თვალები მიუჩერებიათ განსვენებულისა-
კენ. მათთანვე ახლოს დგანან ირმები და მშველები; დაუც-
ქვეტიათ ყურები და ყელმოდერებულნი გადიყურებიან ბარ-
დში გაკვირვებული თვალებით. ხოლო მალლა ხეებიდგან სხვა
და სხვა ჰანგზედ დაჰგალობენ, დაჰქიკტიკებენ და დაჰლულუ-
ნებენ გარდაცვალებულს ფრინველნი.

ამ სანახაობამ ისე არ გააკვირვა მნახველნი, როგორათაც
იმ გარემოებამ, რომ შარავანდედით მოსილი სხეული „სულელი“
თვედორესი გამოდგა და თითქმის ზიზლით წამოიძახეს ერთ
ხმით: „ვინ სულელი თვედორე და ვინ წმინდანობა!“

VII

თვედორეს გვამის დასაკრძალად მრავალი სამღვდელოება
შეიკრიბა და მოაწყდა ყოველის მხრიდგან აუარებელი ხალხი.

თვით მღვდელმთავარმაც ისურვა ეპატებიანა თევდორესთან მის მიერ მიყენებული შეურაცხყოფა და ამის ნიშნად დაესწრო ანდერძის აგებაზედ.

ასე იყო დაწყობილება: ანდერძი უნდა აეგოთ იმავე ადგილს, სადაც გარდაიცვალა თევდორე; მხოლოდ შემდეგ წავსვენებინათ და დაეკრძალათ მახლობელ ეკკლესიის ეზოში. მაგრამ დაწყობილების სავსებით შესრულებას ერთმა საკვირველმა გარემოებამ შეუშალა ხელი.

გათავდა ანდერძის აგება. დაწესებულ დროს მღვდელმთავარი მიუახლოვდა გვამს და მოემზადა ამბორისათვის. აი სწორედ ამ დროს უცბად გაირღვა დედამიწა, შთანთქა გვამი და ყველასთვის შეუხებელი და უხილავი შეიქმნა.

VIII

ნათლის სვეტი არა ჰშორდებოდა იმ ადგილს, სადაც თევდორე ცხოვრობდა, მიიკვალა და შთანთქა მისი გვამი დედამიწაში.

ანდერძის აგების დროს მომხდარმა სასწაულმა გამოაფხიზლა ყველანი. დაუკვირდნენ თავიანთ თავს; შეიგნეს თვისი სიმდაბლე სულისა და ზნეობრივი სილატაკე და შეუდგნენ თვისს გადაქმნა-გადაკეთებას: სულის ამაღლებას და კეთილშობილურ გრძობათა მოპოვებასა და შეძენას. ამას კი შედეგად მოჰყვა განთავისუფლება სპარსეთის მონობისაგან.

მადლიერმა შთამომავლობამ იქ, სადაც განისვენებდა გვამი თევდორესი, ააშენა მშვენიერი ხურთ მოძღვრების ტაძარი; გაღიქება გარშემო ტყე და გაშენდა მის ნაცვლად დიდი საფელი.

IX

ეკლესიას დღისით მზის შუქი ანათებდა, ღამე კი თევდორეს საფლავზედ მდგომი სვეტი ნათლისა.

წირვა-ლოცვა განუწყვეტლივ სრულდებოდა, მლოცავე-ბითაც ყოველთვის გაქედლი იყო ხოლმე ეკლესია, რადგანაც ყოველის მხრიდგან მოეშურებოდა მრავალი სასოებით მავედრებელი.

ქვეყანაც აყვავდა სათნოებით, მყუდროებით და გულუხვობით. მაგრამ საბოლოო და დაუსრულებელი არაფერი ყოფილა ამ სოფლად და არც იქნება როდისმე. გამოაშკარავდა საქვეყნოდ, რომ რამდენსამე, და რაც უფრო განსკვირველი იყო ყველასათვის, წარჩინებულ პირთაგანს რაღაცა უხილავი ძალა არ უშვებდა ეკლესიაში. ამისთანა პირთ ხალხმა დასწამა სამშობლოს ღალატი და ორგულობა. ამ გარემოებამ ყველანი დააფრთხო: ვისაც არაფერი ხინჯი არა ჰქონდა გულში სამშობლოს წინაშე, ისიც-კი ვერა ჰბედავდა ეკლესიაში შესვლას; ვისაც გული წმინდა არა ჰქონდა, ის ხომ შორს გაუბრბოდა ტაძარს. შემცირდა ეკლესიაში მოსიარულეთა რიცხვი, ბოლოს თვით მისი მოსამსახურენიც კი ველარა ჰბედავდნენ ეკლესიის კარებზედ ფეხის გადაბიჯებას.

მცხოვრებლებმა იწყეს ნელნელა სოფლიდამ სხვა ადგილას გადასახლება; ბოლოს სრულად დაცარიელდა და აოხრდა იგი. ნათლის სვეტი გაჰქრა ეკლესიაში. საქართველოს ისევ მონობის (სპარსეთის) ქარიშხალმა დაჰქროლა. ტაძარი დაინგრა და ნასოფლარზედ გაშენდა ახლანდელი ტყე.

X

ერთხელ, იმდროს, როცა წმინდა თევდორე განდგეგლიად ცხოვრობდა ალაზნის ქალაში, მის თვალწინ ხოხობსა და ქედანს შორის სწარმოებდა ერთ გვარი შეთანხმება.

თურმე უწინ ხოხობს არც გრძელი ბოლო აშეენებდა და არც ქაჩორი. ისეთივე კუდრაქა და გალოკილი თავითა ყოფილა, როგორც ახლა ტყის ქათამა და კაკაბია. ამ უკანასკნელთაგან მხოლოდ იმითი ირჩეოდა, რომ ხეზედ ჯდებოდა. ხოხობს ძლიერ უშნოდ მიაჩნდა თავისი თავი სხვა ხეზედ მცხოვრებელ ფრინველებთან შედარებით; დიდად თაკილობდა უშნოობას და ბევრს ფრინველს უყურებდა შურის თვალით.

ნამეტნავად იტაცებდა ხოხობის გონებას და შურს უორკეცებდა ქედნის გრძელი ბოლო და მოხდენილი ქაჩორის სულითა და გულით ნატრობდა, რომ ერთ წუთს მაინც გამოჰსხმოდა მას ქედნის ბოლო-ქაჩორი.

XI

სილამაზის ტრფიალი და შური არ ასვენებდნენ ხოხობს. ბევრი იფიქრა რა საშუალებით დაჰპატრონებოდა ქედნის მოხდენილობას და ბოლოს შეუდგა საქმეს. იგი დაუახლოვდა ქედანს; ისე შეეთვისა, ისე მოხიბლა თვისი მოჩვენებული გულწრფელობით, რომ ყოვლის უარის უთქმელად ათხოვა ხოხობს თავისი ბოლო და ქაჩორი დროებით.

ერთიცა და მეორეც ხოხობს უნდა დაებრუნებინა პატრონისათვის მკათათვეში. ქედნის გულის დასამშვიდებლად ხოხობმა იქავე ახლოს მდგომი და ზეცისადმი ხელებ გაპყრობილი წმინდა თევდორე დაასახელა პირობის თავმდებად. ფრინველთაგან კი მარტო გუგული დაესწრო ამ პირობის მოწმედ.

თევდორეს არაფერი გაუგია მათი პირობისა; გუგული კი ყურს უგდებდა მოლაპარაკებას, გული უბრაზდებოდა ქედნის უქკუობასა და ხოხობის გაიძვერობაზედ, მაგრამ ვერ მოახერხა, გაეფრთხილებინა უბედური ქედანი. როცა ამ უკანასკნელმა გადასცა ხოხობს თვისი საუნჯე და თვითონ გატლევკილი დარჩა, მაშინკი ველარ მოითმინა გუგულმა: შამოჰკრა ფრთა ფრთას, გაფრინდა და დაცინვის კილოთი დაიძახა: „მკათათვე, მკათათვე! ხა, ხა, ხა!..“

XII

ბევრი მკათათვე გავიდა მას აქედ; ხოხობს ფიქრადაც არ მოსდიოდა თვისი პირობის შესრულება. მხოლოდ ძრიელ კი ეშინიან ახლაც, არ ჩაიხელონ სადმე ქედნებმა და არ წართვან ძალით ის, რაც გაიძვერობითა და მოტყუებით შეიძინა. ამისთვის ხეზედ აღარა ჯდება ხოხობი. ზამთარში, სიცივის დროს თუ შეჯდება ხეზედ,—რადგანაც დარწმუნებულია მაშინ, რომ ქედანი თბილ ქვეყნებშია წასული—თორემ სხვა დროს ბარდებიდგან არ გამოჰყოფს ხოლმე თავს. მინდვრადაც იშვიათად გამოდის, მხოლოდ უთუოდ შამებებში იმალება.

თუ როდისმე მეძებარმა ძაღლმა ააფრინა ხოხობი შამებებიდგან და მონადირის თოფს ცოცხალი წაუვიდა, საცა ჩამოეშვება, თავს ან ბუჩქებში, ან ხშირ ბალახებში წაჰყოფს, ბოლოს დამალვას კი არა ცდილობს. ყველა მონადირე ქედნისაგან მისეული ჰგონია ბოლოს და ქოჩრის დასაგლეჯად და ფიქრობს: „ქოჩორი მაინც შევირჩინო, თუ ბოლოს წამართმევნო“.

„მაგრამ ტყუილად ეშინიან ხოხობსაო: ქედანი ძლიერ მშვიდი, გაუბედავი, გულუბრყვილო, უთაური და მინდობილი ფრინველია, არამც თუ იმისი დაბრუნების უნარი და შნო არა აქვს, რაც წინად ხოხობისთვის უთხოვებია. არამედ, პირიქით, ნისკარტიც რომ მოაქამოს ვინმემ, ხოხობი იქნება თუ სხვა ფრინველი, შეიძლება ხმაც არ ამოიღოს. არც იმოდენი გამჭირაბობა და მოხერხება აქვს, რომ სხვა მტერი მიუსიოს ხოხობს, როგორც იმასა ჰგონია და შიშობს. ქედანს თვისი იმედი და სასოება მარტო წმინდა თევდორეს თავდებობაზედ დაუწყარებია და ეხვეწება: „ხოხობს უთხარი, მომცეს ჩემი ფრთეო“. გაივლის დრო და ჟამი. ესეც მოსწყინდება ქედანს და აღარც წმინდა თევდორეს შეაწუხებს თავისი თხოვნითაო“.

„გუგული კი ახლაც, როცა დაიღლება „გუგუ“-ს ძაღლი, თა და მოაგონდება, რა ნაირად შეეცდინა ხოხობმა ქედანი, გაფრინდება საითმე და თანაც დაჰძახებს: მკათათვე, მკათათვე! ხა, ხა, ხა!..“ო. დაამთავრებდა ხოლმე ასე განსვენებული კნეინა, ვისგანაც მაქვს გაგონილი ეს ლეგენდა.

მელანია.

გ ლ ე ხ ი კ ა ც ი

ვალქელმ ფან-ბოლენდისა

„მთავარ აგენტს“ ვალბენაუში გუსტავმა გაუფუქა საქმე, მაგრამ იმის ნალაპარაკევი გონებიდან მაინც არ გამოსდიოდა და მოუხედავად იმისა, რომ სამიკიტნოში ციტვიცის ნალაპარაკევეს სიცრუე და უსინიდისოთ გაბმული ქსელები უწოდა, მაინც იმის დანაპირებს ვერ ივიწყებდა და მთელის გულითა და სულით მისკენ მიიღვტოდა. ერთიკ ვნახოთ ამ საქმეში მართალიც ბევრი ურევია?! როგორ დაიჯეროს, რომ თავიდან ბოლომდის, რაცა სთქვა აგენტმა, სულ სიცრუე იყვეს. აქ გუსტავს ციტვიცის დასტამბული ქალაღდები მოაგონდა; იმათ, სხვათა შორის, მთავრობის ბექდებიც ესვა, —ეს გუსტავმა თითონ შენიშნა.

ახალგაზდა ბიუტნერი რალაც გამოურკვეველ მდგომარეობაში იყო, გული და სული ორად ეყოფოდა. ერთის მხრით ციტვიცის დანაპირები ძალიან მოსწონდა და მეორეს მხრით არ უნდოდა იმ კაცს დამორჩილებოდა, რომელიც ამ ცოტა ხანში ასე უღმერთოთ დასჯაბნა და მასხარათაც აიგდო. ესეც რომ არა ყოფილიყო, იმ მეგობრებისა და სოფლელი ბიჭებისაც რცხვენოდა, რომელნიც სამიკიტნოს ამბავს თავიდანვე დაესწრნენ და ისე გატაცებით მხარი დაუჭირეს.

გუსტავი სკდილობდა ციტვიცს არ მიჰკარებოდა, მაგრამ იმავე დროს ყოველ იმის მოქმედებას და ნაბიჯს გაზეთების წყალობით გაფაციცებით თვალ-ყურს ადევნებდა.

ციტვიცმა კი გული არ გაიტეხა: მახლობელ სოფლებში ის მაინც ჰკრებავდა ხალხსა და თავის სამშობლოსაკენ ისტუმრებდა. საქონიიდან ჩამოტანილ ხელშეკრულობებს ათი და ასი კაცი არ აწერდა ხელსა.

ეს მოძრაობა გადამდებ სენსავით მოედო ყველას. ხალხი ცხოვრების გამოცვლას ესწრაფებოდა, რადგან ბედი უცხო ქვეყანაში ეგულებოდა. აგენტი იქაურ ცხოვრებას წარმტაც სურათებათ ჰხატავდა და თუ საქმის წინ წასაგდებად ქებაში ცოტას აქარბებდა, რაც უნდა იყვეს, იქაური ცხოვრება აქაურს მაინც უნდა სჯობნებოდა. მგზავრობის და ქვეყნების ნახვის სურვილიც ცოტას არ იტაცებდა გლეხებს. უცხო მხარე თავის გამოურკვეველ, სიშორის ბურუსით გარემოცულ სურათებითაც იზიდავდა ახალგაზდობას. გარეთ გაზაფხულის სუნნელება ტრიალებდა და ამ დროს ხომ ადამიანს სული და გული იმედებით ევსება. გაზაფხულზედ გულის იღუმალი ზრახვანი და სურვილნი აულორძინდებიან ხოლმე ადამიანს და საოცარის ძალით იწყებენ ჩქეფას; ამ დროს რაღაც გაუგებარი, გამოურკვეველი გრძობა შორს, შორს იტაცებს ახალგაზდას და ცხოვრების, მოძრაობის სურვილს უღვიძებს. ხალხში გულის სიღრმეში დაბუდებულმა მოძრაობისა და ცხოვრების გამოცვლის წადილმაც გამოიღვიძა.

გალბენაუს გლეხობა ფრინველებსავით იყრიდა თავსა. საქონიიდან მოსული ამბავი ერთისგან მეორესთან გადადიოდა დუქნებში, კვირაობით ეკლესიის გალავანში და მინდორზედ მუშაობის დროსაც კი. ერთი სიტყვით, ყველგან, სადაც კი ხალხი შეიკრიბებოდა და ერთ ორ წუთს იპოვნიდა თავისუფალს, ყველა ამაზედ ლაპარაკობდა და ამაზედ კამათობდა. ვინც შეეკრა კიდევ ციტვიცს პირობით, ისინი სცდილობდნენ ამხანაგები ეპოვნათ, და სხვებიც დაეყოლიებინათ. მთიდან დაგორებულ თოვლის ზვავსავით ეს მოძრაობა თან-და-თან იზრდებოდა და რა ზომებს მიაღწევდა, ვერავინ იტყოდა.

გალბენაუს ბევრი ბიჭი და გოგო ნანობდა, რომ უარი უთხრეს და ციტვიცს პირობით არ შეეკრნენ. ბევრი იმათ-

განი ჩუმ-ჩუმად დაძვრებოდა ციტეცითან და იმის ლაპარაკს გატაცებით უგდებდა ყურსა.

ერთ საღამოს გუსტავიც მიდიოდა იმ გზით, რომელსაც მეზობელ სოფელ ვერსმბახში მიჰყავდა; ციტეცი ამ ჟამად იმ სოფელში იმყოფებოდა და როგორც გაზეთებში სწერდნენ, დღეს უნდა ელაპარაკნა. სახლში თავის განძრახვა გუსტავმა არაფრის არ გააგებინა. გალბენაუში ეს ამბავი ერთ სულსაც არ უნდა სცოდნოდა; იმას უნდოდა შორს სადმე დამდგარიყო და თუ შესაძლებელი იქნებოდა, ციტეცს არც კი დაჰნახებოდა.

გუსტავი ვერსმბახის სამიკიტნოში რომ შევიდა, სულ სხვა სურათი წარმოუდგა, გალბენაუში ეს ამბავი არ უნახავს. აგენტი მალეობ ადგილზედ იჯდა და იმის გვერდით ვილაც ახალგაზდა კაცი რაღასაც სწერდა. დრო გამოშვებით ციტეცი რამდენიმე სიტყვით მიუბრუნდებოდა ხოლმე შეკრებილ ხალხსა, ან არა და თუ ვინმე მივიდოდა, და კითხვას მისცემდა პასუხებს დიდის ზრდილობით აძლევდა. როგორც ეტყობოდა, ციტეცს რამდენიმე კაციც სხვა ეხმარებოდა, რადგან ისინი ერთი ჯგუფიდან მეორესთან გადადიოდნენ და მსურველთ ქაღალდებზედ ხელს აწერინებდნენ. ყველაზე მეტს ერთი ირჯებოდა, სახელად ვენცელგუსტი, რომელიც მთელ სოფელში თავის ზანტობითა და სიზარმაცით იყო ცნობილი. ის საქმიანი კაცის სახით გახარებული დარბოდა და ყველას არწმუნებდა, ამისთანა ჩინებული შემთხვევას ნუ დაჰკარგავთ და უსაბუთოდ პირობაზედ ხელი მოაწერეთო.

დრო გამოშვებით მალეობ ადგილს ხან ახალგაზდა კაცი ხან ქალი მიუახლოვდებოდნენ და ციტეცს გამოელაპარაკებოდნენ ხოლმე, თუ ლაპარაკი თანხმობით გათავდებოდა, მწერალი სახელსა და გვარს ჰკითხავდა, ჩასწერდა დაბეჭდილ ქაღალდში და მერე ხელსაც მოაწერინებდა. ხანდასმით აგენტი ჩაწერილთა გვარებს ხმა მალლა ამოიკითხავდა ხოლმე, რითიც დანარჩენებს ამხნევებდა.

მაგრამ ყოველ კუთხეში ასე მყუდროდ და წესიერად არ თავდებოდა საქმე. შეგროვილ ხალხში, ამ ვითომდა სიმშვიდისა და სიწყნარის ქერქ ქვეშ, ძლიერი გრძნობები და ვნებათა ღელვანი იფარებოდნენ.

იქვე, გუსტავის გვერდით მოხუცი დედაკაცი და ვიღაც ახალგაზდა ქალი იდგნენ. ლაპარაკზე ეტყობოდა, რომ ეს მოხუცი დედაკაცი ლამაზი და კოპწია გოგოს დიდება უნდა ყოფილიყო. დედაბერი შვილის შვილს გაცხარებული ელაპარაკებოდა და დრო გამოშვებით, თვალეზედ შეჩერებულ ცრემლებს იწმენდდა. გოგო კი ჯიუტად გაჩუმებულიყო და მადლობ ადგის შეჩერებოდა.

— ნუ, გუსტია! — ეუბნებოდა აცახცახებულის ხმით მოხუცი და თან აღერსიანად მხარზედ ხელს არტყამდა. — ნუ თუ აგრე უგულოდ მოგვექცევი? მერე ბავშვებს რაღა ეშველებათ? დამიჯერე, გუსტია, ჩვენთან დარჩი! ვინ იცის, იქ რა მოგელის.

ამ სიტყვებით მოხუცმა მიიხედ-მოიხედა, თითქოს დახმარებასა სთხოვს მეზობლებსაო, და მერე განაგრძო:

— ამისთანა გოგოს წაყვანა ცოდოც არის და სირცხვილიც.

მოხუცს, როგორც ყველა ამ ხნის დედაკაცებს, ლაპარაკისთვის ენა ჰქაოდა და თუ კი ყურის მგდებელს იპოვნიდა, ყველას დიდის სიამოვნებითა და დაწვრილებით უამბობდა თავისს დარდს. იმისი ქალი და ამ გოგოს დედა აგერ შვიდი თვეა ლოგინათ არის ჩავარდნილი. სიძეს კი, რომელიც მთაში მუშაობს — კლდეებსა სჩეხავს იქა — წვრილი შვილები ჰყავს ბევრი და აგერ ის გუსტია, რომელსაც მთელი ოჯახის საქმე ზურგზედ აწვა და ურომლოდაც მთელი ოჯახი დაიღუპებოდა, ეხლა თავს ანებებს იმათ.

— თქვენ მაინც ჩააგონეთ რამე! — ეხვეწებოდა მოხუცი მეზობლებს. — ჩემი აღარა ესმის რა. სულ იმას გაიძახის — იქ ფულს მოვაგროვებო. მე ბევრი ვეჩიჩინე: „გუსტია, ცოდოც არის და სირცხვილიც რომ შენისთანა ახალგაზდა გოგო

უცხო მხარეს გადიხვეწოს მეთქი. შენ რომ წახვალ, ჩვენ რაღა დაგვემართება მეთქი“, მაგრამ ველარა გავაგებინე რა.

ამ წუწუნისა და ჩივილის დროს შვილის-შვილი მოხუცს სადღაც გაეპარა. ცოტა ხნის შემდეგ გოგოს წითელი თავ-მოსახვევი მაღლობ ადგილთან გამოჩნდა, რის შემდეგ ციტ-ვიცმა წასასვლელად გამზადებულთა შორის იმის გვარიც ამოიკითხა.

გუსტავი უცქეროდა და უკვირდა, ციტვიცს ასე კარგად რად წასვლია აქ საქმეო? მაგრამ ვერმსბახი სულ სხვა ჯურის სოფელი იყო და გალბენაუს ცოტათი თუ ჰგავდა. ვერმსბახ-ზედ მეზობელ სოფლებში კაი ხმა არ დადიოდა: უწინდელ დროში აქ ბევრი შეძლებული და დამოუკიდებელი ოჯახი იყო. იყო ისეთი დრო, როდესაც ვერმსბახმა მეზობელი სოფ-ლები სულ მთლად დასჩრდილა, მაგრამ ახალმა თაობამ, მიი-ლო თუ არა დიდი სამკვიდრო, მუშაობას და შრომას თავი ანება და დროს გატარებას მიჰყო ხელი. ხალხში ბანქოს თა-მაში და ლოთობა გავრცელდა, რამაც სულ ერთიანად გარყვნა გლეხობა. სიმდიდრისა და შეძლების ნაცვლად ეხლა ვალი და ვახჩი მოემატათ. გაკოტრებულ გლეხობის მამულები საჯაროთ გაიყიდა და პატარა-პატარა ნაწილებად დაიყო. არც ერთ სო-ფელში გლეხობის გადატაკებას და მამულ-დედულით ვაჭრო-ბას იმ ზომამდის არ მიუხწყევია რა ზომამდისაც ვერმსბახში მიაღწია. სამუილ გარრასსოვიცს დიდიც და პატარაც ჩინე-ბულად იცნობდა აქა.

ერთ მაგიდას რამდენიმე ვაჟკაცი შემოსხდომოდა, რო-მელნიც ტანთსაცმელით თუ ქცევით გლეხებისაგან ადვილად განსხვავდებოდნენ: ერთი იმათგანი, უღვაშებ აბზეკილი, ეან-დარმი იყო. იმის გვერდით წითელ წვერა ჩასუქებული ვაჟ-კაცი, გუსტავმა კარგად იცნო, სალანდის პატრონის მოსამ-სახურეთაგანი ბრძანდებოდა და მონადირის ტანთსაცმელში გამოწყობილნი გრაფის ტყის მცველები იყვნენ.

იმათი მოსვლის მიზეზი გუსტავმა მეზობელ ახალგაზდა გლეხისაგან გაიგო. „თვალ-ყურს ადევნებენო“—ამბობდა ეს

გლენი.— „ამას წინად ერთი ვიფიქრებოდა, გრაფის გოგონებმა და ბიჭებმა აგენტთან პირობა შეჰქრეს და საქონიანში გაიქცნენო“.

ამ ამბის მომთხრობს თვალეზზე ცხადად ეტყობოდა, რომ ეს ამბავი ცოტას არ ახარებდა.

— ჟანდარმი ნებავეთ ეხლა მაშ, — დახმარება უნდა აღმოუჩინოს! გლენობა კი მებატონეებსაც და დიდი მამულის პატრონ გლენებსაც როგორც შევ ქირს, ისე გაუბრძის. ჩემის აზრით, ახია იმ ყმაწვილებზე, რომელნიც იმოდენა სასყიდელს არ აძლევენ თავის მუშებს, რომ საწყლებმა კუჭები მიანც გაიძლონ.

გუსტავმა ცნობისმოყვარეობით გადახედა თავის მეზობელ — კუზიან ახალგაზდა გლენს. ეს უსათუოდ ვილაც „სოციალისტი“ იქნებოდა, რადგან ამ ბოლო დროს აქეთკენაც გაჩნდნენ ამ მიმართულების გლენები. გუსტავი დაეკითხა რა ხელობისა ხარ და აქ რად მოსულხარო. კუზიანმა მიუგო, მე-ბატონის მამულში მენახირეთა ვარო.

— განა მე კი არ წავიდოდი! მომბეზრდა ეს საძაგელი, ძალღური ცხოვრება, მაგრამ რა ვქნა, რომ ცოლშვილი მყავს. ციტვიცი კი ამბობს, ცოლშვილის თან წამოყვანა არ შეიძლებაო.

ამასობაში მსურველნიც გამოილივნენ. აგენტი წამოდგა და დაეკითხა, კიდეც ხომ არაფის უნდა ჩაწერა, თუ ვინმესა სურს, ბარემ ეხლავე მომმართეთ, თორემ სადამოხედ აღარავის მივიღებო. მერე ჩამოვიდა მალლობ ადგილიდან და ხალხში შეერია. ერთი ჩინებული ადგილი კიდეც მაქვს საუკეთესო მამულთაგანში. მე გირჩევთ დროს ნუ დაჰკარგავთ და ჩაეწერეთო. ამ ლაპარაკით ხან ერთ მაგიდას მიუახლოვდებოდა, ხან მეორეს.

მაგრამ გუსტავს მოჰკრა თუ არა თვალი, ციტვიცი გაკვირვებული გაჩერდა. გაშტერებულ და დაფიქრებულ სახეზედ ეტყობოდა, მორ გუსტავის სახე ეცნო და ეხლა სცდილობდა მოეგონა სად ენახა და ასე ძლიერ რად დახსომებოდა იგი.

ციტვიცმა პირველად უნდოთ გადახედა ახალგაზდა კაცს, მაგრამ იმისმა სახემ მალე სულ სხვა გამომეტყველება მიიღო, მერე განცვიფრებულ გუსტავს მიუახლოვდა და მეგობრულად ხელი გაუწოდა.

— მე ძალიან მოხარული ვარ, რომ თქვენც აქა გხედავთ! — მიჰმართა გლესს აგენტმა, — ალბათ, სხვა აზრზედ დამდგარხართ ეხლა. აქეთ გამოიარეთ, მე სწორედ თქვენისთანა კაცს დავეძებდი.

გუსტავმა მიუგო, — თუ უადგილო, ლუკმა ჰურის მაძიებელი კაცი გგონივართ, ძალიანა სცდებითო.

— მერმე სამუშაოზედ ვინ გელაპარაკებათ? თქვენისთანა ადამიანს განა ქარხალს ათოხნინებენ? თქვენთვის სულ სხვაგვარი საქმე მაქვს მე მხედველობაში. თქვენ უნტერ-აფიცრათ იყავით ჯარში ყოფნის დროს, არა?

განცვიფრებულმა გუსტავმა იმის ნიშნად, რომ არა სცდებითო, თავი დაუქნია, მაგრამ საიდან გაიგო აგენტმა იმის უნტერ-აფიცრობა, ეს კი არ იცოდა.

— თქვენ დიდის სიამოვნებით მოგყიდდით ერთ ხელშეკრულობას, გესმით? — დაეკითხა აგენტი, უფრო მიუახლოვდა და ხმაც დაიდაბლა, რითიც თითქოს იმას ატყობინებდა, რომ სხვებმა ჩვენი ლაპარაკი არ უნდა გაიგონონო. — ხელშეკრულობის გასყიდვა აი რას ნიშნავს: ერთი მამულის მონდობილებას მე თქვენ ვადმოგცემთ და მერე თქვენ თითონ როგორც გინდათ, ისე წაიყვანთ საქმეს, ჩაუკვირდით ამას კარგათ! თქვენ თითონ შეჰკრიბავთ ხალხსა და თქვენც ზედამხედველად გაჰყვებით.

გუსტავმა თავი გაიქნია. იმას სრულიად არ ესმოდა აგენტის სიტყვები.

— ეს ჩინებული საქმეა, ჩემო ძვირფასო! მარტო საშუაკაცოს აიღებთ თითო სულზედ სამსა თუ ოთხ მარკას. ამას გარდა უმფროსი მუშის ჯამაგირიც თქვენ გერგებათ და უმოდგომაზედ კი, თუ ვინიცობაა თქვენი ნამუშაევართ კმაყოფილნი დარჩნენ, საჩუქარსაც მიიღებთ. ჩემის აზრით, ამის-

თანა საქმეს, რაც შეიძლება, მალე უნდა მოჰკიდოთ ხელი და ასეთი ჩინებული შემთხვევა არ უნდა დაჰკარგოთ. აბა, რას მეტყვიან? ჰო თუ არა? ჩქარა მიპასუხეთ?

ამ სიტყვებზედ აგენტმა საქმის გაჩარხვის ნიშნად ხელიც კი გაუწოდა გუსტავს. მაგრამ ეს უკანასკნელი განცვიფრებული შესცქეროდა და, რადგან მეხსავით მოულოდნელად დაატყდა თავზედ ეს ამბავი, ჯერ კიდევ პასუხის მიცემა ვერ გაეხდენა.

— აბა, ეს ქალღმერთი წაიკითხეთ! იმ მამულში, სადაც მე გითითებთ, ხუთი ვაჟაკი და თხუთმეტიოდნე ქალია საქირო. აბა კარგათ წაიკითხეთ და მერე როცა დაგბრუნდები, მოვილაპარაკებთ. თქვენ ისეთი გონიერი ყმაწვილი ხართ, რომ მე ვიცი, მე და თქვენ ადვილად შევთანხმდებით. გალბენაუში რომ ვიყავ, ეს მაშინვე შევნიშნე მე.

ამ სიტყვებით ციტვიცმა ისე დაჰკრა მხარზე ხელი და ისე გადახედა, თითქოს ეუბნება: „მე და შენ ხომ კარგათა ვცნობთ ერთმანეთსაო!“ და სხვებისკენ წავიდა.

გუსტავმა აგენტის დატოვებული ქალღმერთი გადაათვალიერა. იქ ეწერა: მეთაური მოვალეა ჩვენ მამულში ამდენი და ამდენი ჯანსაღი ვაჟაკი და ქალი მორყვანოს და ესა და ეს სამუშაო გააკეთოსო. მერე პირობებიც იყო ჩამოთვლილი. გუსტავმა დანარჩენს თავი დაანება და აღარ წაიკითხა. განა უკეთესი არ იქნება შორიდან უყუროს ამ საქმეს და თითონ კი არ ჩაერიოს? როგორ უნდა იკისროს ხალხის შეკრება ვილაც უცნობი კაცის მონღობილებით, მერე ისიც იმისთანა მამულისთვის, რომელიც თვალთაც კი არ უნახავს და, რაც უფრო ძნელია, იმ პირობებით, რომელნიც თითონაც კი არ ესმის?

რაც უნდა ხელსაყრელი იყვეს იქ წასვლა, მაინც ამ საეჭვო საქმეში სჯობიან სრულიად არ ჩაერიოს კაცი! გუსტავს რაღაც წინადგრძნობა ეუბნებოდა, რომ ეს საქმე საეჭვო და უპატიოსნოა და თუ დასთანხმდები, ეს მხოლოდ შენი ქარაფ-შუტობის მომასწავებელი იქნებაო.

აგენტი რომ ისევ გუსტავს მოუბრუნდა, იმან ქალაქი დაუბრუნა, ცივათ უთხრა, „საჩემო მე აქ ვერა ვიპოვე-რაო“ და ის იყო წასვლასაც აპირებდა, მაგრამ ციტვიცმა ხელი სტაცა და გააჩერა.

— როგორც გატყობთ, ვერ გაგიგიათ, რაშია აქ საქმე, ჩემო კარგო! აბა, წავიდეთ და იმ მაგიდას მოვეუსხდეთ. ლუდის სმის დროს მე დაწვრილებით აგიხსნით, რაშიც არის საქმე და თუ მაშინაც არ დამთანხმდით, მაშინ დაე ორიგენი ეშმაკებმა ერთ ტაფაში შეგვწვან.

ციტვიცმა გუსტავი მიყრუებულ კუთხეში გაიყვანა, ჩამოჯდა სკამზედ და მოსამსახურეს ორი ჭიქა ლუდის მოტანა უბრძანა.

— აბა რა გინდათ? რა არ მოგეწონათ ამ ქალაქში? — ჩვეულებრივის დაბეჯითებულის კილოთი დაეკითხა ციტვიცი და ისე ამოეკრა თავის მობაასეს, რომ მარტო ამითიც მიიზიდავდა იმის ყურადღებას. — რა და რა მუხლი არ მოგწონთ? თქვენს ხელში რომ იყოს, რას გამოსცვლიდით?

გუსტავი სირცხვილით ვერ გამოტყდა, რომ ხელშეკრულება არც კი წაეკითხა და თავის გასამართლებლად ის გამოაცხადა, რომ ცოლის შერთვას ვაპირებო.

— კარგი და მშვენიერი! — შესძახა აგენტმა. — ახალგაზნად კოლსაც თან წავიყვანთ. — და მერე, თითქოს მიუხვდა რა დამოკიდულებაც უნდა ჰქონოდა გუსტავს საცოლესთანაო, დაუმატა: — შვილებსაც არ დავტოვებთ აქა, თუ გყავთ რამე. ზედამხედველისა და უფროსისთვის ყველაფერი მოხერხდება. რაღა თქმა უნდა, უბრალო მუშისთვის ყველა ამას ვერ მოვახერხებდი. თქვენ ვერც კი წარმოიდგენთ, რა მშვენიერად მოეწყობით და რა კარგათ იცხოვრებთ. თქვენთვისა და თქვენი მუშებისთვის ცალკე სახლი იქნება დამზადებული. ყველაფერს თქვენ ადევნებთ თვალსა და თქვენ საქმეში კი არავინ ჩაერევა. რასაკვირველია, ყველაფერი რიგზედ კი უნდა გქონდეთ მოწყობილი. ჯარის კაცად ნამყოფი ხართ და წესი და რიგი გეყვარებათ, რასაკვირველია. სხვა გოგოები მინდორში

სამუშაოდ რომ წავლენ, თქვენი ცოლი ბუხართან იფუსფუსებს. ჩინებული ცხოვრება გექნებათ, არა? თქვენისთანა გამჭრიახი და მარჯვე კაცისთვის ამაზედ უკეთესს ადგილს სხვას ვეღარ იშოვნის ადამიანი.

ამ სიტყვებით მეგობრულად მუხლზედ ხელი დაჰკრა გუსტავს. მაგრამ გუსტავი მაინც არ დასთანხმდა და მიუგო: იქნება მე თითონ არა მესმოდეს-რა იმ საქმისა, რომელსაც თვალი უნდა მადევნებინოთო?

— შკა ხომ იციო?

— ვიცი!

— ხელეუის შეკვრა?

— ეგეც!

— ძნებათ დადგმაც, რასაკვირველია?

— მაგას რაღა ლაპარაკი უნდა!

— კარგი! ქარხლის გათოხნა და მოვლა ხომ ბავშვის საქმეა. გარდა ამისა, იქ მოურავიც იქნება და თუ რჩევა დაგქირდათ, ის ყოველთვის დაგეხმარებათ. თქვენ მოვალეობას მხოლოდ ის შეადგენს, რომ სხვა მუშებს თვალი ადევნოთ და თავისუფლება ბევრი არ მისცეთ, გესმით? თქვენ იმათი უფროსი იქნებით.

აგენტის სიტყვებმა, როგორც ეტყობოდა, გუსტავზედ გავლენა იქონიეს.

ის, რასაც აგენტი ეუბნებოდა, გუსტავის დიდი ხნის სურვილს შეადგენდა. ეხლა კი აღარა ჰქონდარა გუსტავს სათქმელი და ციტვიცს უარს ვეღარ ეტყოდა.

— თქვენთვის ეს საქმე ჯერ სრულიად ახალია, ჩემო კარგო!— განაგრძო აგენტმა.— მე საიღუმლოდ გეტყვით: ამნაირად მუშების დაქირავება და საზოგადოდ ამგვარი მეურნეობა სულ ახალ ამბავს შეადგენს ჩვენში. ეს წესი და რიგი ამერიკიდან არის გადმოტანილი და მომავალში კი იქნება ყველგან ამგვარმა მეურნეობამ მოიკიდოს ფეხი. ეს წესი რაციონალურია, ჩემო კარგო.— როგორც ეტყობოდა, აგენტს ამ სიტყვით თავი მოჰქონდა, რადგან ერთხელ და ორჯერ არ

გაიმეორა. — დიად ეს ხერხი ერთათ ერთია და ამაზედ უფროსი ჩვენ ჯერ არა ვიცით-რა. ამ საქმეში ორთავე მხარე სარფას ჰხედავს. სამუშაოს მიმცემი აგენტს ატყობინებს რამდენი მუშა ხელია იმისთვის საჭირო და ისიც სწორედ იმდენს მიჰგვრის. თითონ მუშა? არც ის აგებს კკუასა. ნამუშაღარში იმას ნაღდ ფულს ჩაუჩხრიალებენ ჯიბეში და იმასაც ხომ ამაზედ მეტი არა უნდა-რა. ორთავე მხარემ კარგათ იცის რაც მოეთხოვებათ ერთმანეთისაგან — ამ კითხვის გადასაწყვეტად ხელშეკრულობა არსებობს. ერთი მხარე ფულს აძლევს და მეორე თავის შრომასა და ენერგიას უთმობს. აქ ყველაფერი, აი, ამ ხუთ თითისავით აშკარაა და ნათელი. აქ ყველაფერი ფულით თავდება, ისევე როგორც ამერიკაში. განა ეს უფრო რაციონალური და კარგი ხერხი არ არის? უწინდელ დროს მუშა კაცი განა ფულს დაინახავდა თვალითა? იმათ ბინასა და საზრდოს აძლევდნენ მარტო და ათასში ერთხელ ხორბალსაც თუ მიურწყავდნენ. ეს წესი შამაპაპური იყო და, ჩვენში კი დარჩეს, ბატონყმობისაგან არაფრით განსხვავდებოდა! ეხლა კი გაწვთავისუფლდით ამისაგან. ეხლა ყველაფერი ამერიკანულად კეთდება. აი ამ წესსა ჰქვიან საუკეთესო და ახალი ხერხი მეურნეობისა — ყველა ეს მე მეგობრულად გაუწყეთ თქვენა.

ახალგაზდა კაცს თავბრუ დაეხვა აგენტის ნაღაპარაკევისაგან. ამ კაცის სიახლოვემ და მკერმეტყველებამ გამოუცდელ ყმაწვილს შიში დაუბადეს გულში.

როცა გული მოიოხა ციტვიცმა და რაც კი ჰქონდა სათქმელი ყველაფერი უთხრა გუსტავს, წამოდგა და გამოუცხადა, რომ სხვაგანაც მოსალაპარაკებელი მაქვსო და ძალიან მალე დაებრუნდებო.

გუსტავმა ცოტა კიდევ მოუცადა, მაგრამ დაინახა თუ არა, რომ აგენტი დარბაზის მეორე კუთხეში ვილაც ორ ახალგაზდას გაცხარებული რაღაცას ელაპარაკებოდა, შეუმჩნევ-

ლად კარში გავიდა და შინისკენ გასწია. აგენტის ხელშეკრულობა კი მაინც ჯიბეში ჩაიდო.

* * *

ამასობაში გეშკემ იმის მაგიერ რომ ორი სამი დღე ყოფილიყო გუსტავიანთსა, კაი ორი კვირაც დაჰყო. მაწანწალა ხელოსანმა მასპინძლებს მალე შეაყვარა თავი. ასე გასინჯეთ მოხუცი ბიუტნერის გულიც კი მოიგო, რადგან ძალიან მალე შეიქმნა საჭირო კაცად ოჯახში.

— ტყუილად კი არა ვარ მხურვალე სარწმუნოებისა, — იტყოდა ხოლმე გეშკე, რითაც იმის თქმა უნდოდა, რომ მქედელი ვარო და მუქთად პურის ქამა არ შემფერისო.

რაც კი სამეურნეო იარაღი მოეძებნებოდა ბიუტნერს, გეშკემ ყველას თავი მოუყარა, გულისყურით დაათვალიერა და ყველა რიგზე მოიყვანა. ასე რომ გაზაფხულისთვის სამეურნეო იარაღი დაამზადა.

ქალების გული გეშკემ მხიარული ხასიათით და ენამახვილობით მოიგო. მხიარულებამ კაი ხანი იყო რაც ბიუტნერის ოჯახს თავი დაანება, მაგრამ ეხლა, გეშკეს ჩამოსვლის შემდეგ კი, ბიუტნერიანთ ჰერ ქვეშ ხან და ხან სიმღერებიც კი ისმოდა ხოლმე, რასაკვირველია, მხოლოდ მაშინ, როცა მოხუცი შინ არ იყო. როგორც გამოაშკარავდა, გეშკე კარგი მომღერალი ყოფილიყო და ერნესტინასაც კარგი, წკრიალა და სასიამოვნო ხმა ჰქონდა. გეშკე და ერნესტინა ხშირად დასხდებოდნენ ერთად და ახალ-ახალ, გეშკეს ჩამოტანილ სიმღერებს მღეროდნენ. მაგრამ ამ სიმღერებს გეშკეს თავგადასავალი და იმისი ენამახვილი ლაპარაკის მოსმენა ერჩინათ ხოლმე ქალებსა. იქნება თავის თავგადასავალს ბევრ ცრუ ამბებსაც უმატებდა და უცბად შექნილ-შეთხზული ამბებით ალამაზებდა, მაგრამ, სანაცვლოთ, მშვენივრად ლაპარაკობდა და სხვა და სხვა შემთხვევებს თუ ამბებს კობტად გადასცემდა ხოლმე. ის ისე ხელოვნურად ალამაზებდა თავის გამოგონილ ამბებს და ისე გატაცებით ლაპარაკობდა, რომ ქალებს

ყოველი მისი სიტყვა და აზრი სრულ ქეშმარიტებად დათ. ერნესტინა თვალზე გაბრწყინებული და პირ დაღებულნი უსმენდა ხოლმე სხვა და სხვა საკვირველ ამბებს და უცხო ქვეყნების აღწერას. რაღა თქმა უნდა, რომ გეშკეს „ვენეციელი მავრი“ წაკითხული არ ექნებოდა, მაგრამ ბუნებრივი ეშმაკობისა და გამჭრიახობის წყალობით გეშკემ კარგად იცოდა, რომ რასაც მეტს ილაპარაკებდა თავის წარსულ, გაქირვებულ და უბედურ ცხოვრებაზედ, მით უფრო მალე მოიგებდა ქალების გულსა.

გარდა ამისა გეშკემ როგორღაც უცბათ გამოიცვალა თავისი დაგლეჯილ-დაფლეთილი ტანთსაცმელი და როგორღაც უცბად კოტად ჩაცმულ ახალგაზდა კაცად გადაქცა. ამ გარდაქმნას იმანაც ბევრი უშველა, რომ გაბურძენული წვერი სულ მთლად მოიპარსა. ქალებს ნემსი, ძაფი და მაკრატელი სთხოვა, მაგრამ იმათ მაუდის ნაქრებიც თურმე მოეპოვებოდათ. კარლ ბიუტნერს თავისი პერანგი უნდა დაეთმო სტუმრისთვის; მეჩქემე თითქმის სულ მთლად გაუახლა დაგლეჯილი ფეხსაცმელი. შარვალი, ჟილეტი და სერთუკი თითონ თავის ხელით დააკერა და დააკონკა. ყველა ამის შემდეგი ის იყო, რომ ტანზედ თუმცა ცოტა აქრელებული ტანთსაცმელი ეცვა, მაინც, როგორც თითონ ამბობდა, შესაფერისად და პატიოსნად გამოწყობილ ყმაწვილ კაცად გამოიყურებოდა.

მოხუცი ბიუტნერი პირველად რომ გავიდა მინდორზედ ფაცხით, გეშკეც თან გაჰყვა. ზოგ ადგილას მიწა ჯერ არ გამლხვალა იყო და ეს, ცოტა არ იყოს, მუშაობას უძნელებდა. შემთხვევით მოხეტებულმა ხელოსანმა აქაც დიდი დახმარება აღმოუჩინა ბიუტნერს.

— მამილო, მოდი მუშათ ამიყვანეთ თქვენს მამულში! — მეგობრულის კილოთი უთხრა გეშკემ.

გლეხმა უარი არ უთხრა.

ამ დროს განმავლობაში გუსტავს ერთხელაც არ გაუქაქანია მშობლების სახლში. ის თვალს არიდებდა მამას და სცდი-

ლობდა თვალითაც არ დანახებოდა. ამ უკანასკნელს ისე ხმას არ ამოიღებდნენ მამა და შვილი, რომ ჩხუბი და კინკლაობა არ მოსვლოდათ. გუსტავი ჰხედავდა, რომ ყველა ამ უსიამოვნების თავიდან აცდენა ძნელი არ იყო მისთვის — საკმარისი იყო მხოლოდ თავი მოერიდებინა ოჯახისთვის. რა გზასაც დაადგა ოჯახი იმ გზას ხომ სულ ერთია ველარაფრით გადაახვევინებდა და რად უნდა შეეწუხნა თავი, თუ შველითაც ველარას უშველიდა?

იმას თავისი საქმეც თავსაყრელი ჰქონდა. მომავალ კვირადღეს გუსტავი და პაულინა ჯვრის გადაწერასაც აპირებდნენ. ნეფე დედოფალს ეკლესიის წესის გარდა სხვა არაფრის გადახდა არ უნდოდათ. პაულინას დედა კი ატეხილიყო, მაყრებს მაინც უნდათ გამასპინძლებათ. მებატონესთან ყოფნის დროს კაჩნერის ქვრივს სხვა და სხვა საქმელების და სანუკვრების კეთება ესწავლა და ამისთანა შემთხვევის დაკარგვა არ უნდოდა, — იმას სურდა თავისი ხერხი და უნარი სავსებით გამოეჩინა და მეზობლები ერთხელ მაინც გაეკვირვებინა. ამიტომ ქორწინების წესის გადახდის შემდეგ სახლში დღესასწაული და დროს გატარება უნდა გამართულიყო.

ვერსშაბიდან დაბრუნების მეორე დღეს გუსტავს ერნესტინა ეწვია და გადაჭრით გამოუცხადა, საქსონიაში სამუშაოებზედ მივლივარო.

გუსტავმა და მასხარად აიგდო და სიგიჟე დასწამა. განა არა, მამაშენიც სულ მაგას არა ფიქრობს! გიჟია იმ დროს ვაგიშვას როცა ყოველი მუშა ხელი ოქროს მადნათ უნდა მიიჩნდეს მოხუცსაო?!

პასუხად ახალგაზდა გოგომ გადაჭრით და გაბედულად გამოუცხადა: თუ მე წასვლა მსურს, მშობლებს რა ხელი აქვთ გზა შემიკრანო? აქ ცხოვრება აღარ შემიძლიან! მინდა ერთი ორი გროში მაინც მოვაგროვო ჩემთვის, რომ ჩემ ნებაზედ დახარჯვა შემეძლოსო. კმარა, სულ სხვისთვის იმუშაო, ჯანი იგდებინო და ჯიბეში ერთხელ ერთი გროში არ გაგაჩნდეს. მე პატირა აღარა ვარ და არ მინდა როგორც გოგოს

ისე მიცქეროდნენო. აქაოდა ყველაზედ უნცროსიაო სახლში ადამიანად აღარავინ მაგდებსო. —სჩიოდა გოგო. ღვთის წინაშე გუსტავიც როგორც ბავშვს ისე უცქეროდა ერნესტინას, მაგრამ დღეს კი ცხადათ დაინახა, რომ მისი და ბავშვი აღარ ყოფილა და თავისი სურვილები და თავისუფალი ცხოვრება ამასაც შეიძლება რომ ჰქონდესო.

მაგრამ მიუხედავად ამისა ძმამ მაინც თავის მოვალეობად ჩასთვალა დისთვის უცხო ქვეყანაში წასვლა დაეშალა. რა იცი, იქ როგორი ცხოვრებაა და ან რა მოგეღისო—ეუბნებოდა გუსტავი, მაგრამ ერნესტინამ ძმაცა და ძმის ქადაგებაც მასხარად აიგდო. შენ მაინც ნუ ლაპარაკობ მაგასო—როგორღაც ეშმაკურად მიუგო ერნესტინამ და მრავალმნიშვნელოვანად გაუღიმა. შენ არა თუ წასვლას, სხვა მუშების დაქირავებასაც თურმე აპირებ და მე კი მიშლი იქ წასვლასა? ძმამ მკლავში ხელი სტაცა დასა და გააჩერა. იმას უნდოდა გაეგო ამ ქორის გამერცხლებელი ვინ იყო. თურმე ერნესტინას მეგობარი ქალებიც ყოფილიყვნენ ვერმსბახში და იმათ მოეტანათ ეს ამბავი. გუსტავი ციტვიცს ლანძღავდა და სულ იმას გაიძახოდა. ეგ ქორია და მე ერთი წუთიც კი არ მიფიქრია იქ წასვლაზეო. ბოლოს ისე გაჯავრდა, რომ დას შეუტია კიდევ და უბრძანა თვალიდან დაჰკარგოდა, თორემ არ ვიცი. თუ რას ვიზამო! საზოგადოდ ამ საქმეზე ლაპარაკიც კი არა ღირსო—დასძინა გაჯავრებულმა ძმამ.

ერნესტინა, როგორც ეტყობოდა, ძმის დაყვირებამ და გაცხარებამ სრულიადაც ვერ შეაშინა. ის ეხლა ვაჟაკების გაშმაგებას დიდი ხანია შეჩვეული იყო სახლში და ამიტომ ძმის გაცხარებასაც ეგრე რიგად ყურადღება არ მიაქცია, მხოლოდ ეს კი იყო, რომ თავი მიანება და შემთხვევა მისცა რაც ბრახი ჰქონდა გულზედ მოწოლილი, ბარემ ამოენთხია. როცა გული მოიოხა გუსტავმა და თითქმის დამშვიდდა, დამ გამოუცხადა—მე ცოტა გოგო არ ვიცი გალბენაუში, რომელნიც დიდის სიამოვნებით წამოვიდოდნენ საქსონიაში, მით უმეტეს, თუ შენ იქნები იმათი ხელმძღვანელიო. ძმამ მიუგო—

მე აზრათაც არ მომსვლია, რომ გაღბენაუდან გადავასხა საქსონიაშიო; გუსტავი საიმათოთ ვერ მოიცილის და თუ ამისთანა კაცი საქირო არის, დაე სხვაგან მოსძებნონო.

მაგრამ ერნესტინას მოშორება აგრე ადვილი არ იყო. საქსონიაში წასვლის სურვილი მაგრათ ჩასჯდომოდა გოგოს თავში და რაც უნდა მოჰხდენოდა, ამ სურვილს უსათუოდ სისრულეში მოიყვანდა. — ის ქალაღი მე მომეცი და მე ვიცი, რასაც ვიზამ. შენ არც კი დაგქირდება შრომა, მუშებს მე თითონ გიშოვნი.

წარსულ ღამეს გუსტავმა ცოტა არ იფიქრა ამ საქმეზე. პაულინას მთელი ღამე არა სძინებია, რადგან გუსტავის ბორგვა და ოხვრა მოსვენებას არ აძლევდა. ციტვიცის ნალაპარაკევი ცეცხლსავით უწვავდა და უღაგავდა გულსა. ვინ იცის, იქნება მართლა იქ მომელის ბედნიერებაო? — ჰფიქრობდა გუსტავი. მაგრამ ვაი თუ ღიდ მოვალეობას ჰკისრულობს? გაუძღვება კი ამ საქმეს? ყველა ეს კითხვა ისეთი იყო, რომ ყოველ იმათგანზედ პასუხი თითონვე უნდა მიეგო: პაულინას ვერ აუხსნიდა და ვერც ვერას გააგებინებდა.

და აი ეხლა, დაც რომ მოვიდა და ასე გადაქრით გამოუცხადა საქსონიაში წასვლის სურვილი, გუსტავი მიხვდა, რომ ამაზედ მეტი თურმე აღარა ექირებოდა-რა, რომ თავის გაუბედავობისთვის თავი დანებებინა. იქნება ასე სჯობდა კიდესა და! ამ ფიქრით გუსტავმა ციტვიცის ქალაღი დას გადასცა. დაე, საქმე თითონ გაიჩარხოს!

ერნესტინა მეორე ღღესაც ეწვია თავის ძმას. იმას თერთმეტი ქალი დაეყოღებინა კიდეს და თუ რამდენიმე ღღესაც დამაცლი, ერთ ექვს ქალს კიდევ დაეყოღიებო — ეუბნებოდა და.

გუსტავმა არც კი იცოდა, გახარებოდა ეს ამბავი, თუ არა. მაგრამ ის კი აშკარა და ცხადი იყო, რომ ეხლა უკან დახევა აღარ შეიძლებოდა და, რაც უნდა მომხდარიყო, დაწყებული საქმე უნდა განეგრძო. ასე უცბათ გაჩნდა გუსტავი უფს-

კრულს იქით და თითონაც ვერ შეამჩნია, უფსკრულს გადააბიჯა და მის მეორე მხარეს როგორ გაჩნდა.

ასე ამ გვარად ქალების იმედი უნდა ჰქონოდა. ეხლა ვაყების შეკრება-ლა იყო საჭირო. ხელშეკრულობის ძალით უფროსი მუშაც რომ ჩათვლილიყო, სულ ოთხი ან ხუთი ვაყკაცი იყო საჭირო. გუსტავს ყველაფერი მოფიქრებული ჰქონდა. იმან ყველა გაღბენაუელი ბიჭები ჩამოსთვალა გულში, მაგრამ ვერც ერთზე ვერ გაჩერდა—ზოგი თითონ არ გაჰყვებოდა და ზოგის იმედი გუსტავს არა ჰქონდა.

მაგრამ ყველაზედ საკვირველი ის იყო, რომ გავიდა თუ არა გუსტავი კარში, ყველანი შემოეხვივნენ და სულ საქსონიაში წასვლის შესახებ ელაპარაკებოდნენ. ეს ამბავი გადამდებ სენსავით მოსდებოდა სოფელს და არა თუ ერთი მეორეს გადასცემდნენ, ბევრნი ძალიანაც აზვიადებდნენ—ზოგი ამბობდა გუსტავს ოცდა ათი ქალის დაქირავება აქვს მინდობილიო და ზოგი ორმოცდა ათსაც იძახდა.

გუსტავმა ბევრს დაცინვის კილოც შეამჩნია. ჯერ არავის დავიწყებოდა ის დღე, როცა გუსტავმა არა თუ თითონ გაილაშქრა ციტვიცის წინააღმდეგ, მთელი სოფელიც კი აამხედრა. ეხლა კი უცბათ იმის თანაშემწედ გადაიქცა! ესეც უნდა მოეთმინა გუსტავს, მეტი რა ჩარა ჰქონდა. მაგრამ გუსტავს ის უფრო აწუხებდა, ვაი თუ უხასიათო და პირფერკაცად დამსახონო.

ორმა ახალგაზდამ თითონ გამოაცხადა საქსონიაში წასვლის სურვილი. ერთი იმათგანი ეხლა უადგილოდ დარჩენილი მებატონეს მეჯინიბე იყო და მეორე კი მქედლის ნაშეგირდალი. მეჯინიბეზედ ცოტას დაჰფიქრდა გუსტავი, ეჭვი ჰქონდა, ვაი თუ არ გამოდგესო, ის ჯერ ჩვიდმეტი წლის ბიჭიც არ იყო და სუსტ აგებულობაზე ეტყობოდა, რომ კარგ მუშად ვერ გამოდგებოდა. მაგრამ საცოდავი ისე ეხვეწებოდა და ისე ჰპირდებოდა თავის გამოჩენას, რომ გუსტავმა უარი ვეღარ უთხრა. მქედლის შეგირდი კი ჯანსაღ და ღონიერ ყმაწვილსა ჰგავდა.

გუსტავი განცვიფრებული დარჩა, როცა გეშეკემს ცამოუცხადა წასვლის სურვილი. იმ დღის შემდეგ, რაც მამასთან მიიყვანა თავისი ძველი მეგობარი, გუსტავს ერთხელაც აღარ ენახა გეშეკე. ამისთანა ქარაფშუტა კაცმა ორი კვირა როგორ გაძლო ერთ სოფელშიო? — უკვირდა გუსტავსა, მაშინ კი, როცა მშობლებმა შრომის მოყვარეობა და მუყაითობაც უქვს, გუსტავი სულ მთლად განცვიფრდა: რა მოსვლია ამ კაცსა, სულ ერთიანად გარდაქმნილაო.

გეშეკემ პირველად რომ გუსტავს საქსონიაში წაყვანა სთხოვა, გუსტავმა მხოლოდ გადიხარხარა და დაეკითხა: მასხარათ მიგდებ თუ როგორ არის შენი საქმეო? მაგრამ გეშეკე თავისას არ იწლიდა. გუსტავმა ისიც მოაგონა, რომ მინდვრის სამუშაო და საზოგადოთ მეურნეობა შენი ხელობა არ არისო, მაგრამ გეშეკემ გამოუცხადა: მე ჩემი სარწმუნოების გამოცვლა მინდაო და შენ დიდის სიამოვნებით გამოგყვები ქარხლებთან საბრძოლველადაო.

გუსტავს, ღვთის წინაშე, არც უნდოდა უარის თქმა. გეშეკე, გარდა იმისა რომ ძველი ამხანაგი იყო, გულახდილი და ხელ მარჯვე ბიჭიც იყო. გამოცდილი და ცხრა ჩალა გამოვლილი ბიჭი გაკირვების დროს ცოტას არ გამოადგებოდა.

როცა საქსონიაში წამსვლელებთან მოლაპარაკება გაათავა და ყველას ხელშეკრულებაზედ ხელი მოაწერინა, გუსტავი ციტვიცისკენ წავიდა; ამ დროსთვის ციტვიცმა ახლომახლო სოფლები მოიარა, თავისი საქმე გასჩარხა და ეხლა სამაზრო ქალაქში გადასახლებულიყო საცხოვრებელად.

შევიდა თუ არა გუსტავი აგენტის კანტორაში, ციტვიცი წამოხტა და შესძახა.

— აკი გიხ ხარით, მე და თქვენ მოვრიგდებით მეთქი. აბა, მაჩვენეთ ეგ ქალაქი!

ამ სიტყვებით ხელშეკრულება თითქმის ხელიდან გამოჰგლიჯა გუსტავს.

მაგრამ ქვეითა ნაწილს რომ გადაავლო თვალი, სადაც ახლად დაქირავებულ მუშებს ხელი ჰქონდათ მოწერილი, სი-

ამოწინებით თავი დაიქნია და ლაპარაკის კილო უცებ გამძლი-
ცვალა. მართალია ერნესტინას წყალობით გოგოები მეტი
დაექირავებინა გუსტავს და ხელშეკრულობის ძალით მაგდენი
არ იყო საჭირო, მაგრამ ამ გარემოებამ ციტვიცი სრულიადაც
არ დააღონა. ციტვიცმა როგორც გამოცდილმა კაცმა მშვე-
ნიერათ იცოდა, რომ ზოგი გამგზავრების დღეს ჩამორჩებოდა
და ზოგი საქონიაშიც დაანებებდა სამუშაოს თავსა. ამ მიზე-
ზით ციტვიცს გაეხარდა კიდევ, რომ გუსტავს მეტი მუშა
ქალი დაექირავებინა.

— მაშ ეხლა მგზავრობის შესახებ მოვილაპარაკოთ! —
სთქვა ციტვიცმა და ხელში მატარებლების მაჩვენებელი წი-
გნი აიღო. — ორშაბათ დილა აღრიან უნდა წახვიდეთ. მოურა-
ვი იწერება, მოუთმენლად ველი მუშებსაო. თუ პირველი მა-
ტარებლით წახვალთ, საღამოზედ ველცლებენში ჩახვალთ კი-
დეც. მე შევატყობინებ თქვენი გამგზავრების ამბავს და მოუ-
რავი სადგურზედ ცხენებსა და ურმებს დაგახვედრებთ.
ეცადნეთ, გოგოებმა ბევრი ბარგი-ბარხანა არ წამოი-
ღონ. იმათ თუ ნება მიეცით, ისინი, რაც კი აბადიათ, ყველა-
ფერს დიდი სიამოვნებით წამოიღებენ. სკივრი და ლოგინი,
მე გირჩევთ ამაზე მეტი არა წაიღოთ რა. საზოგადოთ, გირ-
ჩევთ, ქალებს კარგათ ადევნოთ თვალი. ერთხელ მეც ვიყავ
უფროსი მუშა და მეც ბევრჯელ წამისხავს დაქირავებული
მუშები. სასტიკობა ამ შემთხვევაში უსათუოთ საჭიროა: უჯო-
ხოთ იმათთან ვერას გააწყობთ, მათ შორის სანდო კაცი ერ-
თიც კი არ მოიძებნება; ან რა საკვირველია? თავის სახლ-კარს
ხეირიანი ხალხი თავს რად დაანებებს?

ეხლა ციტვიცი სულ სხვა ჰანგებზედ ლაპარაკობდა და
სხვა სიტყვებს ხმარობდა, ისე რომ გუსტავი დღეს ველარც-კი
სცნობდა თავის „მეგობარს“. საზოგადოთ, უწინდელი ზრდი-
ლობიანი სიტყვა-პასუხი და ქცევა სულ ერთიანათ დაჰკარგა
იმის შემდეგ, რაც ხელმოწერილი ქალაღდი ჩაიგდო ხელში.
მაგრამ გუსტავს ეხლა იმისთვის აღარა სცხელოდა, რომ ამ
ცვლილებებზედ ეფიქრნა, რადგან წასკლის დღე დაუნიშნა

თუ არა, გუსტავს თავბრუ დაეხვა. იმას როგორ წაბრუნდებოდა, რომ ასე ცოტა დროს მისცემდნენ მოსამზადებლათ? კვირას ჯვარს იწერდა, ორშაბათ გზას როგორ უნდა შეუდგეს? ეს მეტის მეტია! მაგრამ იქნება ასე სჯობდეს კიდევცა და... ჩქარა გამგზავრებასაც თავისი კარგი მხარე აქვს; თუ ყველაფერს თავი უნდა დაანებოს კაცმა და განშორდეს სამშობლოს, მაშ რაღას უნდა ებლაუჭებოდეს აქაურობას?!

ციტვიცმა რუქაზედ აჩვენა რა გზითაც უნდა წასულიყო. გუსტავი დაეკითხა: რამდენ ადგილას დაგვექირდება მატარებლის გამოცვლა და სახელდობრ სადაო, რადგან ამ სადგურების სახელები უნდოდა ჩაწერილი ჰქონოდა.

— ეხლა გზის ხარჯიც ვიანგარიშოთ! იქ წასვლაც და დაბრუნებაც მემამულის მოვალეობას შეადგენს, — მაშასადამე, მეოთხე კლასით წახვალთ. როგორცა ხედავთ, ეს თქვენი სარტყაა.

გუსტავმა გულში კი გაიფიქრა, რასაკვირველია, ეგრე უნდა იყვესო და ციტვიცს კი არა უთხრა რა. ამასობაში ციტვიცმა რკინის გზის ხარჯი გამოუანგარიშა საჭირო ფული გადასცა და დასამტკიცებელი ბარათი ჩამოართვა.

— ეხლა კი, მგონი, ყველაფერი გავათავეთ! — სთქვა ციტვიცმა. — მაგრამ, დაიცადეთ პატარა! მართლა, მუშებს საშუაკაცო არ გამოართვით?

გუსტავს გაუკვირდა და გამოუცხადა, არაფერი არ გამომირთმევიანო: დაქირავებულ მუშებს თავისთვის რა ჰქონდათ, რომ ჩემთვის რა მოეცათო?

ციტვიცმა ამპარტავნულის ღიმილით გადახედა გუსტავს და გამოაცხადა, ამისთანა შემთხვევებში საშუაკაცო უსათუოდ უნდა გამოერთვათ მუშებსაო. ქვეყანაზედ მუქთად არაფერი კეთდება და ყველას უნდა თავის შრომის სასყიდელი მიიღოსო. ჩემ ფულს კი ერთ თვეს დაგაცდით და, იმედია, პირველი ჯამაგირიდან გადამხდით. მაშ ხელშეკრულობას მუქთათ ხომ არ დაგიტმობდითო?

გუსტავმა ციტვიცს განცვიფრებით გადახედა, რადგან თავის ყურებს არ უჯერებდა. აგენტი კი, პასუხის ნაცვლათ,

გულცივად უყურებდა. გუსტავმა უთხრა: მე არ მესმის რას ამბობთ, რის ფული უნდა მოგკეთ? მე რამდენიც მახსოვს, მაგ საგანზედ ლაპარაკი ჩვენ არა გვქონია.

— ამას რალა ლაპარაკი უნდოდა, ჩემო ძვირფასო! — შესძახა ციტვიცმა და მოუთმენლობით მხრები შეიშმუშნა. — მაშ მუქათათ რად გავიჭირებ საქმეს, სოფლიდან სოფელს რად ვიხეტიალებ და სულელურ ლაპარაკს რად მოვისმენ მუქათათ?

და ამ სიტყვებით ისე მტრულად გადახედა გუსტავს, რომ ყველასთვის ცხადი უნდა ყოფილიყო, რომ გალბენაუს სამიჯიტნოში მომხდარი ამბავი ციტვიცს არამც თუ არ დავიწყებია, არც უპატიებიაო.

— არა, ჩემო კარგო! მე ჩემ გასამჯელოს ვითხოვ. ეს ჩვეულება დიდი ხანია მიღებულია ჩვენში და ამ გასამჯელოს საშუაეკო ჰქვია. ამ ფულის გადახდა ყველამ უნდა იკისროს, ვინც კი ჩვენთან საქმის დაქერას მოინდომებს. წინ-და-წინვე უნდა გამოგეკითხათ. ჩვენ სადა გვცალიან, რომ ყველას მზამზარეულად დაღეკილი ჩაგიდოთ პირში? ან იქნება თქვენ გეგონათ, რომ მუქათათ დაგიტომობდით ხელშეკრულობას, ან მეგობრობის სახელით გაჩუქებდით? თუ ასე ჰფიქრობდით, ძალიან შემცდარხართ, ჩემო მეგობარო! უსასყიდლოთ დღეს აღარა კეთდება რა ჩვენში, აკი წელანაც ვითხარით. თითოსულზედ, ქალი იქნება თუ კაცი, სულ ერთია, ხუთი მარკა მერგება თქვენგან. ეს ფასი გადაქრილია. ამის ნახევარ ივანობა დღისთვის გადხდით, დანარჩენს კი, სამუშაო რომ გავითავდებათ, მაშინ მომცემთ. თქვენ კი როგორც გინდათ, ისე გადაახდევინეთ თქვენს მუშებს ფული.

გუსტავი მხოლოდ ეხლა მიხვდა, რომ მოტყუებული ისა რჩებოდა. პირველ წუთს ისე გაბრაზდა გუსტავი, რომ კინალამ სახეში სტყორცნა ციტვიცს ქალაღლი.

ციტვიცი კი მობრუნდა, თავი დაღუნა და რილაკის წერა დაიწყო. გუსტავი მხოლოდ იმის განიერ მხარ ბექსლა ჰხედავდა. თუ პირდაპირ, აშკარათ გამოილაშქრებდა გუსტავის წინააღმდეგ, ის აჩვენებდა სეირსა, მაგრამ ამ გულცივ ზიზლისა და დაცივნის წინააღმდეგ გუსტავი რას გააწყობდა?

ახალგაზდა კაცს ბრაზი აწვებოდა ყელში და ენას უბამდა და. მაგრამ ბოლოს მაინც მიუბრუნდა და სთხოვა იმისთვისაც ეთქმევინებინა რამე.

— ღმერთო ჩემო! თქვენ ისევ აქა ხართ?— მობრუნდა უცებ ციტვიცი და გაკვირვებული დაეკითხა.— რა გინდათ? სთქვით, მხოლოდ, თუ ღმერთი გწამთ, მოკლეთ კი, რადგან, როგორცა ჰხედავთ, მე თქვენთვის არა მცალიან.

გუსტავმა ხრინწიანის ხმით, ნიწყვეტ-ნაწყვეტი სიტყვებით დაიწყო ლაპარაკი. იმან არა იცოდარა თუ ეს ხელშეკრულება ფულით უნდა შეეძინა; მას მით უმეტეს არ ესმის ციტვიცის სურვილი, რომ ეს ოხერი ხელშეკრულობა ძალდატანებით მიაჩენეს. თუ აგრეა საქმე, მე აღარა მსურს საქსონიაში წასვლაო— დაბოლოს გამოუცხადა გუსტავმა...

მაგრამ შუაკაცმა სიტყვა აღარ დაათავებინა.

— ჰოო, მაგ შემთხვევაში ცუდათ წაგივათ საქმე, ჩემო კარგო!— გულცივათ უთხრა ციტვიცმა, — ამ ქალაღს ხომ თქვენც მოაწერეთ ხელი. მე ამას მოგებლაუქები. ვინც ხელს აწერს ქალაღს და არ იცის რას სჩადის, ის სულელ და რეგვენ კაცად უნდა ჩაითვალოს, გესმით თუ არა? ამის გარდა თქვენ არათუ თქვენ თითონ მოაწერეთ ხელი, სხვებსაც მოაწერინეთ და ამიტომ იმათაც თქვენთანა აქვთ საქმე ჩვენ კანონმდებლობაში მაგას „ხელშეკრულობის დარღვევას“ უძახიან და, თუ თქვენც მოგეხსენებათ, ამისთვის სასტიკათ სჯიან ჩვენში.

ციტვიცი კვლავ თავის საქმეს შეუდგა და გუსტავი კი მწარე ფიქრებს მიანდო. ნუ თუ იქამდის მივიყვან საქმეს, რომ ხელშეკრულობის დარღვევისთვის სამართალში მივაცემინებთ თავსა?— ჰფიქრობდა გუსტავი, მაგრამ გუსტავს იმდენი სამართლისა არ ეშინოდა, რამდენიც თავის სოფლებლებისა რცხვენოდა. რითი გაიმართლებს იმათთან თავსა? რა სირცხვილი უნდა შესჯამოს, რომ ამ საქმეს უცბათ თავი გაანებოს?! გარდა ამისა ულუკმაპუროდ და უადგილოდაც დარჩება. ამბეღ სამწუხარო რაღა იქნება? მაგრამ არჩევნის დრო აღარ

იყო და ნება-უნებურად ციტვიცის პირობებს უნდა დასთანხმდებოდა.

— აბა, რას იტყვით, ბიუტნერო? — დაეკითხა ციტვიცი და ერთი წუთით წერას თავი დაანება. — ჯერ არაფერი გადაგიწყვეტიათ? რამდენიც უნდა იფიქროთ, საქმეს აღარა ეშვებოდა-რა.

გუსტავი გაშტერებული იღვა და ხელში ქუდს ატრიალებდა.

— თითო სულზე ხუთი მარკა! ნახევარი ივანობის დღისთვის და მეორე ნახევარი საქმის გათავებისას. ამაზედ იაფად ვერ დაგიტოვებთ. აბა რას იტყვით? თუ გინდათ, ამ ხელშეკრულობას ასე მზა-მზარყულს სხვას მივყიდო? ესეც შემძლიან, თუ მოვინდომებ? თუ დავანებო ამებს თავი და თქვენ თითონ მოხვალთ ჭკუაზედ.

გუსტავს თვალები იატაკისთვის ჩაცეცეებინა და ხმა-ამოუღებლივ ტუჩებს იკვნეტდა, მაგრამ ცოტა ხნის სიჩუმის შემდეგ გადაქრით ხელი ჩაიქნია და თავ-აუღებლივ უთხრა:

— კარგი, აგრე იყვეს! მხოლოდ ის კი არ დაგავიწყდეთ, რომ უსამართლობას სჩადით!

VI

კვირა დღეც მოვიდა, ის კვირა დღე, როდესაც გუსტავისა და პაულინას ქორწილი იყო დანიშნული.

რამდენიმე დაპატიჟებულმა სტუმარმა გაღბენაუს ეკლესიაში მოიყარა თავი, იმათ შორის ნეფის ნათესაობა არა სჩანდა. ბიუტნერიანთ ოჯახს მწარე დღე გაუთენდა. ტონის მუცელი ასტკივდა და დედა ამისთანა დროს ქალს თავს როგორ დაანებებდა? მოხუცი ბიუტნერი დილიდანვე ხმა-ამოუღებლივ ტყეში წავიდა და საქორწილოდ შეკერილი ტანთსაცმელი ხელუხლებელი დასტოვა ოთახში. კარლი, ერნესტინა და ტერეზა კი იყვნენ ეკლესიაში.

ნეფის მხრივ ყველას ყურადღება გეშკემ მიიპყრო. იმას მთლათ შავი ტანსაცმელი და თეთრი დახამებული პერანგი ეცვა და, ასე გასინჯეთ, ხელში შავი ქუდიც კი ეჭირა, თუმცა ეს ქუდი ცოტა გახუნებულსა ჰგავდა. სად იშოვნა ამ მაწანწალამ ამისთანა ჩინებული ტანსაცმელი, ეს იმის საიდუმლოს შეადგენდა და იმის მეტმა არავინ იცოდა.

დედოფალი თეთრ კაბაში იყო გამოწყობილი. ეს კაბა პაულინამ ერთი მეგობრის თანა დახმარებით შეიკერა, რომელსაც ქალაქში ყოფნის დროს ჭრა-კერვა მკერვალი ქალისგან თურმე ესწავლა. ქალაქის გააზიზებული მცხოვრები იქნება უსიამოვნოდ დაღმეჭილიყო კიდევ ამ კაბის მაცქერალი, მაგრამ აქ, სოფელში, ბევრს მოსწონდა, მიუხედავად იმისა, რომ თეთრ კაბაში ძრიელ მოსჩანდა პაულინას სისრულე. მაინც რა სასიამოვნო იყო ამისთანა ნეფე-დედოფლის ცქერა: ორთავენი როგორც ნამდვილი გლეხის შვილები, ჯანით და ღონით სავსენი იყვნენ.

პაულინას თავზედ გვირგვინი არ ედგა. მოხუცი მოძღვარი სასტიკი იყო და უღირს ქალს არასგზით არ მისცემდა ნებას, რომ გვირგვინით საკურთხეველს მიახლოვებულიყო. უგვირგვინო დედოფლებს ხშირად შეხედებოდა კაცი გალბენაუში, რადგან იქაური ახალგაზღობა მეტად თავისუფლად იქცეოდა. იმისთანა ქალებს, რომელნიც ქორწინებამდის იყვნენ ცოლქმრობის სიტკბოებას დაწაფებულნი, მოძღვარი მეტად სასტიკად უსაყვედურებდა ხოლმე ქორწინების დროს ეკლესიაში, მაგრამ დღეს კი, რაღაც მიზეზით, ნეფე-დედოფალს არა უთხრა-რა. ეს გარემოება დამსწრეთ სრულიად არ მოსწონდათ, რადგან ნეფე-დედოფლის სახალხოთ შერცხვენა გალბენაუელ ქორიკანა დედაკაცებს ძალიან მოსწონდათ. მოძღვარი პაულინას კარგად იცნობდა და ძალიანაც უყვარდა, რადგან ყველა გოგოებში საუკეთესოთ ის მიაჩნდა. იმან კარგად იცოდა, რომ პაულინა სხვებსავეთ ქარაფშუტა არ იყო და დიდი თავმოყვარეობა ჰქონდა, აი, სწორედ ეს იყო მიზეზი, რომ მოძღვარმა პაულინას შერცხვენა არ მოინდომა.

კაჩნერის ქვრივი, რამდენადაც კი შეეძლო, მორთულიყო. დღეს თუ ასე ამაყად და ამპარტავნულად უყურებდა ყველას, ამისი მიზეზიცა ჰქონდა პაულინას დედას, რადგან დამსწრეთა შორის მებატონის სახლის გამგე ქ. ბუმილევც იყო მოწვეული.

ფარჩის კაბაში, წამოწითლებული სახით და ყიყვით, ბუმილევც გაბერილ ინდოურს უფრო ჰგავდა, ვიდრე ადამიანს. მისი ზედატანი ყოველ მოძრაობაზედ საშინლად ქრატუნებდა, თითქოს ყოველ წუთს გასკდომას ან დარღვევას აპირებდნო. მთასავით გადმოვარდნილ მკერდზედ ოქროს ბალთა ჰქონდა მიმაგრებული. ხელთათმანისა და ვიწრო მაჯების შუა თავისუფლათ დარჩომილი ხორცი გორგოლაქისავით ამოზურცულიყო. ასე მორთულ-მოკაზმული ბუმილევც გლეხის დედაკაცებ შორის დედოფალსავით ამაყათ იჯდა და მიხვრა-მოხვრით თუ ამპარტავნული გადახედვით თითქოს სცდილობდა ყველასათვის შეეტყობინებინა, რომ ის მებატონის სახლის გამგეა და თავის აქ ყოფნით მასპინძლებს თუ სტუმრებს დიდათ აბედნიერებს და ამ ქორწინებასაც დღესასწაულებრივ ხანიათსა თუ მნიშვნელობას ის აძლევს.

დედაკაცები როგორც წესი და ადათია, თითქმის ყველანი ტიროდნენ. მაგრამ, ღვთის წინაშე, მოძღვარიც კი სულ სხვანაირათ ლოცულობდა დღესა. პაულინას ცხვირსახოცს, რომელიც დედოფალმა ლოცვანს გადააფარა, ერთი და ორი ცრემლი არ დაეცა. გული გუსტავსაც აუჩუყდა, მაგრამ რაკი გულჩვილობა ახალგაზდა ბიუტნერს ქირისავითა სძაგდა, ქორწინების ბოლოში უფრო ბრაზით იყო სავსე, ვიდრე ლმობიერებით.

ეკკლესიიდან კაჩნერიანთ პატარა ქოხისკენ ყველანი ქვეითად გაემართნენ. სოფლური ჩვეულებისა და ადათის ძილით ქუჩაში ერთგან და ორგან არ გაჩერდნენ და გაცხარებული სჯა-ბაასი ერთგან და ორგან არ გააბეს. ზოგიერთა ახალგაზდა ბიჭებმა სამიკიტნოში შერბენაც კი მოასწრეს.

ქეიფმა და ღროს გატარებამ საღამომდის გასტანა; გულკეთილი მასპინძლები არა თუ მარტო დაპატიჟებულ სტუმ-

რებს, იმათაც კი, ვინც ცნობის მოყვარეობით შემოიხედავდა, იმათაც უხვათ და წრფელის გულით უმასპინძლდებოდნენ.

რადგან პატარა სახლი ყველას ვერ დაიტევდა, ზოგნი ბაღში გამოვიდნენ. პატივსადები სტუმრები კი ოთახში დარჩნენ და რგვალ მაგიდას შემოუსხდნენ.

აქ, ამ მაგიდასთან ქ. ბუმილგე შესანიშნავ ახალ-ამბავს უამბობდა დამსწრეთ: გრაფის ასული ვანდა ბერლინში ერთ თავადიშვილს დაენიშნა, ქორწილს ზაფხულზედ გაეჩაღებთო, გამოაცხადა ბუმილგემ. სეირს მაშინა ნახავთ, აი! დის ქორწილის ხარჯს თითონ გრაფი კისრულობს. საქმრო ახალგაზდა და ძალიან შეძლებული აფიცვრიაო.

უყურებთ ჩვენ ვანდასა!—მგონი, მეთედ გაიძახოდა ბუმილგე—ჯერ სულ პაწაწკინტელა იყო, რომ მე გავიძახოდი: აი ნახავთ, თუ ჩვენი ვანდა ვინმე თავადიშვილმა არ ითხოვოს მეთქი, ბავშობაშივე ეტყობოდა, როცა შემოირბენდა ხოლმე სამზარეულოში და შემომძახებდა: „ბუმილგე“ ასე მიძახდა მაშინ,—ბუმილგე, ხაქაპური მაქამე, მაგრამ იცოდე დიდი ნაჭერი კი უნდა მომცეო.“ მე მაშინვე გავიძახოდი,—„აი ნახავთ თუ ვინმე თავადიშვილმა არ ითხოვოს მეთქი“.

კაჩნერის ქვრივი თავის ქანთურით ემოწმებოდა მებატონეს სახლის გამგეს და გულბენაუს დედაკაცები კი ბატონების ცხოვრებიდან ნაამბობ ამბებს პირდაღებული უვდებდნენ ყურსა.

ბინდისას ქ. ბუმილგე შინ წავიდა. იმის წასვლის უძალს დროს გატარებამ თავისი დღესასწაულებრივი ხასიათი დაჰკარგა და სიმხიარულემ უფრო იჩინა თავი.

ეხლა კი მხიარული დღე გეშკეს დაუდგა. ახალგაზდა და მხიარული გეშკე საცა კი გაჩნდებოდა, ყველგან სიცილი, მასხრობა და მხიარულება იჩენდა ხოლმე თავსა. ახალგაზდა გოგო-ბიჭების ჯგუფი შეედგინა და მთელი დღე შინ თუ გარეთ დაძრწოდა. ეხლა ვაშლის ხის ძირში მოეკეცნა, სამხედრო ქუდი ყარაჩოღულათ კეთაზედ მოეგდო, სახეზედ ვეებერთელა წითლათ შეღებილი ქალაღდის ცხვირი მიეკრა და სიმ-

ღერებსა და შაირებს გაიძახოდა. ალბათ, ზოგიერთი შაირები და ამბები ორაზროვანნი უნდა ყოფილიყვნენ, რომ ვაყების ხარხარი და გოგოების ჩუმი ხითხითი აღარ სწყდებოდა.

მოზინდდა თუ არა, პაულინამ სტუმრებს თავი დანება, ფიცხლავ ტანსაცმელი გამოიცვალა, ბავშს მიხედა და ბიუტნერიანთ სახლისაკენ გასწია. რაკი დედამთილ-მამამთილი თითონ არ ეწვივნენ, პაულინამ გადასწყვიტა, თითონ მისულიყო და რძლის პატივისცემა გამოეცხადებინა.

მალე ბიუტნერიანთ დიდ დარბაზში შევიდა და რადგან სიბნელეში ვერაფერს ვაარჩია, ეგონა, ალბათ, შინ არავინ არისო და უკან დაბრუნება გადასწყვიტა, მაგრამ ფანჯარასთან ვილაცის მხრებსა და თავს მოჰკრა თვალი. ცოტა დაშტერების შემდეგ პაულინა მიხვდა, რომ ფანჯარასთან მჯდომი მოხუცი ბიუტნერი უნდა ყოფილიყო.

პაულინა დღეს როგორღაც გულ აჩუყებული, აღელვებული იყო და რასაც კვლავ ვერას გზით ვერ ჩაიდენდა, დღეს თავისუფლათ გაჰბედა. ის გაბედულათ მიუახლოვდა მოხუცს, ჯვრის წერის ამბავი აუწყა და მხურვალედ აკოცა. მაგრამ სწორედ იმ დროს, როცა თავის მამამთილს ეხვეოდა, პაულინა შიშის ზარმა აიტანა.

კოცნის დროს მოხუცის ლოყას პაულინამ სისველე შეამჩნია. როგორცა სჩანდა მოხუცი ჩუმის, გულჩათხრობილის ცრემლით სტიროდა.

პაულინას ეს ამბავი ელდასავით ეცა. მოხუცი მწარე დარდსა და ვარამში—ყველას დავიწყებოდა და მარტო მარტო დაეტოვებინათ. ალბად ცოტა ხანი არ მჯდარიყო მოხუცი ასე განმარტოვებული. პაულინა დიდის სიამოვნებით ეტყოდა რამე ტკბილ სიტყვას, რადგან უწინაც ძალიან უყვარდა მოხუცი, მაგრამ არ იცოდა რა ეთქვა და რითი ენუგებებინა მამამთილი. კაი ხნის სიჩუმის შემდეგ ძლივს ამოიღვა ენა და დაეკითხა სხვები სადღა არიანო. გლეხმა უხეშათ მიუგო, — დედაკაცები ზეითა ოთახში ავიდნენო.

პაულინამ მოხუცს სანათი აუთო, რომ ბნელაში არა მჯდარიყო, და ზეით კიბეზე აირბინა—უნდოდა დედამთილსა და მუღსაც მისალმებოდა.

მაგრამ მიუახლოვდა თუ არა კარებს, ისეთ კვილს მოკპრა ყური, რომ სისხლი თავში აუვარდა და მუხლებმა ცახცახი დაუწყეს. სულ განაბულმა პაულინამ ყური წაუგდო. უცბათ ბავშვის კნავილი გაისმა.

ტონის ბავშვი ჰყოლოდა.

* * *

აპრილის თბილი და ნესტიანი დილა იყო, როცა გაღბენაუში დაქირავებული მუშები საქსონიისკენ გამგზავრებას აპირებდნენ. ზეცა ღრუბლებით იყო მოცული, მაგრამ ღროგამოშვებით ლეგა ღრუბლებში მზის შუქი ზარმაცათ გამოიხედავდა და დედამიწას გაანათებდა ხოლმე.

დიდ, ვეებერთელა ურემზედ ჭერებებსავით ეყარნენ ქალი თუ კაცი. ქალები სკივრებზედ და ლეიბებზედ ისხდნენ და ვაეებს ლაჯებში რაღაც გამოკრული ბოხჩები ეჭირათ. წინ, საუკეთესო ადგილზედ პაულინა იჯდა თავის ბავშვით. იმის გვერდით ერნესტინა დაბინავებულიყო.

გუსტავს ხელში საათი ეჭირა და მოუსვენრათ ურემს გარშემო უვლიდა და გაფაციცებით ათვლიერებდა, ხომ ყველაფერი რიგზეა და არა გერჩება რაო? ყველა წამსვლელს განთიადისასვე მოეყარათ თავი სამი გოგოს გარდა, რომელნიც ვერც სახლში და ვერც სხაგან ველარ იპოვნეს. ალბათ უცხო ქვეყანაში წასვლისა თუ ეშინოდათ და სადმე მიიმალნენ. ერთზედ ამბობდნენ, მეორე ჯგუფს გაჰყვა, რადან ის უფრო ადრე გამგზავრდა საქსონიისაკენაო. როგორცა სჩანდა, ციტყვიცმა მართალი სთქა: რამდენიმე ქალი უსათუოთ დაგაკლდებოა. კიდევ კარგი, რომ ოთხი კაცის კარდა გუსტავმა ერთი პოლონელი ბიჭიც დაიჭირა. როგაღლა, ასე ეძახდნენ ამ ბიჭსა, თბილ ქურქში გამოხვეულიყო და სახე მოღუშული ხმა ამოუღებლივ იჯდა; თავისი გრძელი თმითადა

ულვაშით პოლონელი გაღბენაუს ქერა გოგოებში უცხო ქვეყნის ფრინველსა ჰგავდა.

მიუხედავათ იმისა, რომ ჯერ აღრე იყო, მაინც ცოტა სოფლელი არ გამოვიდა მგზავრების გასაცილებლათ. უკანასკნელ წუთამდის სანოვაგეს, თუ ლოგინსა და ტანთ საცმელს ეზიდებოდნენ. მაცქერალთა შორის რამდენიმე ახალგაზდაც იყო, ალბათ, თავიანთ სულიკოების გასაცილებლათ თუ იყვნენ გამოსულნი.

ზოგიერთებს ძალიან ეძნელებოდათ მათთან განშორება, თუმცა სკდილობდნენ თავიანთ სისუსტე როგორმე დაემაღლათ და არ გამოემეტლანებინათ. ვინ იცის, რა მოვლით იქა? არც თუ დამრჩენნი იყვნენ კარგ გუნებაზედ, ერთსა და ორს არ უძგერდა გული და ერთი და ორი არ იყო შიშში—ვაი თუ უცხო მხარეს ჩემმა საყვარელმა დამივიწყოს და სხვაზედ გამცვალოსო.

უსიტყვოთაც, მარტო ერთის ხელის ჩამორთმევით და ნაზი გადახედვით ცოტა მუდარა და გაფრთხილება არ ჩააგონეს მგზავრებს დანარჩენმა გლეხის ბიჭებმა.

მთელ ამოდენა ჯგუფში კარლ გეშკესთანა მხიარულად ერთი სული არ იყო. იმას დღეს ისევ დაკერებულდაკონკილი და ათას ფერათ აქრელებული ტანთსაცმელი ჩაეცვა. გვერდზედ მოგდებული ქუდით და კისერზედ საყელოს ნაცვლათ წითელ ხელსახოც შემოხვეული გეშკე თავზედ ხელ აღებულ და აბეზარ ყარაჩოდულ ბიქსა ჰგავდა. ეხლა, ისევ გზას რომ გაუდგა, გეშკე თავს ბედნიერთა სთვლიდა. ესეც რომ არა ყოფილიყო, ასეთი სასიამოვნო ამხანაგები ჰყავდა, რომ სიხარულის მეტი არა რჩებოდარა: იმასთან ერთათ, როგორც თითონ უძახდა ქალებს, თხუთმეტი „გოგუცკა“ მიემგზავრებოდა საქონიაში,—მაშასადამე ჯერ კიდევ ღირდა სიცოცხლე და სიმხიარულე. ის ხან ღიღინებდა, ხან მასხარობდა და სხვებსაც აცინებდა. პაულინას ბავშვი რომ აუტირდა, გეშკემ ისე დაიღმანქა სახე, რომ გაასპიტებული ბავშვი ძალიან მალე დაამშვიდა.

მიუხედავად თავის ხნისა და ფეხების ტკივილისა, ცილებლათ დედაბერი ბიუტნერიც გამოსულიყო. ან რა საკვირველი იყო: ამ დილის სისხამზედ იმისი ორი ღვიძლი-შვილი უცხო და უცნობ ქვეყანას მიდიოდნენ—მისი საყვარელი შვილი გუსტავი და უნცროსი ქალი ერნესტინა.

დედაბერს უკანასკნელ ღღემდის როგორღაც არა სჯეროდა, რომ ასეთ გაბედულ და თავხედურ გეგმას როდისმე სისრულეში მოიყვანდნენ იმისი შვილები. უამისოდაც ცოტა დარდი და ვარამი არა ჰქონდა და ეხლა ხომ მთლათ გაბედნიერდა; ოჯახის დაყოფა და დაქუთმათება-ღა აკლდა სწორედ! ეს კი მეტის მეტი იყო! მოჰკრა თუ არა მოხუცმა ბარგითა და ხალხით დატვირთულ ურემს თვალი, მუხლთ მოეკეცა და ენა ჩაუვარდა. გამოთხოვებისას უაზრო ბუტბუტის მეტი ვერა მოახერხა-რა, თუმცა სათქმელი კი ცოტა არა ჰქონდა.

— ოჰ, ღმერთო ჩემო!.. გუსტავ, პაულინასა და ერნესტინას გაუფრთხილდი! ღმერთო მოწყალეო! მე ამას ველარ ავიტან!

ტკბილათ და აღერსით გამოთხოვება გუსტავმა ქალებს მიანდო. ის თითონ ისე გართული იყო ახალი მოვალეობის აღსრულებით, რომ ველარაფრისთვის ველარ იცლიდა.

ახალგაზდა ბიუტნერმა გამოაცხადა, მეტს ველარ მოვიცდი, რადგან შეიძლება სადგურზედ დავიგვიანოთო, და მეურმეს წასვლა უბრძანა. მეურმემ შოლტი მოიმარჯვა და ცხენები ადგილიდან დაიძრნენ. მგზავრებმა და გასაცილებლათ გამოსულებმა ერთხელ კიდევ ჩამოართვეს ერთმანეთს ხელი, ქალებმა წაიწრიბინეს და ვაჟებმა ქუდები იშვლიბეს. სოფელი ცხენებმა ჩორთით გაირბინეს. სახლის კარებებთან გლეხები და მათი დედაკაცები იდგნენ და მგზავრებს გზას ულოცავდნენ. ბოლოს სოფლის ბოლოში ბიუტნერიანთ სახლიც გამოჩნდა. გუსტავმა ერთხელ კიდევ გადიხედა თავიანთ მამაპეულ სახლისაკენ. ის ისე მიდიოდა სამშობლოდან, რომ მამის სანა-

ხავათ არც კი შეუვლია სახლში. ტონის ლოგინობა ჩინებულ
ლი მიზეზი იყო ამისათვის.

სოფლის ბოლოში გუსტავმა მეურმე ააჩქარა. ეხლა სამ-
შობლოდან გაცლა და აქაურობის განშორება ეჩქარებოდა.

ბოლოს ნაცნობ მინდვრებს, ხეებს და წყაროებს ჩაუ-
არეს. მერე ერთი ხელობა გრაფის ტყით იარეს და ცოტა ხნის
შემდეგ გაღბენაუს მინდორ-ველები აღარსად სჩანდნენ. ერთ
საათს შემდეგ ყველანი, სხვა მუშებთან ერთათ, მატარებელ-
ში ისხდნენ და საქსონიისკენ მიჰქროდნენ—ეს სხვანიც იქ
მიდიოდნენ სამუშაოთ, მხოლოდ უფრო შორეული ქვეყნები-
დან იყვნენ წამოსულნი. ეს უცხო ხალხი დაგლეჯილ-დაფლე-
თილი, მზისგან დამწვარი იყო და რაღაც გაუგებარ ენა-
ზედ ლაპარაკობდა. პაულინა პირველად თავს იჭერდა და
სამშობლოს მოშორებას ვითომ არა ნაღვლობდა, მაგრამ ერთი
ამ თანამგზავრთაგანი, დაგლეჯილ-დაფლეთილი დედაკაცი
რომ მოუჯდა გვერდზე, ბავშვი მაგრად ჩაიკრა გულში და
გუსტავს ხელი მოუჭირა.

ქორწინების მეორე დღე მწარე და ნაღვლიანი დღე იყო
გუსტავისათვის.

VII

ბიუტნერიანთ მამულის საჯაროთ გასყიდვის დღეც მოვი-
და. ამ ბოლოს დროს მამულის საჯაროთ გასყიდვა იშვიათი არ
იყო ამ მხარეს. „ჩვენ დროს გლეხები ბუზებსავით სცივიანი ჭერი-
დანაო“, —იმ ცოტა ხანში სთქვა ერთმა გამოცდილმა და და-
ხედულომა კაცმა. გლეხების გაკოტრებას ყველანი შეეჩვივნენ
და ამისთანა მოვლენას ყურადღებასაც აღარავინ აქცევდა.

მაგრამ გავარდა თუ არა ბიუტნერიანთ მამულის გაყიდ-
ვის ამბავი, დიდი და პატარა ამაზედ აღაპარაკდა, რადგან, ჯერ
ერთი, ბიუტნერიანთ მამული დიდი და კარგად დამუშავებუ-
ლი იყო და მეორე, ეს მამული ჯერ ისევ მთელი და დაუ-
ტაცებელი იყო. ამ აყაყანებასა და ლაპარაკს სხვა მიზეზებიც

ბევრი ჰქონდა. ყველამ იცოდა, რომ სალანდის პატრონი ერთი ხელობა თითონ აპირებდა ამ მამულის შექმნას, მაგრამ საქმე-საქმეზედ რომ მიღვა, გრაფმა რალაც მიზეზით უცბათ უკან დაიხია და ამ აზრს, როგორც ეტყობოდა სამუდამოდ დაანება თავი. ამის შესახებ ათას რასმეს ლაპარაკობდნენ. დღევანდლამდის გაუფუჭდებოდა თუ არა რომელიმე გლეხს საქმე, გრაფი იმ საათშივე იმის მამულს; ეცემოდა ხოლმე. სწორედ ეს იყო მიზეზი, რომ მამულებისა და საზოგადოთ ადგილის ფასმა ძალიან აიწია აქეთ მხარეს. საკვირველი იყო, ამისთანა ჩინებულ მამულს თვალი რად აარიდა, მით უმეტეს, რომ იგი პირდაპირ გრაფის მამულს საზღვრავდა. ეს შემთხვევა კიდევ იმითი იყო შესანიშნავი, რომ ბიუტნერს საკუთარმა სიძემ უჩივლა და იმის მიზეზით იყიდებოდა ეს მამაპაპეული მამული. ყველას ეს უკვირდა: ნეტა რა ხეირი უნდა ნახოს კაშვილმა ცოლის ძმის ვაკოტრებითაო? იქნება თითონა ჰქონდა იმის შექმნის იმედი? მაგრამ სამიკიტნოს პატრონს რალაში ეკნაქება ამოდენა მამული?

სასამართლოს დარბაზში დილის ცხრა სათიდან მოყოლებული ხალხი თავს იყრიდა. უმეტესი ნაწილი ცნობის-მოყვარეობით იყო ჩამოსული, რადგან ამგვარ საჯარო ვაქრობაზედ ყოფნა-დასწრობა ხელობათ ჰქონდათ გადაქცეული.

ვინც კი საქმისთვის იყო მოსული, ისინი სასამართლოს პირდაპირ სასტუმროში იხდნენ. ამ სასტუმროს სასამართლოში ჩამოსული ხალხი უდგამდა სულსა. აქ, საზოგადოთ, მტერნიც და მეგობრებიც შეხედებოდნენ ხოლმე ერთმანერთს. უკანასკნელი ბრძოლის წინ ორთავე მხარე აქ შენაყრდებოდა და ღონეს აქ იკრეფდა ხოლმე. აქ, ერთსა და იმავე დარბაზში, ერთისა და იმავე ქურჭლიდან სვამდნენ: მოსამართლე, ბრალმდებელი, ვეჭილი, მოწმენი და ნაფიცი მსაჯულნი.

სხვებთან ერთად სამუილ გარრასსოვიციც სვამდა ლუდსა. ის ჩვეულებრივ, ფანჯარასთან დამჯდარიყო და სასამართლოს წინ დარჩომილს მოედანს თვალს ადევნებდა.

გვერდით ენდმუნდ შმეისი უჯდა. შმეისს ახალთ ახალთ უკანასკნელად ბერლინში ყოფნის დროს შეკერილი, ტანსაცმელი ეცვა. „Fine champagne, garson!“ როგორღაც ცხვირში წამოიძახა შმეისმა.

ამ დროს ორი კაციც სხვა შემოვიდა დარბაზში—ერთი იმათგანი ისიდორე შენბერგერი იყო და მეორე ახალგაზდა ვეკილი ბრუნო როზენტალი. როზენტალს, მიუხედავად იმისა, რომ ქალაქში ახალი ჩამოსული იყო, თავის გამჭრიახობისა და მოხერხებულობის წყალობით საქმე მუდამ გამოუღვეველი ჰქონდა. როგორც ეტყობოდათ, ყველა ესენი კარგი ნაცნობები უნდა ყოფილიყვნენ ერთი მეორისა, რადგან სალამის მაგიერ ეშმაკურათ თვალი ჩაუკრეს ერთმანერთს. შენბერგერი როგორღაც ცუდ გუნებაზედ იყო. როზენტალმა ქალაღლები გადაშალა და რილაკის ძებნა დაიწყო. ახლათ შემოსულნი დაბალის ხმით, თითქმის ჩურჩულით ლაპარაკობდნენ, რადგან ამ ოთახში სხვებიც ბევრნი იყვნენ, და უცნობთ თავის საიდუმლოს როგორ ანდობდნენ!?

— დღეს პაკროხია (საჯარო გასყიდვა)!—უთხრა შენბერგერმა.

გარდასსოვიცმა თანხმობის ნიშნათ თავი დაუქნია.

— მასსემატენს (საქმე) ხომ გაარიგებთ?

— კაირუშ! (რასაკვირველია).

— ჯერ-ჯერობით შემცილებელი არავინა გვყავს!—ჩაერია ედმუნდ შმეისი.

— შემცილებელიო?—ზიზლით დაეკითხა სამუილი.—შემცილებელი არავინ გვეყოლება!

— განა, გრაფი არ ჩაერევა საქმეში?—დაეკითხა ვეკილი

— გრაფს რაც საჭირო იყო ჩავაგონეთ! წამოიჩურჩულა შმეისმა. ამის თავდები მე ვიქნები. დანარჩენები ხომ ლაპარაკის ღირსნიც არ არიან.

სწორედ ამ დროს ქუჩაზედ ცხენის ფეხის ხმა და ეტლის გრიალი გაისმა. სასტუმროს წინ ორ ცხენ შემბული ეტლი გაჩერდა. დარბაზში მსხდომმა მეგობრებმა კისრები

წაიგრძელეს, რომ ახლათ მოსული დაენახათ. ახლად ჩამოსულთა დანახვაზედ სამუილს წყევლა-კრულვა ამოსკდა პირიდგან, რადგან მაღალი წვერიანი ვაჟკაცი გრაფის მოურავი შროფფი იყო და მეორე, პატარა ტანის, ქალარა კაციც გრაფის მამულში მსახურებდა

მაშასადამე „შემცილებელიც“ მობრძანდა!

სამუილმა ლუდს თავი გაანება და მოუთმენლათ ფეხზე წამოდგა. ეხლა კი დიდი სიფრთხილე ჰმართებს. როგორცა სჩანს, ისე ადვილათ ველარ შეიძენს მამულს, როგორც ეგონა! სწუხდა სამუილი, მაგრამ იმედს კი მაინც არ ჰკარგავდა. სამუილს განა როდისმე დაუკარგავს თავი და ტანი, რომ ეხლა დაბნეულიყო?

ამ რამდენიმე წუთის წინ გარრასსოვიცმა გაშეღერნსტასაც მოჰკრა თვალი და ეხლა იმას დაეძებდა.

სასამართლოს დერეფანში გარრასსოვიცი და გაშეღერნსტი დიდი ხანი ლაპარაკობდნენ და ბოლოს იმითი გაათავეს ეს ლაპარაკი, რომ სამუილმა ხელი გაუწოდა და კაშელმა ხელი დაჰკრა.

— მაშ ხელი დავკრათ, ჰა?— ცოტა ხმა მალლა წამოიძახა კაშელმა.

საათმა ათი დაჰკრა და ყველანი, ვინც კი იყვნენ სასტუმროში, სასამართლოსკენ გაემართნენ, თუმცა ვინც პირველად არ იყო აქა და სასამართლოს ჩვეულებები კარგად იცოდა, ის ძალიან არ ეჩქარებოდა.

გალბენადამ ბიუტნერიანთ თანამგძნობი და მეგობრებიც ჩამოსულიყვნენ. თითონ მოხუცი არ დაძრულიყო სოფლიდამ, მაგრამ კაროლი კი აქ იყო. ის, ჩვეულებრივ, უაზროთ და გამოთაყვანებულად იყურებოდა ირგვლივ. მოუხეშავი გონების წყალობით კაროლს იქნება არც კი ესმოდა დღევანდელ დღეს რა მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა ან იმათ ოჯახისთვის ან კერძოთ იმისთვის.

მაგრამ აგერ მსაჯული თავის ადგილზედ ავიდა და უკან მდივანიც აჰყვა. ისინი მწვანე მაუდ გადაფარებულ მაგიდას მოუსხდნენ და სხდომა გაიხსნა.

უპირველესად ყოვლისა დაეკითხნენ—ვისა სურს ვაჭრობაში მონაწილეობის მიღებაო და ვინც სურვილი გამოაცხადა, ყველანი ჩასწერეს. გარდასსოვიცმა, რომელიც ამისთანა საქმეებში ლორივით გამოსული და გამოცდილი იყო, გამოაცხადა: ვინც ვაჭრობაში მონაწილეობის სურვილი გამოაცხადა, ყველას ბე მოსთხოვეთ, მაშინ გავიგებთ ვინ არის ნამდვილი ვაჭარი და ვინ არაო. სამუილს იმის მუცლის გლეჯა ჰქონდა, რომ უნდოდა გაეგო, გრაფის მოურავს ფული აქვს თანა თუ არაო. სანამ ამ ხერხს მიჰმართავდა შმეისიცი მიგზავნა, რომელიც ვითომ თავისით უნდა მისულიყო და როგორმე გაეგო იმათი ჩამოსვლის მიზეზი, მაგრამ შმეისმაც კი, მიუხედავად თავის დახელოვნებისა, ვერაფერი გაარიგა, რადგან შროოფფიცა და ის მოხუციც მუნჯებსავით სულ გატრუნულნი იდგნენ და ჩამოსვლის ნამდვილ მიზეზს არავის აგებინებდნენ. როცა ვაჭრობის მსურველთ ბე მოსთხოვეს, სამუილი შროფფეს გაფაციცებით აღევენებდა თვალსა. სახელმწიფო ქალღლები! ოპო, ალბათ ისიც კარგათ შეიარადებული ჩამოსულა, და რასაკვირველია, მარტო ცნობისმოყვარეობას არ მოუყვანია სასამართლოში!

როცა ფორმალურ მხარეს მორჩნენ და ყველა მსურველის სახელი, მამის სახელი, გვარი და წოდება ჩასწერეს, მამულის სულ მცირე ფასიც გამოაცხადეს, მოსამართლემ ვაჭრობის მსურველთ სთხოვა ყველას თავისი ფასი გამოეცხადებინა, რისთვისაც ორი საათის ვადა დანიშნა.

სასამართლოს დარბაზი ხელახლათ დაცარიელდა და დარბაზში მხოლოდ ისინი დარჩნენ, ვისაც არც აქ ყოფნით ურიგდებოდათ რამე საქმე და არც თუ სხვაგან წასვლით გაარიგებდნენ რამეს. მოსამართლე თავის ქალღლებს მიუბრუნდა, მდივანმა ოქმის წერა დაიწყო და კუნჭულში ბურანში წასული მოსამსახურე თავსა ჰქინდრავდა.

მოსამართლე გამოცდილი მოხელე იყო და თავის ხანგრძლივ სამსახურის დროს ერთი და ორი მამული არ გაეყიდნა საჯაროთ! იმის თავმჯდომარეობით ამგვარ საქმეებს

ველარაფერი შეაფერხებდა ხოლმე და ერთხელ დაწყობილი საქმე ზეთ წასმულ გაწმენდილ მანქანასავით სრიალით დაიწყებდა ხოლმე ტრიალსა. მსაჯულის ყოველი სიტყვა და კითხვა მეტად გარკვეული, მარტივი და ადვილათ გასაგები იყო ყველასთვის.

რა იმის საქმე იყო, ყველას ვინა სწვდებოდა პირში და ბოლოს ვინ დარჩებოდა გამარჯვებული? იურისტს უპირველესად ყოველისა არავის შებრალება არ უნდა ჰქონდეს: ამგვარი გრძნობა მხოლოდ ხელს თუ შეუშლიდა საქმეს, თორემ ხეირს არაფერს შეჰყრიდა. ვიღაც ტრაუგოტტ ბიუტნერის მიწის ნაგლეჯი მხოლოდ იმიტომ იყო მისთვის მნიშვნელოვანი, რომ სხვა და სხვა გარემოების წყალობით კანონის მოსამსახურეთა ხელში იყო გადასული და ეხლა იმათ დახმარებით უნდა გაყიდულიყო საჯაროთ ამ საქმეში იურისტი თითქოს რაღაც კედლებში იყო მოქცეული და მათ შორის მხოლოდ კანონიერი მოძრაობა-ლა თუ შეეძლო. მაგრამ თუ ამ ფარგალს გადასცდებოდა და უფრო ღრმით ჩააკვირდებოდა საქმეს, მაშინ კი ცხადათ მიხვდებოდა, რომ ეს მამული უფრო დიდი რამ იყო, ვიდრე საჯაროთ გასასყიდათ დანიშნული მიწის ნაგლეჯი. თუ თავს შეიწუხებდა მოსამართლე და „კანონიერ ფარდას“ ცოტას მაინც ასწევდა, აშკარათ დაინახავდა, რომ მეტი ფასის მიმცემს მარტო მამულს კი არ მიჰყიდდა, ის მიჰყიდდა მთელი ოჯახის კეთილდღეობას, ადამიანთა ოფლსა და სისხლს; ის ნათლათ დაინახავდა მაშინ, რომ „კანონიერი საფუძველი“ დღეს სულ სხვა ელფერისა იყო და სხვა მნიშვნელობა მოეპოვნა.

ვადათ დანიშნული ორი საათი რომ მიიწურა, დარბაზი ისევ გაივსო და ვაჭრობაც მალე დაიწყო. პირველად თითქმის გროშობით უმატებდნენ ფასებს, რადგან არავის უნდოდა სხვისთვის შეეტყობინებინა, რომ მამულს დიდ მნიშვნელობას აძლევდა. შენბერგერმა თავის გირაოს ქალაქის ფასი შეაძლია. მაგრამ გარრასსოვიცმა ცოტა კიდევ წაუმატა.

აქ კი გრაფის მოურავთან ერთათ ჩამოსული მოხუცი ჩაერია ვაჭრობაში და მალე მარტო სამუილი და ის შეებრძოლნენ ერთმანეთს; პირველათ საქმე როგორღაც ზღაზღანით მიდიოდა, მაგრამ მალე გაიჩარხა და გაცხარდა. ვაჭარი გულგრილათ და მშვიდათ უმატებდა ფასს, ხელები ჯიბეებში ჩაეწყო, ფეხის ქუსლებზედ ჰქანაობდა და დამცინავი ღიმილით სკდილობდა მოწინააღმდეგე როგორმე გადაერია და გაეცხარებინა. გრაფის მამულში მოსამსახურე, სუფთათ წვერ მოპარსული, მოხუცი კი ძალიან ჰღელავდა და ფასებს როგორღაც აჩქარებით და თან გაუბედავთ უმატებდა. იმან ერთხელ და ორჯერ არ მიიხედა შროფფისკენ, რომელიც მაყურებლებში ჩარეულიყო და, როგორც ეტყობოდა, ყველაფერს გატაცებით ადევნებდა თვალს.

ამგვარათ მალე იმ ფასამდინაც მივიდნენ, რა ფასშიც კაშელსა ჰქონდა მამული დაგირავებული. მიკიტანი თუმცა აქ იყო, ვაჭრობაში მონაწილეობას არ იღებდა. გარრასლოვიცმა კიდევ წაუმატა ფასი, მაგრამ მოხუცმა მსაჯულს ვაჭრობის ცოტა ხნით შეჩერება სთხოვა, მოურავთან მიიბრინა და რაღაცაზედ ლაპარაკი დაუწყო.

— რაც ვალი ადევს მამულს იმდენი, შემიძლიან შევამლოო, არა? დაეკითხა მოხუცი.

კაპიტანი სახე მოღუშული და ღრმით ჩაფიქრებული იდგა.

— ასი მარკა კიდევ და მეტი კი აღარ შემიძლიან! — მიუგო კაპიტანმა.

მოხუცი ისევ მიუახლოვდა მსაჯულს და კიდევ წაუმატა ფასი. სამუილმა ღიმილით ცოტა კიდევ წაუმატა.

მაყურებლები გატაცებით ადევნებდნენ ამ ამბავს თვალს და, როგორც ეტყობოდა, უმეტესობა გრაფის მოსამსახურეს თანაუგრძნობდა. მოხუცმა აკანკალებულის ხმით კიდევ ცოტა წაუმატა. ეს ფასი სწორედ ასი მარკით იყო წელანდელზედ მეტი.

— კიდევ ორმოცდა ათი! — შეჰყვირა გარრასსოვიცმა და როგორღაც უცბათ გადახედა თავის მოწინააღმდეგეს.

უცბათ სიწუმე ჩამოვარდა. მსაჯულმა საათს დახედა. გარრასსოვიცის ფასს აღარავინ წაუმატა.

— მაშასადამე, ყველაზედ მეტი ფასი გარრასსოვიცმა შეაძლია. გეკითხებით, იმის წინააღმდეგი ხომ არავინა ხართ, რომ სასამართლოს გადაწყვეტილებით ტრაუგოტტ ბიუტნერის მამული ბ. გარრასსოვიცს დარჩეს? ამ ვაჭრობის დამტკიცებას ხვალ დილის თერთმეტ საათზედ გამოვაცხადებთ!

VIII

სწორედ იმ დროს, როცა ბიუტნერს ქალაქში საჯაროთ ესყიდებოდა მამული, თითონ გატაცებული მინდორსა ხნავდა. ირაყრაჟა თუ არა, ბიუტნერმა ბოსლიდან ხარები გამოიყვანა, გუთანში შეება და ტყის ნაპირისკენ გასწია.

დედაბერი ბიუტნერი აგერ კვირა სრულდებოდა, რაც ლოგინიდან არ ამდგირიყო. ტონი თავის ძუძუ მწოვარა ბავშვს უვლიდა. იმ დღის შემდეგ, რაც გაღბენაუელი ახალგაზდობა საქსონიისკენ გაემართა, მთელი ოჯახი ტერეზას დააწვა ზურგზედ.

ბიუტნერს დღეს ტყის პირის მიდამოები უნდა მოეხნა. მამულის ეს მივიწყებული და მივარდნილი ნაწილი, რომელიც გერს უფრო წააგავდა, ვიდრე ნამდვილ დევიძლ შვილსა, ბიუტნერს მინც თავის შრომის ღირსად მიაჩნდა. ის აზრი, ის ფიქრი, რომ მამულის ერთი ნაწილი უვარგისად და უსარგებლოთ შეკარგებაო, ისრევე აწუხებდა და აღონებდა მოხუცს, როგორც პირშეუკვრელი წყლული აწუხებს ხოლმე ავათმყოფს. მამულის ეს ნაწილი ამ ზაფხულსვე უეჭველად უნდა მოხნას, რომ იქაც ღამე დაიბადოს და ამ პატარა ნაგლეჯმაც სარგელობა მოიტანოს. აჰ, ამ ნაწილზედ მოხუცი

შერიის დათესვას აპირებდა, რადგან შერია აზიზი არ არის და ყველგან თავს გაიტანს ხოლმე. მაგრამ სანამ დათესამდის მიღებოდა საქმე, ჯერ კარგათ უნდა გადაეხნა მიწა და რამდენჯერმე მოეფარცხნა.

დილის რიყრავს ყველაფერზედ ეტყობოდა, რომ დღეს გაზაფხულის ჩინებული დღე უნდა გათენებულიყო. წინა ღამეს დანამულ მიწას სასიამოვნო ოხშივარი ასდიოდა. თბილი ნესტით გაქლენთილი მიწა კარგ მოსაველს ჰპირდებოდა მეურნეს. ყველგან, ყოველ ნაბიჯზედ ახალი ცხოვრება და ახალი ძალა იზადებოდა და ათქორებული ბუნება ადამიანის თვალს ახარებდა. მინდვრებს გადაჰკვროდათ კიდეც პირველი, ზურმუხტოვანი და ნაზად მობიბინე ბალახი. ულუნგო დიდ იმედებს იძლეოდა და კარგ მოსაველს ჰპირდებოდა ქვეყანას.

რადგან დიდიხნით მივარდნილი და მივიწყებული თიხიანი მინდვრის გადახვნა ადვილი არ იყო, საქმე ნელ-ნელა მიდიოდა წინა. მაყვალსა და სხვა უფარვის ბალახ-ბულახს, რომელთაც მხოლოდ მივიწყებული და დაუშუშავებელი ადგილები უყვართ, მაგრად გაედგათ ფესვები და გუთანს თავისუფლებას უზღუდავდნენ. სახნისი ხან სიპ ქვას და ხან ბელტს წააწყდებოდა, ახლა ორი ზანტი ხარიც გულს უკლავდა მოხუცსა! წავიდა და განქრა ის ნეტარი დღე, როცა ბიუტნერს მინდორზე სამუშაოდ ჩასუქებული ცხენები გამოჰყავდა ხოლმე.

მაგრამ, მიუხედავად ხარების ზანტის ზლაზვნისა, ბიუტნერი მაინც არ ილანძლებოდა და ხმაჩაკმენდილი, ჯიუტად მუშაობდა. კრიკა მოქერილი მოხუცი სივრცეში გაიცქირებოდა და, ვინ იცის, შავი და მძიმე ფიქრები რას უჩურჩულებდნენ ყურში. მარჯვენა ხელში გუთნის საყურე ეჭირა და მარცხენაში შოლტი. თუ ხანდისხან პირს დააღებდა, ისიც მხოლოდ იმისთვის, რომ „ხი, ხი“ ან „ჰაგეო“ დაეყვირა. მიჯნას მიუახლოვდებოდა თუ არა, ხარებს გააჩერებდა, გუთანს მოაბრუნებდა და ახალ კვალს დაადგებოდა ხოლმე. ბიუტნერი ახალგაზდა კაცსავეთ ხნავდა, რადგან მაჯა ძლიერი და თვალის იერი ჩინებული ჰქონდა.

მზე შუაგულ ზეცისკენ იწვედა და მინდვრებზედ ჩამოწოლილი ნისლი სულ ერთიანათ გაიფანტა. ეხლა, ამ მალლობი ადგილიდან მთელი გაღბენაუ, როგორც ხელის გული, ისე მოსჩანდა. ყოველი სახლი და შენობა, ეკლესიით გათავებული აშკარად მოსჩანდა. აქა-იქ ხეხილები გაფურჩქენილიყვნენ. გლეხების სახნავ-სათესი მიწები და ბოსტნები ტყემლის მიდიოდნენ. მიჯნებითა და არხებით დაყოფილი, სახნავ-სათესი მიწები სხვა და სხვა ფერათ შეღებილ ოთხკუთხედებს წარმოადგენდნენ: ზოგი მიხაკის ფერათ იყო შეღებილი, ზოგი მწვანე და ზოგი ლეგა ფერათ, იმისდა მიხედვით, თუ რა იყო იმაზე დათესილი. მთელი მინდორი ფერად საკერებლობით აქრელებულ ნაქსოვს წააგავდა. მინდვრებს მწვანე ბუჩქნარი საზღვრავდა, სადაც ადგილ-ადგილ არყისა და თხმელას თეთრი ღეროები მოსჩანდნენ; იმის იქით ფიქვის უზარმაზარი ტყე მოსჩანდა, რომელიც ეკლის ტანთსაცმელში შემოსილიყო და შავათ გამოიყურებოდა, ყველა ამას კი ზევიდან გაზაფხულის კაშკაშა ზეცა გადაჰფარებოდა, სადაც ადგილ-ადგილ რძესავით თეთრი ღრუბლები მისცურავდნენ.

მოხუცი ბიუტნერი ბუნების სიმშვენსიერეს და სიდიადეს არავითარ ყურადღებას არ აქცევდა. ის აგერ მესამოცეთ ჰხედავდა გაზაფხულის საკვირველმოქმედებას. სამოცჯერ შემოსილიყო მისთვის მთელი ბუნება ამგვარ დიად ტანთსაცმელში. მოხუცი ოცნების მიმდევარი და ბუნების სიმშვენსიერის თაყვანისმცემელი არ იყო: მის გლეხურ-გამომხმარ გულში ამგვარ გრძნობისთვის ადგილი არ იყო დატოვებული.

გაზაფხული მისთვის ის თბილი და მზიანი ხანა იყო, როცა უსაქმურათ და კუნჭულში უქმად ჯდომის ნაცვლად საყვარელ და ძვირფას მინდვრებს უნდა მიჰხედოს გლეხმა; ზაფხული მისთვის ის დრო იყო, როცა ადამიანის სხეულის ყოველი ასო საერთო სამუშაოში მონაწილეობას იღებს და ადამიანი თავის ნამუშავერის ნაყოფს ჰხედავს.

მზე წელსაც უწინდებურად ანათებდა, ათბობდა ქვეყანას და ყოველ არსებას სიცოცხლეს აძლევდა. მან მოხუცის

გათოშნილი ძელებიც გაათბო და ძარღვებში სისხლი აუშობრავეა. ბუნების გამოღვიძებამ და აღფრთოვანებამ მის ძველ სხეულშიც გამოაღვიძა რალაც ძალები და სიცოცხლის, მოძრაობის სურვილი დაჰბადა.

მაგრამ ეხლა კი რალაც ცვლილებას ამჩნევდა თავის-თავს. მის სულსა და გულში რალაც მომკვდარიყო, ზედ ზამთრის თოვლი და ყინული დასწოლოდა და დღეს, გაზაფხულის გამოღვიძებასთან ერთათ, აღარ ამწვანებულიყო უწინდებურად: ეს რალაც მისი იმედი იყო.

მოხუცი თუ თავს აღარ იღებდა და ჯიუტად მიწას ჩასჩერებოდა, ამის მიზეზიცა ჰქონდა. თავის მინდვრებისთვის და სახლისთვის რომ გადაეხედნა, მაშინ ხომ თვალები ცრემლებით ავესებოდა! ის ჯიუტობა, ბრაზი და ზიზღი ხალხისადმი, რომელნიც ამ მწარე დღის მოთმინებას აძლევდნენ, წმინდა სანთელივით დასდნებოდა იმ ვარამისა და სევდისაგან, რომელსაც თავის საკუთრების დანახვა აუშლიდა გულში.

მისი საკუთრება!

სწორედ ამ წუთას სწყდებოდა ქალაქში ვის უნდა დარჩენოდა ეს მინდვრები, ტყე და ეს შენობები. იქ, ქალაქში ის გულგრილი იურისტები, რომელთაც ერთხელაც არ უნახავთ მისი, აღერსით და საყვრულით დამუშავებული მამული, ის იურისტები დღეს კენჭსა ჰყრიან და ბიუტნერის ბედს სამუდამოთ გადასწყვიტავენ. დღეს კიდევ ბატონია აქა, მაგრამ ხვალ კი შეიძლება სხვა კაცი მოვიდეს და რალაც ქალღალდის ძალით მთელი ოჯახი კარში გარეკოს.

აგერ სადამდის მიიყვანა ცხოვრებამ! ეხლა, როდესაც სიბერემდის მიაღწია, როცა რაც გასაკეთებელი ჰქონდა, გააკეთა და დასვენების მეტი აღარა უნდოდა რა, როცა დიდი სიამოვნებით გადასცემდა თავის უფლებებს პირმშო შვილს; როდესაც მუყაითისა და ერთგულის მუშაობის საჩუქრათ არაფერს მოითხოვდა გარდა მყუდრო ცხოვრებისა და პატარა კუთხისა, საიდანაც შეეძლებოდა თავიანთ მამაპაპეულ მამულის გაფართოვებისა და დამუშავებისთვის ედევნებინა თვალი, ეხლა ყვე-

ლა ამის ნაცვლათ დაუსაბამი დარდი და ვარამი დასწოლია გულზედ და ის, რაც მამაპაპათაგან მიიღო, რასაც ემსახურა და რასაც მთელი თავისი ჯანი და ღონე შეაღო, რაც თავის სისხლითა და ოფლითმო რწყა და ცოტა რამ რამ შევშატა, ის ხელიდან უნდა გამოეცალოს და სხვის საკუთრებათ გადაიქცეს. ოო, ნეტა სცოდნოდა მაინც იმის მამას რაც მოელოდა ამ მამულს! სცოდნოდა იმას, ვინც ეს ნაგლეჯი თავისუფალ და დამოუკიდებელ მამულად აქცია! რომ სცოდნოდა ლებერებტ ბიუტნერს, იმის ხელით შექმნილს და დაფუძნებულ მამულს ოცდა ათი წლის შემდეგ რა მოელოდა! იმას, ვინც ცუდ დროს მოჰკიდა მამულს ხელი, ვინც, ომისა და ბატონყმობის გადავარდნის ცუდი შედეგები სავისებით გამოსცადა თავის თავზედ, რომელმაც მთელი თავისი სიცოცხლე ძლიერ მეზობელთან ბრძოლაში გაატარა, რომელიც თავისი შრომისა და მუყაითობის წყალობით თითონაც წამოდგა ფეხზედ და მამულიც წამოაყენა, რომ სცოდნოდა, რა უბედურებას შესძღვნითა იმის ჩამომავლობას ეს მამული!

მაგრამ ბიუტნერს განა რამე დანაშაული მიუძღვის ამაში?

ტრაუგოტტმა, რაღა თქმა უნდა, ბევრჯერ წააგო ქკუა, თავის ჯიუტობისა და გაუნვითარებლობის წყალობით ცოტა რამ არ გააფუჭა. ბევრ უბედურებას აიცდენდა თავიდან, გონება რომ ცოტა განვითარებული და ცოცხალი ჰქონოდა, თითონ განათლებული ყოფილიყო, ახალი ცხოვრების აღლო აედო, და მისი ახალი პირობები დროზედ შეეგნო. მაგრამ, მართალი რომ ითქვას, ბიუტნერს ისეთი შეცდომა არა მოსვლია-რა, რაც მთლათ გლეხების წოდებას არ ახასიათებდეს! ტრაუგოტტი მთელი თავისი სიცოცხლე ფეხზედ და პატიოსანნი მუშაკი იყო და, თუმცა, როგორც ყველა გლეხს, ხასიათი სასტიკი და უხეში ჰქონდა, ზნეობრივ მაინც სუფთა და უმანკო დარჩა ბოლომდის. რა უნდა ესაყვედურებინა თავის თავისთვის? ლოთი ხომ არ იყო? ან სხვა გლეხებსხავით ბანქოში ხომ არ წააგო სახლ-კარი და მამული? განა ცუდი თვალყურის გდებით გაანიავა და გაანადგურა მამა-პაპათაგან და-

ტოვებული სარჩო-საბადებელი? ან მეზობლებთან კიშობით და სასამართლოებში ხეტიალით ხომ არ გამოაცალა მამულის ნიათი? სახელმწიფოს, სოფელს და ეკლესიას აძლევდა ყველას, რაც კი საჭირო იყო. ის ორჯერ მზად იყო სამშობლოს გულისთვის თავი დაედო და სისხლი დაენთხა. კვირაობით ყოველთვის ეკლესიაში დაიარებოდა, წირვა-ქადაგებას გულისყურით ისმენდა და წელიწადში ოთხჯერ ეზიარებოდა ხოლმე. მოუსავლიან წლებში ღმერთს არა ჰგმობდა და მოსავლიან წლებში მადლობას სწირავდა. ცოლთან ტკბილად ცხოვრობდა და ლანძღვის იქით არასოდეს არ წასულა, გლეხობაში ეს თვისება ხომ იშვიათია. შვილებს ღვთის შიშსა და სიყვარულში ზრდიდა.

საზოგადოთ ბიუტნერმა, კარგად თუ ავად, ის გააკეთა, რის გაკეთებაც შეძლო და იმ წრისა და წოდების აზრებით იხელმძღვანელა, სადაც დაიბადა და ვის შორისაც აღიზარდა. და ეხლა კი, თითქოს რაღაც ბოროტების სასჯელად, ამოდენი უბედურება დაატყდა თავზედ იმასაც და იმის ოჯახსაც; მერე საიდან მომდინარეობდა ეს უბედურება და რაღა ამათ დაატყდათ თავზე, ამას თითონაც ვერ იტყოდა ბიუტნერი. რისთვის დასაჯეს და რა ბოროტება უნდა შეესყიდა ამოდენა უბედურებით? სად უდევს ამ უბედურებას სათავე? როდის გადასდგა ბიუტნერმა ის შავბედითი ნაბიჯი, რომელსაც ეს უბედურება უეჭველად უნდა მოჰყოლოდა სასყიდლად? მაგრამ იქნება ამ უბედურების მიზეზი უფრო უთვალავი, წვრილი რგოლებისაგან შემდგარი ჯაჭვია, ან წვრილად ნაქსოვი ბადე, რომელსაც თავისვე შეუმჩნეველად თითონვე აკეთებდა მთელი თავისი სიცოცხლის განმავლობაში და რომელშიც ისე გაება, რომ სხნა აღარსაითა აქვს?

ან იქნება მიზეზი უფრო ღრმადა სძევს? იქნება მიზეზი იმ დროისაა, როცა ეს სამოცი წლის მოხუცი ჯერ არც კი იყო ქვეყანაზე გაჩენილი, იქნება მამისა და პაპის დროისაა იგი?

განა თავ-და-პირველადვე ბიუტნერმა იმ პირობებში არ ჩაიგდო ეს მამული ხელში, რომელნიც საქმის კეთილათ განგრძობას შეუძლებელად ხდიდნენ? თავ-და-პირველადვე ხომ არ იყო ეს საქმე გაბზარული და იმან ხომ არ დაანგრია და გაანადგურა ბოლოს ეს ამოდენა შენობა? ან იქნება ამ საქმეს საფუძვლათვე ცუდი ანგარიში ედო, და იმან საბოლოოდ სულ გააფუჭა ანგარიში? თითონ ლებერებტ ბიუტნერმა იმ დროს, როცა მამულს გატაცებით აფართოვებდა და ავრცელებდა, თითონვე ხომ არ ჩანერგა ვალატაკებისა და ვაკოტრების თესლი? ამ გაფართოვებამვე ხომ არ დაჰლუბა მამული? გაფართოვების ნაცვლად იმის სარგებლიანობისთვის რომ მიექცია ყურადღება, უფრო უკეთესი ხომ არ იქნებოდა?

ვინ იცის, შეცდომა იქნება ოჯახის წარსულში სრულიადაც არ უნდა მოძებნილიყო? ნერგის ანუ ხალხის ამ პატარა შტოზე, იქნება ნერგის განვითარებისა და აღორძინების პირობებმაც იმოქმედეს, ან მისი ცხოვრება მთლათ ქვეყნიერობის ჩარხის ბრუნვის ქვეშ ხომ არ იყო მოყოლილი? იქნება ხალხოსნობის ეს პაწაწკინტელა ნაწილიც აღორძინებისა და სიკვდილის იმ კანონებს ექვემდებარებოდა, რომელთაც სხვა და სხვა ერების თუ ხალხის ცხოვრება ექვემდებარება ხოლმე? იქნება საუკუნის დასაწყისს მომხდარმა გლეხების განთავისუფლების ამბავმა ძრიელ დაიგვიანა? განა ეს ძრიელი მოძრაობა და წინმსვლელობის გზაზედ გადადგმული უდიდესი ნაბიჯი ვერ შემუსრავდა გლეხოებაში საუკუნოებით გამჯდარ და გამაგრებულ ყმობისა და დამოკიდებულობის სიყვარულს? მაგრამ ეს ნეტარი განთავისუფლება ძალიან ადრე ხომ არ მოხდა და ხალხი მოუმზადებელი არ დახედა? ამ მოძრაობამ მარტო გარეგნობით ხომ არ გაანთავისუფლა გლეხოება და ის, რაც ყველა თავისუფალი კაცისთვის არის საჭირო—განათლება და გონების განვითარება—ის კი არ მიანიჭა? ან იქნება ურწმუნო ხასიათი, გონების სიჩლოუნგე და მხეცური სიბრიყვე და თავხედობა ისე გასჯდომოდა გლეხოებას ძვალსა

და რბილში, რომ აღრე თუ გვიან, გლეხი ამ ხასიათით ქველად უნდა დაღუპულიყო?

მაგრამ იქნება უსამართლობისა, შეცდომისა და უბედურების ძაფები ისე მკიდროდ იყვნენ ერთმანეთში გადაკვანძულნი, რომ ადამიანი დასაბამს ძნელად უბოვნიდა? მაგრამ როგორც მრთელი ერის კეთილდღეობა და გაღონიერება მოქმედებს კერძო პირებსა და ოჯახებზედ, აგრეთვე მისი დაქვეითება და გაღატაკებაც მოქმედებს. ის უხილავი ფესვები, რომელნიც ისტორიის წარსულ ხანასთან გვაერთებდა, იქნება დასაწყისის ძველის-ძველ დროში იღებდნენ? დიდმა ომმა ხომ არ გააღატაკა გერმანელი გლეხის ოჯახი და იმან ხომ არ გააუდაბნოა მისი მამულ-დედული? მაგრამ იქნება ამ ომის წინათვე ექცეოდნენ გერმანელ გლეხს უსამართლოთ? ჯერ ლიუტერის დროსვე მუდმივმა ძალმომრეობამ და შევიწროებამ იქამდის მიიყვანა გლეხოება, რომ ამ ქვეყნის ძლიერ ხალხს ჯაქვებითა და კეტებით აღუდგა წინა და შეებრძოლა, შეებრძოლა სწორედ ამ ქვეყნის ძლიერ ხალხს და არა სხვას, რადგან გლეხოება მათში ჰხედავდა თავის შემავიწროებელ ფეოდალიზმის განხორციელებას.

ან იქნება იმ უსამართლობისა და ძალმომრეობის მიზეზი, რომელსაც გლეხოება თავად-აზნაურობისაგან, სამღვდლოებისაგან, ვაჭრობისაგან, მოხელეებისაგან თუ ნასწავლი ხალხისაგან, ყველასაგან ერთნაირად ითმენდა, ეს მიზეზი უფრო ღრმად, ერის განვითარების ისტორიაში იყო დამარხული? იქნება ჩვენი ერის ცხოვრებაში ისეთმა მტერმა იჩინა თავი, რომელსაც ვერც ჯაქვებით და ვერც კეტებით შემუსრავდა კაცი და რომელსაც ჩვენი მამულიდან გლეხის ღონიერი მუშტიც კი ვერ განდევნიდა, რადგან ეს მტერი უხილავი იყო — ეს დაუძინებელი მტერი გერმანიის ხალხისა შავ ჭირსავით უცხო ქვეყნიდან შემოტანილი სწავლა, პრინციპები, ესე იგი რომაელთა უფლება იყო?

განა გერმანელი გლეხი, ოდესღაც იალალზედ ამოსულ ნერგსავით და ნოყიერ ნიადაგზედ აღმოცენებულ ბალახსა-

ვით თავისუფალი არ იყო, რომელიც მხოლოდ თავის სწორს აძლევდა პასუხსა და თავის ქვეყნის კანონებს ემორჩილებოდა? იმის უფროსი მხოლოდ სოფლის საზოგადოება იყო, რომელიც დაუმუშავებელ ადგილს მისცემდა ხოლმე, რომ თავის შრომით და მუყაითობით ესაზრდოვნა და ეცხოვრა?

იმ ძველის-ძველ დროს, როცა ხალხს არამც თუ არ ესმოდა, ჯერ არც კი ჰქონდა გაგონილი სწავლული იურისტების ფორმულები და აზრები, მფლობელობა საკუთრებისაგან არ განსხვავდებოდა; მაშინ რაც არსებობდა, კანონიერიც ის იყო. ვინც პირველი გამოჰგლიჯავდა ხელ-უხლებელ და უვალ ტყეს რამეს და თავის გონივრებისა და გამჭირახობის წყალობით დაამუშავებდა, ამ ადგილის მესაკუთრეც ის შეიქმნებოდა. ვინც მოხნავდა მინდორს და ვინც დასთესავდა რამეს, მოსავალიც იმისი იყო. შრომა ერთად-ერთი კანონიერი ძალა იყო. შემდეგ თაობას ხელახლად უნდა შეეძინა საკუთარის შრომითა და ოფლით ჯერ მიწა-ნიადაგი და მერე მოსავალიც.

ამისთანა დროს ალპის მთის იქიდან სულ უცხო ხასიათის კულტურამ დაჰბერა ჩვენს ქვეყანას და ეს, ძველებური, თითონ მიწიდან აღმოცენებული დამოკიდულებანი სულერთიანად გადაჰრია და გადაჰკვანძა. მკვდარი კულტურიდან გადმოღებული განყენებული აზრები და ცნებანი გამოცდილ და საკუთარ—ბუნებრივ კანონმდებლობას დაამჯობინეს.

ამ რომაელთა უფლებამ ვნების მეტი არა მოუტანა-რა გერმანელ ხალხსა. ეს უფლება გადამდებ სენსავით ყველას და ყველგან ერთნაირათ მოედო. და სახელმწიფო, ეკლესია, სკოლა თუ სასამართლო ერთნაირათ დაიპყრა და დაიმონავა. მის უვარგის შვილებათ უნდა ჩათვლილიყვნენ ფორმილიზმი და სხოლასტიური სწავლა.

მაგრამ ამ უცხო ქვეყნის ნაწარმოებმა უფრო მეტად ის დასჩაგრა, ვისაც ყველაზედ ნაკლებათ ესმოდა და ვინც ყვე-

ლაზედ ძნელათ ითვისებდა მას — მან ყველაზედ მეტად გლეხი დასჩაგრა.

სხვა წოდებებმა თითქმის ყველამ ისარგებლეს ამ უცხო ქვეყნის უფლებით. აზნაურმა და ვაჭარმა მალე დაინახეს, რომ ამ უფლებებით სარგებლობა ადვილი იყო, მით უმეტეს, რომ რომაელთა უფლების უმთავრესი პრინციპი — პრაქტიკული ეგოიზმი მალე შეიგნეს.

გერმანელ თავისუფალ გლეხობას კი ამ უცხო ქვეყნის უფლებამ ძირი გამოუთხარა და გამოუფუფულუროვა, რადგან რომაელთა საკუთრება სავსებით განსხვავდებოდა იმისგან, რასაც უმთავრესი მნიშვნელობა ჰქონდა გერმანელ გლეხისათვის. ასე, ამ გვარად, კანონმდებლობა, უფლება იმისგან, რაც ნამდვილად იყო და არსებობდა ხალხში, უსულო ფორმალური მხრით იყო განსაზღვრული. ამ დღიდან მიწა შესაძლებელი იყო არამც თუ იმის საკუთრებათ გამხდარიყო, ვისაც ერთი გროშის შრომაც კი არა ჰქონდა მაზედ დახარჯული, იმასაც კი, ვისაც არც თვალთ ენახა ეს ადგილი და არც ფეხი დაედგა მაზედ. დღეს მრავალზე უმრავლესი საფუძველი გამოჩნდა, რომელთა ძალით კაცი როგორც ადვილად შეიძენდა მამულს, აგრეთვე ადვილად დაჰკარგავდა. უპირატესობა ეხლა ცოცხალ ძალას — შრომას კი არ ეძლეოდა, ეს უპირატესობა ეშმაკურად შეთხზულ და უსულო მუხლებათ ჩაწერილ კანონს ეკუთვნოდა. მიწა მარტო წიგნში ჩაწერით თუ გახდებოდა ვისიმე საკუთრებათ და მოსავალი შეეძლო იმას წაეღო, ვისაც არც ეხნა და არც ეთესა. საკუთრების შეზღუდვით და მასზედ მესამე პირების უფლებების გავრცელებით დღევანდელი მესაკუთრე იმ კაცს დაემსგავსა, ვისაც მამულ-დედული სხვის გზაზედა გაქვს გაშენებული. მიწის დაგირავება და მის ვალებში ჩაფლა კანონიერ და ბუნებრივ მოვლენად შეიქმნა, რის წყალობით მიწა, ეს ადამიანთა ყველა დამოკიდებულების საფუძველი, სხვა, სავაჭრო საქონელს დაემსგავსა. ეხლა ვინც მიწას დაიგირავებდა, მე-

საკუთრეს თანამოზიარე ხდებოდა, რადგან მესაკუთრე ვალდებული იყო თავის შრომით შექმნილ-მოყვანილი იმისთვისაც გაეყო; ეს თანამოზიარე სხვის მიწით თუ სხვის შრომით სარგებლობდა.

ამ გვარად გერმანელებისთვის უცხო და უცნობმა უფლებამ თვისი ეგვარტიური გულცივობით და გონებრივ, უკულო ფორმალიზმით სულ ერთიანად შთანთქვა ნაციონალური დაწესებულებანი და ყველაფერს, რასაც კი თავისებურობა ეტყობოდა და ადგილობრივ ცხოვრების ხასიათი ჰქონდა, ხის სქელ ქერქსავით გადაეკრა და სამუდამოთ გააქრო მწვანე, ათქორებული ნერგი გერმანელი გლეხის თავისუფლებისა.

ბიუტნერს ისტორიისა და თავიანთ წოდების განვითარებისა არა ესმოდა რა. გლეხმა, საზოგადოთ, თითქმის სრულიად არ იცის თავისი წარსული და არც თუ უნდა მისი გაგება; ამასთანავე იმას მისებრ გაქვივრებულის მეგობრობა, მისი გატანა, თანხმობა და ერთად მოქმედებაც არა სწამს და რა საკვირველია, რომ ამ გვარმა გრძნობამ არასოდეს არ გაუღვიძოს გულში. მისთვის მარტო წუთიერი გაქირვება არსებობს და მხოლოდ ის თუ აგრძნობინებს ხოლომე თავის ძალას. საზოგადოთ ქვეყნიერობაზედ და ქვეყნის მოძრაობაზედ ძალიან ცოტა რამ იცის გლეხმა, თუ არ ჩავსთვლით იმას, რაც სკოლაში გაუგონია, რაც თითონ უნახავს, გამოუცდია და წარსულიდან მხოლოდ ის, რაც მშობლებისაგან გაუგონია.

ტრაუგოტტ ბიუტნერს ბუნდათ ესმოდა, რომ მას რაღაც უსამართლობა აღრჩობდა და სულს უგუბებდა, მაგრამ ვინ ეტყობდა: ვინ იყო ამ უსამართლობის ჩამდენი და როგორ სჩადიოდა მას? ვის უჩივლოს? ეს უბედურება სწორედ იმით აშინებდა გლეხსა, რომ ვერაფრით სხნიდა. უბედურება ბნელ ღამით სწვეოდა და იმიტომ არ იცოდა რა მხრიდან მოვიდა. მაზედ და მის საკუთრებაზედ ვილაც უცნობმა კაცებმა მოიპოვეს უფლება. ორი წლის წინად ტრაუგოტტმა არც კი იცოდა მათი სახელი, ან საიდან ეცო-

დინებოდა, რომ არც კი გაეგონა. მას არაფერი როტე არ ექმნა მათთვის, არავითარი დანაშაული არ მიუძღვოდა მათდამი, მხოლოდ ეს იყო, რომ შემწეობა მიიღო მათგან. აი აქედან რაღაც, მისთვის გაუგებარ გარემოების წყალობით, ვიღაც უცხო პირებმა ისეთი უფლებები შეიძინეს, რომელთა წყალობით სრულიად უსახსრო და უპატრონო გლეხი ხელში ჩაიგდეს. რაც უნდა ბევრი ემტვრია თავი და ბევრი ეფიქრნა, იმას, რაც მოხდა, ბიუტნერი ვერას გზით ვერ გაიგებდა.

ყოველ მის აზრსა და გრძნობას ერთი სარჩული ჰქონდა და ერთი საფუძველი ედო—ეს იყო ყრუ დაუძინებელი გესლი, სიბოროტე და მტრობა. იმას ისე უსამართლოდ მოექცნენ, რომ სიტყვითაც კი ვერ გამოსთქვამდა ამას ადამიანი. გლეხს ენა დამუნჯებული ჰქონდა, მაგრამ თუ გახსნიდა პირსა და ხმას ამოიღებდა, ისეთ საჩივარს გაიგონებდა ქვეყანა, რომელსაც ამ ქვეყნად არც ერთი მსაჯული არ მიიღებდა.

ივ. ზოდუშვილი

(შემდეგი იქნება).

ს ა მ უ რ გ ლ ო *

ოთხ მოქმედებიანს დრამა

ოსპალურდან ნათარკმნი სანჯალ ბეგის შვილის აბაშიძისა.

მოქმედება მეორე

ს ც კ ნ ა

(ფარდა აიხდება, გამოჩნდება სილისტრიის ციხე. დარბაზში აქეთ-იქით სხედან თავისუფალნი მეომარნი და მათ შორის ვაჟურად ჩაცმული ზეკიე)

სურათი პირველი

თავისუფალნი მეომარნი, ჯარის-კაცნი, აბდულა-ჩაუში, ზეკიე.

- 1 თავისუფ. მეომარი. სსუთი.. ვაჩუმდით!...
- 2 თავისუფ. მეომარი. რა ამბავია?
- 1 თავისუფ. მეომარი. მუზიკის ხმა არ გეყურებათ?
- 2 თავისუფ. მეომარი. მერე რას შფოთავ? აგერ ჯარიც მოდის.
- 1 თავისუფ. მეომარი. კილო ბრძოლისაა...
- ზეკიე. ბრძოლისა და ჩვენც ბრძოლის ჰანგზედ ვიტყვიით სიმღერასა.
- 2 თავისუფ. მეომარი. უყურე ერთი ამის ბავშვობასა-და!

*) იხ. „მოამბე“ № IV.

ახდულა-ჩაუში. (ჰოლკოენიკის ახმედ-სიდე-ბეგის იუნკერი და შო) სამსახურე) სიბავშვე რაში ეტყობა? ბრძოლად გა-მწვევის სიმღერის თქმით, განა დასასრული დღე დადგება, ქვეყანა დაიღუბება?

1 თავასუფ. მეომარა. ბატონებო, გაჩუმდით!...

რამდენამე ერთად. ვიმღეროთ! მოდით!

ეველა ერთხმად. მარად ჟამს ჩვენი ზრუნვა-ნაღველი არის სამშობლოს ბრწყინვალე ბედი და მისთვის ბურჯად, სასაზღვრო ციხეთ მკერდია ჩვენი, ვით მცველი ქელი!

ბრძოლისა ველზედ სიკვდილ-წამებით მოვიხვექთ, ძმანო, უკვდავს სახელსა; სამკაულია, თუ სისხლში მოსვრილს წამოგვბურავენ შესამოსელსა!

ჩვენსა დროშებზედ კრთის სისხლის ფერი და მახვილია გამოსახული; გვითხარით, ნეტა, როგორ იქმნება სიკვდილის შიშმა შეიპყრას გული?!

ჩვენთა წინაპართ დიდი სახელი მტრისთვის იყო მებნი და ზარი; ჩვენც იგივე ძუძუ მოგვიწოვნია და ძარღვშიც იგივე სისხლია მდგარი!

შეჭმნას გრიალი ზარბაზნის ხმამა, მოპფინოს ცეცხლი არე-მარესა და თან გაეღოს სამოთხის კარი თავდადებულთა სულს მწუხარესა!

რა ვნახეთ, აბა, ამ წუთი სოფლად, რომ შევეუშინდეთ სიკვდილსა მსრველსა? კიდევ ბევრია ლომებრ ვაჟკაცი ჩვენის სამშობლოს მხარეს ყოველსა!

სურათი მეორე

ივინოკე, ჯარის-კაცნი და ახმედ-სიდკი-ბეგი რაზმის უფროსი*)

სიდკი-ბეგი. ვისაცა ჰნებაეს ციხეში დარჩეს, ცალ მხარეს და-
 დგნენ.

1 თავისუფ. მეომარი. ყველას ერთად ყოფნა და ერთად და-
 რჩენა გვსურს. ამისთვისა ვართ ერთად შეყრილნი.
 რისთვის უნდა მოვშორდეთ ერთმანერთსა?

სიდკი-ბეგი (არავის არ შიამტევს ურახდებასა). ბატონებო! მტე-
 რმა მდინარე გადაიარა. ქალაქის მცხოვრებნი მეო-
 რე მხარეს ერთმანერთს ექრებიან. ჩემის აზრით, ამ
 ორი დღის განმავლობაში სულ მთლად წრეს შე-
 მოავლებენ ქალაქს. ღმერთმა ნუ მოგვიშალოს,
 ხვანთქარი თავის ციხე-დარბაზს თავისს სახასო ჯა-
 რითაც დაიცავს. თქვენ შორის ვისაც არ ნებაეს
 ციხეში დარჩეს, ფაშისაგან ბრძანებაა, ახლავე გა-
 მოვიდეს.

1 თავისუფ. მეომარი. მტერი მრავალ რიცხვოვანია, ჩვენ-კი
 რიცხვ ნაკლები და გსურს კიდევ შეგვამცირო?

ახდულა-ჩაუში. ჯარის რიცხვ ნაკლებობით ქვეყანა ხომ არ დაი-
 ლუბება? რიცხვ-მრავლობისაგან მრავალი იქნება,
 მცირე რიცხვისაგან-კი მცირე.

სიდკი-ბეგი. „ქვეყანა ხომ არ დაილუბება? ქვეყანა ხომ არ
 დაილუბება?“ ერთი ამათაც ათქმევიწე და!

ახდულა-ჩაუში. მერე მე რომ ვილაპარაკო, ქვეყანა დაილუბება
 განა?

სიდკი-ბეგი (სიტუვას გააწვევტინებს). დიდება შენთვის ღმერთო
 ჩემო!!! ბატონებო! გარდა ამისა, რომ წრეს შემო-

*) ახმედ-სიდკი-ბეგი პოლკოვნიკია. უწინ ახმედი ერქვა მას სახე-
 ლად, მერმე სიდკი-ბეგათ იწოდა თ.გი.

ავლებენ და ტყვია ყუმბარებს დაუშენენ ქალაქს, შიმშილ-წყურვილიც გველის... ვისაცა ჰნებაგს, თავი გადაირჩინოს...

1 თავისუფალ. მეომარი (სიდეი-ბეკს წინ დაუდგება). ბატონო პოლკოვნიკო! ჩვენ ყველა ჩვენის ნებაყოფლობით მოვედით. ამ დღისათვის იყო, რომ ვეჩქარებოდით. თქვენ ცალი ხელით მტერზე ვვითითებთ, მეორე ხელით-კი ვასაქცევ კარებზე. სუდარის წამობურვა და წამება აღრევე გადაწყვეტილი მაქვს. ამ განზრახვითა ვარ მხოლოდ ბაღდადიდან *) მოსული.

ახლულა-ჩაუშა. ასე, ყველამაც ამ გვარად უნდა გიპასუხოხს! ამ აზრს ადგია ყველა... რომ სჯავრობ, აბა, რას სჯავრობ! საქმის ვითარება რომ მართლა ჩემის ნათქვამისათვის გამოდგეს, ქვეყანა დაიღუპება განა?

სიდეი-ბეგი. (არავის მათქმევს უუზადღებასა და მცირე ღუმიჯის შემდეგ ისევ თავისუფალს მეომარს მიჰმარტავს). ჩემო ძმავ, თქვენ როდი შეგეხებათ ეს ჩემი სიტყვები.

2 თავისუფ. მეომარი. მაშ ვის შეეხება?

3 თავისუფ. მეომარი რომელი ჩვენთაგანი გგონიათ ბრძოლის ველზედ მტრისგან შეშინებულ გლახაკსავით ლაჩარი და მდაბალი?

სიდეი-ბეგი. კარგი და პატიოსანი! სჩანს, თქვენც ჩემსავით სამშობლოსათვის თავის განწირვა და სიკვდილი გწყურიათ. სიცოცხლე თუ მოგესობათ, იცოდეთ, სახელი მაინც დაგრჩებათ. სიკვდილის შემდეგ სახელის დატოვება კარგი კაცისათვის უკვდავობაა. გული და გონება გაიმაგრეთ. სიკვდილისა ნუ შეგეშინდებთ. დრო მოვა, მაინც გეწვევათ. აუცილებელ, ხელთუპყარ საგნისაგან გაქცევა კაცს არ ეკადრება. (ზეკიეს) ბავშვო! შენ ვინა ხარ!

ზეკიე. ბატონო!

*) სიდეი-ბეგი ზეკიეს მამაა, მაგრამ ერთხანეთს არ იცნობენ.

სიდეკი-ბეგი (სხვა შესჯდულობით *) შენ ვინ ხარ?

ზექაიე. (თაშაშად) კაცი.

სიდეკი-ბეგი. სახელად რა გქვინან?

ზექაიე (თვს შეიმაგრებს). კაცი, ბატონო.

სიდეკი-ბეგი (თავისთვის). რა შეუღარებელი ოცნებაა! (ზექაიეს).
 ნება გაქვთ ციხიდგან გახვიდეთ.

ზექაიე. როგორ, არ მეძლევა ნება, ციხეში დავრჩე.

სიდეკი-ბეგი. მერე, შეილო! რაში ხარ გამოსადეგი, რომ დაგ-
 ტოვო?

ზექაიე. სამშობლოსთვის თავგანწირვაში! სხვა რაღა სამსა-
 ხური გნებავთ?

სიდეკი-ბეგი. შენ ხომ ჯერ იარაღის ხმარებას ვერ შეიძლებ!

ზექაიე. მე თქვენ ჩემს სულზედ მოგახსენებთ, თქვენ-კი მცი-
 რე წლოვანობაზე მელაპარაკებით. მკვლელათ ხომ
 არა ხართ მობრძანებული? მომკალით მაშ მეც და დარ-
 წმუნდებით, რომ თქვენზე უფრო ადვილადა და
 უფრო ნეტარებით მოვკვდები.

აბდულა-ჩაუში (სიდეკი-ბეგს მიუახლოვდება). ჩვენთან ერთად რომ
 ეს საბრალო ბავშვიც დარჩეს, ქვეყანა დაილუპება,
 განა?

სიდეკი-ბეგი. შენ, მგონია, ციხეც რომ გამოგვეცალოს ხელი-
 დგან, მაშინაც ისევ „ქვეყანა ხომ არ დაილუპება“?
 „ქვეყანა ხომ არ დაილუპება“-ს გაიძახოდე.

აბდულა-ჩაუში. არა, ბატონო! სანამ ცოცხალი ვიქნები, არ
 გამოგვეცლება და სიკვდილს შემდეგ-კი ნაშთს, აბა,
 რაღა მეთქმის? როგორ ვიტყვი, „ქვეყანა ხომ არ
 დაილუპება“ მეთქი?

ზექაიე. რა გნებავთ ჩემგან? სამშობლო ხომ ღვთის სავანეა?
 მსხვერპლს ნაკლი არ ესაყვედრება. კეთილ ინებეთ
 და თქვენს შვილებსაც მიეცით ნება სამშობლოსა-

*) ბაღდადი არის სპარსეთის საზღვარზე მდებარე ოსმალეთის დი-
 დი ქალაქი, რომელშიც მილიონამდე სული სცხოვრობს.

თვის თავი გასწირონ. მრავალი ახალგაზრდა ქლე-
ქისა და სხვა ავადმყოფობისაგანა კვდება; რა იქმნე-
ბა, რომ ორიოდე ტყვია-ყუმბარამ იმსხვერბლოს?

ახდულა-ჩაუშია. ვითომ-და რა იქმნება? ქვეყანა ხომ არ დაი-
ლუპება?

სადამ-ბეგო (გულსწუელად და მხურვალედ ზეჟიეს). ბავშო!..
(თავისთვის) ჯერ წვერით არ შემოსილა და სიკვდი-
ლი სწყურია. წვეროსანსაც ისევ სიკვდილი, რაღა
ვსთქვა? ღმერთმა ყველანი სამშობლოს დაულო-
ცოს.

სურათი მესამე

ივინივე და ისლამ-ბეგო

ისლამ-ბეგო (შეკრდში რამდენიმე ჭრალთა აქვს, შემოფარდება).
ბატონო! ბატონო!

ზეჟიე. ვაი-მე.

ისლამ-ბეგო. მდინარეს გადავიდნენ.

ზეჟიე. სისხლი უმშვეენებს მკერდსა.

ისლამ-ბეგო. ათი-ათასამდე იყვნენ. სამასის კაცით წინ დავუ-
დექით. უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე სამ საათს
ვიბრძოლეთ. სამ საათში. . . ეჰ, სამ საათში... ამხანაგე-
ბი მთლად დამეხოცა. მაგრამ უკანასკნელმა უძლუ-
რმაც-კი თან ორი მტერი გაიყოლია. გვამები ჩვე-
ნებისა ძირსა ჰყენია. მტერი ჯერ კიდევ მძინარე
ლომის დამნაზავ არწივივით შორს უტრიალებს. მაგ-
რამ ახლო ვერ მიჰკარებია. ბატონებო! სამასამდე
ვიყავით. ათი-ათას შუბიანს წინ გადავუდექით. ბო-
ლოს შუბით ერთმანეთს ვეკვეთეთ. ვაცნობეთ,
რას ნიშნავს ოსმალეობა. ყველამ თავი გაფწირეთ...
შვიდნი-ლა დავრჩით... სიცოცხლით, ნეტავ, ჩვენც
აღარ გადავრჩენილიყავით. ღმერთმა იცის, თან გა-
ვედევნე. მუღამ ვიბრძოდი... თოფის წამალი შემო-

მელია... ხმალი გამიტყდა. ამ დროს მკლავებში ჩამავლეს და ძალად ციხეში შემომათრიეს. რა ვუყო? მე სიკვდილს გამოვეყიდე, მაგრამ ხელიდგან გამიხლტა. ჩემმავე ძმებმა ტყვეთ შემიპყრეს! ეჰ! სამშობლოვ! შენი სიციცხლე დღეს განსაცდელშია და მე-კი ჯერ ცოცხალი ვარ (ზექიე ამ ღამურაკში ისლამ-ბეგს უახლოვდება. ისლამ-ბეგი დაიბნედა და ზექიეს ხელზე დაუჭება. სხვებიც კარს შემოეხვევიან).

სადიკა-ბეგი. აბღულა, აქმო! ახლავე პირდაპირ ჩემს ოთახში აიყვანე, არ დაგავიწყდეს! ჯარის მკურნალს მოაყვანინებ და ჩემს მოსვლამდე ერთ წამს არ მოსცილდები! გესმის?

აბღულა-ჩაუში. კარგი და პატიოსანი, მაგრამ მტერმა რომ ისევ ბრძოლა დაიწყოს, მე აღარ უნდა დავესწრო?

სადიკა-ბეგი. ვითომ-და რა, ველარ დავსწრა, ქვეყანა ხომ არ დაილუბება?

აბღულა-ჩაუში. დიად, აგრე მაშ... „ქვეყანა ხომ არ დაილუბება“? ქვეყანა არ დაილუბება, მაგრამ რაც უნდა იყოს... (თავს შეიმკრებს) ეჰ, მეც ერთი! ციხის განთავისუფლებისათვის თავის განწირვასა და ზრუნვასა, ამისთანა ვაჟკაცისა და მამამაცის შევლას რომ შევუდგე, ქვეყანა დაილუბება, განა? (ისლამ-ბეგს ხელებს მოჭხვევს და წაუყვანას მოინდომებს).

ზექიე. გამეცალე!.. ვერა ჰხედავ გულზე მისვენია?.. ჰხედავ, სულს ებრძვის!.. გინდა წამართვა?! არ იცი მერე? არ გესმის? მიყვარს, მიყვარს!

სადიკა-ბეგი. რა გემართება, შეილო?

ზექიე. (უცხად გამოიწვლება, თავს შეიმკრებს და ისლამ-ბეგს აბღულა-ჩაუშს დაუთმობს, შერე ხელ-ხელა გაიმართება). ვინ?... მეე?.. არ იცით განა... (თავს შეიმკრებს და გამოეწვდის კიდეით). თქვენ ვერ გაიგეთ. მონასტერიდგან გახლავართ. დღევანდლამდე ამ კაცის წყალობით ვიკვებებოდი და ვცხოვრობდი... აი ხომ

ჰხედავთ, კვდება... უყურეთ, კვდება... სული რომ ამომართვათ და მაგას ჩააბაროთ, შეგიძლიანთ? მაგრამ რომ ვერ შეიძლებთ?! დამანებეთ მაშ, — ხომ მისს სახლში ვარ დაბადებული, რომ ჩემს უბეში დალიოს სული. სამშობლო რა არის, იცით? გული-გონება რა არის? არ გაგივიათ?

სადგა-ბეგი. წადი წადი... წადი, შეილო! შენც თან გაჰყე, (ტრემლებს მოაწმენდს). რამდენი ხანია მას შემდეგ, ცრემლი დავიწყებული მქონდა. (ისადა-ბეგს გაიყვანებენ, ზეჟიეგ თან გაჰყვება. სხვებაც ნელ-ნელა დაიშლებიან).

სურათი მეოთხე

სადგა ბეგი და ჰადმადგაონიკი როსტომ-ბეგი.

სადგა-ბეგი. დაღუპულა! კაცი როგორ დაიკარგება? მეტადრე ქალი-შვილი... სად არის ის, კარგად ვიცი; დედასთან... ძმასთან... მინდა წარმოვიდგინო მათი საფლავი, მაგრამ ვერ მომიხერხებია; რომ არ მინახავს, რას წარმოვიდგენ? — მაგრამ მიხვედრილი-კი ვარ თითქოს... (წერაღს გადასვადიერებს და მწარედ იტანის) „საწყალი კაცი, დაიკარგა“-ო! და უნდა, დამივიწყოს... ზეჟიეგ გამოესალმა წუთი-სოფელსა, არა? როგორც მარტო დავიბადე, ისე მარტო-ლა დავრჩი. მაგრამ ომში ვარ. სიკვდილი თავზე გვადგია, თავს დავვტრიალებს. დღეს თუ არა, ხვალ მაინც გვეწვევა, ყველასა ვნახავ.

ჰადმადგ. როსტომ-ბეგი (სადგა-ბეგს მიუახლოვდება). ბატონო პოლკოვნიკო, თუ გვიბოძებთ ნებას, ერთი რამ უნდა გკითხოთ! ერთი სკოლის ამხანაგი მყავდა, სახელად ახმედი. სულ მთლად თქვენა გგავდათ. მიიღო თუ არა აფიცრობა, მაშინვე მონასტერს გაგ-

ზაენეს და დაიკარგა. თექვსმეტ-ჩვიდმეტი წელიწადი იქმნება, იმისი არა გამიგია-რა. ამას წინეთ რომ არ გეთქვათ: მე სამხედრო სასწავლებელიდგან არა ვარო... უეჭველად ახმედ-ბეგი მეგონებოდიო, სიღკი-ბეგათ სახელ-გამოცვლილი. ასე უნდა გადამეწყვიტა. ძმა ხომ არა გყავთ? ან შეიძლება გაგვაგებინოთ რამე მისი?

სადკა-ბეგი. არა, ბატონო! აგრეთი მე ძმა არა მყავს, მაგრამ ვისაც მკითხავ, იმას კარგად ვიცნობ... როგორც ჩემს თავს ისე ვიცნობ. მონასტერში მესამე ხარისხიც მიიღო აფიცრობისა. ერთი ამხანაგი ჰყავდა, ალი-ბეგს ეძახდნენ. ახმედ-ბეგი რომ გიყვარდათ, იმასაც ისე უყვარდა ალი ბეგი. იქნება ალი-ბეგსაც იცნობდეთ?

შოდშ. რუსტომ-ბეგი. როგორ არა? საცოდავი ყმაწვილი კაცი, ისიც ძმა და მეგობარი იყო ჩემი; ერთი დედმამის შვილებს არ ექნება ისე ერთი აზრი და მიმართულება, ჩვენ რომ გექონდა. საბრალო დაუხვრეტიათ!!

სადკა-ბეგი. იცი, მერე, რისთვის დახვრეტეს?

შოდშ. რუსტომ-ბეგი. არა! მე მაშინ ბაღდადში ვიმყოფებოდი. ერთი სახლიდგან მეორემდის რომ სწორე ამზავი არ მივა, ნახევარზე მეტი ტყვილი გაერევა, მონასტრიდგან ბაღდადამდე მოსულ ამბისას, აბა, რას გავიგებდით?

სადკა-ბეგი. აბა, ვიტყვი, მაშ, და ყური დამიგდე. ალი-ბეგი მონასტერში იყო დასახლებული. ერთს ღამეს ის უსინდისო ჯარის პოდპოლკოვნიკი ესტუმრა ალი-ბეგსა. მერე ისაც როგორ? ამოსაგდებელმა წყევულმა სამშობლოს დასაცველად გადაკიდული ხმალი იშიშვლა და ძალ-დატანებათ ყმაწვილი კაცის მეუღლის ნამუსის ახდა მოინდომა.

მითხარი, მხედარი, კაცური კაცი ამგვარ ცოფიანს ძაღლს როგორ მოექცეოდა? მოუკიდა მუცელში

დამბაჩის ცეცხლი და საიქიოდ გაამგზავრა ჯოჯოხეთისაკენ. მხედრობით მომქირნეობისა და აღამიანის ნამუსის შემგნებელმა ყველამ ყმაწვილს თანაუგრძნო.

ზოდბ. რასტომ-ბეგა. ვინ იქმნებოდა, რომ არ თანაუგრძნობდა?

სადგა-ბეგა. ვინ-და, სამხედრო სასამართლო!.. ეს სრულიადაც არ მოიქცა თქვენის აზრისამებრ. მოგეხსენებათ მაშინდელი სამხედრო სასამართლოს წევრები, თუ ვინმე ხარისხით მეტი ადგილის მქვერი იყო აფიცრებში, დილიდგან საღამომდე უმცროსებს ჯორივით იმსახურებდნენ და ყალიანს აკეთებინებდნენ! აი, ამ გვარი ხალხი იყო ყველა!.. ყმაწვილს კაცს პირველსავე სამართალში მხედრობიდან გამოქცეულ და სამშობლოს მოღალატესავით დახვრეტა გადაუწყვიტეს.

ზოდბ. რასტომ-ბეგა. დიდება შენთვის, ღმერთო!!!

სადგა-ბეგა. წარმოვიდგინოთ, რომ თქვენ ახმედ-ბეგი ბრძანდებით და ალიბეგის დასახვრეტად ბრძანება მოგივიდათ, როგორ მოიქცეოდით?

ზოდბ. რასტომ-ბეგა. ღმერთმა ნუ ჰქნას! თვითონ დავიხვრიტებოდი და მაგ უსამართლობასა და საძავლობასკი არ ვიკადრებდი.

სადგა-ბეგა. ისაც პირდაპირ თქვენსავით მოიქცა. სჩანს, ერთი ქვეყნისანი და ერთი სკოლის მომზადებულნი ყოფილხართ... მიიღო თუ არა ბრძანება ახმედ-ბეგმა, პირდაპირ სამხედრო სასამართლოში წავიდა. მეც თან ვვახელი, დაწვრილებით ვიცი მისი ამბავი... და აი რა უთხრა: „სამხედრო სამსახურში მე მხოლოდ იმისთვისა ვარ, რომ პატიოსნებასა და სიმართლეს თავი შევსწირო. თუ თქვენი ნებაც იქმნება, მეც ალი-ბეგთან ერთად დამხვრიტეთ. მზადა ვარ. მაგრამ ჯალათობა-კი არ შემიძლიან. თქვენი ნაბრ-

ძანები საქმე და საქციელი-კი არამც თუ ჯალათობაა, მკვლელობაა და გთხოვთ ამ ამ ბრძანების აღსრულება სხვა თქვენს ერთგულს მონებს მიანდოთო!..

შოდბ. წასტომ-ბეგია. ო, ჩემო ლომგულო ძმავ! მართლა რომ აღამიანიც ახმედისთანა უნდა!

სიჯეა-ბეგია. აქაც თქვენის აზრის თანახმად არ მოიქცა სამხედრო სასამართლო. ალი-ბეგი მკვლელი იყო, ახმედ-ბეგი წინააღმდეგომი. ალი-ბეგი დახვრიტეს, ახმედ-ბეგიც „გულა-ნაბადის“ ამარად აქციეს. ხოლო როგორ იმოქმედებს „გულა-ნაბადი“ სამხედრო კაცზედ, ეს ხომ თქვენც მოგეხსენებათ? ღმერთმა ნუ მოაკლოს ამ გვარს მსაჯულებს ნურასფერი უბედურება. სჩანს, აღამიანისათვის პატიოსნებისა და ნამუსის დაცვა აღარა ყოფილა საჭირო! სჩანს, სამხედრო სამსახურში მყოფნი ჯალათებათ გადაქცეულან!

საბრალო ახმედი! ისიც მონასტერში იყო დასახლებული. სამის წლისა ვაჟი-შვილი და თოთხმეტის თვისა ქალი-შვილი ჰყავდა. შეურაცხყოფა რომ მიაცენეს, სახლში ველარ გაჰბედა მისვლა, ჩვილი ბავშვების სახეზედ შეხედვისა შეპრცხვა. ტყვია-ყუმბრისა რომ არ შეეშინდებოდა, ეს კაცი მთლად გაფითრებულიყო სირცხვილისაგან, გეგონებოდათ სანთელივით უნდა დადნეს და გაჰქრესო? ნადირივით უდაბნოებში და ტყე-ღრეში იმალებოდა. დღეში ათასჯერ თავის მოკვლას განიზრახავდა, მაგრამ ჰფიქრობდა, ამ ქვეყნად ჩემის ნებით არა ვარ მოსული და საიქიოს როგორღა წავიდე ჩემ ნებათაო, და ამის გამო განზრახვას ველარ ასრულებდა. რაც რამ საღეთო, კაცობრივი ან ქვეყნიური ჰქონდა განაგონი ან წანაკითხი, ყოველივე ეს მუდამ თვალწინ ედგა, ხელს უშლიდა.

ასე სწამდა ღმერთთა და სჯეროდა, რომ განგება მისი სამართლიანი იყო. უყვარდა ღმერთი, მაგრამ

ისე ჰქონდა გული გატეხილი, რომ ვედრებას ვერა-
 ჰბედავდა.

რა არის ადამიანი?.. ისე მდაბლათ მიაჩნდა თავი,
 რომ, როცა-კი თავის ადამიანობაზედ დაფიქრდებოდა,
 თავის მოტყუებასა სცდილობდა მუდამ და მუცლის
 გასაძლობად პირუტყვივით მთის მწვერვალებზედ
 დარბოდა და ბალახსა სძოვდა. ეჰ! ცხრა თვეს
 მუცლით მატარებელს დედას რომ ენახა მაშინ, უთუოდ
 მუცელს ათასად აიკუწავდა აღარა ჰშობდა-კი.

ქვეყანა, ქვეყანა რაღა?.. წარმოვიდგინოთ, აბა.
 განგება თითქოს ბავშვია... დედამიწა მისს ხელში
 მყოფი ბურთი.. რომელიც ათამაშებს ამ ბურთსა..
 ბურთი დაგორდება... ბავშვი თამაშობს, ბურთს სთ-
 ხოვენ... წითლად ნაჩენი საგანი თვალის დახამხამება-
 ზედ ყვითლად იქცევა. ახლა სწორედ ნაჩენი თვა-
 ლის დახამხამებაზედ მრუდეთ იქცევა. (გონებას და-
 ჰკარგავს) ოჰ! რამდენჯერ გამიფიქრია: კუდიან ვარ-
 სკვლავივით რამ დიდი მეხი ამ ბავშვის სათამაშოს
 მდაბალს მიწას, ძალმომრეობის ქვეყანას, ადამიანთა
 სასაფლაოს, ამ მტანჯველს წუთი-სოფელს უცბად და-
 ეცეს-მეთქი და მტვრათ აქციოს. ამ გვარის ფიქრე-
 ბით ბევრჯელ კინალამ გადავირიე...

მ.-მ. როსტომ-ბეგა (სიტყვას გაწვევტინებს). ჩვენ ახმედ-ბეგზედა
 გვქონდა ლაპარაკი და თქვენ-კი თქვენსას მიამბობთ.

სადკა-ბეგა (თავს შეიმაგრებს). არა! საცოდავის ტანჯვა-წვა-
 ლება წარმოვიდგინე და ლაპარაკმა გამართო...

შოდბ. **როსტომ-ბეგა.** კარგით, არა უშავს რა. მერე, მერე
 რაღა მოხდა? (თავისთვის) ექვი არაა, ახმედ-ბეგია,
 მაგრამ სახელი გამოუცლია, თავს იმალიავს...

სადკა-ბეგა. რა-და, საიქიოს რომ ველარ გავსაღმა, მექის*)
 მხარესაკენ გასწია. იმ ხანებში გული-გონება ქვად

*) მექი ერუსალიმივით მუსლიმანების წმინდა სამლოცველო ად-
 ვილია.

ჰქონდა გადაქცეული, მაგრამ თვითონ არასა ნაღვ-
 ლობდა.

ზოდბ. როსტომ-ბეგი. მექის მხარესკენაც თან ეახელით?

სადგა-ბეგი. აკი მოგახსენეთ, ყოველივე მისი ამბავი როგორც
 ჩემი თავისა, ისე ვიცი-მეთქი.

ზოდბ. როსტომ-ბეგი (თავისთვის). აღარავითარი გქვი აღარა
 მაქვს.

სადგა-ბეგი. მაგრამ საკვირველი რამ მოხდა! მექში ყოფნის
 დროს ქვეყნიერებაზედ ფიქრი სრულიად აღარა ჰსურ-
 და. ცოლ-შვილი დავიწყებული ჰყვანდა. მაგრამ
 სამშობლო-კი ვერა, ვერ დაივიწყა, რომ სამშობლოს
 ხარჯით მიიღო სამხედრო განათლება და მოვალეო-
 ბამა სძლია ბოლოს მისს შინაგან მმასა და ისევ სა-
 მხედრო სამსახურში შევიდა, მაგრამ, როგორ! უბ-
 რალო ჯარის-კაცად.

ზოდბ. როსტომ-ბეგი. უბრალო ჯარის-კაცად?

სადგა-ბეგი. უბრალო ჯარის-კაცად... ამ სამსახურმაც ხუთს
 წელიწოდს გასტანა სანამ თავისუფლობის მოწმობა
 არ წარუდგინა ხელმეორედ სამხედრო სამსახურში
 და როტის უფროსობა არ მიიღო!...

ზოდბ. როსტომ-ბეგი. ნუ თუ როტის უფროსობა ვერ მიიღე?
 შენა?

სადგა-ბეგი (შკაჩრად). არა! მე კი არა... ახმედ-ბეგმა... (თავს
 შეიმავრებს). ძველი ხარისხის მიღებამდე არავისთვის
 არ უცნობებია თავი, რადგან ეშინოდა ხელმეორეთ
 არ აეკრათ გუდა-ნაბადი. როდესაც ძველი ხარისხი
 მიიღო და შეეძლო დაეწერა წერილი მეგობართან
 მონასტერში*), — ერთად-ერთი მეგობარი ჰყავდა, —
 მაშინ-ღა იკითხა ცოლ-შვილის ამბავი, მაგრამ უმჯო-
 ბესი იყო სიცოცხლით ამ ამბისა სულ არა გაეგო-რა!

*) მონასტერი ოსმალეთში დიდი საგუბერნიო ქალაქია, რომელშიაც
 მილიონამდე მცხოვრებია. ორი ნაწილი ისლამია და დანარჩენი ბერძენი,
 სოლგარი და ალაზნელი ქრისტეს სარწმუნოებისა.

პირველსავე მიღებულს ბარათში მეუღლის სიკვდილსა სწერდა მეგობარი, მეუღლისა, რომელიც ქმრის გმირობით მოისობით ხუთს წელიწადს ქლეკით თურმე იწვა ლოგინადა.

არ გასულა ორი წელიწადი, რომ მეგობრისაგან მეორე ბარათი მოუვიდა. სწერდნენ მეორე ბარათში რომ შვილიც მოჰკვდომოდა. ორი სიტყვა-ღა ეთქვა უბედურს უკანასკნელად: პირველად მამაო და მერმედ-კი სამშობლო... მამაო, რომ უთქვამს, მაშინვე თვალები ცად აღეპყრა, თითქოს იქ ეძებს მამასაო, და სამშობლო რომ ეხსენებინა აქეთ-იქით მიმოეხედნა თითქოს ყველას გადააელო თვალი. „ჩემი საფლავი მტერს არ გაათელინოთო“ ამასა ჰნიშნავდა, მაგრამ არ გეგონოთ, უბედურება ამითი დასრულებულიყოს. არა! მეგობრისაგან ეხლა სხვა ბარათი მოუვიდა. სწერდა: ქალიშვილიც დაგეკარგაო, იმას-კი ველარ სწერდა, მოგიკვდაო. სჩანს, ის საბრალოც დაბერებულია, გული გასტეხია და აუტანელის ტანჯვისაგან იმ ზომამდე მობეზრებულია, რომ ნამდვილის გამჟღავნება ველარ გაუბედნია.

აი, ხომ ვაგაგებინეთ ახმედ-ბეგის ამბავი... ახლა იქნება იმასაც შენი ან შენზე მეტი ხარისხი ჰქონდეს. ღვთის გულისათვის, თუ სადმე შეგხვდეს, ნუ იცნობ! გნებაეს სალამსაც ნუ მისცემ. სახელი რომ გაუგონ, ისევე გუდა-ნაბადს აუკრამენ. მეუღლისა, შვილისა და ქალი-შვილის საფლავი ვერა ნახა. იქნება თვითონ მასაც სამშობლოში არც-კი ეღირსოს დამარხვა. საწყალს სამშობლოში ცხოვრება აღუკრძალეს, მაგრამ იქნება სამშობლოში სიკვდილის ნებაც არ მისცენ?!

შოდბ. რუსეთში-ბეგია ბატონო! ახმედ-ბეგი ძმა იყო ჩემი. მოკვდა... მოკვდა იმდენად, რომ ჩემს გულსა და გონებაში იოტისტოლა ხსოვნასაც-კი ველარ იპოვით

იმისას. მაგრამ მე ისევე ძმა მეჭირვება, ვინაა ჩემი...
 გან თქვენ მის ადგილს დაიჭერთ? თანახმა ხართ,
 იმისი ადგილი დაიჭიროთ? ახმედ ბეგი მოკვდა, ვი-
 ცი. მე მხოლოდ შენს, სილკი-ბეგის სიყვარულსა
 ვთხოვლობ. ვინც ჩემი პირიღამ ახმედ ბეგის სახელს
 გაიგონებს, სილკი-ბეგი ნახოს... სახეზედ მომახლოს
 ცხვირ-პირი დამამტვრიოს.

სურათი მეხუთე.

ივინივე, ერთი თავისუფალ შემართებანი და აბდულა-ჩაუში.

თავისუფ. მეომარი (გაწხარებული შიკარდება). ბატონო! ბატო-
 ნო! იერიში მოიტანეს... მტერი მოდის...

აბდულა-ჩაუში. თითქოს ჩვენ-კი არა გვცოდნოდეს! მოდისო,
 რა, ქვეყანა ხომ არ დაიღუბება?

სილკი-ბეგი (თავისთვის). ის ბავშვიც რომ არასფრის გზით არ
 მავიწყდება... უცნაური ოცნებაა!.. შვილი, აგერ
 სამი წელიწადია მომიკვდა... (მუხიკა ბრძოლად გასა-
 წვევს ჭანჭუედ დაუკრავს. დღეს უკრავენ, ვეკლა თვე-
 იარაღისაკენ მიეშურება. ფარდა ჩამოეშვება).

თ ა მ ა რ მ ე ზ ე

და

მისნი ისტორიკოსნი

(დასასრული)

ზ. თამარმა გადასცა ლაშას 80,000 მეომარი: ამდენივე მხედარი ჰყავს თინათინს (ტ. 1593,1553).

ვ. ქრისტიანი ავთანდილი (ვეფხისტყა., ტ. 816)

იტყვის: „ჰე, მზეო, ვინ ხატად
გთქვის მზიანისა ლამისად,
ერთაწსებასა ერთისა,
მის უჯამოსა უამისად.

ძველადგანვე მზე მიაჩნდათ ხატად ერთაწსებას: მამისგან ძე იშობება და გამოვალს სული წმიდა; მზისაგან გამოდის სინათლე და იბადება სითბო.

თ. „არაბეთს“ იყო როსტევეან... არავითარი ისტორიული უმართლობა არ არის, რომ რუსთაველი საქართველოს უწოდებს „არაბეთს“. საქართველოც, ვითარცა მრავალი სხვა სახელმწიფოები, შეადგენდნენ არაბთა ყოფილ მძლავრ იმპერიის ნაწილს, და ამ არაბებს სწორედ 400-ის წლის განმავლობაში (722—1122) ეკირათ თვით საქართველოს დედა ქალაქი, ტფილისი. „არაბეთადვე“ იხსენიებს საქართველოს მოსე ხონელიც. გმირები ამირან, ნოსარ და სხ. დიდოეთში შედიან „არაბეთით“ და „არაბეთსვე“ ბრუნდებიან. „არაბეთის“ მომიჯნავედ მოსე

ხონელითვე არიან ხაზარეთი, ოსეთი, ზღვათა სამეფო, საქენსა სამეფო (საქენბაკურო, საორბელიანო) და სხ. ყველა ეს სამთავროები არაბეთის მომიჯნავედ არ იყვნენ, ივინი იყვნენ საქართველოს განაპირა სამფლობელოები. არაბთა რიხი ჯერ თამარის დროსაც სრულად არ იყო გადავარდნილი. თამარი თავის თულის მეორე გვერდზე ისევ არაბულად აწერდა ამ სიტყვებს: „დედოფალი მალახბარისხოვანი, დიდება სოფლისა და სარწმუნოებისა, თამარ, ასული გიორგისა, შემდეგი მესიისა. ღმერთმან აღიღოს ძლევანი მისნი“.

ი. **როსტეგან.** ამ სახელს რუსთაველი თან-და-თან სცვლის, სწერს **როსტენ**, **როსტან**. გიორგი მეფე რომ გარდაიცვალა, მის ასულის თამარის მეორე მშობლად, როგორც იუწყება ქ. ცხოვრება, შეიქმნა რუსუდანი, თამარის გამზრდელი. თამარისთვის ქმრის შერთვა და ამ ხელწიფის ყოველი შესაუარი ეკითხებოდა მხოლოდ რუსუდანს. რადგან თამარის მიერ დავით სოსლანის შერთვისას გიორგი მეფე ცოცხალი აღარ იყო და მისი მაგიერი თამარისთვის იყო რუსუდან მეფე, ამიტომ მგოსანმა აღბად, ერთფერობისათვის საჭიროდ დაინახა მეფის სახელი **როსტეგანად** შეეცვალა, ხოლო **როსტეგან** = **როსტენ** = **როსტან** იმავე როსდანს = რუსუდანს უნდა უდრიდეს.

აბ. **თამარ — დავითი — თინათინ — ავთანდილი.**

ქ. **ცხოვრება**

„აბდუღმესი - ხნი“

„თამარანი“

„ვეფხისტყაოსანი“

დაიპყრეს კიდენი ქვეყნისანი, მეფობდეს ზღვითა ზღვამდე და მდინარითგან კიდემდე სოფლისა (გვ. 277).

გავლექსე თამარისა და დავითის სარებლად, რომელნი არიან აღმოსავლეთით დასავლეთს ზართა მარებლად...

ერთგულნი დაამდიდრნეს, ორგულნი პირქვე დაამხეს და თავზარ-დასაცეს (229 და სხ.).

ორგულთა მოსწყლავ, ერთგულთ ექმნები თარად და ზურგად (ტ. 61). ერთა შემცველი, მტერთა შემწველი, შრომით რეზულთა სიმტკიცის კვერთხად მისაყრდნობელი.

ურჩთა კლვად მკოდი, სულტანთა მგოდი (73). ერთგულთა უკლი, ურჩთა კლვად ზინდანს შემაყენალი (76)

ორგულთა მათთა დამწველად, ერთგულთა დამამარებლად (1573).

დამარცხებულ ხალიფასაგან მრავლად მოერთმის ხარკი (318).

ხალიფასაგან ახალი ფასი მრავლად მოერთმის თავთა მონებად (16).

მედგარ ხალიფას გამკიცხოვნებად (27). ხალიფას სვისა ჯვართთა შშლელი (73).

(მაშინ ხალიფა ჯერ არ დაემარცხებინა).

მამა ობოლთა, მზრდელი ქვრივ-დატაკთა; სნეულთა ყოველთა ზედა დაასხნა წყალობა უხვებით (279 და სხ.).

თვალი ხარბრმათა, თვით მზრდელი ყრმათა, მშვიერთა პური, უსახლთ სართული, მამა ობოლთა (63) ექმენ ედილად*) ყრმათა, ედილად*)

ტკბილი, მოწყალე ყოველთა კაცთა განურისხევად (100).

ყოველთა სწორად წყალობასა, ვითა თოვლსა, მოათოვდეს. ობოლ-ქვრივნი დაამდიდრნეს და გლობაკნი არ ითხოვდეს (1571).

*) მკველ-მფარველად.

*) ედილში (ვოლგაში).

განმბანელ
 შეილთა ემბა-
 ზისათა (56).

ვითარცა მზე,
 სწორ პატი-
 ვობით ყო-
 ველთა ზედა
 განუტევებდა
 ნათელსა თვი-
 სთა შარავან-
 დედთასა.

იხოკდის ლაწ-
 ვთა კელითა
 მულღაზარო-
 ვანთა და წყა-
 რო სისხლისა
 უსწრობდა ნა
 კადულსა ცრე
 მლთასა (276
 ძლით და-
 არწმუნეს(თა-
 მარი) აღსლ-
 ვად და ამალ-
 ლებად საყ-
 დართა (ტან-
 ტზე) და საჯ-
 დომთა მამაპა-
 პურთა (277).

შეიქმნა მშვი-
 დობა, ერთო-
 ბა და სიხა-
 რული, რო-
 მელი არაო-
 დეს ვის უხი-
 ლაფს და სი-

თამარს ვა-
 ქებდეთ მე-
 ფედ ცხებუ-
 ლსა (ტ. 2).
 ვარდზედ გა-
 შლილო ყო-
 რნის ბო-
 ლოო, ქმნი-
 ლო სუნნელ-
 თა მოსაფრ-
 ქვეველად
 (100).

ვხედავ მარ-
 ტოსა გაშ-
 ლით მა რტო-
 სა, გვართა
 მთავრობით
 ზესთ საჩინო-
 სა: კაცთა

თამარის ლა-
 წვი მწყაზა-
 რი, ამულლა-
 ზარი... აწ
 თამარ ჩნდე-
 ბის გამთავ-
 რებულად (3,
 6). ლაწვ მუ-
 ლღაზარობს
 (45—47).

მან განანათ-
 ლნეს ყოვე-
 ლნი, ვით
 მზემან მანა-
 თობელმან
 (43).

ქალი მზეებრ
 უჭვრეტს ყო-
 ველთა. ქალი
 სტირს და
 ცრემლსა აფ-
 რქვევს, ჰხრის
 ყორნისა ბო-
 ლო ფრთათა.
 ამად სტირს:
 მიმისა ტახტ-
 სა საჯდომად
 თავი არ ელი-
 რსებოდა
 (45—47).

ავთა მქნელ-
 ნი დააშინეს:
 კრავნი ცხვა-
 რთა ვერა
 სწოვედეს, ში-
 გან მათთა სა-
 ბრძანისთათბა

ტყვისაებრ წინასწარმე - ტყველისა:ერ თბამად მოვიდოდეს ლომი და ხარი, და იხარებდეს ვეფხვი თიკანთათანა და მგელი ცხოვართა თანა. და განდიდნა სახელი თამარისი ყოველსა ზედა პირსა ქვეყანისასა (297).

მკოდვისა, შეიწრებისა არ მომთმინოსა (59), ბქეთა ბქედი, მტკიცე ბეჭედი, მეწდე სიტყვათა სიმართლისათა (47).

და მგელი ერთგან სძოდეს (1571).

ბქედ ჯდა შორის თავისა და მეზობელთა მეფეთა; არა მიშეგბად ბრძოლისა, არცა გარდადებად უღლისა მძლავრებისასა ურთიერთას. ამისთვის მეორე სოლომონ იქმნა მეფეთა - შორის (283).

ბქეთა ბქედი, მტკიცე ბეჭედი, მეწდე სიტყვათა სიმართლისათა (47).

ტარიელმა უთხრა თინათინს: „შენ დაჯე, სწადიან ბქეთა-ბქეთასა, დღეს ტახტი შენი შენ გმართებს, ლომი ლომთა დაგისვა გვერდსა მზეთა მზეთასა“ (1518)

დავით მოყმე, მსგავსი პირველთა გოლიათთა და

დავით ძლიერი, მხნედ საშინელი (6). აწ ესე ლომი

დავით ძლიერი, მხნე, უძლეველი (80), ლომე-

ქართველთა ღეთისა დაჯათის, ვის მზე მსახურებს

დიდებულთა
ბუმბერაზთა
ამის სამეფო-
სათა (302).

მისთვის (თა-
მარისთვის)
აღეგო კეთ-
ილ სახმარად
(21).

ბრ შემძახება-
რე (32). თა-
მარ, გტრფი-
ალობს ლომი
„აბესალომი“
რომელიც ნე-
ბროთს სჯობს
ძალათ (90).
დაასკვნეს
ომი, წაუძღვა
ლომა დავით
(14). ლომთა
თავადი (44).
გაიქრეს ველ-
ად, სადგურად
ჰქონდეს ლო-
მთა შამბნარი
(59). ეფრემს
თვისობს (34)
ოს-დიდი და-
ვით (32) ეფ-
რემის ძირთა
აღმორჩებუ-
ლი (8), ეფ-
რემის ძირთა
ისართა მთლე-
ლი (75).

სარებლად...
ვის შვენის
ღამსა ხმა-
რება შუბისა,
ფარ - შიმშე -
რისა მეფისა
მზის თამარი-
სა (3). ლომი
ავთანდილ.
მოდო ლომო
(130). კლავ
მაგარი, ვითა
გმირი. გო-
ლიათი ლომი
ღამთა (1518
ლომი მინდ-
ორს ლომთა
თანა რული
(674) ავთან-
დილ, ვითა ვე-
ფხი და ლომ-
ია (57).

მსგავსი ეფ-
რემიანისი
(302). დავით
ძეებრ ეფრე-
მის მოისარმან
(310). დავით
მოყმე ეფრე-
მის ძეთავან
(291).

რჩეული ღე-
თისა დავით..
მკვიდრი საყ-
დრისა ამის
(292).

დავით გი-
წოდათვისად
მკვიდრობა 79

კითა ნაწო-
დებს დავითს
უწოდა მეფე-
თა მებად
(100).

ართველთა
ღვთისა დავი-
თის (1573).

ალვისხე ტანი
(9) დავით.

ტანად ალვ-
სა ხიანი (821)
ავთანდილ.

გონება უხმს ვრცელი და ენა ბრძნად მეტყველი, რომელმანცა შეუძლეს ღირსად აღწერა თამარის საქმეთა (291).

ბრძენთა ბრძენნი ვერცკი მისწვდებიან თამარის ქებას აგრეთვე სოლომონ ბრძენიც. ამათვერა დამატონ ქება ძალისა (105) და მე კი თქვენ ქებას ვერ ვუძღვ, ვიქმენ ენა ბრგვნილობით (107).

სოკრატე, უმბროს, პლატონ სიტყვა დამატონ, ვერა მიხვდენ საწადიერსა (ტ. 1). მწაღდა გრძნობა ვრცელად განბრძნობა, გარნა ვერ ვეგები პლატონისებრ შენასხამისად (84)

ბრძენი ჰამს მისად მაქებრად და ენა ბევრად ასული (33) მე ვინ ვაქებ? ათენს ბრძენთა ჰხამს აქებდეს ენა ბევრი (676).

მზე ქართლისა (335), მზე იგი მზეთა და ნათელი ნათელთა ელვარება, მზეებრ მაშუქებელი სხივ კამკამებათა (277).

ეგრეთ ინახის, ვით მზე სამყაროს მანათობელი, მთვარის მშვენობით, ცისკრის მთენობით სხივმკრთოლვარებით მკამკამებელი (45).

მზედ გზმობენ არსნი (23). მნათი, არემთენი, სხვათა მნათობთა ბინდ მკლოვნებად (26).

მეფისა მზის თამარისა (3). ქართველთა ღვთისა დავითას, ვის მზე მსახურებს საჩებლად.

მზე მზეთა და ნათელი ნათელთა (295)

მას აეთანდილთაყვანისცა, ლომთა ლომმან მზეთა მზეთასა (667)

თამარ, პირი იგი ეთეროვანი და უკიმი რო ჰაერი და

ეთერ ბრწყინვალე, მზეებრ სადარი (3). ნათალდ

ელვა ეთერი (24). შენი თავი სჩანს შუპლ - ნაელვე-

რომელსა ვერ მზე ჰგავს, ვერ ეთერია (283) პირი მისი

უმრუმო ნათელი (276).

ბნელისა, გარდმოფენილისა, ეთერთა ელვად დასახებულსა (76).

ბად (47).

უნათლესა მზესა (667).

მზეებრ შუქთა მფენი (291).

მზე დაუვალლი (72), მზე ციერი (97), მზედ სახოვანი (11), სწორად არს მზისა (13).

მზე დაუვალლი შუქ-მფინარი (21). ჰფენს შუქთა მზეებრ გათენებულად (54).

თინათინ მზესა სწუნობდა, მაგრამ მზე თინათინებდა.

თამარ პირითა მით ბრწყინვალითა ჭნათელმფენითა (303), ნათელი უმეტეს ხილულისა ნათლისა (337).

აკრთობს ალვათა არეთა მთენი, ცისკრის ქებული (68).

მზედ ეგებოდა ეგ თქვენი პირი გაციკარებულად (52). იციკარებით იციკარებით (47).

პირი მისი უნათლესა მზესა (667).

ნათელ ბრწყინვალე, თვალი უღამო და დღე უუკუნო (287).

მარტივად ბრწყინავს თვალი სოფლისა (71), სამყაროს ნათლად, არა თუ დამედ (74).

ღამე - დღე ჰყო: ჰფენს შუქსა მზეებრ გათენებულად (54).

ანათებს დღესა მზიანსა (190). სოფლისა მნათი მნათობი, მზისა ცა დასთა დასული (33)

შარავანდნი თამარის ნათელთა ბრწყინვალეებისა

მზეს ბრწყინვალეება შენგან მიეცა (58). ვით მზე

ეგე ნათელი რანახეს, მზესა აქვს ბნელოვნებად

ელვისა მსგავსად შვენოდა, მთვარესა მისთა შუქ-

ეფინებოდა
იატაკსა ამის
მიწისასა, ვი-
ნაცა შარავა-
ნდნიცა მზი-
სანი მისცე-
მენ ნათელსა
ხედვად და გა-
ნცდად მზისა
(289).

დაჰვარაესსხ-
ვათა ვარსკე-
ლავთა (33).

(27, 53).

თაგან უკუნა-
ვარდაჰფენო-
და (122).

სიმაღლე შე-
უსწორებელი
(336).

ციერთ უმა-
ღლე (45).

სიმაღლით
ცებრი (22).

შვიდ მნათ-
ობიერი, ვი-
თარცა მზე,
კრონოს, აფ-
როდიტე, ერ-
მი, არეა და
სხ. შვიდთა
მნათობთა შე-
ასახა სფერო
მიწიერი (278)

სუფევს მზი-
ანად შვიდთა
მნათობთა გა-
რმოზღუდვი-
თა (17).

ზეციერად
ჰგავ შვიდთა
მნათობთა და-
მშევენებელად
(4), შვიდთა
მნათობთა მა-
ნათობელი
(71).

მზეო, ღმერ-
თმან მზედ და-
გბადა, მით
გმორჩილობს
ზეციერი მნა-
თობია რაც
სადა (134).

მეძიებელმან
სასუფეველი -
სამან და ზე-
ნასა სუფევისა
მოსურნემან
ალიფრინა ზე
(278) თამარს
ზე აქვნდა გო-
ნება, აღემს-
ქვალა საცნო-
ბელნი ზენასა
მის ხვედრისა
მიმართ (290)

მართებს რომ
ცამცა ჰქონ-
დეს მასცამცა
სახლად სამ-
ყოფად განჩი-
ნებული (68)

რადგან ცად
ახვალ (110),
ზეესმან.. ზე-
ცას გზა გიქ-
მნა (55).

სახლ-სამყო-
ფი არა ჰმარ-
თებთ, ცამცა
გაიღარბა ზესა
(667).

ზესთა აღემა-
 ღლა გონება
 და, ფრთოვან
 ქმნილი სუ-
 ლითა, იშეებ-
 და (290).

სატურფო
 საქვრეტი ვი-
 დრე დაბნე-
 დამდის (282)

გამცდელ
 მხედთა შეი-
 ჰყრობდის წყ-
 ალ - ჯავარი-
 თა უმაგალი-
 თოით (282).

გამიჯნურე-
 ბულმა... რა-
 მინისებრივი
 აჩვენა თამარს
 ცრემლთა ნა-
 კალი (289).
 ბრძენმან თა-
 მარ (288).
 საუნჯეა სიბ-
 რძნისა, სა-
 ხიერი და ბრ-
 ძენი; თამარ
 სახიერი იყო
 და ბრძენი; სი-
 ბრძნესა და
 მეცნიერებასა

მქვრეტელთ
 შემწველ ჰყ-
 ოფ (54). ეტ-
 ყოდეს გულსა
 მისთვის და-
 გულსა: რად-
 ვან დაებით,
 ბარემ სულ
 ებით (67).

წამწამ ისრ-
 ოდის, ვერ ვა-
 ნქაროდის მზ-
 ენი ლახვართა
 მისთა სრო-
 ლობით (67).

გვრიტთა მა-
 რთვისა თვარ
 აქვს ვისა თქ-
 ვენებრ სურ-
 ვილი შეულ-
 ლობისა (62).
 ბრძენთა სეხ-
 ნისა (20).
 სიბრძნისა სი-
 რად (26) მო-
 გვფენს სიბრ-
 ძნესა (63)
 რიტორი ბრ-
 ძენი (4), სი-
 ბრძნისა ვაზი
 (99); სიბრ-

გიქვრეტდეს
 გარეტებულ-
 ად (53). მქ-
 ვრეტნი ვინ
 იყოს სხვა და-
 უწველად (47
 ანატრებ გნა-
 ხოს, ვინ განაძ
 ლევად (47).

მე რომ ვხე-
 დვიდი წარბ,
 წამწამთაგან
 თქვენგან მო-
 ნაბუჯარსა!
 (114).

რამინს უშე-
 ნოდ სტკივის:
 უშენოდ შე-
 რებოდა ვისის
 ნამიჯნურე-
 ვად (42).
 სიბრძნითა სა-
 ვსი (46).

მან მისთა მქ-
 ვრეტთა წაუ-
 ლის გული,
 გონება და
 სული (33).
 აეთანდილ რა
 მიიხლოს დაბ-
 ნედად (813).

შავნი წამწა-
 მნი — გულის
 გასაგმირონი
 (123).

ნუ ექვ მი-
 ჯნურად მა-
 თებრსა ნუმ-
 ცა რამინს
 და ვისსა
 (1519).
 ქალი ბრძნად
 მოუსიინებდა
 (20).

მისა . . .
(281). ნარ-
ნარად, მშვიდ
და წყნარად
მეტყველება-
ნი და სიბრ-
ძნით შეპასუ-
ხობანი(284).

ძნისა ზღვასა
თამარ პირ-
მშოსა (53).

თამარ წყნა-
რი, შესაწყ-
ნარი, ხმა ნარ-
ნარი (24),
მშვიდი, წყნა-
რი (21).

იწყო განგე-
ბად, ვითარ
მოჰბერვიდა
სული (279).

წმიდად აქვს
სული, დასთა
დასული, სა-
მყაროს ნათ-
ლად, არა-თუ
ღამედ (72).
სიწმინდისაა
ცხოვრების
თვალი (55).

სამებად ქსუ-
ლი საუფლო
სული მისთ-
ვის მოგბერა,
არს თქვენი
მცველი(80).

სოფლისა მნა-
თი მნათობი,
მზისაცა დას-
თა დასული
(33).

(თამარისა
ლაწვ ბალახ-
შს, თმა გი-
შერისა, ქება
წარბთა და
წამწამთა, თმა-
თა და ბაგე-
კბილისა, ბრ-
ოლ ბალახ-
შისა თლილი-
სა) (მელნად
ვიხმარე გიშ-
რის ტბა).

გასახე თქვენ
ედემის სახე
მართ სამოთ-
ხისა მიახლე-
ბულად (52)
მელნისა ტბე-
ბად გთქვეს
დასახებად,
გიშრისა სარ-
ნო (53) ლაწ-
ვთა არესა
შუქნი მთვა-
რესა მელნისა
ტბანი დგა-
ნან მორევად
(49).

წყლად ეფ-
რატსა უხვად
ერწყო ედემს
რგული ალვა
მქერვი, ბრ-
ოლ ბალახშსა
აშვენებდა
თმა გიშერი,
წარბი ტევრი
(676). ედემს
ნაზარდო
(707).

იხილვებოდა
 მსგავსი სო-
 ლომონისი ღ
 უმეტეს სო-
 ლომონისი
 სიბრძნით, შვე-
 ენიერებით,
 მოესთლოსუ
 ლნელება და
 შვება სამოთ-
 ხის, ნარგი-
 ზონობა ივ
 ლისის ველის
 ნამორჩები
 (302).

იტყვიან მნახ-
 ნი, ხმა მალ-
 ლა მძახნი:
 „ივლისოს ვე-
 ლსა ჰგავს ნა
 ჯუფთევაღ“
 (49).

თამარ მეფესა
 ტანად სარო-
 სა (11). აღ-
 ვისა შტოო
 (100).

ლელწამ ტა-
 ნისა, სარო
 სახისა (7).

ტანო ლერ-
 წამო, ედემს
 ნაზარდო
 (707) ტანი
 აღვა, პირი
 მანგი (=მთვ-
 არე) (120).

შეფევე მალა-
 ლო, ვარდზ-
 ედ გაშლილო
 ... სუნნელთა
 მოსაფრქვევე-
 ლად... შუქ-
 მფინებო
 (100).

თამარ წყნა-
 რი... ვარდ-
 შამზნარი,
 შამზ-მალნარი
 ლაწვ-მწყაზა-
 რი, შუქ-მფი-
 ნარი (24).

იყავ წყნარი
 და ცნობილი
 (48). უხარის
 შეყრა ვარ-
 დისა (121).
 თინათინ სტ-
 ირს, ბალი ვა-
 რდისა ცრემ-
 ლითა აივსე-
 ბოდა (47).
 დავყარენ ვა-
 რდნი (821).

სატურფო
 სატურეტი ვი-
 დრე დაბნე-
 დამდის, გაქ-

ეტყოდეს
 გულსა მის-
 თვის დაგულ-
 სა: „რადგან

ჩემი მოყმე,
 ლომთა მოძმე
 გაიჭრეს ვე-
 ლად, სადგუ-

ავთანდილი
 წავიდა, შამზი
 შიგა გაირბი-
 ნა (170).

რა, გახელე-
ბამდის (282)
საქირო იყო
მიჯნურნი,
მხეცებრ გა-
ქრილნი ამის
მზისა (284).
ამისთვის ხე-
ლდებიან ყო-
ველნი (289)

დაებით, ბარემ
სულებით.“
თავს აბრალე-
ბენ, — ვერ
აბრალევენ.
წამწამს ისრო-
დის, ვერ გა-
ნქაროდის
მზენი ლა-
ხვართა მისთა
სროლობით
(67). ხილვა
მეფისა მქე-
რეტელთ ეფ-
ისა თვალნი
მალნიტხედ
ფოლალობი-
თა (18).

რად ჰქონდეს
ლომთა შამ-
ბნარი (59).

ლომი შინდ
ორს ლომთა
თანა რული
(674).

აღებაძვა ზე-
ნასა მნათსა
ქვენა ესე მნა-
თი შვენებითა
სიბრძნითა მზ-
ეებრ უხვევით
მიფენად სწ-
ორებით მარ-
თალთა და
კოდვილთა
(278). ყო-
ველთა ზედა
დაასხა წყა-
ლობა უხვე-
ვით: რათა
ჟამსა საქმე-
თასა ერთგუ-
ლნი ერთგუ-
ლობითა მა-
დლიერობდ-

ვარდთა და
ნეხეთა შვი-
ნათგან მზე
სწორედ მოე-
ფინების, დი-
დთა და წვ-
რილთა წყა-
ლობა შენმცა
ნუ მოგეწყი-
ნების: უხვი
ახსნილსა და-
აბამს — იგი
თვით ების,
ვინ ების, —
უხვსა მორჩი-
ლობს ყოვე-
ლი, იგიცა,
ვინ ორგუ-
ლია. უხვად
გასცემდი:
ზღვათაცა

ენ, ხოლო
დრკუნი და
განდრეკილ-
ნი გულითა
უსიტყველ
იყვენენ მიგე-
ბისათვის უშ-
ურველად წყ-
ალობათასა.

ბ) გარმანეთა.

სულ სხვა სურათს წარმოადგენს გარმიანეთი, უცხოეთი, ე. ი. ინდოეთი, რომლის მეზობლად არის ხატაეთი, ზღვათა სამეფო, ქაჯთა სამეფო.

ა) ქაჯთა სამეფო. ამ სამეფოს შესახებ ჩვენ ზემოთ უკვე ვილაპარაკეთ. ქაჯნი ჩვენ მივიჩნიეთ მულიდებად (ხაშიშეზად). ამირანდარეჯანიანში ეს ქაჯნი გრძნეულებად იწოდებიან, ხოლო ამირანი გრძნეულ ქაჯებსაც ხოცავს. ეს ქაჯები და თვით ამირანი თანამედროვენია დავით სოსლანისა და თამარისა:

ცხრათა ფრინველთა მხარგრძქელთა
აღგეთის ქალა გაექნა,
უძმოსა, უმამისძმოსა
ამირანს თავი მოეკლა.

მხარგრძელნი, ჩამომავლობით ქურთნი, მკვიდრობდნენ აღგეთის მიდამოს, სომხითში, გიორგი და თამარ მეფეების დროათგან.

ბ) ზღვათა სამეფო.

ესეა ზღვათა სამეფო
თვისა ათისა საელითა,
თვით გუჯანშაროს ქალაქი
სავსე ტურთითა მრავლითა:
აქ მოდის ტუფრა ყველაი
ზღვა-ზღვა ნავითა მავლითა;
მეღაქ-სურნხავი ხელმწიფობს
სრული სვითა და დავლითა (1043).

გულანშარო თურქული სიტყვაა: გულან-შაჰარ ვარდის ქალაქი. შეადარე გულისტანი (Гюлистанъ)=ვარდისტანი, სავარდეთი. ამ ზღვათა მეფის სახელი მელიქ-სურხავი ეწოდებოდა აგრეთვე მელიქ-სურხავს, რომელიც უფლებდა შემახიას, შაქს და საზოგადოდ ბაქო-შირვანის მხარეს მეფე ერეკლეს ეამს. ყოველ შემთხვევაში ეს სახელი ქართული არ არის. ამას გარდა, აქაურს დიდს ვაქარს და მის ცოლს აგრეთვე ერქვათ მაჰმადიანური სიხელები—ჰუსენი და ფატმან-ხათუნ, დიდ-ვაქარის ცოლებსაც ხათუნები (ქალბატონები).

რომ ეს გულანშარო მაჰმადიანთ ქალაქი იყო, ამას უფრო ცხადად აჩენს რუსთაველის შემდეგი სიტყვები (ტ. 1099):

ამა ქალაქსა წესია:
 დღესა მას ნაგრძოზობასა
 არცავენ ვაქრობს ვაქარი,
 არცავენ წაეა გზობასა;
 ყოველნი სწორად დავიწყებთ
 კახმასა, ლამაზობასა...
 დღე მოვიდა ნაგრძოზობა,
 დედოფალსა ძღვენი ვძღვენიით...
 გავატანე ხათუნები...

ზ. ნურადინ-ფრიდონის სამეფო მულღაზანზარი თურქთა მომხრეა (949). მისი სამეფო დიდი არ იყო. ნურადინ-ფრიდონ ეუბნებოდა ტარიელს (583).

ცოტა მაქვს, მაგრამ ყოველგან
 სიკეთე მიუწლომელი.
 მამის ძმა და მამაჩემი
 პაპა ჩემმან გაჰყვნა ოდეს,—
 ზღვისა შიგან კუნძულია,
 ჩემად წილად მას იტყოდეს.

ამ სომეფოს შესახებ მრავალი ცნობა მოჰყავს მოსე ხონელსაც თავისს ამირან-დარეჯანიანში. თავა პეორე: „ბადრი

იამანისძეო, ზღვათა მეფისა ასულისა გამოსაყვანებლად წადი“. „მივედით იმიერ ზღვისა კუნძულსა, ზღვითა მეფისა ქვეყანასა და ვნახეთ ზღვისა კიდესა ოციათასი სოფელი და ქვეყანა შეენიერი“. „გმირს ნოსარ ნისრელს წიგნი მოეწერა ზღვათა მეფესთან, ვითა: „მე, ნოსარ, მოვალ და შენსა ასულსა შევიერთაო.“

ამ ნოსარს და ინდოეთის მეფე პიროსს, ალექსანდრე მაკედონელთან მებრძოლს, „თამარიანის“ ავტორი ადარებს თამარ-დავითს (ტ. 36).

ახლო პირო (პიროს),
მძლეო ნოსარგით,
ბრძენმან მასახა:
„ასურ (=ოსური=ოსი) მაისო“ (მოისო);
მხნეო და გმირო,
ბობქოს ოხრითა
ითხრის, მგოდებმან
ფლასულ მაისო (ფლასი მოისხა).
ბობქარ მგოდები
დავითის ზღმითა
შემარცხვენალი (77)

აქედგან ავთანდილი რომ წავიდა, შემოხვდნენ მობაღდადენი ვაქარნი დიდის ლარითა და სიმდიდრით ზღვათა სამეფოს მოსულნი ეგვიპტით (1010). მათთვის მეკობრეებს გზა შეეკრათ. ავთანდილმა მეკობრენი დახოცა, ავთანდილი ვაქარულად შეიმოსა, ზღვა გადასკურეს, გულანშაროს მივიდნენ, და იქ შეიტყო, რომ მნესტანი ქაჯებს შეუპყრიათ. ამას იგულისხმებს, ჩვენის მოსაზრებით, „თამარიანი“ (ტ. 61) როდესაც სატრფო ქალს ათქმევიანებს მის მიერ გაგზავნილ ვაქრილ, გამგზავრებულ გმირის (დავით სოსლანის) შესახებ:

ოქროსა სწონდის, ტურფები ჰქონდის
ფერად-ფერადი, მრავალი გვარი,
ჰყვანდის მოყმები, მონა, მხეველები,
თვალ-მარგალიტი, სუნნელ ამბარი.

და კიდევ (ტ. 57).

მოზადდადენი ბარდავს მოვიდეს...

აქლემთა ტურფად, მძიმედ ტვირთვითა
მონა, მხეველები წინა უძლოდის

შეადარე (ვეფხ.-ტყ. 1010)

უსამ იყო ქარავენისა
უხუცესი, კაცი ბრძენი...

(ავთანდილ) გარდახდა. ჰკადრეს: „ჩვენ ვართო
მოზადდადენი ვაქარნი,
მაჭმადას სჯულის მქირაენი,
აროდეს გვისევამს მაჭარნი,
ზღვათა მეფისა ქალაქსა
საეპროდ გარდმონაქარნი.

ბარდავას ხსენებით „თამარიანი“ გვიახლოვებს ზღვათა
სამეფოს, რომელიც, ამ შემთხვევაში, შეიძლება იყოს აღსარ-
თანის, თამარის პაპიდაშვილის, შარვან დარუბანდის სამეფო:
„აღსართანი იყო მეფე მოვაენისა და შარვანისა და ზღვის
პარსას დარუბანდით ხილხალამდის“ (ვართაშნამდის) (ქ. ცხ.,
გვ. 272). დარუბანდის ყელს ხომ ერქვა ზღვის კარა.

დ. ინდოეთი. ინდოეთის სამეფო, ვითარცა სამეფო დაზ-
ნელებისა და სელჩუკიანებისაც, შვიდ სამთავროსაგან შესდგე-
ბა. ამ სამეფოებ შორის მტკიცე კავშირი არ არსებობდა, ამი-
ტომაც აქაური მეფე ფარსადან კეისარს ვერ ედრებოდა.

სხვად პატრონია, მართ ოდენ

არა აქვს კეისარობა (306).

ფარსადანის ერთად ერთი მოგვარე და მემკვიდრე (ტ.
308) არის ტარიელი, ძე სარიდანისა ისე, როგორც ტოლ-
რილ სულტანია უკანასკნელი წარმომადგენელი სელჩუკიანთ
გვარში.

ინდოეთის მოსამზღვრეა ხატაეთი, რომელსაც განაგებს
ხანი რამაზ (ტ. 406). ეს ხატაეთი ინდოეთის მოხარკვა.

ხატავეთს მყოფნი ყველანი

ჩვენნი სახარაჯონია (364).

ინდოეთს არა ჰყავს ერისთავები, ხევისბერები, როგორც ძველად საქართველოში, იქ ისევ მრზაპანებია (388). ამ სამეფოს მოსამზღვრევეა ხოვარეზში, კასპიის ზღვისა და არალის ზღვის შორისი ქვეყანა, საცა მეფობენ ხვარაზმშანი მე-XII საუკუნის მეორე ნახევრიდამ.

ნესტანდარეჯანსა და ტარიელს გარს-ახვევია მანქმადანთ ზეამი.

ა) ტარიელი ამბობს, ავად რომ გაჩხდი და დაგზნდიო, მაშინ (ტ. 339):

სრულნი მუყნნი და მუღამნი
მე გარეშემო მცვიდიან:
მათ ხელთა ჰქონდათ მუსაფა:
ყოველნი იკითხვიდიან.

მუყნა მაჰმადიანთ მოლთა, მუღამი არაბთ სწავლულია, მუსაფა კი ყურანია. ამ ყურანს ყველა ესენი მიკითხავდნენო. დღესაც თათრობა-მაჰმადიანობაში ყურანს უკითხავენ ხოლმე ძნელ ავადყოფებს.

ბ). თვით ტარიელს სპარსთა ძველ გმირებივით ვეფხის ტყაფი (კაბა) აცვია.

გ) ქალი ინდოეთში კარჩაკეტილია, მოფარდაგულში ზის და არავის ენახვება, მამაკაცისა სცხვენიან. რიდიო იმაღავს თავის პირი-სეხას.

დ) ნესტანს „ზურგით უდგას ჯარი ხადუშთა დასდასად“. „მას ვერვინ ვხედავდიო“, ამბობს ტარიელი. „ჰბამსო, ამბობდა ნესტანი, ჩემგან სირცხვილი და რიდი ამირბარისა“.

ყველა ეს უცხოა საქართველოსთვის და შეუფერებელი: ქალი საქართველოში არ იმაღებოდა, ჩადრში არ ეხვევოდა; მათ დასაცვავედ ხადუშებს არავინ არ აყენებდა, „ამირბარისა“ არა სცხვენოდა. თამარ მეფე ხომ აშკარად ამხილებდა თავისს ქმარს (რუსს) და საჯაროდ ეუბნებოდა, შენთან არ მიძლავს ცხოვრებაო. ქალს საქართველოში დიდი ფასი ედო მედიას დროითვან. ეს მედია, შემდეგ ლადამი (დედა სახელოვანის

რადამისტისა), აბეშურა, შუშანიკ, მარიამ (დედა ბაგრატიისა), და თამარ მეფე სახელოვნად ხელმწიფობდნენ ივერიაში. აქაური ქალებივე ჯერ თამარ მეფემდე ხელმწიფობდნენ ბიზანტიას, ერაყს, შირვანს, ოსეთს და რუსეთს (1154 წელს). ქალმავე შემოიღო ჩვენში ახალისჯული. ქალი აქ მამაკაცს სქარბობდა, მამაკაცზე უფრო პატივცემულ იყო ძველის ძველთაგანვე, ვითარცა სჩანს ლექსებიდამ: დედ-მამა, და-ძმა, დედულ-მამული, დიასახლისი და სხ. მდებრობითი სქესი წინუძღვის მამრობითს.

ნესტანის საქმროდ ინდოეთის მეფე დედოფალი თავმდაბლად და დიდის ხეწნით შვილს თხოვდნენ ხვარაზმშას ხვარაზმისას. საქართველოში კი ასრე არ იყო, პირიქით, ხვარაზმშას-ათაბაგ-სულტნას შვილი ამირ-მირან თვითონ დიდის მუდართითხოვდა ქართველ მეფის ასულს მთელის სპარსეთის დედოფლად, მაგრამ თხოვნა მისი თამარმა არ შეიწყნარა, თვისი ასული რუსუდან არ გაიმეტა (ქ. ცხ.. 301).

XV. დასკვნა. დავასრულეთ ჯერ კიდევ არა სრული განხილვა. ვით თინათინ—ავთანდილმა გამოაგეს საქმე ტარიელისა, ისე თამარ-დავითმა გამოაგეს თვისი საქმეც. ავთანდილი დაეხმარა ტარიელს და დაიხმარა ტარიელი, სოსლანმაც მოიძებნა მოკავშირენი და გულის წადილი შეისრულა. იგი დაეხმარა ათაბაგ-სულტნის შვილს ამირმირანს და მას დაუმკვიდრა ადარბადავანი. ეს ამირმირანი დედით გერი შვილი იყო ტოდრილ სულტნისა, სელჩუკიანთ უკანასკნელ წარმომადგენელისა. იგი რომ შემწეობის სათხოვნელად მოვიდა საქართველოში, ტოდრილი უკვე სულტანი იყო. რომ ეს გაასულტანეს თამარმა და დავითმა, სჩანს „თამარიანიდამაც“ (ტ. 101):

ჯაჭვ-ქურთა მფქველი გამოჩნდა ქველი
და აქილევთა დაუწყო ძლებად:
მიწყვივ ომითა დაუშრომითა
თურქნი განასხნა დაუყოვნებად.
მან ათაბაგსა ხვარაზმშას მდევსა
კეთილ განჩევით სჯულთუღვა მცნებად:

კაცი ძლიერი, მხნე, მეცნიერი
 შემძლე მალიქსა თვალთა ფერებად.
 თვით ბრძენი სწუართა, მათ მოამბართა
 მისდა დიდებად გასულტანებად.

ამ გასულტანებას ნათელს ფენს მე 63 ტაეპიც იმავე
 „თამარიანისა“:

მოვლნის სპარსეთი; სხვა ქმნის ასეთი:
 სულტანი ნახის ცათა მცთუნარი,
 იგაენი უთხრნის, მეფენი უქნის,
 მათდავე სწორად მათი ღაშქარა!
 და ამ სულტნის ნახვამდის კი (ტ. 62)
 მოვლნის ქალაქნი, ზღვასა ზღაგნი,
 მოძებნის მთვარე
 შიშ-ჰაერ პირი მნათობი დარი,
 მოპყვანდის ქალი საჩემო სძალი...

ლაშქრის და მეფეების ქება რად დასჭირდა, თუ არა იმად,
 რომ ეს 80,000 ქართველთა მხედრობა ბოლოს გამოადგებო-
 და ინდოთ მეფე ტარიელს ინდოთა ტახტზე დასაჯდომად და
 მასზე დასამაგრებლად? თუ ინდოეთში მშვიდობიანობა იყო და
 ინდოეთის ტახტი დაცლილი იყო, თუ ტარიელის იქ მისვლის
 მეტი საჭირო აღარა იყო, ამდენი ლაშქრით გაცილება რა-
 ლად მოუნდათ? საქმეც ის არის, რომ ინდოეთიდან გაქცეულს
 ტარიელს დაედო სისხლი ძლიერის ხვარაზმშას შვილისა, რო-
 მელიც მან მოჰკლა. უქველია, ეს მძლავრი მეფე ჯავრს ამო-
 იყრიდა და მოხუცს ფარსადანს მიესეოდა და მის სამეფოს
 შეიერთებდა. ისტორიულ ცნობებითაც ასრეა: ხვარაზმშაებმა
 სელჩუკიანთ სამეფოები მთლათ დაიპყრეს. ტარიელი ინდოეთს
 ვეღარ ნახავდა, თუ ამ სამეფოს კანონიერ მემკვიდრეს ნეს-
 ტანს, ქაჯთაგან გატაცებულს, არ იპოვნიდა, მძლავრს შემწვეს
 არ გაიჩენდა და დიდის რიხით და ძლიერებით არ წავიდოდა
 ინდოეთისკენ. ეს მოახერხა მან. შეიტყო-რა, რომ ნესტანი
 ქაჯეთის ციხეშია დამწყვდეული, შეირჩია ისეთი დრო, რო-

დესაც ქაჯთა მეფე და მისი ლაშქარი შინ არ იყო, მცირე რაზმით დაეცა ქაჯეთის უძლეველს ციხეს, ნესტანი გამოიტაცა და წამოვიდა ჯერ ფრიდონისას და მერე ფრიდონითურთ ავთანდილისას, თვითონ შეერთო ნესტანი, ავთანდილს შერთო თინათინი და 80000 მხედრით წავიდა ინლოეთს, საცა უწინააღმდეგოდ გამეფდა.

და რუსთაველიც ამბობს:

1) ესე ამბავნი უცხონი

უცხოთა ხელმწიფეთანი,—

პირველ ზენი და საქმენი,

ქებანი მათ მეფეთანი,—

ვპოვე და ლექსად გარდავსთქვენ,

ამით ვილაყფეთანი.

ვინ იყვნენ ეს უცხო მეფენი? ესენი იყვნენ: ტირიელ, ნესტანდარეჯან, ფრიდონ. თუ ესენი, როგორც უკვე შევნიშნეთ, ყოფილიყვნენ რომელიმე სპარსულ რომანის ანუ მოთბრობის გმირნი და ანუ ეს ტარიელ, დარეჯანი და ფრიდონი ყოფილიყვნენ თამარის წინა დროს მეფენი, მათაც ქართლის ცხოვრება უეჭველად მოიხსენებდა იმ სიაში, რომელშიაც ჩამოთვლილია ძველი დროის მოთბრობათა ყველა გამოჩენილი გმირი, „გაჭრილი“ თავის საყვარელისთვის. ასეთ გმირებად თამარის „პირველ ქმრის ამბავში“ დასახელებულნი მხოლოდ შემდეგნი: თაჭმთა (გაჭრილი) თანიმანისთვის, ჯმარან ზვარაშანისთვის, ხვასტა-შანშა ბანუმისთვის, მწეჭაბუჯ მზისათვის ხაზართასა, შოღუშში იპოდამისთვის, შლატონ პერსეფონისთვის, რამან ვისისთვის, შანაანოს ოსნაოზისთვის, ბადბეკ ანალოათისთვის,*) აჯკაბ რაქაელისთვის, იოსებ ასანათისთვის, დავით ბერსაბესთვის და აბისაკისთვის. ამათზე ნაკლები არ იყო ტარიელი და ამათზე ნაკლებ არ იტანჯა თავის ნესტანისთვის. თუ ეს ტარიელი, ვიმეორებთ, თამარის დროის ისტორიული პირი არ ყოფილიყო და, პირიქით, ყოფილიყო

*) ესენი უნდა იყვნენ შატბერი და ალათი (თამარიანი“, ტ. 43);

სცარსთა ძველი ღროის რომელიმე რომანის ანუ მოთხრობის გმირი, მასაც ჩვენი მემატთანე აღნიშნავდა ამ გამოჩენილ გმირ-მიჯნურთა სიაში.

2) ქართველთა ღვთისა დავითის,

ვის შუე (თამარ) მსახურებს სარებლად,

ესე ამბავი გავლექსე

თამარს ვაქებდეთ მეფესა

მას ვაქებ, ვინცა მიქია,—

ესე მიჩნს დიდად სახელად...

მისი სახელი შეფრქვევით

ქვემოდა მითქვამს, მიქია (ტ. 26).

„ქვემოდა“ კი აქებს თინათინს, მაშასადამე ეს თინათინი არის თამარი, რადგან ზემოთ უკვე მიგვიწვია „თამარს ვაქებდეთ მეფესო“ და „თამარიანშიაც“ გვითხრა, „ჩახრუხადეს ექო თამარ მეფეო“, ხოლო მისი სიმეტრე თინათინი აწ შე უნდა ვაქო, აი ეს თინათინი და არა ის თინათინი, რომ არაბეთს იყო სულადიანო.

ვის შეენის ხმარება

შუბისა, ფარ-შიმშერისა

მეფისა შუას თამარისა?

მას, არა? — ვიცი, შევკადრო

შესხმა ხოტბისა ხშირისა!

ცხადია, აექსონი აქ იგულისხმებს დავით სოსლანს, ვითარცა იმ ტაევშიაც, საცა ამბობს: ქართველთა ღვთისა დავითის, ვის შუე მსახურებს და სხ.

კიდევ ვინ არიან შექებულნი? ისინი, რომელთა შესახებ მგოსანი ამბობს:

მათ სამთა გმირთა მნათობთა,

(რომელთა) სჭირთ ერთმანეთის მონება,

ტურფადცა უნდა ხსენება.

სადაურია

„აქამდის ამბად ნათქვამი,

აწ მარგალიტი წყობილი“?

ქართული იქ, საცა თინათინ-აეთანდილზეა ლაპარაკი, თურქულ-სპარსული იქ, საცა ტარიელსა და დარეჯანზეა მოთხრობა.

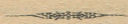
„თამარ მეფე და მისნი ისტორიკოსნი“ მიმადლებული თემა დასაწერად დიდის გამოკვლევისა, მით უმეტეს, რომ სულ ცხრა წელიწადი-ღა წინ გვიდევს შვიდას წლის შესრულებამდე თამარ მეფის სიკვდილის დღიდან († 18 იანვ. 1213 წ.). ჩვენ მარტო ოდენ დავსახეთ მოკლე გეგმა. დიდის თხზულების დასაწერად საჭიროა მიუდგომელი შესწავლა თანამედროვე მაჰმადიანთა, ქართველთა, ბერძენთა და სომეხთ წყაროებისა, ყველა ამ წყაროების დალაგებით გამოძიება, გამორკვევა და გამოცემა.—აუცილებლად საჭიროა, ცალკე გამოიცეს მასალები (მაჰმადიანთ ისტორიკოსების ნაწერები) შესახებ ლაზნელთ, სელჩუკიანთ სულთნებისა და ხვარაზმშაებისა და ცალკედვე ქართულ წყაროებისა შესახებ თამარ-მეფისა და მისის შობლისა. ამ უკანასკნელს გამოცემაში უნდა შევიდეს ა) მემატიანეს მიერ მოთხრობილი ისტორია გიორგი III-ისა და თამარ მეფისა, ბ) აბდულმესიანი, გ) თამარიანი, დ) ვეფხის-ტყაოსანი, ე) თანამედროვეთა მიერ გამოცემული სიგელ-გუჯარნი და წარწერები სხვა-და-სხვა წიგნებისა, შენობებისა, ფულებისა და ვ) ლეგენდები. კლასიკური თხზულებანი (აბდულმესიანი, თამარიანი და ვეფხის ტყაოსანი) უნდა გამოიცეს სრულის ვარიანტებიდან და ისე, რომ წვრილის ასოთი თავთავის ადგილას დაიბეჭდოს მეუნარგია-მაჩაბლის საპატრიო კომისიის მიერ ყალბად მიჩნეული ტაბებები, რათა მკვლევარს შეძლება ჰქონდეს გაჩხრიკოს, ამ „ყალბ“ ტაბებში ხომ არ არის დაცული ესა თუ ის ისტორიული ცნობა და ამბავი. ამავე გამოცემებს უნდა დაერთოს სრული ლექსიკონი არა თუ მარტო ძველ და ძნელ სიტყვებისა, არამედ ყველას სიტყვებისა და აგრეთვე ადამიანების, ქალაქების, სამეფოების, მთებისა და ზღვების სახელებიც. რაღა თქმა უნდა, რიცხვი ყველა ტაბ-თაც უნდა აღნიშნული იყოს ცალკე-ცალკე. წინა თუ უკანა

სიტყვაობა ამგვარ გამოცემათათვის სრულიად საჭირო არ არის. ერთსაც და მეორესაც შეუდგენენ თავიანთ გამოცემებსა და თხზულებებს მომავალნი მკვლევარნი. სწორედ დროა, ჩვენც შევეუდგეთ საქმეს, ჩვენც მოვკიდოთ ხელი ჩვენთა მამაპაპათა მიერ შექმნილ მდიდარ კულტურის შესწავლას. მრავალი ჩინებული შენაძენი დაგვეკარგა, მრავალი დაიპარეს, მრავალი შემუსრეს, მრავალს ამტვრევენ, ანგრევენ და ამ ნანგრევებში იმარხება მდიდარი წარსული. ყოველმა დიდებულმა თითო მარჩილი და ყოველმა მკირებულმა თითო უხალთუნი რომ მოაწოდოს წ. კ. საზოგადოებას, ის მაინც შეიკრიბება და შეისწავლება, რაც გადაგვრჩენია. მაშ საქმეს შევეუდგეთ!

მ. ჯანაშვილი.

1902 წ. 17 სექტ.

ცხოვრება და ღვაწლი

თქმის გრიგოლ ოგბელიანისა

XIV*)

იუბილეს დღესასწაულობით დაიწყო უკანასკნელი ათი წელი, უკანასკნელი პერიოდი ორბელიანის სიცოცხლისა. ეს უკანასკნელი მერვედი თავის ცხოვრებისა პოეტმა განატარა წარსულთა დროთ მოგონებაში. განა თუ ახალის დროებისთვის და ახალთა პირთათვის იმას დაეხშო ამ ეპოდ გული და გონება, გარნა მისნი ფიქრნი უფრო იმ წასულ წელიწადებისაკენ ჰრბოდნენ, როცა, მისის სიტყვისა არ იყოს, სიცოცხლე უხაროდა და კაცი მუხთალ სოფლისაგან მოელოდა „ვინ იცის რეებსა“! წლითი წლად ეს სიცოცხლე ჰშორდებოდა მას; წლითი წლად ჰკედებოდნენ ან მიდიოდნენ კავკასიიდან ის პირნიც, რომელთაც აღუესიათ თავიანთის მოქმედებითა ეს წარსული დრო. ძველთაგან დარჩნენ მარტო ის და რამდენიმე მოჰიკანნი, რომელნიც ერთად ჰგლოვდნენ წარსულსა დროს და წარმავალთა მეგობართ. ერთსთვის სიყმაწვილის მეგობარს პოლკოვნიკს სარანდოს, რომლისაგან მოულოდნელად მოუვიდა წიგნი სიბერის დროს, პოეტი სწერს ალტაცებით:

„Мой другъ Иванъ Павловичъ! Ты живъ и еще съсемействомъ! Богу слава! И какъ я благодаренъ тебѣ за то истинное чувство радости, которое испытывалъ я при чтеніи тво-

*) იხ. „მთაბე“ № V, 1904 წ.

его письма, точно изъ того міра! И зашевелились давно похороненные въ глубинѣ моей души рои воспоминаній о быстро пролетѣвшей нашей молодости, красивой молодости съ ея надеждами на счастье, съ ея безпечною веселостью. Тогда міръ принадлежалъ намъ; все было наше; свобода, дружба, любовь озаряли насъ своими живительными лучами и въ слѣпотѣ вѣрили, что все останется такъ неизмѣннымъ! Но эта слѣпота молодости не есть ли, быть можетъ, то истинное счастье, котораго человѣкъ ищетъ повсюду? Къ чему же ведетъ опытъ жизни, какъ не къ разочарованію, которое, охлаждая теплоту сердечную, безпощадно уничтожаетъ радужный міръ фантазій, внося въ душу сомнѣніе, невѣріе ко всему окружающему? Время разрушило алтарь вѣры и что-же теперь? Счастіе ли то, что такъ холодно въ душѣ? Радость-ли, что такъ безчувственно отношусь ко всему? Да, прошла наша молодость, о которой нельзя не сожалѣть, и съ ней все прекрасное, что освящаетъ, возвышаетъ душу, располагая ея мгновенно, безъ разсужденій, ко всему доброму, честному, ко всѣмъ великимъ подвигамъ и жертвамъ! Что же теперь, болѣе-ли жизнь стала красивою, когда изъ горькаго опыта узнали мы превратность ея, измѣняемость всего существующаго? Нѣтъ, но...въ смиреніи покоримся не отразимому веленію свыше и поблагодаримъ судьбу за все хорошее, за все не хорошее, доставшееся намъ въ удѣлъ...“

„მეგობრო ჩემო, ივანე პავლეს ძვე! ცოცხალი ხარ და ისიც თჯახობითა! მადლობა ღმერთს! რა მადლობელი ვარ იმ ნამდვილის სიხარულისათვის, რომელიც შენის წერილის წაკითხვამ მაგრძნობინა. თითქოს იმ ქვეყნიდანა ყოფილიყოსო მიღებულის გაიღვიძეს ჩემის სულის სიღრმეში დამარხულთ დიდის ხნის მოგონებათ სწრაფად გამქრალ ჩვენის ლამაზ ახალგაზრდობის შესახებ, რომელსაც ბედნიერების იმედები და უზრუნველი სიხარული მუდამ თან ახლდნენ. ქვეყანა მაშინ ჩვენ გვეკუთვნოდა; ყოველივე ჩვენ ხელთ იყო; თავისუფლება, მეგობრობა, სიყვარული ცხოველმყოფელს შუქსა გვფენდნენ და ჩვენც, დაბრმავებულთ, გვეჯეროდა, რომ ყოველივე უცვლელად დარჩებოდა! მაგრამ, იქნება ეს ახალგაზრდობის სიბრძნვეც არის ის ქეშმარიტი ბედნიერება, რომელსაც ადამიანი დაეძებს ყველგან? რას იძლევა ცხოვრების გამოცდილება გულის გატყების

მეტს, რომელიც გვიციებს გულს, ჰმუსრავს და ჰსპობს იმედებით საგვ
ოცნებათა ქვეყნიერებისა და სულს ეტვისა და უნდობლობას უნერგავს ყო-
ველსავე იმისადმი, რაც გარს გვახვევია? დროთა სვლამ სარწმუნოების
საკურთხეველი დააშო და რაღა ახლა? ბედნიერებაა, განა, ის, რომ სუ-
ლი ასე გამციებია? სიზარულია ის, განა, რომ არლარასა ვგრძნობ? დიახ
წარვიდა ჩვენი ახალგაზრდობა, რომლის არ დანანებაც შეუძლებელია;
მას თან გაჰყვა ყოველივე მშვენიერება, რომელიც სულს გვინათლებს და
გვიმალლებს და თვალის დახანჩამებაზედ უმსჯელობოდ აყვარებს ყოველ-
სავე კეთილსა, პატიოსანსა, ყოველსავე დიდებულს საქმესა და მხვევრბლ-
სა! რაღა ახლა, ცხოვრება გალამაზდა, რომ მწარე გამოცდილება, მისი
უკუღმართობა და მთლად ყველა არსის ცვლილება გავცაქნო? არა, მაგ-
რამ... სიმდაბლით დავემორჩილნეთ ზეთა გარღვევას ბრძანებასა და ვმა-
დლობდეთ ბედს ყოველისავე ავისა და კარგისათვის, რაც-კი წილად
გვხვდა...“*)

ამ სიყმაწვილეს — სხვა სიხარულთან — თან-გაჰყვა ის გმი-
რული დროც, როცა ჰქუხდა ჩვენში კავკასიის ომი. ერთ
ვილაც გოდლევსკისთან მიწერილს წიგნში პოეტი იგონებს
ამ დროებს:

„... Оно (ваше письмо) живо вызвало в моей памяти
все наше прошедшее, и вашу уютную квартиру, в кото-
рой ежедневно козыряя, мыслили свободно, рассуждали гро-
мко с тою братскою искренностью, которая не знает зад-
нихъ мыслей; напомнило и Шурочку, Шуринку, гдѣ службѣ
честно приносили мы в жертву лучшіе года нашей жизни!
И гдѣ теперь тѣ товарищи, съ которыми дружба скреплена
была трудною походною жизнью? Изъ нихъ многіе лежатъ
непробуднымъ сномъ в горахъ Дагестана, в лѣсахъ
Чечни, иные же разсѣялись по лицу земли. Мало осталась
насъ! Эхъ, какъ мнѣ хочется обнять васъ, Кирилло Оси-
повичъ, который честностью и чистотою сердца такъ сильно
привязывалъ меня къ себѣ!... Дѣйствительно-ли на Кавказѣ
была такая ожесточенная война и были-ли мы сами участ-
никами в этой кровавой борьбѣ? Не пустой-ли рассказъ
праздныхъ людей? Эти вопросы рождаются, невольно смо-
тря на то глубокое, невѣроятное спокойствіе, которое

*) წიგნი 24 აპრ. 1873 წ.

царствуетъ въ Дагестанѣ и вообще на Кавказѣ. Этотъ великанъ смиренно растянулся отъ одного моря до другаго, и не знаешь умеръ-ли онъ, спить-ли онъ? Безпечно бродятъ караваны пробиваются дороги въ скалахъ; желѣзные мосты переброшены надъ безднами, экипажи скачутъ въ Гунибъ; нигдѣ тѣни враждебной, нигдѣ ненависти! Не чудо-ли это?*)

„...ცოცხლად აღმიდგინა თქვენმა წერილმა მეხსიერებაში მთლად ჩვენი წარსული დრო და თქვენი მყუდრო ბინა, სადაც ყოველ დღე ქალაქსა ვთამაშობდით ხოლმე, ვფიქრობდით თავისუფლად და ვმსჯელობდით ხმა მალა იმ ძმურის გულწრფელობითა, რომელმაც დაფარული აზრი არ უწყის; მომაგონა შუროჩაკაც, შჯრინჯაკაც, სადაც სამსახურს პატიოსნურად ვწირავდით მსხვერპლად ჩვენის სიცოცხლის საუკეთესო წლებსა! მერე, სად არიან ახლა ის ამხანაგნი, რომლებთანაც მეგობრობა ძნელმა და მძიმე ლაშქრობამ გაგვიმტკიცა? ზოგნი მათვანნი სამუდამო ძილს მისცემიან დაღესტნის მთებსა ან ჩაჩანთა ტყეებში, სხვანი კიდევ დედანიწას მოჰყენიან ზურგზედ. ცოტანი-ლა დაერჩით! ოჰ, როგორა მსურს მოგვხვიოთ, კირალო ოსიპოვიჩ, რომლის პატიოსნება და წმინდა გულიც მუდამ ისე ძლიერად მიზიდავდა თავისკენს.. ნუ-თუ მართლა კავკასიაში იყო ასეთი გამწვავებული თმი და ამ სისხლის ღვრაში ჩვენ ვადებდით თითონ მონაწილეობასა? იქნება უსაქმურ ხალხის უბრალო რამ მონათხრობიც იყო? უნებურად მებადება ასეთი კითხვები, დღეს რომ დაღესტანსა და მთლად კავკასიაში დაუჯერებელსა და ღრმა მშვიდობიანობასა ვხედავ გამეფებულსა. მორჩილებით გადაწოლილა ეს ბუმბერაზი ერთი ზღვიდგან მეორემდისა და არარა იცი, მეკდარია თუ სძინავს მას? ქარავნები უდარდელად მიმოდინან; უფსკრულელებზე რკინის ხიდები გაუდვიათ, გუნიბს ეტლები მიჰქრიან; არსად ხსენება მტრობისა, არც სიძულვილი! ნუ თუ ეს სასწაული არ არის?“

ლანგ-თემურისაგან უძლეველი კავკასია დამორჩილდა რუსის ძლავრებას. დაღესტანი დამშვიდდა. დამშვიდდა იმ ზომამდის, რომ პლატონ იოსელიანი და გიორგი მუხრანსკი — „Это даже стыдно для Дагестана“ — თავისუფლად და უშიშრად მიდიოდნენ გუნიბში*); — რომ მარჯვენა ქლანგი სტავრო-

*) წერილი 12 დეკემბ. 1871 წ.

**) წერილი ი. ბარათინსკისთან 28 ივლისს 1861 წ.

პოლის გუბერნიის გაგრძელება შეიქმნა; რომ ლეკებისადმი არა ერთი ხალხი არ იხდიდა ხარკს მთელს იმპერიაში.*)

წასრულ დროებზე სევდას ზედ-დაერთო ეხლა აწ-მყოზე მწუხარება. სულ ყველაფერი იცვალა პოეტის გარშემო: თავად-აზნაურობა დაემხო; ქართული წირვა-ლოცვა და გალობა შემცირდა; ძველებური კარგი ზნე და ხასიათი ქარველის კაცისა და ქალისა დაიკარგა; რუსთველის ენას ჩირქი წაეცხო; მისნი ახლო-ნათესავნი და მოგვარენი დაღარობდნენ და შემცირდნენ; მეგობრები, გულის ნაცნობნი განშორდნენ, დაიხოცნენ... სულ ყველა ამაებზე ორბელიანი ჰგოდებდა განუწყეტლად; ეს იყო მისი წერილების მუდმივი შინაარსი ათის წლის განმავლობაში, ამაებზე შესჩიოდა იგი თვისთა ნაცნობ-მეგობართა, თუ მინისტრებთა, თუ დიდ-მთავართა და ამ მწუხარებით გულში ჩავიდა იგი თვით სამარეშიაც.

მეტადრე თავად-აზნაურობაზე შეჰქმნა პოეტმა იერემიას გოდება! ეს ის თავად-აზნაურობა არ იყო, რომლის თავ-განწირულებამ დაიცვა ქრისტიანობა საქართველოში? ეს ის წოდება არ იყო, რომლის მოწოდებით რუსეთი მოვიდა კავკასიაში და რომლის შემწეობით შეიძინა იმან სხვა და სხვა დროს განჯა-ყარაბახი, შექე-შირვანი, ბაქო-ტალიში, დერბენდი და ყუბა, ერევან-ნახიჩევანი და უკანასკნელად ბათუმი და ყარსი და კასპიის იქითა მხარე? და ეხლა რა მდგომარეობაში იყო ეს წოდება? მთელი ქართლ-კახეთის თავად-აზნაურობისთვის პრიკაზის ვალში უნდა გაეყიდნათ მიწა-წყალი და დაერჩინათ უსახლ-კარო, ულუკმა პურო. საქართველო არა ერთ გზის ყოფილა აკლებული, აოხრებული მონღოლთაგან, სპარსთა და თურქთაგან, ლანგ-თემურ-შაჰ-აბაზისაგან, მაგრამ მტერი წასულა, ქართველი გამოსულა კლდის ნაპრალიდგან და თავის მიწა-წყალში ისევ გაშენებულა, ისევ მაგრად დამკვიდრებულა. ეხლა კი, მას შემდეგ, რაც საქართველო მიენდო რუსეთსა და ორმოცი წელი თავად-აზნაურობამ მის მსახურე-

*) წერილი თ. დონდუკოვ-კარსაკოვთან 1869 წ.

ბაში განვლო, სახელმწიფო ბანკს უნდა წაერთმია მისთვის ერთად ერთი სახსარი ცხოვრებისა მიწა-მამული!

„...ნეტაი შენ, დიმიტრი—სწერდა პოეტი თ. დიმიტრი ორბელიანს, ბარიათინსკის სიმამრს,—რომ ხარ მოშორებული და არ გესმის ყოვლის მხრით ამათი (თავად-აზნაურთა) კენესა სიღარიბისა გამო! მოვიდა ჩვენზე წარღვნა და არსადა სჩანს ახალი ნოეს კილობანი, სადაცა შევეფაროთ თავი ჩვენი, არსადა სჩანს გამომხსნელი! ვითხოვეთ მილლიონი სესხად ხაზინისაგან სამის პროცენტით, როგორცა ისესხა პრიკაზმა; ეს იყო უკანასკნელი ჩვენი იმედი და ღონისძიება და მინისტრმა გვითხრა უარი. და ან მინისტრი რას დასდევს ჩვენს განწირულს მდგომარეობას და საუკუნოდ დაეცემა ჩვენი თავად-აზნაურობა, ოდესმე ბრწყინვალე თავის ისტორიულის ცხოვრებითა, რომლისა სახელი პატივის-ცემით იხსენებოდა თვით ინდოეთ-შიაცა და რომელიცა აწცა არის ღირსი ყოვლად მოწყალისა ყურადღებისა თავის თავ-დადებით ერთგულებითა; განჰქრება ჩვენი სახსენებელი მიწისა პირით, მაგრამ მართებლობამ უნდა კი იცოდეს, რომ ჩვენს ადგილზე ღირსებით ვერ დადგებიან ვერცა სომხობა, ვერცა თათრობა და ვერცა თვით რუსობა. აქ მხოლოდ ჩვენა ვართ და უნდა ვიყვნეთ ჩვენვე, თვით მართებლობისვე სასარგებლოდ; თორემ, ვინ იცის, იქნება მოვიდეს ის დღე, რომ სანთლებით დაგვიწყონ ძებნა და ველარ გვიპოვონ გაწყალებულნი! ეს არის სამწუხარო, რომ ჩვენთან ერთად იღუპება მთლად გლეხობაცა: კახეთის ვენახები ერთიანად დაგირავებულია სომხების ხელში, ისე რომ თავის დღეში ვერ გამოვლენ ვალიდამ და ხალხი მუშაობს მხოლოდ სომხებისთვის მუქთად... მუქთად!!! განა უწინ ბატონები ასე იყვნენ საზარელნი?«*).

ამ გვარსავე სასოწარკვეთილებით საესე წიგნს სწერდა პოეტი გრაქს ლორის-მელიქოვს, თ. მირსკის, გრაქს ვარანცოვ-დაშკოვს და სხვათა. ვარანცოვ-დაშკოვს ჰქონდა მინდობილი კელმწიფე-იმპერატორისგან ჩვენი თავად-აზნაურობის

*) წერილი 26 იანვ. 1875 წ.

ვალის გარემოების მოხსენება და ორბელიანი ისტორიულად განუმარტებდა იმას იმ მიზეზებს, რომელთაც მოიყვანეს ეს თავად-აზნაურობა ეხლანდელს მდგომარეობამდის. სხვათა შორის, ამ განმარტებაში იყო ზოგიერთი საბუთები, რომელიც გვინდოდა ჩვენ აქვე დაგვებეჭდა, მაგრამ, რადგანაც ეგვევ საბუთები თითქმის სიტყვა-სიტყვით არის მოყვანილი თავ. ივანე გივის ძე ამილახვრისადმი მიწერილ წიგნში და ეს წიგნი ქართულად არის დაწერილი, ჩვენ ვარჩევთ ამ უკანასკნელ რედაქციას.

„...რა ნახეს საქართველოში, როცა პირველად მოვიდნენ რუსნი?—სწერდა პოეტი გენერალ-ლეიტენანტს თ. ამილახვარს.—იყო მეფე მომაკედავი; იყო თავადობა; იყო პატრიარხებისკოპოზობა. ამ სამთა სოსლოვიეთა—რუსულად ვამბობ—ეკირათ საქართველო; ესენი იყვნენ სარდლები; ესენი შედგენდნენ მეფის კრებასა; ესენი იყვნენ მდივანბეგები, ანუ მსაჯულნი, ჰსჯულის დამაწესებელნი; უმათოდ ვერა რა განკარგულება მოხდებოდა მეფისაგან სამეფოში; ესენივე შედგენდნენ ჯარსა.—გარდაიცვალა მეფე; გაჩნდა მანიფესტი იმპერატორისა, რომლითა საქართველო შეერთდა რუსეთსა და გამოეცხადა სხვათა-და-სხვათა მოწყალებათა შორის ესეცა, რომ ყოველივე საკუთრება შეუხებელია.

„მერე გავიდა ათი თხუთმეტი წელიწადი და გამოვიდა უქაზი, რომ მღვდელნი, ვითარცა ღვთის მსახურნი, უნდა იყვნენ თავისუფალნი თავადებისაგან. განთავისუფლდნენ მღვდელნი,—თუმცა კი მაშინაც ისევ ისე იყვნენ, როგორც ეხლა—მაგრამ მღვდლებთანა წაიღეს და დაჰსდეს საეკლესიოდ თავადებისა ის ყმები და მამულები, რომელთა შემოსავლიდამ თავადები ინახავდნენ მღვდელთა, მგალობლებთა, დიაკვნებსა, ჯვარსა, ხატებსა და სხვათა-და-სხვათა. ათასი საჩივარი წავიდა ამაზე სენატში, მაგრამ პასუხიც არ აღირსეს.

„გავიდა კიდევ ათი თხუთმეტი წელიწადი და გამოვიდა უქაზი: „როგორ იქნება, რომ თავადთა ჰყვანდეს აზნაურნი!“ მეფე თავადსა უწყალობებდა, მის დიდ ნამსახურებისათვის,

აზნაურსა მამულითა. განთავისუფლდენ აზნაურნი და თან წაიღეს არათუ მამული, მეფისაგან აზნაურთან ნაწყალობევი, არამედ ისიცა, რაცა თავადსა მიეცა თავის მხრით აზნაურისათვის.—ამაზედაც იყო დიდი ჩივილი, მაგრამ ესეცა დარჩა უპასუხოდ.

„გავიდა კიდევ ათი, თხუთმეტი წელიწადი და გამოვიდა უქაზი: ყოველი გლეხი არის თავისუფალი და უნდა თავადებისაგან მიეცეს მათ მიწა, და აღსრულდა ესეცა.“

„და აბა ეხლა წარმოიდგინეთ რაღა უნდა დარჩენოდით თავადებსა? და რაცა დარჩათ სულ აქა-იქ ნაწყვეტ-ნაწყვეტი მიწა, ასე რომ დიახ იშვიათსა აქვს ასი დესეტინა ერთს ალაგსა. აი, პირველი მიზეზი ჩვენისა საზოგადოდ დაცემისა. ამასთანა იყო სამოცი წელიწადი ბრძოლა და ამ ბრძოლაში ყოველთვის მსახურებდენ თავად-აზნაურნი თავ-განწირულებით. რომელი ოჯახი არის, რომ არა ჰყვანდეს რამდენნიმე დაქრილ-დახოცილნი ომში? და რა საკვირველია, ყოველთვის პახოდობაში ყოფნა მოითხოვდა დიდს ხარჯსა. ახლა ამასთანა შეიცვალა ცხოვრებაცა და ჩვენ ახლისა ცხოვრებისათვის არ ვიყავით შემზადებულნი, ესე იგი არა გვქონდა ფული; ვიღებდით ვალსა 40 კაპეკად; კახეთში ოღონდა ფული ესესხათ, თავადიშვილი ასს თუმანში ფეშქაშად აძლევდა ერთს ურემს ღვინოს, სარგებლის გარდა.“

„აი, ჩემო ბატონო, საიღამ დაიწყო ჩვენმა გაღარიბებამ, ჩვენმა აწინდელმა მდგომარეობამ, რომელშიაცა მწუხარების მეტი აღარა სუფევს რა! ახლა, თუ მოვთვალთ სუდები, ადვოკატები, მეყვეანი, აპველაციები—ძალიან შორს წავა.“*)

პოეტის მწუხარე გულს მოეცა იმედი თავად-აზნაურობის გამოხსნისა, როდესაც კავკასიის მთავარ-მმართველმა თ. დონდუკოვ-კარსკოვმა დანიშნა თითონ ის იმ კამისიის თავ-მჯდომარედ, რომელსაც უნდა გამოეკვლია, ვის რა ჰპატივებოდა პრიკაზის ვალიდამ. მაგრამ რა. ვერც ის მოეს-

*) წერილი 16 აპრ. 1881 წ.

წრო ამ სიქმის დაბოლოვებას და ვერც საქმე დაბოლოვდა ისე, როგორც იმას უნდოდა. მისი ჰაზრი იყო: ღარიბებს ჰპატიებოდათ ვალი მთლად; შუათანა შეძლების კაცებს—სანახევროდ; მდიდრებს—სულ არა. ამის მაგიერ მთავრობამ სულ ყველა მოვალეებს აპატივა, რაც ემართათ, იმის ნახევარი და არაფერ კი არ გაანთავისუფლა პრიკაზის ვალდებულობიდან.

ეს მოწყალება მხოლოდ პოეტის სიკვდილის შემდეგ გამოცხადდა. და თუნდ იმის სიცოცხლეშიც გამოცხადებულ-იყო, გაახარებდა კი იმას ეს ამბავი? შეიძლებდა კი თავდაზნაურობა ნახევარი ვალის გადახდას? არ გაეყიდებოდა კი იმას ამ ნახევარ ვალში მისი მამულ-დედული?..

საზოგადო ბედი თავდაზნაურობის ეწია კერძოდ ორბელიანის გვარსაც იმ ზედ-დამატებით, რომ ამ გვარში ქონებრივ სიღარიბეს ზედ დაერთო სისხლის სიღარიბეც,—არაფერ იბადებოდა ამათ ოჯახში. ეს გარემოება დიდად და დიდად აწუხებდა პოეტს, თავის გვარის მოყვარეს, თავის დიდებულთა წინაპართა თაყვანის-მცემელს. და ყოველს ახალს უშვილოდ დასაფლავებულს მოგვარეზე, ყოველს ახალს მამა-პაპეულ ავლა-დიდების გაყიდვაზე ის იტანჯვიდა სულით-გულით. დიმიტრი ვახთანგის შვილის უძეოდ სიკვდილის შემდეგ პოეტი სწერდა ვანო ორბელიანს:

„დაემარხეთ საბრალო დიმიტრი ვახთანგის შვილი, ორბელიანი, ქაშუეთის ეკკლესიაში და ამოწყლა ამის სახლიცა. ოჰ, ღმერთო, რა საშინლად ჰქრება ჩვენი ვეება ოჯახი, რომელზედაცა ჰსჩანს ცხადად ზეგარდმო რისხვა! სარდლიანთ ოჯახიდან არის მხოლოდ უშვილო ივანე; ასლანის ოჯახი გაჰქრა, როგორცა ამოვარდა გიორგის ოჯახი; იოსების სახლიდან დარჩით გიგო, შენ და სანდრო, სამნივე ქანები, უშვილონი; სოსიკოს სახლში ჰსდგას პოლოხოვი, სამარადონის სახლში საგინოვი; ალექსანდრეს ადგილს—აბონიანიცი, ძალლი და მამაძალლი; ჩვენ სამთა ძმებთაგან დაგვრჩა მხოლოდ ერთი გიორგი!! არის ქაჩალი კოტე, ვალში დაღუპული და მასთან ერთად დაღუპილივე პაიკი საშა! ჩვენ ყაფლანიანნი

ვილუპებით, მაგრამ არცა სხვანი ბედნიერობენ; მოგვდევნენ დიდად გაჩქარებული სოლაღანნი, ბარათაანნი, ერისთავნი, აბაშიძიანნი, თარხნიანნი, ქავკავაძიანნი, ვაჩნაძიანნი და სხვანიცა და დიდად სცდილობენ, რომელი მათგანი უფრო მალე-დაილუპება! «*)

ესრეთსავე „შავად მღელვარე“ ფიქრს უნაწილებდა პოეტი თავის ძალუა სოფიოს ყაფლან ორბელიანის სიკვდილის შემდგ.

„დიდი ხანია ველარ ზოგწერე და ან რა მომეწერა გულით ღრმად შეწუხებულსა, ვხედავ რა ჩვენის ოჯახის ესრეთ გაწყალებასა, ესრეთ გაოხრებასა! ვიყურები აქეთ-იქით და აღარა მყავს ვინმე, რომ გავსცე ხმა; ჩემს ქუჩაში უცნობი შევიქენ სხვათათვის! იმოდენა ოჯახიღამ მყვანდა ერთი-ღა ბიძაშვილი სიყრმიდგანვე თანშეზღილი, საყვარელი ყაფლან და ისიცა დავმარხე! ვაი ჩვენს ოჯახსა, ასე უწყალოდ დაცემულსა! რა შეცოდება ჰქონია წინაშე ღვთისა, რომ ასე საშინლად ისჯება ჩვენი გვარი, გულით მართალი, შემბრალებელი, გონებიანი, ვაჟ-კაცობიანი, მოყვარე ნათესავებისა და ერთგული მეგობრებისა, მამულისათვის ყოველს დროს თავ-დადებული! ვინ არ იზრდებოდენ ჩვენს ოჯახში, ჩვენს ქუჩაში? ანდრონიკაანნი, ჩოლოყაანნი, მაჩაბლიანნი, თარხნიანნი, მუხრანიანნი! ესენი ყოველივე მე თვით მინახავს; მახსოვს, რაოდენნი შენატროდენ ჩვენს ქუჩასა და ახლა, ღმერთო ჩემო, მე ისევ ვარ და სახსენებელი ჩვენის ოჯახისა განჰქრა, ვითარცა სიზმარი! ჩვენს ქუჩაში, ჩემის ბიძაშვილების მაგიერ, ჩამოეთესლნენ პოლოზოვები, აბოვიანცები! ფიტარეთი, ჩვენის მამა-პაპების სასაფლაოვო, უფალს თაიროვს გაუხდია ცხვრების ფარეხად!! ჩემის სიბერის უკანასკნელთა დღეთა მიმწარებს ესე განუშორებელი ფიქრი ჩვენის ოჯახისათვის.“**)

დაკვირვებამ და ფიქრმა სასო-წარკვეთილებაში მიიყვანეს პოეტი,—იმას სულ მთლად მოესპო იმედი ორბელიანების გვა-

*) წერილი 29 იანვ. 1882 წ.

***) წერილი 24 აგვ. 1878 წ.

რის წარმატებისა. გარდაცვალების წინა-წელს ის სწერდა რევაზ ერისთავს:

„არა, ჩემო რევაზ, სულ ტყუილია ჩვენი მეცადინეობაცა, ჩვენი სურვილიცა. ცხადად სჩანს რისხვა ღვთისა ჩვენზედა მოვლენილი და ვიღუპებით! აღარავინ გვებადება, აღარავინ გვეზღება; ხმა საიდუმლო მესმის: „აქამდის იცოცხლეთ, კმარა, გეყოფათ, აიყარენით?..“*)

თავად-აზნაურობასთან ერთსა და იმავე ტაფაში იწვოდა საზოგადოდ მთელი საქართველო. ყოველგან სიღარიბე, ყოველგან მწუხარება, ყოველგან უიმედობა, უკაცობა. „ცხენი არა, ხმალი არა, ვაჟკაცობა არა.“ ენა შევიწროებული; მწერლობა, გარყვნილი; ეკკლესია დაცარიელებული. ჯერ ისევ ბნელოდა დიდად, დიდად ბნელოდა საქართველოში და იმედის შარავანდელი კი არსაიღამ სჩანდა.—აი რა ჰაზრისა იყო ჰასაკისა და გარემოებისაგან პესიმისტად გამხდარი მოხუცი პოეტი...

ხშირი საჩივარი ისმის პოეტის წიგნებში განსაკუთრებით თბილისის სასულიერო სემინარიის საქმეებზე. ეს სემინარია არის დაწესებული საქართველოს დედა-ქალაქში 1817-წ. იმ განზრახვით, რომ იქ ასწავლონ ყმაწვილ-კაცებს ყველა ის საგნები, რომელთა ცოდნა საჭირო არის საქართველოს ეკკლესიებში მოსამსახურე მღვდელთათვის. დაარსებიდანვე—სასწავლებლის მთავრობა და საქართველოს ექსარხოსები, თანახმად ამ დანიშნულებისა, ასწავლიდნენ აქ ქართულს სამღვთო და საეკკლესიო წიგნებს, სამღვთო ისტორიას, სასულიერო მწერლობას, წირვის წესს, გალობას და სხ.—მაგრამ დრონი იცვალნენ და სასულიერო მთავრობამაც შესცვალა თვისი აზრი ამ სასწავლებლის დანიშნულებაზე. ერთმა უბრალო შემთხვევამ—ვიდაც შეგირდის დღიურში ნაპოვნმა ლიბერალურმა მსჯელობამ სწავლა-განათლებაზე დაარწმუნა ამ სემინარიის იმ დროინდელი ინსპექტორი, ნეტარ-ხსენებული კუფშინსკი (თბილისის სემინარიის ისტორიიდან ამ კაცის სახელი არ უნდა

*) წერილი 8 იანვ. 1882 წ.

ამოიშალოს) და შემდეგ სხვანაც ამ სასწავლებლის მეუფროსენი, რომ სემინარიის შეგირდნი ღვთის მსახურების მაგიერ სწავლობდნენ იქ პოლიტიკურს ორგულობას... და რადგანაც პოლიტიკური მოსახრება ყველა მოსახრებაზე უფრო უდიდესია, იმათაც „ივიწყეს მცირე ეამს“ თვისი პირდაპირი მოვალეობა, დახდნენ პოლიტიკის დაუპატიებელნი აგენტნი და დაუწყეს დევნა ქართულ წიგნებსაც, ქართულ წერა-კითხვასაც, ქართულ გალობასაც, დარიცხეს მრავალი შეგირდები სასწავლებლიდამ, დაითხოვეს ქართველი მასწავლებლები და უგუნურად, უაზროდ გამოაცხადეს, დაბადეს ერთბაშად თვით სემინარიაში ორი პარტია—რუსისა და ქართველების. ამ სტრიქონების მწერალი იყო იმ დროს სემინარიის მოსწავლედ და კარგად ახსოვს, რა საშინელი გავლენა იქონია შეგირდებზე უსაფუძვლო ცილის წამებამ და დევნამ, რა გვარად შეაწუხა ისინი პროკურორის, ჟანდარმის და პოლიციის დანახვამ სემინარიის ბაღკონებზე...

ეს იყო 1873-ს. ქართული ენის დევნამ მიადწია ამ წელს უმაღლესს ხარისხამდე... თუმცა იმის სწავლება შემცირდა სემინარიაში უფრო ადრე, ერთის წლის წინად. ამ დროს სემინარიაში შემოიღეს ლათინურისა და ბერძნული ენის სწავლება და ამათთვის საჭირო სასწავლო საათები ჩამოაკლეს ქართული ენის გაკვეთილებს. ჩვენს ენას არავინ გამოუჩნდა მოსარჩლედ, როდესაც ამ საგანზე მსჯელობა იყო სასულიერო მთავრობაში და მხოლოდ მაშინ, როდესაც ახალი წეს-წყობა დამტკიცდა უწმიდესს სინოდში და განზრახვა ასრულებაში მოიყვანეს, თბილისის სამღვდელოება შეჭკრბა და საქმის გარემოება მოახსენა გრ. ორბელიანს, რომ ის გამოსარჩლებოდა სამშობლო ენას. პოეტმა როგორც ენის სიყვარულით, ისე რელიგიურის გრძობით მხურვალე მონაწილეობა მიიღო ამ საქმეში, მოახსენა ამბავი მთავარ-მართებელს და საქმეს უეჭველ ეშველებოდა რამე, რომ შემდეგს წელში არ წამოწყობდა ის გარემოება, რომელზედაც ზემოთ ვამბობთ. ყური დაუგდეთ თითონ პოეტის სიტყვებს:

ჩემო საყვარელო რძალო სოფიო! იყო კაცი და სახელი მისი—არ ვიცი*)—მოვლინებული ამ ზაფხულს სინოდით რევიზორად თბილისის სემინარიისა. რა ნახა და ანუ რა არა ნახა, რა მოგახსენო, მხოლოდ ეს კი ვიცი, რომ, როდესაც ღრმასა მაღალ-გონიერების ქვაბში დაადნეს სემინარიის საქმენი, გამოვიდა ბოლოს ესე, რომ მმართველობისა მოუწყვეტელმა მზრუნველობამ აღიყვანა განათლება და კეთილ-დღეობა საქართველოსი ისეთს მაღალს ხარისხზე, რომ ამას იქით ქართველის მღვდელისათვის საქართველოში აღარ არის საქირო ცოდნა ქართულის ენისა, ესე იგი, აღარ უნდა ილოცონ ქართველებმა ქართულს ენაზე, რომლისა სწავლა ამას იქით იქნება მხოლოდ უსარგებლოდ დაკარგვა დროჲისა; მაშასადამე სემინარიაში უნდა მოისპოს სწავლა ქართულის ენისა, რომელსა ამასთანავე არცა ჰქონია მდიდარი ლიტერატურა. ასე არჩიეს ამ ზაფხულსა არქიერმა, რევიზორმა და მეტადრე ერთმა ქართველმა მღვდელმა, რომელმანცა თავ-გამოდებით, გულს-მოდგინებით და დიდის მკერ-მეტყველობით რჩევაში დაამტკიცა, თუ ვითარს წარმატებაში და ბედნიერებაში შევა საქართველო, როდესაც ქვეყანაზე განჰქრება სახსენებელი ქართულის ენისა!—ჯერაც ცოცხალია ქვეყანაზე გამცემელი იუდა. ამა გულის-სალახვრო ამბავმა დაგვაწყებინა ყაყანი; ველიკის კნიაზსაც დიდად ეწყინა ესრეთი სინოდისა და არქიერისაგან განკარგულება, რომელიცა შეეხება აქაურსა მხარესა; თვითცა აპირებს მომავალს თვეს პეტერბურლში წასვლასა და იმედი გვაქვს, რომ დაბრმებულის სამღვდელოს პლანსა ჩააშლევინებს ველიკი კნიაზი. საქართველოში ურიები, თათრები, სომხები, ლოტრანები ილოცვენ თავიანთს ენაზე და არავინ არის დამშლელი მათი; თვით ფრანგებიც კი ქართულს ენაზე ჰვალობენ და მხოლოდ ქართველებს უნდა მოესპოთ ქართულს ენაზე ლოცვა? რათა? აქ ხომ ჰაზრი არ არის, თუ არ დაჩლოუნდება, დაეანება გონებისა? და ან საქართველოსა ერთგულების მეტი რა დაუშავებია, რომ ესოდენ-

*) კერსკი.

თა სხვა-და-სხვა ხალხთა შორის მარტო ქართველები ამოუჩინებიათ დასაჩაგრავად? აი საქართველოს ბედი: მოვა ვინმე, თუ გინდა რევიზორი, თუ გინდა კარპეკო, გადაავლებს თვალსა აქაურობას და მაშინვე პლანი მზად არის ჩვენის ბედნიერებისა და განათლებისათვის! ამაზე მეტი რაღა გვინდა“ *).

მეორეს წერილში თ. ლევან მელიქოვთან პოეტი ყვედრებით ამბობს ამავე საგანზე:

„... ანუ რა სიკეთე წარმოსდგება აქედამ? თუ გარუსებას სცდილობენ, ბრმანი ხომ არ არიან, რომ რუსებზე ჩვენ უფრო რუსები ვართ; თუ მართლ-მადიდებლობისათვის იღვწიან, აი ურიები, თათრები, სომხები და სხვანი; მაგრამ უსამართლოება და ძალადობა მარადის ჰბადვენ უსიამოვნებასა, ყვედრებასა, წყევასა და თვით ორგულებასაცა. მიკვირს, რას უჩუხჩუხებენ ამ საბრალოს, მორჩილს, კეთილსა და ერთგულს ერსა? სამწუხაროა, კნიაზო ლევან; რომელს საუკუნეში ვჰსცხოვრებთ?“ **).

ი. მუხნაძეა.

*) წერილი 1872 წ.

***) წერილი 25 ოქტ. 1872 წ.

სახალხო სწავლა-განათლება დანიაში

სწორედ ესლა, როდესაც ჟურნალ-გაზეთებს ყოველ დღე მოაქვთ ახალ-ახალი მაგალითები იაპონელების კულტურისა, იმათი შეუღარებელი კეთილშობილებისა, იმათი ღრმა განათლებისა—სწორედ ესლა შესაფერად მიგვაჩნია, კიდევ ერთი მაგალითი მოვიყვანოთ იმისი, თუ რამდენი შეუძლია ხალხის სწავლა-განათლებას ხალხის ცხოვრების გაუმჯობესებისათვის, და რამდენათ საჭიროა იგი ხალხის ბედნიერებისათვის.

არავითარი პოლიტიკური ცვლილება, არავითარი ხელსაყრელი გარემოება ვერ იმოქმედებს ისე ხალხის ცხოვრებაზედ, როგორც ხალხის კულტურის ამაღლება; თუმცა ისიც მართალია, რომ ამისთანა კულტურულ ზრდას შესაფერი პოლიტიკურ-სოციალური ატმოსფერაც სჭირია: ხალხს უნდა ჰქონდეს მიზანი ამ განათლებისა და ფართო გზა თავისი ცოდნის და ნიჭის გამოჩენისათვის, რაც შეუძლებელია იმისთანა ხალხისათვის, რომელსაც არაფერი ეკითხება თავისი ქვეყნის ცხოვრება-გარემოებისა...

იაპონიამ მხოლოდ განათლების წყალობით მიაღწია საზღაოებრივ ზნეობის იმ მაღალ წერტილამდე, როდესაც ადამიანი საერთო საჭიროებისათვის, საერთო სარგებლობისათვის თავის პირადობას ივიწყებს და თავის ქონებას და სიცოცხლესაც კი სწირავს, სრულ თავის ნებით და შეგნებითა.

აპოლონის მაგალითი იმას ამტკიცებს, რომ თავის ძღვერებას ვერა კულტურულ განვითარებაში უნდა ქზოგებდეს. იმერს, რომელსაც სურს იცოცხლოს და თავისი კვალი მსოფლიო ისტორიაში დაამჩნიოს, პირველ და უკანასკნელ მცნებად უნდა მიაჩნდეს სწავლის საჭიროება არა მარტო „ინტელიგენტთა“ და შეძლებულ კლასებისათვის, არამედ მთელ ხალხისთვის, წოდებისდა შეძლების განურჩევლად.

ასეთი ცალმხრივი (ესე იგი მხოლოდ შეძლებულ კლასთა) სწავლა კიდევ უფრო ღრმა უფსკრულს სთხრის ერის სხვა და სხვა ნაწილთა შორის: „ინტელიგენტთა“ არ ესმით „ხალხისა“, და „ხალხი“ ერიდება და სიძულვილით უყურებს განათლებულს ნაწილს ერისას.

ამისთანა ცალმხრივობამ დაბადა ის სამწუხრო გარემოება, რომელმაც ჩვენშიც იჩინა თავი, და ხელი მოუშართა ზოგიერთ პირებს განხეთქილება ჩამოგდოთ „ხალხის“ და იმ რამოდენივე ათეულ განათლებულ პირებს შორის, რომელიც ჩვენში მოიპოვება.

ეს პირნი განზრახ ცდილობენ ჩააგონონ ხალხს, რომ ჩვენის ერის ის განათლებული ნაწილი, რომელიც ამ „ხალხის“ ვითომდა მეგობრების აზრს ვერ ემხრობა და ხალხის ბედნიერების და კეთილდღეობის მოსაპოვებლად სხვა წყაროს და საშუალებათა ხედავს—ვითომ ეს ნაწილი „ხალხის“ მტერი უნდა იყვეს; ხშირად მიწასთან ასწორებენ ისეთ პირებსაც კი, რომელთ დიდი ღვაწლი და შრომა მიუძღვით ჩვენი ერის წინაშე და რომელთთვის სიცოცხლის საუკეთესო დღენი ამ ერის კეთილდღეობის ფიქრში და ზრუნვაში დაუღლევიან.

„ვინც ჩვენთან არ არის, ის ჩვენი წინააღმდეგია“, გაიძახიან ისინი, და არაფერს საშუალებას არ ერიდებიან, რომ დაამხონ და ლაფი დაასხან „ხალხის“ თვალში ყველა მას, ვისაც მხოლოდ ის ცოდვა მიუძღვის, რომ თავისებური შეხედულობა და იდეალი აქვს ცხოვრებისა, თუნდ ეს იდეალი თავისი ერის წარმატება და ბედნიერებაც იყოს.

რასაკვირველია, მრავალ რიცხვოვან ხალხებს, როგორც არიან რუსები, ფრანგები, გერმანელები, არც კი შეეტყობათ, რომ რამოდენიმე ასი ადამიანი გამოაკლდეს მათ, ან და რუსად, ფრანგად ან გერმანელად არ მიიმჩნიოს თავი.

იმისთანა პატარა ერს კი, როგორც ჩვენა ვართ, ისიც ეყოფა, რომ ყოველწლივ რამოდენიმე ათეული ეროვნულ გადაგვარების გზას ადგება და ოჯახს ელფერს უცვლის; ისიც ეყოფა, რომ ყოველი მხრიდან მის თვითცნობიერებას, მის ეროვნულ პირადობას ძირი ეთხრება.—რა საჭიროა კიდევ ერთმანერთს შორის შურის და მტრობის ჩამოგდება, რა საჭიროა საერთო ძალის და საზოგადოებრივი ინსტინქტის შესუსტება, როდესაც ეს ძალა და ინსტინქტი ისედაც სუსტია, რა საჭიროა თავს ლათის გადასხმა იმ პირებზედ, რომელთა არავითარი დანაშაული არ მიუძღვით საზოგადოების წინაშე იმის გარდა, რომ თავისი ნიჭის და ცოდნის დაგვარად ისინი მიისწრაფებოდნენ და ზრუნავდნენ თვისი ერის სარგებლობისა და კეთილდღეობისათვის.

ჩვენში ყოველ კაცს ორჯერ უფრო მეტი ფასი აქვს და საჭიროა თავის სამშობლოსათვის, როგორც ადამიანი და როგორც ქართველი და ამისათვის ყოველმა ჩვენგანმა ეს ორივე გრძნობა—ადამიანობისა და ეროვნებისა—უნდა უმაღლესს წერტილამდე განავითაროს. მხოლოდ ამ საშუალებით შეებრძოლება მტერს ეხლანდელი ქართველი და მხოლოდ ამითი გაიტანს ბურთს ეხლანდელ ცხოვრების მოედანზედ.

აი, რამოდენიმე წელიწადია, რაც ჩვენ თვალს ვადევნებთ ზემოხსენებულ გულის გასაგმირავს, უაზროს და ყოვლად მანებელ ბრძოლას, ვხედავთ ყოველივე პრინციპების უკუგდებას, გარდა ერთისა—„მტრის წინააღმდეგ ყოველივე საშუალება კარგია“.

ამიტომაც ვასარგებლობთ შემთხვევით, რომ ვაჩვენოთ ჩვენს ხალხს, როგორი უნდა იყვნენ და როგორი არიან ხალხის ნამდვილი და არა პირმოთნე მეგობრები, ვაჩვენოთ მაგალითი მთელი ერის საკეთო მოქმედებისა თვისი ბედნიერების

მოსაპოვებლად, და ბრწყინვალე შედეგი ამისთანა საერთო შრომის და ცდისა. ჩვენ საგნად გვაქვს ვუჩინოთ ის საშუალებანი, რომელნიც უახლოვებენ ერთმანერთს „ხალხს“ და გვრედ წოდებულ „ინტელიგენციას“.

სხვა-და-სხვა ჟურნალში ჩვენ ვიპოვნეთ საინტერესო ცნობები პატარა, მაგრამ დიდად განათლებული დანიის ხალხის კულტურის ახალ ისტორიიდან, და გვინდა გავაცნოთ იგი მკითხველს. დანია ხალხის განათლების მხრით ყველა ევროპიელ ხალხებზედ მაღლა დგას, და სამაგალითო არის არა მარტო ჩვენისთანა პატარა და ჩამორჩენილ ერისათვის, უფრო განათლებულისათვისაც კი.

დანიაში გლახობა ბატონყმობისაგან განთავისუფლებულ იქმნა 1788 წ. 1814 წ. გამოვიდა კანონი, რომელმაც დაუდო საძირკველი პირველ დაწყებით სკოლებსა.

მაგრამ მხოლოდ 1849 წ., როდესაც დანიაში დამყარდა კონსტიტუცია და მთელმა ერმა მიიღო მონაწილეობა თავის ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში,—მხოლოდ მაშინ იწყება ნამდვილი და შეგნებული მისწრაფება ყველა წოდებათა შორის განათლებისადმი.

1849 წ. აქეთ დეპუტატთა პალატა სულ მთლიანად და სენატის ორი-მეხუთედი ირჩევა საყოველთაო არჩევნებით, ხალხი იღებს მონაწილეობას თავის ქვეყნის სვე-ბედის კედვაში, და მასში იღვიძებს სურვილი ამისთვის საჭირო ცოდნა და განათლება შეიძინოს.

ხალხის ასეთ გონების განვითარებას და გაღვიძებას შეუწყო ხელი კიდევ ერთმა გარემოებამ, რომელმაც უნდა მიიპყრას ჩვენი განსაკუთრებითი ყურადღება—ეს გარემოება არის პატრიოტული გრძნობა.

1864 წლამდე შლეზვიგი შეადგენდა დანიის ნაწილსა, და ამ პროვინციის მცხოვრებნი ზოგნი დანიურ ენას ლაპარაკობდნენ, ზოგნი კი გერმანულს. დაბალ სკოლებში სწავლა სწარმოებდა დანიურ ენაზედ, საშუალო და უმაღლესს სასწავლებელში კი გერმანულზედ.

როდესაც კონსტიტუციონალურმა წეს-წყობილებამ მოითხოვა მთელი ხალხის მონაწილეობა დანიის საქმეების გამგეობაში, მაშინ ცხადად გამოჩნდა ის დიდი განსხვავება, რომელიც სუფევდა შლეზვიგის განათლებულ გერმანულ და გაუნათლებელ დანიელ მცხოვრებთა შორის. დანიელი ინტელიგენცია მიხვდა, რომ მხოლოდ სკოლებს შეუძლია აღამაღლოს დანიის ხალხი იმ ზომამდე, რომ მას შეეძლოს გერმანულ კულტურას გვერდში ამოუდგეს და ამასთან თავისი ნაციონალური პირადობა არ დაჰკარგოს.

დანიის ჟურნალ-გაზეთობა და საზოგადო მოღვაწენი—პატრიოტები ხალხის განათლება-განვითარებაში საკუთარ ენაზედ ხედავდნენ საშუალებას დანიელთა გერმანიზაციის წინააღმდეგ. დანიელ მოღვაწეთა შორის პირველი ადგილი უჭირავს მეტად ნიჭიერს პოეტს გრუნთვიგს, რომელმაც გამოიკვლია გზა ამ მიზნის მისაღწევად.

გრუნთვიგს მხოლოდ პატრიოტული—გერმანიზაციის წინააღმდეგ მიმართული—მიზანი არ ჰქონდა; მას სურდა განათლების წყარო ეზოვნა მთელი დანიის ერისათვის, ეჩვენებინა მისთვის კეთილშობილური ცხოვრების და ნამდვილი ბედნიერების წყარო. ჩვენ მერე ვიტყვით, თუ როგორ გამოიყვანეს გრუნთვიგის აზრები გერმანიზაციის მოწინააღმდეგეებმა თავის მიზნის მისაღწევად, ეხლა კი ცოტა ხანს გაგჩერდებით ამ შესანიშნავ პირზედ, რომელმაც განათლების ერა დაამყარა დანიაში და მტკიცე საძირკველი დაუდო დანიის ხალხის სწავლა-განათლების საქმეს, რომლითაც ისე საფუძვლიანად თავი მიაკვთ დანიელთ ყველა ევროპიელ ხალხების წინაშე.

გრუნთვიგის ძირითადი აზრი ის იყო, რომ პირველ დაწყებითი სკოლები არ კმარა ხალხისათვის: პირველ დაწყებით სკოლებში სწავლობენ ბავშვები, და ბავშვების გონება ვერ შეითვისებს იმ ღრმა აზრებს და განვითარებას, რომელიც საჭიროა დიდი ადამიანისათვის. ასეთს ღრმა აზრებს ბავშვების ნორჩი გონება გონება ვერ მოერევა.

გრუნთვივის ფიქრით, საჭიროა ისეთ სკოლების დაფუძნება, სადა დიდების გონება განვითარდება; ისეთი სკოლების, რომელიც გლახობას გაუღვიძებს ადამიანურს გრძნობებს, მუშაობის სიყვარულს, ღრმა და ნამდვილს სარწმუნოებრივ მიმართულებას, იდეალურს მისწრაფებას, და მის ცხოვრებას, მის შრომას და სიყვარულის გრძნობას, მიზანს და ელფერს მისცემს.

ამ აზრებით გამსჭვალულმა გრუნთვივმა დასწერა წიგნი ამ სათაურით: „მოზრდილ გლახთათვის სკოლის დაფუძნების ცდა“.

ამ წიგნაკში გრუნთვივი ამტკიცებდა, რომ უნივერსიტეტები უფრო აშორებენ განათლებულ ნაწილს გაუნათლებელ გლახობისაგან, და მთელი ერის განათლების მიზანს ვერ ემსახურებიან. მთელი ერის გონებრივად გაღვიძებისათვის არის საჭირო სკოლა, დამყარებული საერო, ნაციონალურ ნიადაგზედ. გრუნთვივი თავის აზრს ამყარებდა იმაზედ, რომ მისი შეხედულებით ყოველ ხალხს აქვს თავისებური ხასიათი და შეხედულობა ცხოვრებაზედ და ქვეყნიერებაზედ, და ეს ხასიათი, ეს შეხედულობა ღრმად განირჩევა სხვა ხალხის ხასიათის, ზნის, ჩვეულებების და შეხედულობისგან. ამიტომაც გრუნთვივმა თავის სკოლის პროგრამაში დაუთმო პირველი ალაგი სამშობლო ენას, რომელიც არის ერის სული. ენის ცოდნას და შესწავლას ის ეძახის არა მარტო გრამატიკის ფორმების ცოდნას, არამედ სიტყვიერად და წერაში სამშობლო ენის ლიტერატურულად ხმარებას, სამშობლო ლიტერატურის საუკეთესო წარმომადგენელთა ღრმა შესწავლას, აგრეთვე სახალხო გადმოცემათა, ლექსთა და ზღაპრების გაცნობას და შესწავლას. სამშობლო ძველებურ მითოლოგიასაც და ისტორიასაც გრუნთვივი დიდ ადგილს უთმობს სასკოლო პროგრამაში, რადგან, მისი აზრით, ვინც თავისი ხალხის წარსული იცის, მხოლოდ ის ის შეიძლება მის აწმყოს გაგებას და მის მომავალ ბედის შეგნებას.

წარსულის შესწავლას გრუნდთევი გვერდში უყენებს აწმყოს შესწავლას, ესე იგი სამშობლო ქვეყნის ეკონომიურ განვითარების გაცნობას, და ამისათვის საჭიროდ სცნობს, რომ განათლებულმა პირებმა კარგად შეისწავლონ თავისი ქვეყნის ვითარება, დაიარონ მისი ყოველი კუთხე, პირადად გაიცნონ მრეწველობის სხვა და სხვა დარგის განვითარების საქმე სამშობლო ქვეყანაში, და მერე გააცნონ იგი ლექციების სიშუალღებით ხალხსა.

თავის სახელმწიფო კანონების შესწავლის საჭიროებაც იყო გრუნდთევის სკოლის პროგრამაში.

ამასთან ყოველივე ეს სწავლა უნდა ყოფილიყო სიტყვის საშუალებით, რადგან წიგნებით სწავლაზედ გრუნდთევი დიდს უპირატესობას აძლევდა ცოცხალის სიტყვით გადმოცემას.

თვითონ გრუნდთევის არ დაუარსებია არც ერთი სკოლა ამ ტიპისა, მაგრამ მისმა კეთილმა აზრებმა საჭირო ნიდაგი ჰპოვეს დანიაში და შესანიშნავი მოსაველიც მოუტანეს მის სამშობლო ქვეყანას. მისი იდეალების ამსრულებელი სხვები იყვნენ, მაგრამ მთელ თავის სიცოცხლეში გრუნდთევი სიტყვით თუ საქმით ეხმარებოდა მათ ასეთ სკოლების დაფუძნებაში; და — პირველი სკოლა, რომელიც დაარსდა დანიაში გრუნდთევის აზრის განსახორციელებლად, იყო სკოლა კუნძულ ფიონიაზედ ქრისტიან კოლდის თაოსნობით. კოლდი ჩამომავლობით გლეხი იყო, პედაგოგიურ სემინარიაში კურს დამთავრებული. შესანიშნავი ენერჯის და აგრეთვე პედაგოგიურ ნიჭის პატრონმა კოლდმა გრუნდთევის თეორიული შეხედულობანი სისრულეში მოიყვანა, და ამასთან დაწვრილებით გამოარკვია პროგრამა და ხასიათი სახალხო უმაღლეს სკოლისა.

უმთავრესს პუნქტებში დანიის ეხლანდელ უმაღლესი სახალხო სკოლები ისევ კოლდის ტიპს ეთანხმებიან.

მან დააარსა სკოლა, სადაც სწავლას იღებდნენ ზამთარში ვაჟები. და ზაფხულობით კი — ქალები. ამ სკოლაში მოწაფეები სცხოვრობდნენ ორი წლის განმავლობაში (გარდა ზაფხულისა, როდესაც ყველა გლეხები სამეურნეო საქმეს უნდებიან);

ცხოვრობდნენ სრულ ერთობაში თავის აღმზრდელ-მასწავლებელთან, რომელიც, როგორც უფროსი და მკოდნე ამხანაგი, ისე ეხმარებოდა ცოდნის შექმნაში და უხსნიდა მათთვის გაუგებარს. მასწავლებლის ცხოვრება არაფრით ირჩეოდა მოწაფეების ცხოვრებიდან, და მუდმივს ერთობას ასეთ განათლებულ, ღრმად პატიოსანის და მაღალ აზრების პატრონთან, როგორც იყო კოლდი, რასაკვირველია, დიდი გავლენა და მნიშვნელობა ჰქონდა მოწაფეებისათვის.

კოლდი თავის მაგალითით, თავის კეთილშობილურ მოქმედებით სავსე ცხოვრებით, თავის მკვევრმეტყველ ნიჭით უნერგავდა მოწაფეებს მაღალ გრძნობებს და იმ აზრს, რომ ყოველთვის სიმაართლეა ბოროტების მძლეველი. ამ აზრს ის სდებდა სარჩულად მაშინაც, როცა ქვეყნიერების ისტორიის მოვლენებს უხსნიდა თავის მსმენელთ, ან ცხოვრების ამა თუ იმ ფაქტის შესახებ ებაასებოდა მათ.

ამის გარდა კოლოდმა დააარსა სკოლასთან მასწავლებელთა კრებები, საცა უმაღლესის სკოლის იღები და მოქმედება ირჩეოდა.

სწავლის ფასი კოლდის სკოლაში იმდენად მცირე იყო — 30 მანეთი 5—6 თვის სწავლაში, — და ამასთან ამ ფასის გადახდაც ისეთ შეღავათიან პირობებით იყო (5—10—20 წლის განმავლობაში შეიძლებოდა ცოტ-ცოტად ამ ფულის შეტანა,) რომ ამის გამო სკოლა ღარიბთათვისაც ხელმისაწვდომი იყო.

კოლდის სკოლის პროგრამას ჩვენ არ შევხებით, რადგან ის იყო თითქმის ისეთი, როგორც გრუნდთვივის ზემოხსენებულ წიგნაკში იყო გამორკვეული, ცოტაოდენ განსხვავებით. ამავე პროგრამას, რასაკვირველია, გაფართოებულს და დასრულებულს ჩვენ შევხვდებით ქვეით, როცა თანამედროვე დანიის უმაღლესის სკოლების პროგრამას განვიხილავთ.

ეხლა კი მეტად საინტერესო სკოლას შევხებით, რომელიც დაარსდა 1843 წ., რედლინგში, შლესვიგის პროვინციაში, სადაც მეტად გამწვავებული იყო მაშინ ბრძოლა გერმანულ და დანიელ გავლენათა შორის.

ამ სკოლის დაარსებაში ახლობელი მონაწილეობა მიიღო თვით გრუნდთეიგმა. სკოლას, ხალხის განათლებასთან ერთად სხვა მიზანიც ჰქონდა: ის უნდა ყოფილიყო შლესვიგში დანიელების იარაღი გერმანულ კულტურის და გავლენის წინააღმდეგ. კილის (შლესვიგის უმთავრესი ქალაქის) უნივერსიტეტის პროფესორი ფესლორი განდა ამ სკოლის გამგედ. პირველ ხანებში სკოლას ცოტა მოსწავლეები ჰყავდა—ოცდაათამდე მეტი არა.

სკოლის გახსნის დღეს გამგემ წარმოსთქვა შემდეგი სიტყვა, რომელშიც იხატებოდა მთავარი აზრი სკოლის დაფუძნებისა: „უმაღლესი სკოლის მიზანი—მამულისადმი სიყვარულის აღძვრა, სამშობლო ენის და სამშობლო ისტორიის საშუალებით, და ჩვენი ერის კარგის თუ ავის თვისებების გაცნობა. ყოველ ერის არსებობა ისპობა, რა წამს ის ჰკარგავს თავის სამშობლო ენას, და დანიელთათვის, რომელნიც ცხოვრობენ შლესვიგში, მეტად საჭიროა თვისი ენის შესწავლა და შენახვა, თავისი ეროვნული ნაციონალური პირადობის დასაცველად.“

ამ სკოლაში სამშობლო ენის და ისტორიის გარდა სასწავლო საგნები იყო: ქიმიკა, ფიზიკა, გეოგრაფია, გეოლოგია, სტატისტიკა, სვედური ენა და სამეურნეო საგნები. საღამოობით მოწაფეები იკრიბებოდნენ სასადილო ოთახში და ჟურნალ-გაზეთების კითხვაში, ბაასში, ქანდრაკის თამაშობაში ატარებდნენ დროს.

კვირაობით პროფესორი ფესლორი უკითხავდა მოწაფეებს დანიის საუკეთესო მწერლების ნაწარმოებს, და ყოველ ზამთარს სკოლაში არდგენდნენ დანიელ საყვარელ დრამატურგის ერთ-ერთს პიესას.

ამ გამგემ სკოლაში ერთი სამაგალითო ჩვეულება შემოიღო, რომელიც ეხლა დანიის ყველა უმაღლეს სკოლაში არსებობს: ფესლორი ჰპატიჟობდა რედდინგელ გლეხებს სკოლაში, აცნობდა სკოლის მიმართულებას, და ხშირად სხვა და სხვა საგნებზედ ებაასებოდა სტუმრებს. მან და მისმა განათლებულმა თანამშობლებმა შემოიღეს სტუმრებისათვის ლექციების კი-

თხვა და ამით, რასაკვირველია, გონებას უხსნიდნენ რედლინგის მცხოვრებთ.

1843 წ. რევოლიუციის გამო ერთი წლით შეჩერებულ იქმნა ამ სკოლაში სწავლა. როცა სკოლა ხელახლავ შეუდგა თავისს განმანათლებელ მოვალეობის ასრულებას, მისი გამგეობა იკისრა უფ. ჰენგსბორომ, რომელიც 12 წლის განმავლობაში ყოველ ძალ-ღონეს ხმარობდა, რომ სწავლა სკოლაში სამაგალითოდ დაეყენებინა და უფრო გაემაგრებინა ის კავშირი, რომელიც არსებობდა სკოლას და რედლინგის გლეხებ შორის.

ჰენგსბორომ განსაკუთრებითი ყურადღება ისტორიის და კულტურის ისტორიის მიაქცია, და ამის გარდა შემოიღო ყოველ წლიური ექსკურსიები დანიის სატახტო ქალაქ კოპენჰაგენში, სადაც სკოლის მოწაფეებს შეეძლოთ ენახათ ხელოვნებისა და სამეცნიერო მუზეუმები და კრებები.

რედლინგის სკოლა მატერიალურ მხრითაც ძალიან დაწინაურდა: მოსწავლეებს შეჰქონდათ ას-ასი მანეთი წელიწადში, დანიის მთავრობამ დაუნიშნა წლიურად 3000 მანეთის შემწეობა და მეფემ თავის მხრით—1000 მანეთი.

მთავრობას, რომელიც მატერიალურად ეხმარებოდა სკოლას, ერთხანს უნდოდა რედლინგის სკოლის სამეურნეო სკოლად გადაკეთება, მაგრამ ჰენგსბორომ და მასთან ერთად რამოდენიმე სხვა მასწავლებლებმა წარუდგინეს მთავრობას სასწავლო გეგმა, სადაც ისევ გრუნდთეიგის იდეები იყო დაცული.

„უმაღლესი სკოლის მიზანი—სწერს ამ გეგმაში ჰენგსბორომ,—არის არა პრაქტიკული ცოდნის შეძენა, არამედ ადამიანის ადამიანურად ცხოვრების მიჩვევა და სამშობლოსადმი სიყვარულის აღძვრა, სამშობლო ენის, ლიტერატურის, ბუნების და ისტორიის შესწავლის შემწეობით. სკოლას უნდა ჰქონდეს აღმზრდელი მნიშვნელობა: მოწაფის გრძობის და ნების გაწვრთნას ისეთივე ყურადღება უნდა მიექცეს, როგორც გონების გაწვრთნას, თუ არა მეტი. ჩვენი მიზანი ის არის, რომ მოწაფეებმა გამოიტანონ სკოლიდან მკაფიოდ გამორკვეული

მისწრაფება ცხოვრების მიმართ, და კეთილად და პატიოსნად ხმარობდნენ იმ საშუალებათ, რომელთ ცხოვრება მათ ხელში მისცემს.

„უმალღესი სკოლა არ აძლევს თავის მოწაფეებს არც დიპლომებს, არც უფლებებს,—ის სკდილობს მხოლოდ მოწაფეების გონების განვითარებას, სკდილობს შესძინოს უსაქიროესი ცხოვრებისთვის ცოდნა, შეაყვაროს სამშობლო ენა, ხალხი და ქვეყანა, ჩაუნერგოს გულში კელითი აზრები და მისწრაფებანი, და გააცნოს გლესს ის ღიადი სიამოვნება და ნეტარება, რომელსაც ადამიანს ბუნების და ხელოვნების შეგნება უღვიძებს.“

თითქმის ოცი წელიწადი არსებობდა ამ გვარად რუდინგის სკოლა და ავრცელებდა ხალხში სწავლის სიყვარულს და სურვილს, მაგრამ 1864 წ. იმას, მთელ დანიასთან ერთად, უბედურება ეწია: 1863—1864 წ. დანიას ომი ჰქონდა პრუსიასთან, დამარცხებული დარჩა, და თავის სახელმწიფოს თითქმის ერთი მესამედი დაჰკარგა: შლეზვიგი და მისი მცხოვრებნი, 200,000 დანიელი, პრუსიის ქვეშევრდომნი შეიქნენ.

რედლინგიც პრუსიას მიაკუთვნეს, ისე რომ რედლინგის სკოლა დროებით დაიხურა; მაგრამ მერე სხვა ადგილს, საზღვარს იქით ასკოვში ისევე განაგრძო თავისი მოქმედება.

დანიის ხალხი თავდაპირველად ძალიან დაალონა და სულით დასცა ამისთანა უბედურებამ, მაგრამ მალევე წამოიწია და უფრო უმატა მუშაობას. მაშინ, ამ მეტად მძიმე დროს გამოჩნდა სახალხო სკოლების ღიადი მნიშვნელობა. მაშინ გაიგეს, რომ ისეთ პატარა ქვეყნისათვის, როგორც არის დანია, საჭიროა, რომ ყველამ მისმა შვილმა თავისი ნიქი უმაღლესს ხარისხამდე განავითაროს, რადგანაც აქ თვითეულს ადამიანს, თვითეულს ძალას ღიადი მნიშვნელობა აქვს საერთო ბედნიერების მოქედვის საქმეში.

„პატარა ხალხის ბედი არ არის მეტად სანატრელი, მაგრამ ერთი უპირატესობა აქვს, რომ მის ყოველს კუთხეს ამ

სიპატარავის გამო უფრო ადვილად მოეფინება სწავლის ნათლეს, და ამ უპირატესობით უნდა ისარგებლოს ხალხმა: პატარა ხალხებმა უნდა ყოველი ღონე იღონონ, რომ თავისი არსებობის უფლება დაამტკიცონ“, სწერს ერთი დანიელი, რომლის წერილიდან ვიღებთ ჩვენ ამ მასალას.

დანიამ კიდევაც შეიგნო ეს აზრი, გაიგო, რომ მხოლოდ განათლებაში იყო მისი ხსნა. განათლებულ დანიელთ, გრუნდთვიგის აზრით გამსქეალულთ, დაიარეს მთელი სახელმწიფო სოფლიდან სოფელში და ხალხს აგონებდნენ, რომ ერთად ერთი საშუალება ხალხის ბედნიერებისათვის—განათლებაა. მათ ქადაგებას ხშირად ნაყოფი მოჰქონდა: გლეხთა ზოგიერთნი წრეები ფულით ეხმარებოდნენ სკოლების გამართვაში და ზოგჯერ კი ამ აზრის გამაერცელებელნი თავიანთ შეძლებას სწირავდნენ ამ კეთილი საქმისათვის.

ეხლა დანიაში არსებობს ოთხმოცამდე უმაღლესი სკოლა, და პირველი სკოლის დაარსებიდან აქამომდე ამ სკოლებში უსწავლია 140,000 მეტს მოსწავლეს. თუ მხედველობაში მივიღებთ იმას, რომ დანიის ხალხის 2 მილიონიდან უმეტესი წილი ცხოვრობს ქალაქებში, ასეთი დიდი რიცხვი უმაღლესი სკოლის მოწაფეების, რომელნიც სოფლის მცხოვრებლებს ეკუთვნიან, ამტკიცებს, რამდენად დანიაში გავრცელებულია განათლება.

ეხლა დანიის უმაღლეს სკოლის ტიპიურს პროგრამმას მოვიყვანთ და მის წეს-წყობილებას ავსწერთ. რასაკვირველია, თვითეულ სკოლას საკუთარი ელფერი ადევს, რადგან დანიაში მიღებულია, რომ ყოველი სკოლა სრულებით დამოუკიდებელი იყოს მთავრობისაგან, და სკოლის გამგეს სრული უფლება აქვს თავისი ნიქის და შეგნების დაგვარად დააყენოს სწავლის და აღზრდის საქმე. მაგრამ მაინც და მაინც, რადგანაც ყველა სკოლები დამყარებულია ზემოხსენებულ გრუნდთვიგის და კოლდის პრინციპებზედ, ამიტომაც მათი პროგრამები ძალიან ჰგვანან ერთმანერთს, და ტიპიური პროგრამა, რომელსაც ჩვენ ქვევით მოვიყვანთ, უმეტესს წილ სკოლებში მოწონებულია და სისრულეში მოყვანილია.

ზოგიერთ სკოლებში მრავალი მოწაფეა, ზოგში კი ნაკლები: ზოგიერთში 200 მოსწავლეა და ზოგში კი 20—30-მდე. ზოგს სკოლებს აქვთ დიდი და მშვენიერი შენობა: დიდი დარბაზები და სასადილო ოთახები, რომელში დაეტევა 300—400 მოწაფე; ეს ოთახები მშვენიერად მორთულნი არიან კარგი სურათებით და ქანდაკებებით. ზოგი კი პატარაა. მაგრამ ყველა სკოლებში, დიდს თუ პატარაში, უეჭველად უნდა იყოს გიმნასტიური ზალა, სადაც იმართება კრებები და მეჯლისები, რომელზედაც იყრიან თავს როგორც თვით მოწაფეები, აგრეთვე სკოლის ძველი მოწაფეები და სოფლის მცხოვრებნი. აქ გამგე ან რომელიმე მასწავლებელი ებაასება მოწაფეებს და სტუმრებს, უკითხავს რასმეს, ან და უხსნის რომელიმე საქირ-ბოროტო საკითხს, რომელიმე საზოგადოებრივ მოვლენას.

ხშირად ამისთანა კრებებზედ დანიის დიდი ქალაქებიდან ჩამოდის ცნობილი ორატორები და ამა თუ იმ საკითხს უხსნიან ხალხს.

უმაღლესს სკოლებში სწავლა ორ კურსად არის გაყოფილი: ერთი 1 ნოემბრიდან—1 აპრილამდე ყმაწვილი კაცებისათვის; მეორე კი 1 მაისიდან—1 აგვისტომდე ახალგაზრდა ქალებისათვის, რადგან კაცები ზამთარში უფრო თავისუფალნი არიან, და ზაფხულში კი სასოფლო სამეურნეო საქმეს უნდებიან, ქალები კი სწავლისათვის უფრო ზაფხულში მოიცლიან ხოლმე.

მოწაფეები სწავლის დროს თვით სკოლაში ცხოვრობენ: სკოლის შენობები ისეა მოთავსებული, რომ საწოლი ოთახები სამყოფი. აქვს მთელი დღე ისე არის განაწილებული სხვა და სხვა მეცადინეობათა შორის, რომ ყოველმა მოწაფემ იცის, რა დროს რას უნდა მუშაობდეს.

ტიპიური პროგრამმა სახალხო უმაღლესის სკოლის არის:

1. ისტორია (სამშობლო და მსოფლიო),
2. სამშობლო ენა და ლიტერატურა,
3. გეოგრაფია,

1. ფიზიკა. (ზოგიერთ სკოლაში ქიმია, ბოტანიკა, ზოოლოგია, გეოლოგია, ანატომია და ჰიგიენა).

5. სიმღერა.

6. გიმნასტიკა.

7. ხელსაქმე (ქალებისათვის).

საღმრთო რჯული არ არის პროგრამაში. ყოველ დილას მოწაფეები ლოცვას კითხულობენ; კვირაობით გამგე საღმრთო ტემაზედ ებაახება მოწაფეთ, და აგრეთვე კვირაობით მოწაფეთ შეუძლიანთ, ვისაც სურს, საყდარში მოისმინონ წირვა.

მეცადინეობა დილის რვა საათიდან საღამოს 6 საათამდეა, რასაკვირველია, დასვენებით.

ეხლა ერთ-ერთს საუკეთესო სკოლის, (ტესტრუპეში იმყოფება და 150 მოწაფე ჰყავს), გაკვეთილების სიას მოვიყვანთ:

1. მსოფლიო ისტორია—კვირაში	9	გაკვ.
2. სამშობლო ენა	15	გაკვ.
3. სკანდინავურ ქვეყნების (დანის, შვეციის და ნორვეგიის) ისტორია	6	გაკვ.
4. გეოგრაფია	3	გაკვ.
5. არითმეტიკა	4	გაკვ.
6. ფიზიკა	2	გაკვ.
7. ლექსების კითხვა	4	გაკვ.
8. გიმნასტიკა	9	გაკვ.

კვირაობით საღამოს 7—9 საათამდის საუკეთესო მწერლების ნაწარმოების კითხვა. ამის გარდა სკოლაში ყოველ თვეობით დიდი კრებებია, რომელიც ზემოდ უკვე გვქონდა მოხსენებული.

ყოველი საუბარი უმაღლესს სკოლაში სიმღერით იწყება, და, საზოგადოდ, სიმღერას დიდი ადგილი უქირავს უმაღლესის სკოლის ცხოვრებაში. დასვენების დროს მოწაფენი თამაშობენ წმინდა ჰაერზედ.

ხშირად ეკსკურსიებს მართავენ მუზეუმის დასათვალისწინებლად, ან და ტყე-მინდორში დასეირნებენ, საცა ბუნებას აკვირდებიან ან და დღესასწაულებს მართავენ; ამ დღესასწაულებზედ სხვა-და-სხვა სკოლებს მოწაფენი გიმნასტიკურ ვარჯიშობაში ეჯობებიან ერთმანერთს.

მკითხველისათვის, მგონია, ერთი საკითხია კიდევ საინტერესო—ეს სწავლის ფასი. უმეტესს ნაწილად ყველა სკოლებში ფასი ერთი და იგივეა—15 მანეთი თვეში. ამ ფასს იხდიან მოწაფეების შშობლები, ზოგჯერ თვით მოწაფეებიც, რომელნიც თავისი შრომით აგროვებენ ფულს, რათა უმაღლესს სკოლაში შესასვლელი ფული შეიძინონ. დიდი წილი, თითქმის მესამედი, უფასოდ სწავლობს: ყოველ სკოლას აქვს უფასო ვაკანსიები და ამის გარდა სოფლის საზოგადოებანიც რამდენი მოსწავლეს თავის ხარჯით ინახავენ.

ყველას თავისათვის ტანისამოსი, საცვალი, ქვეშაგები და საბანი სკოლაში მიაქვს. ამ სკოლების მასწავლებლები უმეტესს წილად პედაგოგიურ სემინარიებში კურს დამთავრებულები არიან. ხშირათ მათ შორის უნივერსიტეტ დასრულებულთაც შეხვდებით. თითქმის ყველანი გულით ეკიდებიან თავისს საქმეს, და სკოლებიც განაგრძობენ თავისს სამეცნიერო მუშაობას: თვალს ადევნებენ და სწავლობენ სხვა-და-სხვა მეცნიერების ანუ მსოფლიო ლიტერატურის განვითარებას.

კოპენჰაგენის უნივერსიტეტიც ყოველ ზაფხულს მართავს სხვა-და-სხვა კურსებს უმაღლესის სკოლის მასწავლებელთათვის და ამ რიგად ზრუნავს, რომ ხალხს გონება-განვითარებული და მკოდნე მასწავლებლები ჰყავდეს.

ხშირად უმაღლესის სკოლის მოწაფე იმავე სკოლის მასწავლებლად ხდება, ოღონდ დაამთავროს კურსი ასკოვის სკოლისა, რომელიც იმ მიზნით არის დაარსებული, რომ მოამზადოს კარგად ნასწავლი და განვითარებული პედაგოგები სახალხო უმაღლესს სკოლებისათვის.

ეს უკანასკნელი სკოლა (ესე იგი ასკოვისა) მემკვიდრეა იმ დიდებულ სკოლისა, რომელიც ასე დიდხანს დანიურ ინ-

ტერესების დარაჯად იღვა შლეზვიგში და ოცი წლის ჯანმრთელობაში იმდენი სინათლე შეიტანა ხალხის მანამდე ბნელ ცხოვრებაში.

როგორც უკვე ვთქვით, დანიელთათვის უბედურმა ომმა (1863—64 წ.) გამოაცალა რიდლინგის სკოლას ნიადაგი (რიდლინგი და მასთან დიდი ნაწილი შლეზვიგისა პრუსსიამ წაართვა), მაგრამ რიდლინგის სკოლის გამგემ ისევ გასხნა სკოლა ახალ საზღვარის სიახლოვეზედ, დანიის მხარეს. მან აირჩია მშვენიერი ადგილი, სამი ვერსით დაშორებული იმ პატარა წყალს, რომელიც ომის შემდეგ დანიის და პრუსიის საზღვარი შეიქნა. ამისთანა ადგილი განგებ იყო ამორჩეული, და აქაც უმთავრესი მიზანი სკოლისა, როგორც რიდლინგში, დანიურ კულტურის შენახვა, განვითარება და გავრცელება ყველა დანიელთ შორის, გრმანელი ქვეშევრდომნი იქნებიან ისინი, თუ დანიელი, სულ ერთია.

მართლაც ამ სკოლაში მოდიან სასწავლებლად დანიის სახელმწიფოს ყოველ კუთხიდან, შლეზვიგიდან სვედიიდან, ნორვეგიიდან, ფერერის კუნძულებიდან, ამერიკის ახალშენებიდან, რომელნიც დანიელთ ეკუთვნიან, ფინლანდიიდან, ისლანდიიდანაც. ყველა ეს დანიელები ამ სკოლებში იძენენ დაფუძნებულს განათლებას სამშობლო ნიადაგზედ, ყოველ მხრივ სწავლობენ სამშობლოს, გაიცნობენ მის აწმყოს, წარსულს და მომავალს; გარდა ამისა ითვისებენ მსოფლიო ისტორიიდან და ლიტერატურიდან, მსოფლიო მეცნიერებიდან იმას, რაც საჭირო არის ნამდვილად განათლებულ ადამიანისათვის, და ეს განათლება მიაქვთ იქ, სადაც კი ისმის დანიური ენა და სცხოვრობს დანიელი ხალხი.

ასკოვის სკოლა ნამდვილი სახალხო უნივერსიტეტია. დანიის ბევრი მეტად ცნობილი პედაგოგი ამ სკოლაში მუშაობდა და მუშაობს. ცნობილი ფიზიკოსი პროფესორი ლაკური ამ სკოლაში იყო ფიზიკის მასწავლებლად.

ამ სკოლაში იმდენია სწავლის საგნები და ისე დაწვრილებით და ზედ მიწევნით ასწავლიან, რომ მოწაფეებმა უნდა

აირჩიონ შეასწავლად რამოდენიმე საგანი (როგორც უნივერსიტეტის ფაკულტეტებზედ), რადგან ყოველად შეუძლებელია ყველა საგნების შესწავლა.

მოწაფეთა რიცხვი 1901—1902 წ. 264 იყო ყმაწვილი კაცები და ქალები.

ყმაწვილი კაცები ცხოვრობენ სკოლაში, ქალები კი მასწავლებელთა (იმათი რიცხვი 20-მდეა) ოჯახებში. ზაფხულობით ასწავლიან მხოლოდ ქალებს, შემოდგომიდან კი ქალებს და კაცებსა. ასკოვის სკოლაში იღებენ მხოლოდ მათ, ვისაც კურსი დაუმთავრებია ერთ-ერთ სახალხო უმაღლეს სკოლის, ან-და ისეთ სასწავლებელისა, რომელიც უფრო ვრცელ პრაგრამმას მისდევს, ვიდრე პირველ დაწყებითი სკოლა.

16 წელიწადია, რაც ამ სკოლაში ქალ-ვაჟის საერთო სწავლა შემოიღეს, და ერთხელაც ცუდი არაფერი შეუშინებიათ იმათ ერთმანეთთან ყოფა-ქცევაში: უმეტეს ნაწილს მეგობრული დამოკიდულება აქვთ, ზოგჯერ, რასაკვირველია, მოხდება ისიც, რომ სკოლის მოწაფეები თვის ცხოვრების ამხანაგს ისევ სკოლის მოწაფე ქალთაგან ირჩევენ.

ასკოვის სკოლას აქვს დიდი წიგნთ-საცავი, 10000 ტომიდან შემდგარი, საქიმიო ლაბორატორია და საფიზიკო კაბინეთი.

35 წლის წინად, როდესაც სკოლა პირველად დაარსდა ასკოვში, შლესვიგიდან განდევნის შემდეგ, ის მოთავსებული იყო პატარა სახლში. ეხლა კი თანდათან სკოლასთან ერთად იზრდება მისი შენობებიც; ამ ჟამად იმ პირველს სახლს გარს ახვევია მრავალი ახალი შენობები, მასწავლებლების სადგომები, ბაღები. ხელოსნები და ვაჭრებიც გაჩნდნენ სკოლის სიახლოვეზედ. აშენდა საყდარი და იქ, საცა 40 წლის წინედ ცარიელ მინდვრების გარდა არაფერი იყო, ეხლა მთელი დაბა არის გაშენებული.

ასკოვის სკოლის პროგრამმა კოლდის და გრუნდთვივის პროგრამებს ეთანხმება, მაგრამ ბევრად უფრო ფართოა.

1. რასაკვირველია, როგორც ნათქვამი გვექნება, თავრესი ადგილი ამ პროგრამაში უჭირავს სკანდინავურ ქვეყნების ისტორიას, რომელიც პოლიტიკის, კულტურის და ხელოვნების ისტორიას შეიცავს. (5 საათი კვირაში და 1 საათი ცალკე საბაასოდ).

2. მსოფლიო ისტორია ისევ ამავე მხარეებს ეხება ასკოვის სკოლის პროგრამით: ეს უფრო კულტურის ისტორიაა. მასწავლებლები ცდილობენ კარგად წარმოუდგინონ მოწაფეებს კაცობრიობის განვითარების და საზოგადოებრივის განვითარების ნამდვილი სურათი. აქვეყნენ დიდს ყურადღებას ძველის საბერძნეთის საუკეთესო ხანას, ქრისტიანობის დამყარების პირველ საუკუნეებს, რეფორმაციის ხანას და უკანასკნელ ასი წლის მოვლენათ. (4 საათი კვირაში და საბაასოდ—2 ს.).

3. მათემატიკა და ფიზიკა. ელემენტარული არითმეტიკა, პლანიმეტრია, ფიზიკა, (პირველ წელიწადს) ალგებრა, სტერეომეტრია, ტრიგონომეტრია და ფიზიკა ასტრონომიით (მეორე წელიწადს). პროფესორი ლაკური, ფიზიკის მასწავლებელი სრულებით ორიგინალურად ასწავლის თავისს საგანს: ის ასწავლის ფიზიკის ისტორიულ მეთოდით, და ასეთი ისტორიულად შესწავლა ფიზიკისა არის ამასთან ერთად კაცობრიობის აზრის განვითარების ისტორიის გაცნობაც.

შესანიშნავი ფიზიკოსების ცხოვრების და ღვაწლის აწერა ნათლად უხატავს მსმენელთ სამეცნიერო აზრის ბრძოლას უმეცრებასთან და ცრუმორწმუნეობასთან—ყველა ემაქვებისა, ძველი ღრვიდან დაწყებული ჩვენ საუკუნემდე. (კვირაში 6 გაკვეთილი და მრავალი ბაასი).

4. კანონების შესწავლა (4 გაკვე. კვირაში). პირველ წელიწადს ასწავლიან სკანდინავურ ქვეყნების სახელმწიფო წესწყობილების განვითარების ისტორიას, ანგლო-საქსონურ და ისლანდიურ კანონების და ინგლისის და დანიის კანონმდებლობის დამკვიდრებას, განსაკუთრებით დანიის კონსტიტუციონალური კანონმდებლობა (1848 წ.). მეორე წელიწადს კერძო უფლების ისტორიას.

5. გეოგრაფია (კვირაში 3 საათს).

6. ჭიკაენა. მსმენელთ უხსნიან ჰიგიენის მნიშვნელობას ადამიანის ცხოვრებაში და ასწავლიან საჭირო ჰიგიენურ ცნობებს სადგომების, საქმელის, ტანისამოსის, ჰაერის და წყლის სისუფთავის საჭიროების შესახებ.

7. სამღერა.

8. გიმნასტიკა.

9. სამშობლო ენა, რომლის სწავლებას უნივერსიტეტის კურსის სივრცე აქვს.

ამას გარდა უკანასკნელ წლებში ეს პროგრამა კიდევ გაფართოვდა: მას მიემატა: პოლიტიკურ ეკონომიის ისტორია, ადამიანის ანატომია, ბუნების მეტყველების ისტორია (ამ დარგის შესანიშნავ მეცნიერთ ბიოგრაფიების შესწავლითურთ), ბუნების მეტყველება ჩვენ თანამედროვე განვითარების ფაზაში, ქიმია (ლაბორატორიულ ვარჯიშობით), ძველებური სკანდინავური ენები, ხატვა და ხაზვა.

როგორც ვხედავთ, ასკოვის სკოლის პროგრამა მეტად ვრცელია და მოწაფეთ შეუძლიანთ ამოირჩიონ შესასწავლად საგნები, რომელიც ჰსურთ.

მაგრამ ასკოვის სკოლაში არა მარტო უმაღლესის სკოლის და მისი შესაფერი პროგრამის სასწავლებლების კურსდამთავრებული მოწაფეები შედიან: აქ ხშირად შეხვდებით გიმნაზიებში კურს დამთავრებულთ, და აგრეთვე უნივერსიტეტის კურს დასრულებულ ყმაწვილთ.

ამ უკანაწინელთ, რასაკვირველია, იზიდავს თვისკენ ასკოვის სკოლის წეს-წყობა: ეს სწორედ ისეთი სკოლაა, რომელიც, გრუნდთვიგის, აზრით უნდა იყვეს ადამიანის ცხოვრებისათვის ნამდვილი აღმზრდელი. მისი აზრით, ასეთ სკოლაში უნდა იყრებოდნენ სხვა და სხვა წოდების და შეძლების წარმომადგენელნი—სკოლიდან კი გამოდიოდნენ მხოლოდ ერთის დიდის ოჯახის—სამშობლოს—წევრნი და შვილნი, წოდების განურჩევლად.

რამდენად განხორციელდა ეს აზრი დიდებულის შწერა-ლისა და უდიდებულების პატრიოტის გრუნდთევიგისა—იქიდანა სჩანს, რომ უნივერსიტეტის კურს გათავებულეშიც კი ასკოვის სკოლაში მიდიან „ცხოვრების“ იდეალის შესაძენად.

ერთი მაგალითი მოჰყავს ბ. არნოლდის, რომლის სტატიიდან ვიღებთ ჩვენ ამ ცნობებს, და მეორე შწერალი, ნამდვილი დანიელი, ბენედიქტენიც სხვა წერილში ამოწმებს იმ გვარსავე მაგალითებს. ევროპაში ცნობილ ბუნების მეტყველმა, კოპენჰაგენის უნივერსიტეტის პროფესორმა ბ. ვ. ურჩია თავის შვილს, რომელმაც სწავლა იურიდიულ ფაკულტეტზედ დაამთავრა, ასკოვის სკოლაში შესულიყო.

„ჩემი შვილი სულ გამოიცვალა ასკოვის სკოლის დამთავრების შემდეგ: მანამდი ის იყო გამოურკვეველ პრინციპების და აჩქარებულ ხასიათის პატრონი. იქიდან კი ცხოვრების ღრმა დაკვირება გამოიტანა, მკაფიოდ გამორკვეული ადეალები და ცხოვრების გეგმა.“ ამ პროფესორის შვილი ასკოვის სკოლის კურსის გათავების შემდეგ ამერიკაში წავიდა და ერთ-ერთ დანიელ ახალშენის უმაღლეს სკოლაში მასწავლებლად შევიდა. პროფესორი თავისს დანარჩენ შვილებსაც აგრეთვე რჩევის მიცემას უპირებს, როდესაც ისინი იმ წლოვანებაზე მიადწევენ, რომელიც საჭიროა ასკოვის სკოლაში შესვლისათვის.

აგრეთვე უყურებს ასკოვის სკოლას არა მარტო ეს პროფესორი, არამედ მთელი დანიის ინტელიგენცია.

რასაკვირველია, ასეთი მაგალითები იმის დამამტკიცებლნი არიან, თუ რამდენად მალლა აყენებენ დანიაში ასკოვის სკოლის მნიშვნელობას, დანიის ხალხის აღზრდა-განათლებისათვის.

1844—1900 წ. დანიურ უმაღლესს სკოლებსი უსწავლია სულ 140,000 მოსწავლეს (900,00 ვაჟს და 50,000 ქალს); ამათში 116,000 იყო დანიის სხელმწიფოს მცხოვრები, 24,000 უცხოელი და წინანდელი დანიელები, ესე იგი დანიელები, რომელნიც ეხლა გერმანიის ქვეშევრდომნი არიან. შუათანა

რიცხვით დანიის უმაღლეს სკოლებში უსწავლია ყოველ წელიწადს—2000 ადამიანს. 1853—1854 მოწაფეთა რიცხვი იყო 200; 1893—1894 მოწაფეთა რიცხვი იყო ყოველ წელიწადს 6000-მდე.

ეხლა ვნახოთ, როგორი გავლენა იქონია ამ საერთო განათლებამ; რომელიც შემოიტანა სახალხო უმაღლესმა სკოლამ დანიაში, რა შედეგი მოჰყვა მას დანიის გლეხობის ცხოვრების გაუმჯობესების საქმეში.

პირველად, როცა სკოლები დაარსდა, ბევრს ეშინოდა, რომ ასეთი საერთო განათლება გლეხობისა მოსპობს მეურნეობას, რადგან ნასწავლი და განათლებული გლეხი აღარ ინდომებს მიწის მუშაობას. დანია უმეტესს ნაწილად იყო მხენელ-მთესველი ქვეყანა, და პური იყო მისი უმთავრესი თითქმის ერთად ერთი სიმდიდრე, მარტო პური იყო გარეშე ვაჭრობის საგანი.

მაგრამ, როდესაც 25 წლის წინედ ამერიკის კონკურენციამ იმდენად დაამცირა დანიის პურის ფასი უცხოელ ბაზრებში, რომ არც კი ღირდა მისი მოყვანა, მაშინ განათლებული გლეხობა მალე მიხვდა, რომ მათ მეურნეობას ხასიათი უნდა ეცვალოს, და მეორე დარგზედ გადავიდა: მან მიჰყო ხელი საქონლის მოშენებას და ყველის და კარაქის კეთებას. ეს დარგი იმდენად მალლა დააყენა, რომ 1890 წ. დანიიდან გაიტანეს უცხოეთის ბაზრებში 70 მილლიონი გირვანქა ერბო (1881 წ. იყო გატანილი მხოლოდ 18 მილლიონი); 1892 წ. დანიამ გაგზავნა უცხოეთის ბაზრებში 78 მილლიონი გირვ. ლორის ხორცი (1883 წ. იყო გატანილი მხოლოდ 10 მილ.). მთელი დანია ეხლა არის სავსე ყველის გამკეთებელ ქარხნებით და ეს დარგი მეურნეობისა დიდად ამდიდრებს დანიის გლეხკაცობას.

მას შემდეგ, როცა ინგლისში აკრძალეს შემოყვანა ცოცხალ საქონლისა, რომელსაც მრავლად უგზავნა და დანია, გლეხებმა გამართეს საზოგადო საყასბოები და დაიწყეს ინგლისში გაყინულ ხორცის გზავნა.

კოოპერატიული საზოგადოებებიც გამრავლდა დანიაში იმიტომ რომ გონება-ვანვითარებულმა გლახობამ შეიგნო, რა ზომები უნდა ეხმარა არსებობისათვის ბრძოლაში, რადგან განათლებამ შეაგნებინა გლახს, რომ მასაც დიდი ძალა, ნიჭი და უნარი აქვს.

არა მარტო ეკონომიურის მხრით აღამაღლა ამ სკოლებმა ხალხის ცხოვრება, მთელ მის არსებობას სულ სხვა ელფერი დაუდო, გააკეთილშობილა იგი. ეხლა დანიის სოფლებში არის სახლები, სადაც გლახები იკრიბებიან; აქ უკითხავენ ლექციებს სხვა და სხვა საგნებზედ განგებ ამ მიზნისათვის მიწვეული განათლებული პირები; აქ ეკონომიურ კითხვების განსახილველად იკრიბებიან გლახები. აქვე მთავრობისაგან გამოგზავნილი ინსტრუქტორები ეხმარებიან ხშირად გლახებს სხვა და სხვა სამეურნეო საგნებზედ, მაგ., როგორ უნდა ფუტკრების და ფრინველის რაციონალურად მოვლა-მოშენება, როგორ უნდა მოიხმარონ ახალი საშუალებანი საქონლის მოშენებაში თუ შიშის ხვნა-თესვაში, მებაღობაში ან ტყის მოშენებაში და სხვ. და სხვ. აქვე კითხულობენ ეურნალ-გაზეთებს, მღერაინ, მუსიკას უკრავენ.

ამ რიგად უმაღლესს სკოლაში კურს დამთავრებული გლახები არა თუ ივიწყებენ, რაც უსწავლიათ, პირიქით, თან და თან უფრო ვითარდებიან, მით უმეტესს რომ ყოველ სოფელში ბიბლიოთეკებია გამართული, საიდანაც გლახებს აქვს უფლება წიგნებით ისარგებლონ. ყოველ წელს გლახთა საზოგადოებები ფულს აძლევენ წიგნთ-საცავის შესაგსებად; საყდრების და დეპარტამენტის საბჭოებიც ხელს უმართავენ უფრო ღარიბ სკოლებს, მთავრობაც ეხმარება. ბევრს სოფელში გაიმართა კიდევაც მკითხველთა წრეები, რომელთა წევრთ შეაქვთ ყოველ წლივ 5—10*) ფრანკამდე საერთოდ წიგნების საყიდლად.

რასაკვირველია, უმაღლესმა სკოლამ დანიის გლახების კერძო ცხოვრებაშიც, ოჯახშიც დიდი ცვლილება შეიტანა.

*) 1—85—3 შ. 70 კაბ.

განათლებული დედ-მამა (როგორც უკვე ვთქვით, ქალებიც ძალიან ეტანებიან განათლებას), უფრო შეგნებულად ზრდის შვილებს; წიგნები და ჟურნალ-გაზეთები, რომელიც თითქმის ყველა სახლშია, გონებას უხსნის ახალ თაობას. ცოლ-ქმრობის დამოკიდებულებაში უფრო მეტი შეგნება და ერთმანერთის სრული პატივისცემა ეტყობა; აქ ცოლი ნამდვილი ამხანაგია თავის ქმრისა, მხნე, ჭკვიანი განათლებული და გამრჯე. მეუღლეთა ასეთი განწყობილება მეტად კარგად მოქმედობს შვილების ხასიათის განვითარებაზედ.

გარეგან ცხოვრებასაც უფრო მეტი სიფაქიზე, სისუფთავე ეტყობა, ტანისამოსს უფრო შნო და ლაზათი ადევს.

რა თქმა უნდა, რომ განათლებამ ხალხის ჯანმრთელობაზედაც იმოქმედა: გარდა სისუფთავისა, გარდა ჰიგიენურ ცოდნისა და ჩვეულებებისა, რომელიც მან შესძინა ხალხს, ასეთმა მრავალფეროვანმა და შეგნებულმა ცხოვრებამ გადააჩინა ხალხი ლოთობას, რომელიც ადამიანის არა მარტო ფულს ღუპავს, არამედ და კიდევ უფრო ჯანმრთელობას უთხრის ძირს, და გონების და სულიერს სიდუხჭირეს ბადავს ჩამომავლობაში.

უნდა ვთქვათ, რომ ჩრდილოეთ ხალხებს საზოგადოდ ლოთობა მეტად ძლიერ სენად აქვთ გარდაქცეული, და ამ მხრივ უმაღლესს სკოლას მეტად დიდი ღვაწლი მიუძღვის დანიის ხალხის მიმართ.

ეხლა უკანასკნელ მხარეს შევეხებით: უმაღლესმა სკოლამ პოლიტიკურ ცხოვრებაშიც იჩინა თავი, გლახთა გონებით გამოფხიზლებამ შექმნა პარლამენტის მემარცხენე მხარე: ამ პარტიას შეადგენენ გლეხები, რომელთა აქვთ 60—75 დღიური მიწა. დებუტატთა პალატის ორ მესამედს (სულ 114 წევრია) შეადგენენ გლეხები; ზოგიერთ მათგანს 35 ქცევაზედ ნაკლები აქვთ. უნდა ვთქვათ, რომ დანიაში 100 ქცევის პატრონი დიდ მემამულედ ითვლება—უფრო მეტ წილს კი 20 ქცევაზედ მეტი არ აქვს. ეხლანდელი მეურნეობის მინისტრს აქვს ეხოლოდ 40 ქცევა მიწა.

უკანასკნელ ხანაში პარლამენტის მარჯვენა მხარეს, რომელიც დიდ მემამულეთათვის და ბურჟუაზიიდან შედგებოდა, ძალა ხელში ეჭირა; თვით ხელმწიფე მინისტრებს ამ პარტიიდან ირჩევდა.

ხანგრძლივ ბრძოლის შემდეგ მემარცხენე პარტიამ წაართვა ეს ძალა, და ეხლა დანიას ჰყავს მინისტრები, რომელიც თვით ხალხმა ამოირჩია.

დანიას ჰყავს მეურნეობის მინისტრი, რომელიც წვრილი მემამულეა, და განათლების მინისტრი, რომელიც სოფლის მასწავლებლად იყო. ესენი მემარცხენე პარტიის მოთავენი იყვნენ, და თავისსავე პარტიის მხნეობით მიიღეს ასეთი მაღალი დანიშნულება.

ასე აღამაღლა ყოველ მხრით უმაღლესმა სკოლამ დანიის ხალხი. გააპატიოსნა იგი, ჩააგონა მაღალი აზრები და მისწრაფებანი, შეაყვარა ბუნება და ხელოვნება, და ასწავლა ადამიანის პირადობის და ღირსების დაცვა.

განათლებამ ღრმად ჩაუნერგა დანიის ხალხს ის რწმენა, რომ ყოველი საქმე, ყოველი მუშაობა, ყოველი ხელობა აპატიოსნებს ადამიანს, და მხოლოდ უსაქმურობა ამცირებს, ლახავს მის პირადობას; ჩააგონა აგრეთვე, რომ დანიაში ხალხის სიმდიდრის უმთავრესს წყაროს მეურნეობა შეადგენს, ქვეყანა საჭიროებს მიწის მუშას, და ყოველი დანიელი უნდა ამაყოფდეს, თუ კარგ მეურნედ გამოადგა თავისს ქვეყანას.

ასეთი ბრწყინვალე მომავალით, რომელიც უჩვენა დანიამ დანარჩენ ერებს, მიბაძვის ღირსი იყო, და კიდევაც ვხედავთ, რომ სვედიაში, ნორვეგიაში, ფორერის კუნძულზედ არსდებიან უმაღლესი სკოლები, იქაც ხალხი ეწაფება განათლების წმინდა წყაროს.

რუსეთშიაც, ფინლანდიაში არის 12 ამისთანა სკოლა, და მაღალი წოდებანი და ინტელიგენცია ხელს უმართავს მათ: დიდ ფულს აგროვებენ გლეხთა უმაღლესს სკოლებისათვის: ყოველს განათლებულს ფინლანდიელს ესმის, რომ მისი მოვალეობაა იზრუნოს ხალხის განათლებაზედ.

მთავრობასაც უნდოდა ხელი გაემართა სახალხო უმაღლეს სკოლებისათვის, მაგრამ ხარჯი, რომელიც ამ მიზნით იყო შეტანილი ფინლანდიის სამთავროს ბიუჯეტში, გამორიცხული იქნა...

არ ჩამოგავს ეს სახალხო სკოლები ზოგიერთ ხალხების სამასხარო სკოლებს, საცა დიდ განათლებად მიაჩნიათ, რომ წერა - კითხვას ასწავლიან ორი-სამის წლის განმავლობაში 10—13 წლის ბალებს იმისთვის, რომ მერე უმეცარ ოჯახში, უმეცარ სოფელში სულ დაივიწყოს ეს ცოდნა ან და, ჩვენი ქვეყნის არ იყოს, გამოიყენოს მხოლოდ „დანოსების“ წერაში.

რა უნდა უსაყვედუროთ ამისთანა წეს-წყობილების დამნაშავეთ, როდესაც თვით განათლებული და ცოდნის მქონე ჩვენისავე ერის შვილები სთესავენ ჩვენში ერთმანერთის მტრობას და სიძულვილს. იმის მაგივრად, რომ ყველა განათლებით გაბედნიერებულმა ადამიანმა გაუნაწილოს განათლება ხალხს, გონება განუვითაროს, ცოდნა შესძინოს და თავისი ძალა და ღონე ამ წმინდა საქმეს მოახმაროს, ჩვენ მარტო ერთმანერთის ლანძღვა-გინებას ვუნდებით და მეზობლის ჭუჭყიანს სარეცხში ვაფათურებთ ხელებს.

ამგვარ მოქმედებას არა თუ გონებრივი გამოფხიზლება არ მოჰყვება, არამედ გონებრივი და სულიერი დახშობა; ხალხი უფრო და უფრო სულით მდაბლდება, და ჩვენს ცხოვრებას შეტად ამჩნევია ასეთ სიმდაბლის ნიშნები: ზოგ ინტელიგენტთა ინდეფერენტიზმი ერთის მხრით, მეორე მხრით კი მხურვალე, მაგრამ მტრობით და ბოროტებით გამსჭვალული, ქადაგება, ეს ყოველივე ძირს უთხრის ისედაც სუსტს ჩვენს ქვეყანას; ხალხი კი რჩება გაუნათლებელი, ღარიბ დატაკი, პირუტყვისავით მიწურ სოროებში მცხოვრები, მოკლებული მეცნიერების და ხელოვნების სხივებს, რომელიც ასაზრდოვეს, ზრდის და აცოცხლებს ადამიანის სულს და გონებას.

მცირე ნაწილი ჩვენის ერისა, რომელმაც განათლება ცოტა-ოდენ მაინც შეითვისა, სამშობლო ნიადაგს მოშორე-

ბულია, სამშობლო კითხვებს გაუბრის. ოქროს ხანაც რომ დადგეს, ჩვენი ხალხი ვერც კი ისარგებლებს მაგითი თავისი უმეცრების და უვიცობის გამო. მომავალი შთამომავლობანი, იმედია, უკეთესს პირობებში იქნებიან, მაგრამ „სანამ პავლე მოვიდა, პეტრეს ტყავი გააძრესო“.

თუ დევიზი: „ჩემს შემდეგ ქვა-ქვაზედაც ნულარ დებულაო“, მაკნებელია, ისიც მაკნებელია, რომ ადამიანმა მართო მომავლის იმედით იცხოვროს, და მით იმშვიდებდეს თავს, ჩემი შვილის-შვილები უკეთესს მოესწრებიანო. ცხოვრება არ იცდის, და ჩვენს თანამედროვე ხალხსაც არ აწყენს ცოტადენი ბედნიერება და სიამოვნება იგემოს და ადამიანურს ცხოვრებაში მონაწილეობა მიიღოს.

ნანო ზურაბიშვილი

ნ ა რ ე ვ ი

1. მავრ იოკაი.
2. ემილ დიუკლო.
3. გაბრიელ ტორდი.
4. ახალი ოპერა მასკანისა.
5. ჩვენი თეატრის სანუგეშოდ.
6. დანტეს სიმბოლიზმი.
7. ქალი—პროფესორი.
8. ტოლსტოის აზრი სპენსერის შესახებ.
9. იბსენის ავადმყოფობა.
10. მშრალი რძე.
11. ვეშაპების ამოწყვეტა.
12. სიმპლონის ტუნელი.
13. ხოლერის ასაკრელი ჩირჭი.
14. ხელოვნება სუნთქვისა.
15. სიცოცხლის წყარო.
16. მთვარის ჩამომავლობა.
17. ახალი, ძველში ნაპოვნი.

მაგარ იოკაი. უნგრეთმა საუკეთესო თავისი მწერალი მიაბარა მიწას—მავრ იოკაი, რომლის თხზულებებს მთელი განათლებული კაცობრიობა კითხულობდა და აქებდა. იოკაი კარგი ხნის კაცი იყო და კარგი ხნის მწერალიც. ჯერ 21 წლის იყო, როდესაც 1846 წელს გამოსცა პირველი თავისი რომანი. თავდაპირველად იოკაი გვერდში უდგა ორლანის და პეტეტის, რომელნიც უნგრეთის განთავისუფლებას ემსახურებოდნენ და 1847 წელს ისა და პეტეტი ჟურნალსაც ბექდავდნენ ერთად; 1848 წელს იოკაიმ უმთავრესი ადგილი დაიჭირა სამშობლოს გამანთავისუფლებელ წრეში, მაგრამ რევოლიუციამ გული დაუწყლა და პეშტიდგან გააქცია. რა-კი დაწყნარდა ყველა, ისიც დაბრუნდა და თითონვე გამოცხადდა სამხედრო სამსჯავროს წინაშე, მაგრამ გამართლებულ იქმნა. 1894 წელს იოკაიმ იღღესასწაულა 50 წლის თავისი მწერლობითი მოღვაწეობა. ამ ხნის განმავლობაში იოკაიმ დასწერა 29 რომანი, 2 წიგნი ლექსები, 6 წიგნი სახუმარო მოთხრობები, 48 წიგნი ამბები და სხ. საუკეთესო მის ნაწარმოებად ითვლება რომ-

მანები „ღმერთი ერთია“ და „ახალს დროს ახალი წესი“. ერთი მოთხოვნა იოკაისა „სიკიულის ქალები“ „მოამბე“-შიც იყო დაბეჭდილი (1894 წლის № VIII თარგმანი ეკ. მესხისა).

**

ქმელ დაუკლო. ამას წინად პარიზში უცბად გარდაიცვალა გამოჩენილი მეცნიერი და მოუღალავი საზოგადო მოღვაწე, დირექტორი პასტერის ინსტიტუტისა ემილ დიუკლო, ერთი იმ იშვიათ თავგანწირულთაგანი, რომელთ მთელი სიცოცხლე ქვეყნის კეთილდღეობისთვის შეუწირავთ, რომელნი ყოველთვის იქით მიიღწვიან, საითაც უწოდებს გონება, სინიღისი და საზოგადოებრივი საქიროება და რომელთა საქმე სიტყვისაგან არ განირჩევა. დიუკლო სიყმაწვილიდგანვე გაიტაცა მეცნიერებამ, მაგრამ მეცნიერება მიზნად კი არა, ყოველთვის საშუალებად მიაჩნდა ადამიანის ტანჯვის შესამსუბუქებლად და სიცოცხლის გასაუმჯობესებლად. კაცობრიობის ტანჯვით შესამსუბუქებლად პასტერის ინსტიტუტის იქით სხვა უკეთესს ასპარეზს სადღა იპოვნოდა! და დიდი ღვაწლის დასდო ამ დაწესებულებას როგორც მეცნიერმა და როგორც დირექტორმა. მაგრამ მეცნიერება სრულიადაც არ უშლიდა და საცა კი საქირო იყო სიმართლის აღსადგენად მისი დახმარება, ყველგან მდგრად ისმოდა დიუკლოს ხმა. სტუდენტებს ლექციებს უკითხავდა, იმავე დროს ბიოლოგიურ ქიმიანზედ მუშაობდა, სწერდა თავის გამოჩენილ თხზულებათ „მიკრობიოლოგია“ და „პასტერი, ისტორია ერთის გონებისა“, დადიოდა თავმჯდომარედ იყო სახალხო კრებებზედ, აფუძნებდა სახალხო უნივერსიტეტს, კითხულობდა ლექციებს ხალხისათვის. ამასთან საკვირველი თავმდაბალი კაცი იყო, მშვიდი, წყნარი და არავითარ ყურადღებას არ აქცევდა პირად თავის საქმეებს.

*o

გაბრიელ ტარდი. დიუკლოზედ არა ნაკლებ დასანანია მეცნიერებისთვის სახელ განთქმული სოციოლოგი ტარდი, რომელიც ის იყო ახალს შრომას შეუდგა საზოგადოებრივ ფსიხოლოგიის შესახებ. ტარდი ჯერ სასამართლო უწყებაში ემსახუ-

რებოდა, მერმე იმავე უწყების სამინისტროში სტატისტიკას განაგებდა და, მაშასადამე, მომზადებაც ჰქონდა და მასალაც გამოეკვლია—საზოგადოების გავლენა ადამიანზედ და კერძოდ დამნაშავეზედ. ტარდმა შეისწავლა ადამიანთა საზოგადოებათა ხასიათი მეტადრე აღტაცება და დანაშაულობა, უარჰყო გმირთა გავლენა საზოგადოებაზედ და ამტკიცებდა—საზოგადოებას უნდა ეკითხოს, თუ მის წევრს ფენი გადაუბრუნდაო. თავის თხზულებაში „საზოგადოებრივი კანონები“ და „კანონები მიბაძვისა“ ტარდი ამტკიცებს—საზოგადოება არის პასუხის მგებელი ყველა მის წევრის საქციელისაო. ამგვარად ტარდი იყო პირდაპირი მემკვიდრე ოგ. კონტის, ლამარკის და დარვინისა.

**

ახალა ობეკა მასკანისა. იტალიელი კომპოზიტორი მასკანი სწერს ახალს ოპერას, სახელად „მეგობარი“, რომლის მოქმედება პიემონტში სწარმოებს და ჩვენის დროის ცხოვრებიდან არის აღებული. პირველად მონტე-კარლოში წარმოადგენენ მომავალ თებერვლის დამლევს.

**

ჩვენა თეატრის სახუგეშოდ. ინგლისური მწერლობა ჩივის—სრულიად დაცა ჩვენში დრამატიული მწერლობა და გოლდსმიტის და შერიდანის შემდეგ თეატრს ინგლისურის მწერლობისათვის აღარაფერი შეუძლვია—არც ერთი ტიპი, არც ერთი მოსწრებული სიტყვა. ნათამაშევი პიესები არ წარმოადგენენ ჩვენს ცხოვრებას და ამიტომ ასე ნაკლებად დაიარება ინგლისელი თეატრშიო. ამის პასუხად ვილიამ არშერს მოჰყავს სია ინგლისელ თანამედროვე დრამატიულ მწერალთა—სულ ოთხს კაცს ასახელებს,—და დაასკვნის, უკანასკნელ 15 წლის განმავლობაში დრამატიულ მწერლობას წარმატება ეტყობა, თუმცა საიმისო არც არაფერი ამათ შეუქმნიათ... დრამატიულ მწერლობის ეროვნულ ნიადაგზედ ასალორძინებლად საქიროა ახალ „ქრეგნულ თეატრის“ დაფუძნება და ჩვენმა მილიონერებმა უნდა დაგვდონ ეს ღვაწლიო.

**

დანტეს სიმბოლიზმი. პარიზის სიტყვიერებათა ფაკულტეტმა დოქტორის ღირსებით დააჯილდოვა ქალი ელენორ ჟურდენი, რომელმაც ამ ხარისხის მისაღებად წარუდგინა ფაკულტეტს და ღირსეულადაც დაიცვა თავისი თხზულება „სიმბოლიზმი ღვთიურ კომედიაში“.

* *

ქალი პროფესორი. ლონდონის უნივერსიტეტის სენატმა ამას წინად პროფესორის ხარისხით დააჯილდოვა ქალი ლილიან ტომნი, რომელსაც მეურნეობის ისტორიის კათედრა უბოძა. ლილიან ტომნი სწავლა დაამთავრა კემბრიჯში და შემდეგ კენინგს შეელოდა მის შესანიშნავ თხზულების შედგენას: „ზრდა ინგლისის ვაჭრობისა და მრეწველობისა.“ ახალმა პროფესორმა უკვე დაიწყო ლექციების კითხვა ლონდონის საეკონომიო სკოლაში.

**

ტოლსტოის აზრი სპენსერის შესახებ. ინგლისურ „დროების“ ლიტერატურულ დამატებაში დაბეჭდილია რუსის ფილოსოფოსის შეხედულება სპენსერზედ. ერთ მის მეგობარს გამოეგზავნა ტოლსტოისათვის ავტობიოგრაფია სპენსერისა და შემდეგი სამადლობელი წერილი მიეღო: დიდად გამდლობთ თქვენ მიერ გამოგზავნილ მშვენიერი წიგნისთვის. დიდებული აზრები გულით მომდინარეობენო, ნათქვამია, და ამიტომ მგონია, რომ სპენსერს გული არა ჰქონდა. მე თაყვანისმცემელი არ ვახლავართ სპენსერისა, მაგრამ მისი „ავტობიოგრაფია“ თავით ბოლომდე წავიკითხე და მადლობელი დაგრჩით. ავტობიოგრაფიებში ხშირად ავტორის უნებურად გამომსჯეარკალებს მეტის მეტად მნიშვნელოვანი ფსიხოლოგიური თვისებანი ადამიანისა. მახსოვს, სწორედ ასეთივე შთაბეჭდილება იქონია ჩემზედ ჯონ-სტიუარტ მილის ავტობიოგრაფიის წაკითხვამ.

**

აბსენის ავადმყოფობა. გერმანულ გაზეთებში შემდეგი ცნობებია მოყვანილი მოხუცებულის დრამატურგის ავადმყოფობის და დროს გატარების შესახებ. ამ ზამთარს ინფლუენცა შეხვდა და თუმცა კარგად გადაარჩა, მაინც დიდი სიფრთხილე

მართებს და ფარეზი, რომ კვლავ ავად არ გახდეს. წვერ-აქვს
 ძალუღლი აქვს, და არა თუ წერა, თავის პიესის წარმოდგენ-
 საც კი ვერ ესწრობა,—ერთი და ერთი დადგენილი ცხოვრე-
 ბის მიმდინარეობა არ შეერყესო. დილით რვა საათზედ დგება
 და საუზნის შემდეგ ვაზეთებს კითხულობს; სხვა საქმის ნებას
 არ აძლევენ ექიმები. სტუმრებს იშვიათად ეჩვენება. სალამოს
 ბიერნსონის ოჯახი ეწვევა (იბსენის შვილს ბიერნსონის ქალი
 ჰყავს) და საუბარი დღიურ ვარაშს შეეხება, რუს-იაპონიის ომს,
 ყველაფერს, გარდა მწერლობისა.

**

მშრალა რქე. მშრალ რძის მომზადება აქამდინაც იცო-
 დნენ, მაგრამ იმოდენი ნაკლულეფანება ჰქონდა ამ გვარად
 შემზადებულს რძეს, რომ სახმარად აღარ ვარგოდა. ახალი სა-
 შუალება, ეგრედ წოდებული ეუსტ-ჰატმაკერული, იმითია კარ-
 გი, რომ დაშრობის დროს რძეში ყოველგვარ ბაქტერიებსაც
 ხოცავს. გამშრალს რძეს რომ წყალი დაახათ, იმავე რძედ იქ-
 ცევა და არაფრით განირჩევა ახლად მოწველილ და უკვე ადუ-
 ლებულ რძისაგან, არც ფერით, არც სუნით, არც გემოთი, არც
 ქიმიურ და ფიზიოლოგიურ შედგენილებით. გამშრალი რძის
 გადაზიდვა შორეულ მანძილზედ მეტად ადვილია, ოღონდ კარ-
 გად უნდა იყოს გამაგრებული კოლოფი. რომ ბაქტერიები არ
 გაუჩნდნენ. გამშრალი რძე სინჯეს, რომელსაც გარე მო-
 ველო ქვეყნისთვის, და არაფრით შემცირებოდა თავისი ღირ-
 სება. ნოყიერობითაც გამშრალი რძე იგივე რძე არის და ამი-
 ტომ აქვს დიდი მნიშვნელობა მგზავრობაში და მეტადრე მხე-
 დრობაში.

**

გეშაშების ამოწვევა. თუ კვლავაც ასე დაუნდობელად
 ხოცეს, ამ ცოტა ხანში სრულიად ამოსწყვეტენ ვეშაშებსაო,
 ამბობს ფრანგული ჟურნალი „ბუნება“. 1901 წელს, მაგა-
 ლითებრ, 498 ვეშაში მოკლეს მეთევზეებმა. ამიტომ იყო, რომ
 ნორვეგიის მართებლობამ გამოაცხადა, პირველ იანვრიდგან
 მაისის დამლევამდე აკრძალულია ვეშაშზედ ნადირობა და

გარდა ამისა აკრძალულია წყლის პირს ვეშაპის ხოცვა, მიზნით წყლის პირთან ვეშაპზედ ნადირობის აკრძალვისა ის იყო, რომ ვეშაპზედ მონადირე ნაგები აშინებენ წვრილ თევზებს, (სელდს და სხ.) შეშინებული ქარავანი, სხვა უფრო მყუდრო, ალაგისკენ მიეშურებოდა და მეთევზენი მშინერი რჩებოდნენ.

**

სიმპლონის ტუნელი. ამ ერთის კვირის წინ შეაერთეს ორი მხრიდგან დაწყებული ხვრელი სიმპლონის ტუნელისა. სიმპლონში მეოთხეთ არის გათხრილი დიდებული ალპის ქედი: მონსენისის ტუნელი სიგრძით 5704 საე. 591 საე. სიმაღლეზედ არის გაყვანილი, სენგოტარისა სიგრძით 6959 საე. 537 საე. სიმაღლეზედ იმყოფება, არლბერგისა სიგრძით 4791 საე. 612 საე. სიმაღლეზედ არის და სიმპლონისა სამივეზედ გრძელი 9226 საე. მაგრამ 328 საე. სიმაღლეზედ არის გათხრილი. მიუხედავად თავის სიგრძისა, ამ ტუნელს გაცილებით მეტი ჯაფა დასჭირდა, ვიდრე სხვებს, რაიც ცხად ჰყოფს ტეხნიკის განვითარებას: მონსენისის ხვრელი 14 წელიწადი სთხარეს, სენგოტარისა ცხრა ნახევარი, არლბერგისა სამ ნახევარი, სიმპლონისა ხუთნახევარი. ტუნელი სრულიად მზად პირობისამებრ 30 აპრილს უნდა იყოს მომავალს 1905 წელს და 29.250 ათასი მანეთი დაჯდება.

**

ხოლერის ასაფრედა ჩიარქა. იაპონელმა ექიმმა შურატამ შემდეგი ცნობები გამოაქვეყნა ხოლერის ასაფრედა ჩიარქის შესახებ: ხოლერის აცრა პირველად დრმა ხაკინმა შემოიღო ინდოეთში 1894 წელს და მეცნიერულად შესწავლილ იქნა 1897 წელს კოლლეს მიერ. რადგან ხოლერა ხშირად მძვინვარებს, 1902 წელს მრავლად აუცრეს ხალხს ხოლერა და აღმოჩნდა, რომ 10 ათას აუცრელთაგან ცამეტ კაცს შეხვდა ხოლერა, და 10 ათას აცრილთაგან მხოლოდ ექვსს. აუცრელთაგან ასზედ 75 მოკვდა ამ სენისაგან და აცრილთაგან კი

ასზედ 42,5. ხოლოერის აკრას არავითარი მენე გავლენა აქვს აკრილზედ.

**

ხელოვნება სუნთქვისა. დ-რმა ირვინგ ჰანგოკმა წიგნი გამოსცა, რომელში აწერილია ქალების ფიზიკური აღზრდა იაპონიაში. იაპონიაში უმთავრესი ყურადღება იმაზედა აქვთ მიქცეული, რომ ყოველთვის ჰაერზედ იყოფებოდეს ადამიანი და გულსამსე სუნთქვა იცოდეს. რაც შეეხება ქალებს, ისინი ყოველთვის ჰაერზე არიან, რადგან ფანჯრები ერთობ ღია აქვთ და ოთახებს წამ-და-უწუმ ანიავებენ. წმინდა ჰაერს ეს ხალხი უფრო მნიშვნელობას აძლევს, ვიდრე კარგად შეზავებულს საკმელს, და ამიტომ არის, რომ მეტიმეტად იშვიათია იაპონიაში ის ავადმყოფობანი, რომელიც ასე აწუხებს ევროპიელებს; იშვიათია აგრეთვე სიქლორქვეც. კორსეტს არ ხმარობს იაპონელი ქალი, რადგან ფილტვებსა და გულს უხუთავს და სუნთქვას უკრავს.

**

საფრანგის წყარო. ჯერ კი ისევ ჰეკელი ამტკიცებდა, სიცოცხლე პირველად ზღვაში დაიწყო და ყოველივე სულდგმული, თვით ადამიანიც კი ზღვის ცხოველთაგან წარმომდინარებსო. სულიერის აგებულებას სულ 15 ელემენტი შეადგენს და მ. კვინტონმა, რომლის მოხსენება წარუდგინა ამ დღეებში პარიზის სამეცნიერო აკადემიას პროფესსორმა პერრიემ, 14 ამ ელემენტთაგანი უკვე აღმოაჩინა ზღვის წყალში. გარდა ამისა იმავე კვინტონმა დაადგინა—ცხოველს რომ სისხლი წასკდეს, ისე დაიცალოს, რომ მოძრაობა ვეღარ შეეძლოს, თუ სისხლის წილ ზღვის წყალი ჩაუდგით ძარღვებში, მაშინვე იკრებს ძაღლონეს და ნ—ნ დღეზედ ისე მოკეთდება, რომ სისხლის გაღება აღარ ემჩნევაო. ცხოველს რომ თავისი წონა წყალი შეუშხაპუნოთ, მოკვდება და ზღვის წყალი კი თავის წონაზედ მეტიც სრულიად არას აწნებს.

**

მთვარას ჩამომავლობა. ჰარვარდელი პროფესსორი პიკერინგი, საკმარისად ცნობილი ასტრონომიულ მეცნიერებაში,

ამტიკცებს—მთვარე დედამიწის ნაგლეჯია და ჩვენი საწარმოო ჩაღრმავებული ალაგი, სადაც დღეს მშვიდი ოკეანე იმყოფება, წარმოადგენს იმ ალაგს, რომლიდან მთვარე მოწყდაო. თავდაპირველად მთვარეს არ ჰქონდა არც დღევანდელი ფორმა და არც დღევანდელი მოძრაობა და ელლიპსიური ფორმა დედამიწის მიმზიდველ ძალისა გამო უნდა მიეღო. წინად აზია და ამერიკა შეერთებული უნდა ყოფილიყვნენ ხმელეთით, და მათი განყოფილება შედეგი უნდა ყოფილიყო დედამიწისაგან მთვარის მოწყვეტისა. ეს უნდა მომხდარიყო იმ დროს, როდესაც დედამიწას ჯერ არ გამაგრებოდა ზედა პირიო. გადაწყვეტილი მთვარის შესახებ მეცნიერებას ჯერ არა აქვს რა და პრ. პიკერინგის ჰიპოთეზა საკმარისად დასაბუთებელიც რომ არ იყოს, იმდენად საინტერესო და მოხერხებულია, რომ დიდ კამათს გამოიწვევს.

**

ახალი ძველში ნახაგნა. იტალიელი ერნესტო ბოცცანო ამტიკცებს. ახალი არაფერია ქვეყანაზედ და ჩვენთა ძველთა უკვე იცოდნენ, რაც დღეს ჩვენ ახლად და საკვირველად მიგვაჩნიაო. მაგალითებიც მოჰყავს; რობერ პოოკმა 1664 წელს დაწვრილებით ასწერა ტელეფონი; მარკო ვორჩესტერმა 1695 წელს გამოაცხადა გეგმა ნაღმიან და ჯავშნიან ხომალდებისა; ერთმა პორტუგალიელმა 1709 წ. ითხოვა პრივილეგია ცაში მცურავ ნავისა; ჰუმფრეი დევიმ 1809 წ. გამოაქვეყნა თავისი თეორია, რომლითაც ამტიკცებდა მასალას სამი კი არა, ოთხი მდგომარეობა აქვსო (მაგარი, თხელი, გაზებრივი და დღეს აღმოჩენილი რადიისმფენი); რაზელემ გარგანტუას მეოთხე წიკნში (LV1 თავში) იწინასწარმეტყველა ფონოგრაფის გამოგონება; უმაგთულო ტელეგრაფი ერთმა იტალიელმა, სტრადამ გამოიგონა მეჩვიდმეტე საუკუნეში; ციცერონმა სთქვა, ოკეანის იქით ახალ ქვეყანას აღმოაჩენენო; მწერავი მანქანა 1846 წ. გამოიგონა ამერიკელმა ჟაქსონ დავიმ, და ამავე დავიმ გამოიგონა თვითმობრავი ეტლი, დღევანდელი ავტომობილი.

ზინაური მიმოხილვა

სხვა და სხვა წოდებანი საქართველოში

სწავლა-განათლების მხრით

თანამედროვე ეკონომიურ ცხოვრების განვითარება ისეთია, რომ იგი თან და თან არღვევს ძველ წოდებრივ წყობილებას და ამყარებს ახალ საზოგადოებრივ ურთიერთობას. ის, რაც ძველ დროში ითვლებოდა დამახასიათებლად, დღეს ვეღარ ჩაითვლება ასეთად. ძველად წოდებრივი დანაწილება ხალხისა მტკიცე და, შეიძლება ვთქვათ, შეუწყველ კალაპოტში იყო ჩაყენებული. ეკონომიურად ძლიერი და სოციალურად გაბატონებული წოდება ყველგან და ყველგან ფერში წინ იდგა და, ავად თუ კარგად, მეთაურობდა დაბალ და დამოკიდებულ წოდებას. აქ თითქმის შეუძლებელი იყო პოზიციის გამოცვლა და დაბალ სოციალურ მდგომარეობიდან მაღალში გადასვლა. მთელი ერი ორ დიდ და მთავარ წოდებად განიყოფებოდა: ერთს შეადგენდა მემამულეთა კლასი ანუ თავად-აზნაურობა, ხოლო მეორეს — უმამულო და სოციალურად დამოკიდებული გლეხობა. წოდებათა შორის მაღალი კედელი იყო ამართული, რომელსაც დაბალ წოდების წარმომადგენელი თავის დღეში ვერ გადავიდოდა და მოწინავე წოდებას ვერ შეუერთებოდა. იგი უნდა მომკვდარიყო იმავე წოდებაში, რომელშიაც იზადებოდა.

სულ სხვა გვარ ნიშნებსა და მიმართულებას გვიჩვენებს დღევანდელი ცხოვრება. დღეს აღარ არსებობს ძველი ბატონ-

ყმობა და მოსპობილია ადამიანის პირადი უთავისუფლოება. გართულებულია ცხოვრება და ხალხის საზოგადოებრივ კლასებად დანაწილება. თავად-აზნაურობას დღეს აღარ აქვს ძველებური სოციალ-ეკონომიური უპირატესობა, რადგან თვით მამული აღარ არის ერთად ერთი სახსარი ეკონომიურის ძალისა და საზოგადოებრივის დაწინაურებისა. ცხოვრების ახალს ვითარებაში კაცს მამულს გარედაც შეუძლია შეიძინოს ქონება და, რახან შთამომავლობას წინანდებურად დიდი მნიშვნელობა აღარ აქვს, შეუძლია აგრეთვე საზოგადოებაშიაც მოიპოვოს ძალა და დაწინაურება. რამდენადაც ეს „შეუძლია“ სინამდვილე ხდება, რამდენადაც ძველებური წოდებანი ერთმანეთში ითქვიფებიან და ახალი, ქონებისა და არა შთამომავლობის საფუძველზე დამყარებული, საზოგადოებრივი კლასები ვითარდებიან, იმდენადვე ჩვენს ცხოვრებას უფრო დემოკრატიული ელფერი ედება და ჩვენი ერი წარმატებისა და აღორძინების გზაზე დგება. თავად-აზნაურობას, ვითარცა შემამულეთა კლასს, მხოლოდ იმ ერში შეუძლია ჰქონდეს სოციალ-ეკონომიური პირველობა, სადაც სასოფლო მეურნეობა და, მაშასადამე, მამული შეადგენს ხალხის არსებობის მთავარ სახსარს. და ესკი იმის მომასწავებელია, რომ ასეთი ერი ეკონომიურის განვითარებითა და თანამედროვე კულტურის მხრით უკან ჩამორჩენილია. სწრაფ წარმატების გზაზე მხოლოდ ის ერი სდგას, რომელშიაც გაზრდილია შრომის საზოგადოებრივი განაწილება, განვითარებულია გაცვლა-გამოცვლა და აღორძინებულია ვაჭრობა-მრეწველობა. რამდენადაც ასეთი ვითარება ამა თუ იმ ერში ფეხს იკიდებს, იმდენადვე თავად-აზნაურობას ეკარგება ეკონომიური უპირატესობა, ხოლო სხვა და სხვა წოდებათაგან შემდგარს ბურჟუაზიას ემატება ძალა და ემჩნევა დაწინაურება.

ეს დაწინაურება სიანს საზოგადოდ ყველაფერში და იგი უნდა ჩნდეს, რასაკვირველია, კერძოდ სწავლა-განათლების საქმეშიაც. რა თქმა უნდა, სწავლის მისაღებად საჭიროა ნივთიერი შეძლება და ამიტომ სწავლა-განათლება იმ წოდება-

სა თუ კლასში უფრო გავრცელდება, რომელიც ეკონომიკურად წამოწეულია და აქვს საჭირო საშუალება. არა თავდაზნაურ მოსწავლეთა რიცხვის გამრავლება სასწავლებლებში მომასწავებელია იმისი, რომ ჩვენი ცხოვრებაც მოქალაქობრივობის გზაზე დამდგარი და თან და თან ვითარდება.

ამიტომ ჩვენ საინტერესოდ მიგვაჩნია გაეაცნოთ მკითხველს ის სტატისტიკური მასალები, რომლებიც ამ მიმდინარეობას ჰხატავს. რამდენად არის ჩვენში სხვა და სხვა წოდებებში სწავლა-განათლება გავრცელებული? რომელი წოდება მიდის შედარებით უფრო წინ, რომელი უკან რჩება? ამ კითხვებზე გარკვეულ პასუხის შედგენა თავის თავდაც საინტერესო და მნიშვნელოვანია და მით უფრო მაშინ, როცა ჩვენი საზოგადოებრივ ცხოვრების მიმდინარეობას ვუკვირდებით და მისი ხასიათის გათვალისწინებას ვცდილობთ.

სამწუხაროდ, სრულის სისწორით ამ კითხვების გარკვევა და მათზე პასუხის მოცემა, მასალების სიმცირის გამო, შეუძლებელია. ის სტატისტიკური მასალები, რომლებიც საზოგადოდ მოიპოვება, მხოლოდ იმ სკოლებს შეეხება, რომელნიც კავკასიის სამოსწავლო ოლქის უწყებას ექვემდებარებიან; სხვა უწყებათა სასწავლებლების შესახებ ცნობები არ იბეჭდება. გარდა ამისა, იმ ცნობებშიაც, რომლებიც არის და ხსენებულ სასწავლებლებს შეეხება, სხვა და სხვა ეროვნება და წოდებანი არ არიან ცალ-ცალკე ნაჩვენები, ასე რომ თითოეულ წოდების მოსწავლეთა რიცხვში (თავდაზნაური, სასულ. წოდება, მოქალაქეთა წოდება, გლეხობა) მოქცეულნი არიან, ქართველებს გარდა, რუსები, სომხები და სხვა ეროვნებათა წარმომადგენელიც. ამიტომ შეუძლებელია გამოვაცალკევოთ ქართულ წოდებათა შესახები ციფრები და განვმარტოთ ქართველი ხალხის თითოეულ წოდების წარმატებისა თუ უკან ჩამორჩენის მაჩვენებელი ცნობები. ჩვენ იძულებული ვართ ამ ნაკლს შევურიგდეთ და, მკითხველი რომ შეცდომაში არ შევიდეს, აქვე განმეორებით შევნიშნავთ, რომ ქვემოთ მოყვანილ ციფრებში მოქცეულია საქართველოში არსებულ სა-

სწავლებლების მოსწავლეთა რაოდენობის მაჩვენებელი ცნობები, წოდების მიხედვით, რომელნიც შეეხებოდა ანა მარტო ქართველ მოსწავლეებს, არამედ — ყველას, განურჩევლად ეროვნებისა.

დავხედოთ ეხლა თვით ციფრებს და აღვნიშნოთ თითოეულ წოდების წარმატება და ჩამორჩენაც. გაჯთა კომნაზიებსა და პროკომნაზიებში მოსწავლეთა განაწილებას, წოდების მიხედვით, შემდეგნაირად გვიხატავს სტატისტიკა:

ა) ტფილისის გუბერნიაში:

წლები	ნიცხვი					პროცენტი				
	თავდა- ახ.	სასულ. წოდება.	მოკლოკ წოდება.	ვლები.	სხვანი.	თავდა- ახ.	სასულ. წოდება.	მოკლოკ წოდება.	ვლები	სხვანი
1887	858	30	301	17	31	69,3	2,4	24,3	1,3	2,7
1890	857	26	462	22	45	60,7	1,8	32,7	1,5	3,3
1893	1001	38	569	19	41	60,0	2,3	34,1	1,1	2,5
1896	1184	58	671	31	67	58,8	2,8	33,4	1,5	3,5
1899	1207	69	821	38	59	55,0	3,1	37,4	1,8	2,7
1902	1146	91	1074	59	54	47,2	3,7	44,3	2,4	2,4

ბ) ქუთაისის გუბერნიაში:

1887	432	46	116	24	19	67,8	7,2	18,2	3,8	3,0
1890	481	36	107	18	16	73,1	5,5	16,3	2,7	2,4
1893	507	26	148	25	26	69,3	3,6	20,2	3,4	3,5
1896	550	26	170	36	27	68,0	3,2	21,0	4,4	3,4
1899	600	33	232	83	38	60,8	3,4	23,5	8,4	3,9
1902	584	63	317	141	42	50,9	5,5	27,6	12,3	3,7

გ) ოსსავე გუბერნიაში:

1887	1290	76	417	41	50	68,8	4,1	22,1	2,2	2,8
1890	1338	63	569	40	61	64,6	3,1	27,4	1,9	3,0
1893	1508	64	717	44	67	62,6	2,6	29,8	1,8	3,2
1896	1734	84	841	67	94	61,4	3,2	29,8	2,3	3,3
1899	1807	102	1053	121	97	58,1	3,1	33,3	3,8	1,7
1902	1730	154	1391	200	96	48,3	4,3	38,8	5,5	3,1

პირველ დახედვისათანავე აქ მკითხველი შეამჩნევს, რომ შედარებით თავად-აზნაურნი უმრავლესობას შეადგენენ რო-

გორც ტფილისის, ისე ქუთაისის გუბერნიის გიმნაზიებში. ორსავე გუბერნიაში თავად აზნაურნი პირველ ადგილას არიან; იმათ მოსდევენ მოქალაქენი, შემდეგ სასულიერო წოდება (ტფილ. გუბერნიაში) და გლეხობა (ქუთაისისაში).

ასევე ადვილი შესამჩნევია, რომ თავად-აზნაურთა რიცხვი შედარებით კლებულობს ყოველ წელიწადს. 1887 წლიდან 1902 წლამდის იმათ რიცხვს დაუკლია: 22,1⁰/o-ით ტფილისის გუბერნიაში და 15,8⁰/o-ით ქუთაისისაში, ხოლო 20,6⁰/o-ით საერთოდ ორსავე გუბერნიაში. ეს იმას ნიშნავს, რომ დღეს თავად-აზნაურობას შედარებით ისეთი მაგარი პოზიცია აღარ უჭირავს გიმნაზიებში, როგორც ეჭირა წინა წლებში. ის, რაც აკლდება თავად-აზნაურობას, ემატება სხვა წოდებათ. შედარებითი მატება ემჩნევა როგორც სასულიერო წოდებას, ისე გლეხობას და განსაკუთრებით მოქალაქეთა წოდებას. სასულიერო წოდებას მოჰმატებია ორსავე გუბერნიაში 0,3⁰/o, გლეხობას—3,3⁰/o და მოქალაქეთ — 16,7⁰/o. მოქალაქეთა მატება, რასაკვირველია, მეტია ტფილისის გუბერნიაში, ვიდრე ქუთაისისაში. აქ შედარებით ნაკლებ არის ქალაქი და მოქალაქობრივობა განვითარებული, ვიდრე იქ, სადაც სომხის ბურჟუაზია შეუჭრებლივ ზრდასა და წარმატებაშია. მოქალაქეთ მოჰმატებიან ტფილისის გიმნაზიებში 20⁰/o და ქუთაისისაში 9,4⁰/o, ხოლო გლეხობას—1,1⁰/o პირველში და 8,5⁰/o მეორეში.

განსაკუთრებით ერთი სასიამოვნო და სანუგეშო მოვლენა მოსჩანს ამ ციფრებში. სახელდობ ის, რომ გლეხ მოსწავლეთა რიცხვი შესამჩნევად მატულობს იმერეთში. ტფილისის გუბერნიაში იმათ რიცხვს, როგორც აღენიშნეთ, ძალიან სუსტი ზრდა ემჩნევა (1,1⁰/o), მაგრამ მამაგიეროდ ქუთაისის გუბერნიაში ეს ზრდა თვალსაჩინოა. აქ გლეხების რიცხვი იყო 1887 წელს 24 ანუ მოწაფეთა საერთო რაოდენობის 3,8⁰/o; მას შემდეგ ეს რიცხვი თან და თან იზრდებოდა და 1902 წელს გაჰხდა 141 ანუ 12,3⁰/o და, მაშასადამე, მოიმატა შედარებით 8,5⁰/o. ამ სახით იმერეთის გლეხობის ეკონო-

მიურ დაწინაურებას და გარედ განედულობას შედეგად ზღაღეს მისი წინხვლა საშუალო სწავლა-განათლების საქმეში. ამერეთში კი, სადაც გლახობა სრულიად დაბეჩავებულია და დღესაც სრულს ბატონ-ყმურ დამოკიდებულებაში იმყოფება, გლახ მოსწავლეთა რიცხვი ძალიან მცირეა და ძალიან ნელის ნაბიჯითაც მიდის წინ მათი გამრავლება.

აქ აღნიშნული ციფრები ბევრის მხრით არის საინტერესო. რიცხვით მცირე თავად-აზნაურობას ყველა წოდებაზე მეტი მოსწავლენი ჰყავს ვაჟთა გიმნაზიებში. ეს მოვლენა შეუძლებელი იქნებოდა, რომ ჩვენში მოქალაქობრივობა სავსებით იყოს განვითარებული. აზნაურთა შეილება ბევრი მეტოქეები ეყოლებოდათ სხვა წოდებათაგან და ამიტომ მათი რიცხვი არ იქნებოდა ასე დიდი $\frac{1}{10}$ -ის შემდგენი. მაგრამ საქმეც ისაა, რომ ჩვენში მოქალაქობრივი განვითარება მხოლოდ დაწყებულია და ამიტომ თავად-აზნაურთა უპირატესობა სასწავლებლებშიაც არ არის ჯერ კიდევ გამქრალი. თავად-აზნაურობა შეადგენს საქართველოს ორსავე გუბერნიაში დაახლოვებით მცხოვრებთა $\frac{5}{10}$ -ს, მოქალაქეთა წოდება 8—10 $\frac{1}{10}$ -ს და გლახობა 80 $\frac{1}{10}$ -ს. $\frac{5}{10}$ -ის შემცველ თავად-აზნაურთ მოსწავლეთა 48 $\frac{1}{10}$ უპირავთ სასწავლებლებში, 10 პროცენტთან მოქალაქეთ — 38 $\frac{1}{10}$, ხოლო გლახობას, რომელიც დიდძალი უმრავლესობაა ჩვენი ხალხისა (80 $\frac{1}{10}$), მარტო 200 მოსწავლე (5,5 $\frac{1}{10}$) ჰყავს ორსავე გუბერნიაში. ცხადია, სხვებთან შედარებით გლახებში ძალიან ნაკლებად არის საშუალო სწავლა-განათლება გავრცელებული. წოდების საერთო ჯამს ავიღებთ თუ მოსწავლეთა აბსოლუტურს ციფრებს, — ორსავე შემთხვევაში თავად-აზნაურნი წინ არიან და უსწრებენ არა თუ გლახობას და სასულიერო წოდებას, არამედ მოქალაქეთაც-კი. თავად-აზნაურთა საერთო რიცხვი, $\frac{5}{10}$ -ის მაგივრად, ხალხის 10 $\frac{1}{10}$ -ადაც რომ ჩავაგდოთ, — რუსის ჩინოვნიკები, რომლებიც ჩვენს ქვეყანას მუდამ ემატებიან, უფრო ხშირად აზნაურები არიან, — მაშინაც-კი მათ გიმნაზიურ განათლების გავრცელებულობის მხრით მოქალაქენი ვერ გაუთანასწორდებიან. მართა-

ლია, თავად-აზნაურთა აბსოლუტური ზრდა ბევრად ნაკლებია ვიდრე ასეთივე აბსოლუტური მატება მოქალაქეთა, გინდ სასულიერო წოდების ან გლეხობისა, — ორსავე გუბერნიაში თავად-აზნაურობას მოჰმატებია 35%, სასულიერო წოდებას — 103%, მოქალაქეთ — 233% და გლეხებს — 388%, — მაგრამ დღეს დღეობით მაინც უმრავლესობა თავად-აზნაურობას აქვს ვაჟთა გიმნაზიებში.

მხოლოდ მკითხველი ამ ციფრებით შეცდომაში არ უნდა შევიდეს და არ უნდა იფიქროს, რომ ვითომ ასეთი დაწინაურება სწავლა-განათლების საქმეში ერთნაირად შეეხება ქართველ და უცხო ეროვნების თავად-აზნაურობას. ჩვენი თავად-აზნაურობა უფრო სოფელში მცხოვრებია, ხოლო ამავე წოდების წარმომადგენელი რუსები და სომხები-კი ყველანი ქალაქებში ცხოვრობენ და, მაშასადამე, შეილებსაც უფრო ადვილად აბარებენ სასწავლებლებში. ამიტომ ჩვენ არ შევცდებით, თუ ვივარაუდებთ, რომ ჩვენში მცხოვრებ უცხო ეროვნებათა თავად-აზნაურობაში უფრო გავრცელებულია გიმნაზიური სწავლა-განათლება, ვიდრე ამავე წოდების ქართველობაში. მაშასადამე, იქაც, სადაც წინსვლა და წარმატება ეტყობა, ქართველ ელემენტს ნაკლები წილი უდევს, ვიდრე უცხოს, რომელსაც ან ფული ჰშველის და ან მთავრობის დახმარება...

თავად-აზნაურობა უმრავლესობას შეადგენს არა მარტო გიმნაზიებსა და პროგიმნაზიებში, არამედ საერთოდ ვაჟთა ყველა საშუალო სასწავლებლებში. აქაც, როგორც კერძოდ გიმნაზიებში, პირველ ადგილას არიან თავად-აზნაურები, მათ შემდეგ მიდიან მოქალაქენი, ხოლო შემდეგ გლეხობა და სასულიერო წოდება. ამას მკითხველი დაინახავს შემდეგი ცხრილიდან, რომელშიაც აღნიშნულია თითოეულ წოდების თანდათან ზრდა და გამრავლება.

ვაჟთა საშუალო სასწავლებლებში მოსწავლენი წოდების მიხედვით ასე განაწილდებოდნენ:

ა) ტფილისის გუბერნიაში:

წლები	ნი ც ხ ვ ი					პ რ კ ც ე ნ ტ ი				
	თავად- აზნ.	სასულ. წოდ.	მოკლ. წოდ.	გლეხი	სხვანი	თავად- აზნ.	სასულ. წოდ.	მოკლ. წოდ.	გლეხი	სხვანი
1887	1110	58	425	71	95	63,1	3,3	24,1	4,0	5,5
1890	1083	56	596	115	91	55,7	2,9	30,7	5,9	4,8
1893	1245	59	732	117	110	55,0	2,6	32,3	5,2	4,9
1896	1444	71	886	149	141	53,5	2,6	32,8	5,5	5,6
1899	1494	94	1155	206	139	48,5	3,0	37,5	6,7	4,3
1902	1495	123	1380	240	109	44,6	3,7	41,1	7,1	3,5

ბ) ქუთაისის გუბერნიაში:

1887	448	56	118	40	23	65,4	8,2	17,2	5,8	3,4
1890	498	43	108	42	18	70,2	6,0	15,2	5,9	2,7
1893	516	30	150	61	26	65,8	3,9	19,1	7,9	3,3
1896	561	29	173	69	30	64,9	3,4	20,2	8,0	3,5
1899	784	44	349	162	54	56,6	2,5	25,3	11,7	3,9
1902	881	95	453	251	61	50,8	5,4	26,2	14,4	3,2

გ) ორსაგე გუბერნიაში:

1887	1558	114	543	111	118	63,8	4,8	21,5	4,7	5,2
1890	1581	89	704	157	109	59,6	3,3	26,6	5,0	5,5
1893	1761	89	882	178	133	57,8	2,9	29,0	5,8	4,5
1897	2005	100	1059	218	171	56,4	2,8	29,8	6,1	4,9
1899	2278	138	1504	368	193	51,0	3,1	33,7	8,2	4,0
1902	2376	218	1833	491	170	46,7	4,6	35,1	9,6	4,0

აქაც, როგორც ვაჟთა გიმნაზიებსა და პროგიმნაზიებში, შესამჩნევია თავად-აზნაურობის შედარებითი დაკლება. მართალია, დღესაც მათ აქ რიცხვით მეტი მოსწავლე ჰყავთ, ვიდრე სხვა რომელსამე წოდებას, მაგრამ იმათ რაოდენობას თან-და-თან აკლდება და დღეს იგივე პროცენტი აღარ აქვთ, რაც ამ 16 წლის წინად ჰქონდათ. 1887 წელს ისინი შეადგენდნენ 63,1%-ს ტფილისის გუბერნიაში, ხოლო 1902 წელს — 44,6%-ს, მაშასადამე, დააკლდათ 14,6%; ქუთაისის გუბერნიაში მათი რიცხვი 65,4%-დან ჩამოვიდა 50,8%-ზე და ამ სახით მოაკლდა 14,6%. ასევე შედარებითი დაკლება ემჩ-

წვეა სასულიერო წოდებასაც (0,5%), ხოლო მოქალაქეთა და გლეხების რიცხვი თვალსაჩინო მატების მაჩვენებელია. მოქალაქეთ მოჰმატებით 17,0% ტფილისის გუბერნიაში და 9,0% ქუთაისისაში, ხოლო გლეხებს 3,1% პირველში და 8,6% მეორეში. აქაც გლეხების მატება ბევრად მეტი მოსჩანს იმერეთში, ვიდრე ამერეთში.

ზრდის აბსოლოტურის სისწრაფითაც თავად-აზნაურობა ვერ უტოლდება სხვა წოდებათ. ორსავე გუბერნიაში ხსენებულ წოდების მოსწავლეთ მოჰმატებია 52%, ხოლო სასულიერო წოდებას—91%, მოქალაქეთ—238% და გლეხობას—342%.

თავად-აზნაურობის შედარებითი დაკლება და მცირე აბსოლოტური ზრდაც სრულიად ბუნებრივი მოვლენაა. რამდენადაც ჩვენი ცხოვრება თან-და-თან მოქალაქობრივობის გზაზე ვითარდება და სასწავლებლები მრავლდება, იმდენადვე სხვა წოდების მოსწავლეთა რიცხვი მეტი ჰხდება და ამცირებს შედარებით თავად-აზნაურთა რაოდენობას. ეს გვიჩვენებს, რომ სხვა წოდებებშიაც ვრცელდება სწავლის საკიროების შეგნება და განათლებისადმი მისწრაფება, და არა იმას, რომ ვითომ თავად-აზნაურობა წინანდელზე ნაკლებ ეტანებოდეს სწავლად განათლებას. ამის წინააღმდეგ გვიმტკიცებს ის გარემოება, რომ თავად-აზნაურ მოწაფეთა რიცხვი აბსოლოტურად იზრდება, ე. ი. რომ წინანდელზე მეტი მოსწავლენი ჰყავს დღეს ამ წოდებას.

რა ვითარებაც შევნიშნეთ ვაჟთა სასწავლებლებში, იგივე ვითარება სჩანს ქალთა გიმნაზია-პროგიმნაზიებშიაც. აქაც აბსოლოტურის სიმრავლით პირველ ადგილას არიან თავად-აზნაურნი, მეორეზე—მოქალაქენი, ხოლო ამათ უკან სასულიერო წოდება და გლეხნი. განსხვავება არის მხოლოდ, როგორც ამას შემდეგი ცხრილიდან დაინახავთ, სისხო-სიდიდის გამომხატველ ციფრებში და არა მიმდინარეობის ხასიათში.

ქალთა გამნაზაებსა და პროგიმნაზაებში იყო სულ მოსწავლეთ:

ა) ტფილისის გუბერნიაში:

წლები	კ ი ც ხ ვ ი					პ რ ა ც ე ნ ც ი				
	თავად- აზნ.	სასულ. წოდება	მოკლ. წოდ.	ბლები	სხვანი	თავად- აზნ.	სასულ. წოდება	მოკლ. წოდ.	ბლები	სხვანი
1887	966	60	319	18	82	66,9	4,1	22,1	1,2	5,7
1890	1067	47	351	13	54	69,3	3,1	22,9	0,8	3,6
1893	1246	52	444	12	50	69,1	2,9	24,6	0,7	2,7
1896	1522	93	751	27	57	62,1	3,8	30,7	1,1	2,3
1899	1700	121	1137	63	62	55,1	3,9	36,9	2,1	2,0
1902	1796	135	1466	64	89	50,6	3,8	41,3	1,8	2,5

ბ) ქუთაისის გუბერნიაში:

1887	271	24	86	8	5	68,8	6,1	21,8	2,0	1,3
1890	277	20	123	3	8	64,3	4,1	28,1	0,7	2,8
1893	322	13	121	15	1	68,2	2,7	25,6	3,2	0,3
1896	402	21	163	23	12	63,4	3,3	25,7	4,4	3,2
1899	512	17	192	46	11	65,8	2,2	24,7	5,9	1,4
1902	667	28	346	112	35	55,7	3,2	28,9	9,3	2,9

გ) ფსხვე გუბერნიაში:

1887	1248	84	405	26	87	67,3	4,7	22,0	1,4	4,6
1890	1344	67	474	16	62	68,4	3,4	24,1	0,8	3,3
1893	1568	65	565	27	51	68,8	3,6	24,8	1,2	1,6
1896	1924	114	914	55	69	62,4	3,7	29,6	1,8	2,5
1899	2212	138	1329	109	73	57,3	3,6	34,4	2,8	1,9
1902	2463	173	1812	176	124	51,9	3,6	28,2	3,7	2,6

როგორც ყველა ზემოხსენებულ სასწავლებლებში, ისე ქალთა გიმნაზიებშიაც თავად-აზნაურობის რიცხვს, რომელიც დღეს მოსწავლეთა ნახევარს ეთანასწორება, შედარებით უკლია ამ 16 წლის განმავლობაში. ტფილისის გუბერნიაში მოუკლია 16,3% და ქუთაისისაში 13,1%; სასულიერო წოდებას მოჰკლებია 0,3% და 2,9%, ხოლო მოქალაქეთა მოჰმატებიათ 19,2% და 7,1% და გლეხობას 0,6% და 7,3%. გლეხ მოსწავლეთა რიცხვის მატების მხრით იმერეთი აქაც წინაა ამერეთზე, როგორც აბსოლუტურად, ისე შედარებითაც.

აბსოლუტურად თავად-აზნაურთა რიცხვს უმატნია, მაგრამ ისე დიდად არა, როგორც მოქალაქეთა და გლეხობისას. იმათი

შინაური მიმოხილვა

მატება შეადგენს ორსავე გუბერნიაში 97%-ს, სასულიერო წოდებისა—106%-ს, ხოლო მოქალაქეთა—347%-ს და გლეხებისა—577%-ს.

მიუხედავად ასეთი შედეგებით ნელის წინმსვლელობისა, თავად-აზნაურნი დღესაც, როგორც ვსთქვით, საშუალო სასწავლებლებში სკარბობენ სიმრავლით ყველა სხვა წოდებათ სათითაოდ. ეს სჩანს, როცა ვუკვირდებით თითოეულ ტიპის სასწავლებელთა შესახებ ციფრებს, და ესევე სჩანს მაშინაც, როცა ყველა ამ ციფრებს ვაერთებთ და ერთ საერთო ჯამს ვადგენთ.

შემდეგი ცხრილი გვიჩვენებს მოსწავლეთა დანაწილებას წოდების მიხედვით ყველა საშუალო სასწავლებლებში, განურჩევლად ტიპისა და სასქესო დანიშნულებისა.

ა) ტფილისის გუბერნიაში:

წლები	რ ი ც ხ ვ ი					პ რ ო ც ე ნ ტ ი				
	თავად-აზნ.	სასულ. წოდება	მოქალ. წოდება	გლეხი	სხვანი	თავად-აზნ.	სასულ. წოდება	მოქალ. წოდება	გლეხი	სხვანი
1887	2076	118	744	89	177	64,8	3,7	23,2	2,8	5,5
1890	2150	103	947	128	146	61,9	2,9	27,3	3,7	4,2
1893	2491	111	1176	129	160	61,2	2,7	28,8	3,2	4,1
1896	2966	164	1637	176	208	57,6	3,2	31,8	3,4	4,0
1899	3194	215	2292	269	199	51,8	3,5	37,2	4,3	3,2
1902	3291	258	2846	304	208	47,5	3,7	41,2	4,4	3,2

ბ) ქუთაისის გუბერნიაში:

1887	719	80	204	48	28	66,6	7,4	18,9	4,4	2,7
1890	775	63	231	45	26	67,9	5,5	20,2	4,0	2,4
1893	838	43	271	76	27	65,2	3,5	21,6	6,1	3,6
1896	963	50	336	97	42	64,6	3,4	22,5	6,5	3,0
1899	1296	61	541	208	65	59,9	2,8	25,0	9,6	2,7
1902	1548	133	799	363	96	52,8	4,5	27,3	12,4	3,0

გ) ორსავე გუბერნიაში:

1887	2806	198	948	137	205	65,5	4,6	22,1	3,2	4,6
1890	2925	167	1178	173	172	63,2	3,6	24,2	3,8	5,2
1893	3329	154	1447	205	187	62,6	2,9	27,2	3,9	3,4
1896	3929	224	1973	273	250	59,1	3,3	29,7	4,1	3,8
1899	4490	276	2833	477	264	53,1	3,3	33,9	5,7	4,0
1902	4839	391	3645	680	304	49,1	3,9	37,0	6,9	3,1

ამ ცხრილშიაც დაახლოვებით იგივეა გამეორებული, რაც აღნიშნეთ ცალ-ცალკე თითოეულ სასწავლებლის შესახებ. თავად-აზნაურთა რიცხვი შეადგენს ნახევარს ანუ ხუთმეათედს, მოქალაქეთა—ოთხ-მეათედს, ხოლო დანარჩენი ერთი მეათედი შესდგება სხვა წოდებათაგან. თავად-აზნაურთა შედარებითი დანაკლისი არის: 17,3% ტფილისის გუბერნიაში და 13,8% ქუთაისისაში, ხოლო სასულიერო წოდებისა— 2,9% ქუთაისისავე გუბერნიაში. მოქალაქეთა მატებაა 18,0% და 8,4% და გლეხებისა—1,6% და 8,0%.

თუ თითოეულ წოდების წევრთა საერთო რიცხვს მივიღებთ მხედველობაში და მოსწავლეთა რაოდენობას ამის კვალობაზე ვიანგარიშებთ, ვნახავთ, რომ თავად-აზნაურთ, მოქალაქეთ და სასულიერო წოდებას მათი საერთო რიცხვის შესაფერ ნორმაზე მეტი მოსწავლენი ჰყავთ საშუალო სასწავლებლებში. თავად-აზნაურთა რიცხვი მეტია (ორსავე გუბერნიაში) 43,7%-ით, მოქალაქეთა—29,5%-ით, სასულიერო წოდებისა—2,3%-ით, ხოლო გლეხებისა—ნაკლები 77,9%-ით. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, საშუალო სწავლა-განათლების შედარებითის გარეცელებულობის მხრით, თუ სხვა უწყებათა სასწავლებლებს არ მივიღებთ მხედველობაში, პირველი ადგილი უჭირავს თავად-აზნაურობას, მეორე—მოქალაქეთ, მესამე—სასულიერო წოდებას და უკანასკნელი—გლეხობას. გლეხობაში ყველაზე უფრო ნაკლებ არის საშუალო სწავლა-განათლება გავრცელებული. ეს ისეთი დასკვნაა, რომელიც უსტატისტიკოდაც ყველამ ვიცით.

ნამდვილად კი ამ ვითარების აქ აღნიშნული კონკრეტული გამოხატულება ცოტა შეკვეციტ არის მისაღები. ამ ანგარიშში ჩათვლილი არაა სასულიერო უწყების სკოლები, —არც პირველდაწყებითი („სამრევლო“) და არც დაბალი და საშუალო („სასულიერო სასწავლებლები“ და „სასულიერო სემინარიები“). ამ სასწავლებელთა მოსწავლეებიც რომ იყვნენ აქ ჩარიცხულნი, მაშინ ცოტა სხვა სურათი გამოჩნდებოდა, —გლეხობის უკან ჩამორჩენა ისე დიდად (77,9%)

არ აღინიშნებოდა და სასულიერო წოდების დაწინაურებაც ისე მცირედ (2,3%) არ გამოისახებოდა.

საინტერესოა საშუალო სწავლის გავრცელების შხრით შევადაროთ ერთმანეთს იმერეთი და ამერეთი. საქართველოს რომელი ნაწილის ესა თუ ის წოდება არის შედარებით უფრო დაწინაურებული? 1902 წელს ყველა საშუალო სასწავლებლებში თავად აზნაურთა შვილების რიცხვი იყო 4839 ორსავე გუბერნიაში, აქედან 68% ტფილისისა და 32% ქუთაისისაში. ორივე გუბერნიის თავად-აზნაურთა საერთო რიცხვის მიხედვით-კი ტფილისის გუბერნიას უწევს 27,1% და ქუთაისისას — დანარჩენი 72,9%. ნამდვილად ტფილისის გუბერნიაში მოსწავლეთა რიცხვი მეტია ამ ნორმაზე 40,9%-ით, ხოლო ქუთაისისაში — ამდენითვე ნაკლები. გამოდის, რომ საშუალო სწავლა-განათლება უფრო გავრცელებულია ამერეთის თავად-აზნაურობაში, ვიდრე იმერეთისაში.

უეჭველია, ეს დასკვნა, ქართველების შესახებ მაინც, თუ სულ ყალბად არა, ყოველ შემთხვევაში სრულის სისწორით არ ჰხატავს სინამდვილეს. ტფილისის გუბერნიაში ბლომად მოიპოვებიან უცხო ეროვნების თავად-აზნაურნიც, რომელნიც ქართველებზე უკეთეს მდგომარეობაში არიან და უფრო ეადვილებათ შვილების სასწავლებლებში მიბარება. გარდა ამისა ამავე გუბერნიაში ბლომად სწვალობენ ამერეთის თავად-აზნაურთა შვილებიც და ზემოდ აღნიშნულ ციფრების გამოთვლის დროს ეს გარემოება არაა მხედველობაში მიღებული და ამიტომ ამერეთის თავად-აზნაურობის დაწინაურება უფრო დიდი ციფრით არის გამოხატული, ვიდრე უნდა იყოს იგი ნამდვილად.

შევადაროთ საქართველოს ორივე ნაწილის მოქალაქეთა წოდებაც. ამ წოდების მოსწავლეთა რიცხვი იყო 1902 წელს სულ 3645, აქედან 78,3% ტფილისის გუბერნიაში და 21,7%-ქუთაისისაში. საერთო რიცხვში პირველი გუბერნიის მოქალაქეთა რაოდენობა შეადგენს 63,5%-ს და მეორისა — 36,5%-ს. მაშასადამე, ტფილისის გუბერნიის მოქალაქეებში 15,8%-ით

შეტად არის საშუალო განათლება გავრცელებული, ხოლო ქუთაისისაში - ამდენივე პროცენტით ნაკლებ. ეს დასკვნა ქუთაისთან უფრო ახლოსაა. ამერეთში ძლიერია უცხო ტომის ბურჟუაზია; აქაურ მოქალაქეებში შედარებით მეტია შეძლებული ხალხი, ვიდრე იმერეთში და ამიტომ ადვილი წარმოსადგენია, რომ მათში სწავლაც შედარებით მეტად იყოს გავრცელებული.

გლეხების შესახებ-კი სურათი იცვლება და ტფილისის გუბერნია ქუთაისისაზე უფრო ჩამორჩენილად გვეჩვენება. 1902 წ. გლეხ მოსწავლეთა 44,7% იყო ტფილისის გუბერნიაში და 55,3% - ქუთაისისაში. გლეხთა საერთო რიცხვის მიხედვით პირველ გუბერნიას უწევს 46,2% და მეორეს — 53,8%. ამ სახით ქუთაისის გუბერნიას ნორმაზე მეტი ჰყავს 1,5% -ით, ხოლო ტფილისისას — ამდენითვე ნაკლები. და ეს იმას ნიშნავს, რომ საშუალო განათლება შედარებით იმერეთის გლეხობაში უფრო არის გავრცელებული, ვიდრე ამერეთისაში. შეიძლება, ეს იმერეთის დაწინაურების მაჩვენებელი ციფრი მცირე იყოს და სინამდვილეს სავსებით არ ჰხატავდეს. ყოველ შემთხვევაში ეს ექვს გარეშეა, — ვფიქრობთ ჩვენ, — რომ იმერეთის გლეხობა საშუალო სწავლა-განათლების გავრცელების მხრით, — როგორც აბსოლუტურად, ისე შედარებითაც, — უფრო არის დაწინაურებული, ვიდრე გლეხობა აღმოსავლეთ საქართველოსი.

მკითხველს განმეორებით უნდა ვუთხროთ, რომ აქ გამოყვანილ დასკვნას, რომელიც აღნიშნავს ციფრებით იმერეთისა და ამერეთის სხვა და სხვა წოდებათა შორის საშუალო სწავლა-განათლების შედარებითს გავრცელებას, სიფრთხილით მოეკიდოს და უკრიტიკოდ არ დაენდოს. ახალი ცნობები სხვა და სხვა წოდების წევრთა საერთო რაოდენობის შესახებ არაა გამოცხადებული. აღნიშნულ ციფრების გამოთვლის დროს ჩვენ ვხელმძღვანელობდით იმ ცნობებით, რომლებიც 1886 წლის აღწერის საფუძვლითაა გამოანგარიშებული. მას შემდეგ კი, რა თქმა უნდა, წოდებათა რიცხვი შეიცვალა, — ზოგ წოდების წევრთა რიცხვი შედარებით უფრო გამრავლდა, ზოგისაც ასევე შედარებით შემცირდა. ამიტომაც აღნიშნულ ციფრებიდან გამოყვანილი დასკვნა მხოლოდ ცოტად თუ ბევრად

დაახლოვებით გვიჩვენებს საგნის ვითარებას და არა სრულყოფილ სისწორით და სინამდვილესთან სავსებით შეთანხმებულად.

სასწავლებელთა მეორე კატეგორიის შეადგენენ დაბალი სასწავლებლები. ამ სასწავლებლებში აქამდელი სურათი იცვლება, — აქ თავად-აზნაურობას პირველობა ეკარგება და მის ადგილას მოქალაქეთა წოდება და გლეხობა დგება. ამას მკითხველი ცხადად დაინახავს შემდეგი ცხრილიდან.

დაბალ სასწავლებლებში იყო სულ მოსწავლე:

ა) ტფილისის გუბერნიაში:

წლები	რ ი ც ხ ვ ი					პ რ ა ც ე ნ ტ ი				
	თავად-აზნ.	სასულ. წოდება	მოქალ. წოდება	გლეხი	სხვანი	თავად-აზნ.	სასულ. წოდება	მოქალ. წოდება	გლეხი	სხვანი
1887	348	113	768	310	119	21,1	6,9	46,6	18,8	6,6
1890	382	107	981	458	166	18,1	5,1	46,9	22,9	8,0
1893	368	88	1108	516	229	15,9	3,8	47,9	22,4	10,0
1896	317	73	1205	684	227	13,1	3,1	49,9	24,2	9,7
1899	307	79	1376	901	238	10,6	2,8	44,3	30,4	11,9
1902	292	116	1652	1181	309	8,2	3,3	46,5	33,2	8,8

ბ) ქუთაისის გუბერნიაში:

1887	315	54	325	391	58	27,6	4,7	28,4	34,2	5,1
1890	359	50	373	425	54	28,4	3,9	29,5	33,8	4,4
1893	396	38	512	707	60	23,1	2,2	29,9	41,2	3,6
1896	451	39	551	735	79	24,3	2,1	29,7	39,6	4,3
1899	644	104	696	1467	88	21,5	3,2	22,9	48,9	3,5
1902	793	147	889	1794	102	21,0	3,9	23,8	48,2	3,1

გ) ორსავე გუბერნიაში:

1887	663	167	1093	701	177	23,7	5,9	39,1	25,1	6,2
1890	741	157	1354	886	220	21,9	4,7	40,2	26,3	6,9
1893	764	126	1620	1223	289	18,9	3,1	40,2	30,3	7,5
1896	768	112	1756	1419	306	17,9	2,6	40,1	32,4	7,0
1899	951	183	2072	2368	316	17,8	3,1	35,3	40,2	3,6
1902	1085	263	2541	2975	411	14,9	3,6	34,9	40,9	5,7

აქედან ჩვენ ვხედავთ, რომ აბსოლუტურის სიმრავლით ყველაზე წინ არიან მოქალაქენი ტფილისის გუბერნიაში (46,5%) და გლეხნი ქუთაისისაში (48,2%). თუ ორსავე გუბერნიას ავიღებთ, უმრავლესობას შეადგენენ და პირველ ადგილას

არიან გლეხები (40,9%). იმით შემდეგ არიან მოქალაქეთა წოდება და თავად-აზნაურობა. ამ სახით, როგორც კი დაბალი საფეხურის სასწავლებლებისაკენ ვიწვევთ, გლეხთა და მოქალაქეთა წილი მატულობს, ხოლო თავად-აზნაურობისა კლებულობს. ტფილისის გუბერნიაში თავად-აზნაურთა რიცხვს აბსოლუტურადაც კი დაუკლია 14%-ით, მაშინ როდესაც სასულიერო წოდებას მოჰმატებია 3%, მოქალაქეთა — 115% და გლეხობას 281%. შესამჩნევია აქ ისიც, რომ ორჯერ მეტი თავად-აზნაური სწავლობს ქუთაისის-ს გუბერნიის დაბალ სასწავლებლებში, ვიდრე ტფილისისაში, რაც, სხვათა შორის, იმით აიხსნება, რომ იქაურ აზნაურთა დიდძალი ნაწილი ქონებრივად გლეხების მდგომარეობაშია ჩაყარნილი და ამერეთის აზნაურობასავით არ გაურბის და არ თაკილობს შვილის დაბალ სკოლაში მიბარებას.

ამაზე კიდევ უფრო ყურადღების ღირსია ამ ცხრილში ის ციფრი, რომელიც გვიჩვენებს გლეხების დიდს სიმრავლეს ქუთაისის გუბერნიის დაბალ სასწავლებლებში. აქ ისინი შეადგენენ მოსწავლეთა 48,2%-ს, მაშინ როდესაც მოქალაქეთა რიცხვია 23,8% და თავად-აზნაურობისა — 21,0%. ზრდის სისწრაფითაც, — როგორც აბსოლუტურად, ისე შედარებით, — გლეხები წინ უსწრებენ მოქალაქეებს და აზნაურებსაც. აზნაურთა მატება არის აბსოლუტურად 152% და შედარებითი დანაკლისი — 6,6%; მოქალაქეთა მატება — 173% აბსოლუტურად და დანაკლისი — 4,6% შედარებით, ხოლო გლეხების რიცხვს აბსოლუტურადაც მოუმატნია და შედარებითაც, — 359% პირველსა და 14% მეორე შემთხვევაში.

კერძო სკოლებში თავად-აზნაურთა რიცხვი, რომელიც დაბალ სასწავლებლებში გლეხებისა და მოქალაქეებისაზე უმცირესია, ისევ ზევით იწვეს და სიმრავლით პირველ ადგილს იკერს, სახელდობ ქუთაისის გუბერნიაში. ტფილისში, ქუთაისში და სენაკში დაარსებულია სათავად-აზნაურო კერძო სკოლები, სადაც უმთავრესად თავად-აზნაურთა შვილები სწავლობენ. თუ რა გარემოება იწვევს ქართველებში კერძო სკოლის მეტს საჭიროებასა და მოთხოვნილებას, ეს ჩვენ განვმარტეთ ერთ წინანდელ წერილში (იხ. „შინაური მიმოხილვა“ „მოამბის“ აპრილის ნომერში). აქ გვინდა ჩვენ მოკლედ აღვნიშნოთ მხოლოდ ციფრები და მკითხველს გავაცნოთ, თუ ღვითოეულ სკოლის სასწავლებლებში რომელი წო-

დება არის დაწინაურებული და რომელი—უფრო ჩამორჩენილი კერძო სკოლების მოსწავლენი ასე განაწილდებოდნენ წოდებრივად:

ა) ტფილისის გუბერნიაში:

წლები	რ ი ც ხ ვ ი					პ რ ვ ც ე ნ ტ ი				
	თავად-აზნ.	სასულ. წოდება	მოქალ. წოდება	გლეხი	სხვანი	თავად-აზნ.	სასულ. წოდება	მოქალ. წოდება	გლეხი	სხვანი
1887	615	26	592	70	41	45,7	1,9	44,1	5,2	3,1
1890	493	36	510	149	35	40,3	2,9	41,7	12,2	2,9
1893	554	40	645	144	29	39,3	2,8	45,7	10,2	2,0
1896	664	78	1186	308	126	28,1	2,1	52,0	12,0	5,0
1899	890	114	1325	225	12	34,7	4,4	51,7	8,8	0,4
1902	946	124	1427	600	20	30,3	4,0	45,8	19,2	0,7

ბ) ქუთაისის გუბერნიაში:

1887	536	18	25	71	—	82,4	2,8	3,9	10,9	—
1890	426	6	42	19	20	83,1	1,1	8,2	3,7	3,9
1893	490	8	98	96	—	70,8	1,1	14,2	13,9	—
1896	711	8	62	130	4	77,7	0,9	6,8	14,2	0,4
1899	694	53	279	275	26	52,4	4,0	21,0	20,7	1,9
1902	989	120	432	605	20	45,7	5,5	20,0	27,9	0,9

გ) ორსავე გუბერნიაში:

1887	1151	44	617	141	41	57,7	3,2	30,9	7,2	1,0
1890	919	42	552	168	55	52,8	2,3	31,8	9,6	3,5
1893	1044	48	743	240	29	49,6	2,1	35,3	11,4	1,6
1896	1375	86	1248	438	130	43,2	2,7	39,2	13,7	1,2
1899	1584	167	1604	500	38	40,9	4,3	41,2	12,8	0,8
1902	1935	244	1859	1205	40	36,6	4,6	35,1	22,8	0,9

როგორც ამ ციფრებიდან სჩანს, ტფილისის გუბერნიის კერძო სკოლებში უმრავლესობას შეადგენენ მოქალაქეთა შვილები, ხოლო ქუთაისის გუბერნიაში—თავად-აზნაურნი. შედარები თავად-აზნაურობას დაუკლია ორსავე გუბერნიაში,—15,4% და 36,7%; სხვა წოდებათ-კი უმატნიათ: სასულიერო წოდებას—2,1% ტფილისისა და 2,7% ქუთაისის გუბერნიაში, მოქალაქეთა—1,7% პირველში და 16,1% მეორეში, ხოლო გლეხებს—14% და 17%. ზრდის აბსოლუტურის სი-

სწრაფითაც გლეხები უსწრებენ სხვებს: ორსავე გუბერნიისში იმათ მოჰმატებიათ 755%, ხოლო მოქალაქეთ — 201% და თავად-აზნაურობას მხოლოდ 68%.

ყველამ იცის, რომ კერძო სასწავლებელში მომზადება შვილისა უფრო სოფელელს ესაქიროება, ვიდრე ქალაქელს; ამ უკანასკნელის შვილი პატარაობიდანვე შედარებით უფრო მომზადებულია სახელმწიფო სკოლისთვის, ვიდრე სოფელში დაბადებული და აღზრდილი ბავშვი. უეჭველია, ამ გარემოებას გავლენა აქვს, რომ კერძო სასწავლებლებში თავად-აზნაურთა შვილები, რომელთა უმრავლესობა სოფლებიდან მოდის ქალაქებში, მეტნი არიან ქალაქელებზე. მართალია, ტფილისის გუბერნიის ქალაქელთა პროცენტი (45,8) მეტია თავად-აზნაურობაზე (30,3), მაგრამ შედარებით მაინც თავად-აზნაურთ მეტი მოსწავლენი ჰყავთ ხსენებულ სკოლებში. 100 თავად-აზნაურს ჰყავს ტფილისის გუბერნიის კერძო სასწავლებლებში 4,1 მოსწავლე, ხოლო მოქალაქეთ — 1,7 მოსწავლე; ქუთაისის გუბერნიისში: ამდენსავე თავად-აზნაურს — 1,6 მოსწავლე და მოქალაქეთ — 0,9 მოსწავლე. ორსავე გუბერნიისში ერთად: პირველთ — 2,2 მოსწავლე და მეორეთ — 1,4 მოსწავლე. თქვენ ხედავთ, რომ თავად-აზნაურთა შედარებითი რიცხვი მეტია ქალაქელებისაზე.

მაგრამ მართო ხსენებული გარემოება არაა მიზეზი თავად-აზნაურთა უმრავლესობისა კერძო სკოლებში. თავად-აზნაურნი შედარებითს უმრავლესობას შეადგენენ არა მართო აქ, არამედ სხვა სასწავლებლებშიაც. ამას მკითხველი შემდეგი ციფრების დაპირდაპირებიდან დაინახავს.

1902 წელს ჰყავდათ მოსწავლე:

	ტფილ. გუბ.		ქუთაის. გუბ.		ორივე გუბ.	
	თავად-აზნაურს	მოქალაქეს	თავად-აზნაურს	მოქალაქეს	თავად-აზნაურს	მოქალაქეს
	100	100	100	100	100	100
ორივე სქესის საშუალ. სასწავ.	14,1	3,4	2,5	1,7	5,6	2,8
დაბალ სასწავლებლებში	1,2	2,0	1,2	1,9	1,2	2,0
კერძო სკოლებში	4,1	1,7	1,6	0,9	2,2	1,4

მართალია, ეს ციფრები სისწორით არ ჰხატავს სინამდვი-

ლეს. არსად მოიპოვება ახალი ცნობები იმის შესახებ, თუ რამდენია დღეს ჩვენში თითოეულ წოდების წევრთა რაოდენობა. აქ აღნიშნულ ციფრების გამოთვლის დროს ჩვენ ძველის ცნობებით ვიხელმძღვანელეთ, და ეს კი, რასაკვირველია, ცოტათი აყალბებს ანგარიშის დასკვნას. გარდა ამისა, იმავე გამოთვლის დროს მხედველობაში არაა მიღებული, რომ საქართველოში არსებულ სასწავლებლებში სწავლობენ ისეთი მოსწავლეებიც, რომელნიც ტფილის-ქუთაისის გუბერნიებს გარედან არიან მოსულნი. და მიღებულ ციფრების უსწორობაზე ამასაც აქვს თავისი გავლენა.

მიუხედავად ამისა, ეს ციფრები დაახლოვებით მაინც გვიჩვენებს საქმის ვითარებას. ჩვენ აქ ვხედავთ, რომ საშუალო სასწავლებლებში თავად-აზნაურთ შედარებითაც მეტი მოსწავლენი ჰყავთ, ვიდრე მოქალაქეებს. მარტო ქალაქში ცხოვრებას, სასწავლებელთან ახლოს ყოფნას და „მოქალაქედ“ წოდებას რომ ჰქონდეს გავლენა, იმ შემთხვევაში ქალაქელთა შეილებს რიცხვი უნდა სქარბობდეს საშუალო სასწავლებლებში თავად-აზნაურობისას. მაგრამ საქმე ისაა, რომ წვრილ მოქალაქეებში არაა ისე დიდი მისწრაფება საშუალო სკოლისადმი, როგორც თავად-აზნაურებში. წვრილი ვაჭარი გინდ გინდ ხელოსანი შეილს ზრდის უფრო დაბალ სასწავლებელში; აქ მიღებული სწავლა მშობლებს საკმაოდ მიაჩნიათ, რომ შეილმა შესძლოს მამის ხელობის გაგრძობა. აზნაური-კი, რომელსაც არც მამული აქვს საკმაოდ და არც სავაჭრო გინდ სამრეწველო დაწესებულება, ცდილობს თავისი შეილი ისე გამოზარდოს, რომ მან შესძლოს ჩინოვნიკობა. და ამისთვის კი საკმარისი არა დაბალი სკოლა, —საქიროა უნივერსიტეტი და ყოველ შემთხვევაში მაინც —საშუალო განათლება. ხოლო კერძო სკოლა საშუალო სასწავლებელში შესვლის გასაადვილებლად არის დაარსებული.

სასწავლებელთა უკანასკნელ კატეგორიას შეადგენენ პირველდაწყებათა სკოლები. როგორც მოსალოდნელია, ამ სასწავლებლებში სურათი უფრო „დაბალ“ წოდებათა სასარგებლოდ იცვლება. თავის თავად საგულისხმოა, რომ გლახობა, რომელიც რიცხვით ჩვენი ხალხის დიდძალ უმრავლესობას შეადგენს, ამ დაბალ საფეხურის სკოლებში აბსოლუტურად უნდა სქარბობდეს სხვა წოდებათ. ასეცაა.

პირველდაწყებით სკოლებში იყო სულ მოსწავლე:

ა) ტფილისის გუბერნიაში:

წლები	კ ა ნ ც ე ვ ა					პ რ ა ც ე ნ ტ ი				
	თავად- აზნ.	სასულ. წოდება	მოქალ. წოდება	გლეხი	სხვაინი	თავად- აზნ.	სასულ. წოდება	მოქალ. წოდება	გლეხი	სხვაინი
1887	533	179	1544	5887	—	4,4	2,2	18,9	72,2	—
1890	439	178	1509	6345	9	5,2	2,2	17,7	74,8	0,1
1893	410	153	1735	5790	578	4,7	1,8	20,0	66,8	6,7
1896	498	343	1997	6452	66	5,3	3,6	21,6	68,8	0,7
1899	495	265	4070	9974	45	3,3	1,8	27,4	67,2	0,3
1902	560	311	4416	10416	85	3,5	1,9	27,9	66,2	0,5

ბ) ქუთაისის გუბერნიაში:

1887	716	285	444	6367	1	9,1	3,7	5,7	81,5	0,0
1890	548	187	660	7097	2	6,4	2,2	7,7	83,7	0,0
1893	665	191	537	8152	—	7,0	2,0	5,7	85,3	—
1896	901	249	1267	9485	4	7,6	2,1	10,6	79,7	0,0
1899	974	332	1489	14785	7	5,5	1,9	8,5	84,0	0,1
1902	1516	306	1346	19344	80	6,7	1,4	5,9	85,6	0,4

გ) ორსავე გუბერნიაში:

1887	1249	464	1988	12254	1	7,8	2,9	12,5	76,8	0,0
1890	987	365	2169	13442	11	5,8	2,1	12,8	79,2	0,1
1893	1075	344	2272	13942	578	5,8	1,8	12,4	76,6	3,4
1896	1399	592	3264	15937	70	6,6	2,3	15,3	74,9	0,9
1899	1469	597	5559	24759	52	4,5	1,9	17,1	76,1	0,4
1902	2076	617	5762	29760	165	5,4	1,6	15,0	77,5	0,5

როგორც ხედავთ, ის წოდებანი, რომელნიც რიცხვით მცირე არიან, აქ უმცირესობას შეადგენენ. თავად-აზნაურთა მოსწავლეების რიცხვია 5,4⁰/₀, სასულიერო წოდებისა—1,6⁰/₀, მოქალაქეთა—15⁰/₀, ხოლო გლეხებისა—77,5⁰/₀. როგორც სხვა სასწავლებლებში, ისე აქაც თავად-აზნაურთა რიცხვს უკლია შედარებით (2,4⁰/₀), ასევე სასულიერო წოდებასაც (1,3⁰/₀), ხოლო მოქალაქეთა წოდებას და გლეხობას უმატნია,—პირველს 2,6⁰/₀ და მეორეს 0,7⁰/₀. გლეხებისა და მოქალაქეთა მატება მეტია აბსოლუტურადაც: გლეხი 143⁰/₀, მოქალაქე 190⁰/₀, სასულიერო წოდება 33⁰/₀ და თავად-აზნაურთა 66⁰/₀ ორსავე გუბერნიაში.

თუ ყველა აქამდის ცალ-ცალკე აღნიშნულ ცნობებს ერთად შევავერთებთ და ერთ საზოგადო ჯამს შევადგენთ, შემდეგ ცხრილს მივიღებთ. ეს ცხრილი ჰხატავს მოსწავლეთა დანაწილებას წოდების მიხედვით **ყველა სასწავლებლებში**,

შინაური მიმოხილვა

განურჩევლად ტიპისა და სასაქესო დანიშნულებისა.

იყო წლების მიხედვით მოსწავლე:

ა) ტფილისის გუბერნიაში:

წლები	ნი ც ხ ვ ი					პ რ ო ც ე ნ ტ ი				
	თავდ- აზნ.	სასულ. წოდება	მოკლ. წოდება	გლეხი	სტენი	თავდ- აზნ.	სასულ. წოდება	მოკლ. წოდება	გლეხი	სტენი
1887	3583	436	3648	6356	313	24,9	3,0	25,4	44,3	2,4
1890	3464	425	3947	7070	585	22,4	2,7	25,5	46,3	3,1
1893	3823	392	4662	6579	999	23,2	2,4	28,3	39,9	6,2
1896	4445	668	6095	7620	552	22,9	3,4	31,4	39,3	3,0
1899	4886	673	9063	10369	479	19,2	2,6	35,6	40,7	1,9
1902	5089	809	10341	12514	601	17,3	2,7	35,2	42,6	2,2

ბ) ქუთაისის გუბერნიაში:

1887	2286	437	998	6877	88	21,4	4,1	9,3	64,3	0,9
1890	2108	306	1306	7589	92	18,5	2,7	11,4	66,6	0,8
1893	2389	280	1419	9031	85	18,1	2,1	10,7	68,4	0,7
1896	3026	346	2216	10447	133	18,7	2,8	13,7	64,6	0,2
1899	3608	550	3005	16735	178	14,9	2,2	12,5	69,5	0,9
1902	4846	706	3466	22106	285	15,4	2,2	11,1	70,3	1,0

გ) ორსაგე გუბერნიაში:

1887	5869	873	4646	13233	41	23,5	3,5	18,6	52,9	1,5
1890	5572	731	5253	14669	677	20,9	2,7	19,7	54,9	1,8
1893	6212	672	6082	15610	1084	21,3	2,2	20,5	52,6	3,4
1896	7471	1014	8241	18067	685	21,0	2,8	23,2	50,8	2,2
1899	8494	1223	12068	27104	657	17,1	2,5	24,4	56,7	0,2
1902	9935	1515	13907	34620	886	16,3	2,5	22,7	56,9	1,6

ეს არის სურათი, რომელიც სდგება ყველა აქამდის მოყვანილ ციფრებიდან. აქ მკითხველი ჰხედავს, რომ აბსოლუტურის სიმრავლით პირველი ადგილი უჭირავთ გლეხებს (56,9%), მეორე—მოქალაქეთ (22,7%), მესამე თავდ-აზნაურრობას (16,3%) და მეოთხე—სასულიერო წოდებას. მაგრამ ეს აბსოლუტური ციფრები იმას არ მოასწავებს, რა თქმა უნდა, რომ ვითომ საერთოდ სწავლა-განათლება უფრო გავრცელებული იყოს გლეხობაში, ვიდრე სხვა რომელსამე წოდებაში. გლეხ მოსწავლეთა დიდ აბსოლუტურ ციფრს წინ უდგას კიდევ უფრო დიდი რიცხვი საერთოდ გლეხობისა. თუ მოსწავლეებს ხალხის რაოდენობის კვალობაზე გამოვითვლით,

დის. თუ სასულიერო სასწავლებლებსაც მივიღებთ ზედველობაში, უეჭველია, საზოგადოდ სწავლა-განათლება სასულიერო წოდებაში უფრო უნდა იყოს გავრცელებული და არის კიდევ, ვიდრე თავად-ახნაურობაში.

დასასრულ ვურთავთ აქ უკანასკნელ ცხრილს, რომელშიაც მოქცეულია ყველა ის ციფრები და განმარტებანი, რომელნიც ჩვენ თითოეულ სასწავლებლის შესახებ სხვა და სხვა ადგილას მოვიხსენიეთ ცალ-ცალკე. ეს ცხრილი გვიჩვენებს, თუ თითოეული წოდება როგორის სისწრაფით მიდის წინ სწავლა-განათლების საქმეში და სხვებთან შედარებით რამდენად მეტად ან ნაკლებად არის მასში სწავლა გავრცელებული.

სასულიერო წოდება				მოქალაქეთა წოდება				გ ლ ე ხ ი			
1902 წ. პროცენტობ.		1887 წლიდან 1902 წლამდის		1902 წ. პროცენტობ.		1887 წლიდან 1902 წლამდის		1902 წ. პროცენტობ.		1887 წლიდან 1902 წლამდის	
აბსოლუტ.	შეფარებით	წოდების სერთო რიცხვ. შედარებ. მოსწავ. რიცხვ. მეტია (+) ან ნაკ. (-) %	წოდების სერთო რიცხვ. შედარებ. მოსწავ. რიცხვ. მეტია (+) ან ნაკ. (-) %	აბსოლუტ.	შეფარებით	წოდების სერთო რიცხვ. შედარებ. მოსწავ. რიცხვ. მეტია (+) ან ნაკ. (-) %	წოდების სერთო რიცხვ. შედარებ. მოსწავ. რიცხვ. მეტია (+) ან ნაკ. (-) %	აბსოლუტ.	შეფარებით	წოდების სერთო რიცხვ. შედარებ. მოსწავ. რიცხვ. მეტია (+) ან ნაკ. (-) %	წოდების სერთო რიცხვ. შედარებ. მოსწავ. რიცხვ. მეტია (+) ან ნაკ. (-) %
3,7	+203	+1,3	+2,4	44,3	+257	+20,0	+34,1	2,4	+247	+1,1	-82,1
5,5	+37	-1,7	+3,7	27,6	+173	+9,4	+22,5	12,3	+487	+8,5	-73,2
4,3	+103	+0,3	+2,7	38,8	+233	+16,7	+31,3	5,5	+388	+3,3	-79,3
3,7	+112	+0,4	+2,4	41,1	+225	+17,0	+30,9	7,1	+238	+3,1	-77,4
5,4	+70	-2,8	+3,6	26,2	+284	+9,0	+21,1	14,4	+527	+8,6	-71,1
4,3	+91	-0,5	+2,7	35,1	+238	+13,6	+27,6	9,6	+342	+4,9	-75,2
3,8	+125	-0,3	+2,5	41,3	+359	+19,2	+31,1	1,8	+255	+0,6	-82,7
3,2	+58	-2,9	+1,4	28,9	+302	+7,1	+23,8	9,3	+1300	+7,3	-76,2
3,6	+106	-1,1	+2,0	38,2	+347	+16,2	+30,7	3,7	+577	+2,3	-81,1
3,7	+119	+0,0	+2,4	41,2	+282	+18,0	+31,0	4,4	+241	+1,6	-80,1
4,5	+66	-2,9	+2,7	27,3	+292	+8,4	+22,2	12,4	+656	+8,0	-73,1
3,9	+97	-0,7	+2,3	37,0	+284	+15,0	+29,5	6,9	+306	+3,7	-77,9
3,3	+3	-3,6	+2,0	46,5	+115	-0,1	+36,3	33,2	+281	+14,4	-52,3
3,9	+112	-0,8	+2,1	23,8	+173	-4,6	+18,7	48,2	+359	+14,0	-37,3
3,6	+57	-2,3	+2,0	34,9	+132	-4,2	+27,4	40,9	+324	+15,8	-43,9
4,0	+677	+2,1	+2,7	45,8	+141	+1,7	+35,6	19,2	+759	+14,0	-65,3
5,5	+567	+2,7	+3,7	20,0	+1628	+16,1	+14,9	27,9	+752	+17,0	-57,6
4,6	+454	+1,4	+3,0	35,1	+201	+4,2	+24,6	22,8	+755	+15,6	-62,0
1,9	+74	-0,3	+0,6	27,9	+186	+9,0	+17,7	66,2	+77	-6,0	-18,3
1,4	+7	-2,3	-0,2	5,9	+203	+0,2	+0,8	85,6	+204	+4,1	+0,1
1,6	+33	-1,3	+0,0	15,0	+190	+2,6	+7,5	77,5	+143	+0,7	-7,3
2,7	+85	-0,3	+1,4	35,2	+184	+9,8	+25,0	42,6	+97	-1,7	-41,9
2,2	+62	-1,9	+0,4	11,1	+247	+1,8	+6,0	70,3	+222	+6,0	-15,2
2,5	+73	-1,0	+0,9	22,7	+196	+4,1	+15,2	56,9	+162	+4,0	-27,9

ამ ცხრილის ზოგადი აზრი ასეთია:

თავად-აზნაურობა აბსოლუტურის სიმრავლით პირველ ადგილას არის და უმრავლესობას შეადგენს მაღალი ტიპის სასწავლებლებში და უმცირესობას—დაბალსა და პირველ-დაწყებითში.

შედარებით კი თავად-აზნაურთა რიცხვს თან-და-თან აკლდება, ე. ი. მათ დღეს შედარებით ისეთი მაგარი პოზიცია აღარ უჭირავთ სასწავლებლებში, როგორც ამ რამდენისამე წლის წინად.

მოქალაქეთა წოდება დიდ მეტოქობას უწევს თავად-აზნაურთ და ზოგიერთ საშუალო სასწავლებლებში უახლოვდება მათ, ხოლო დაბალ და პირველდაწყებით სკოლებში აღმატება კიდევ.

მოქალაქეებს მიჰყვება სასულიერო წოდება (ტფილ. გუბ.) და გლეხობა (ქუთ. გუბ.).

საშუალო და კერძო სასწავლებლებში თავად-აზნაურობას შედარებით მეტი მოსწავლე ჰყავს, ვიდრე მოქალაქეთა წოდებას, ხოლო ნაკლები—დაბალ სკოლებში.

თუ ყველა უწყებათა სასწავლებლებს მივიღებთ მხედველობაში, შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ წერა-კითხვა და საზოგადოდ სწავლა-განათლება ყველაზე უფრო გავრცელებულია სასულიერო წოდებაში, შემდეგ თავად-აზნაურობასა და მოქალაქეებში, ხოლო ყველაზე ნაკლებ—გლეხებში.

იქნება, ეს დასკვნანი უსტატისტიკოდაც იცოდა ჩვენმა მკითხველმა. მაგრამ „ცოდნას“ არას დროს ხელს არ შეუშლის მეტი საფუძველი და ფაქტიური დამტკიცება. ამიტომ ჩვენ გვგონია, აქ აღნუსხულ სტატისტიკასაც აქვს თავისი ინტერესი და მნიშვნელობა.

ამ შენიშვნით გვინდა ვიბოდიშოთ იმ მოწყენისათვის, რომელიც, უეჭველია, ბევრ მკითხველს აგრძნობინა ამ უკანასკნელ თვეებში ჩვენმა ციფრებით გაქენთილმა „მიმოხილვამ“...

ფ. კოგინაიშვილი.

უცხოეთის მიმოხილვა

1. გერმანია: შინაური პოლიტიკა და საერთაშორისო მდგომარეობა. პრუსიის სამეფო და პოლიონელები. 2. რუზველტი.

მას შემდეგ, რაც ინგლის-საფრანგეთის დაახლოვება და შეთანხმება ნამდვილი ფაქტი შეიქნა, გერმანიის საზოგადოებრივი აზრი მეტად უკმაყოფილოა თავის დიპლომატიისა: გერმანია ძველებურად ვერ ბატონობს ევროპაში, საერთაშორისო დაშოკიდებულების სიმძიმის ცენტრი ბერლინიდან პარიზში გადავიდა და დიდმნიშვნელოვანი საერთაშორისო საქმეები გერმანიის იმპერიის კანცლერის დაუქითხავად სწყდება, რაც წინად (იგულისხმე ბისმარკის დრო) შეუძლებელი იყო; გერმანია დღეს განმარტოებული არის და ყველა მტრულის თვალით უცქერისო.

ეხლანდელი კანცლერი ბიულოვი არ უარყოფს გერმანიის განცალკევებას; მან პირ-და-პირ სთქვა—მართალია, ეხლა ბევრი მტრობა და უკმაყოფილებაა საზღვარ-გარედ გერგერმანიის წინააღმდეგო, მაგრამ ეს სულ შურიანობის მიზეზი არის და „ჯერ კიდევ არ არის სხვა იარაღი უმართლო შურისა და მტრობის წინააღმდეგ გარდა ბასრ მახვილისა“ო. როგორც ვხედავთ, ბიულოვმა, „პატრიოტულ“ სიმთა ასაქლერებლად მიჰმართა ბისმარკისებურ გაბედულ კილოსა და მუქარას: რკინის კანცლერმა ერთხელ სთქვა—„ჩვენ, გერმანელებს ღმერთის გარდა არავისი გვეშინია და ღმერთიც ჩვენთან არის“-ო; ბიულოვის ზემოთ-მოყვანილი სიტყვები ბისმარკის ნათქვამის პარაფრაზაა, მაგრამ ეხლანდელ კანცლერს

ბევრი აკლია, სანამ ბისმარკს გაუსწორდებოდეს; ეხლანდელი პარლამენტიც სულ სხვაა—ასეთ რიხიან ფრაზებით იგი აღარ კმაყოფილდება; ამიტომაც ბიულოვის ნათქვამმა არავენ არ დააკმაყოფილა.

გერმანიის განმარტოებულ საერთაშორისო მდგომარეობას შეეხო განთქმული წარმომადგენელი დემოკრატიისა ავგუსტ ბებელიც. ქალარა მებრძოლი ჩაგრულთა ინტერესებისა ახალგაზდურის მხურვალებითა და ნამდვილ პოლიტიკოსის ღრმა-ჩახედულობით ლაპარაკობდა ამ საგანზე. ამ ნალაპარაკებმა დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა მთელ გერმანიაში და მტრებიც კი იძულებული იყვნენ ეთქვათ, რომ ბებელი გამარჯვებული გამოვიდა პარლამენტის ამ დებატებიდან და რომ კანცლერი მასთან ტყუოდა. ყველაზე უფრო საგულისხმეორო ბებელის სიტყვაში ის იყო, რომ მან აშკარად დაამტკიცა, თუ რა მჭიდრო კავშირია სახელმწიფოს შინაურ პოლიტიკასა და მის საერთაშორისო მდგომარეობის შორის.

საუკეთესოდ გაწვრთნილი ჯარი და საუკეთესო არტილერია დიდი ძალაა, მაგრამ ეს სრულიად არ კმარა სახელმწიფოს საერთაშორისო მდგომარეობის განსამტკიცებლად; პირიქით, ეს წმინდა მატერიალური ძალა შეიძლება გახდეს მიზეზი საერთაშორისო მდგომარეობის სისუსტისა, თუ მისი პატრონი სახელმწიფო გაუნათლებელი და განუფითარებელია: ფიზიკურად ძლიერ ბარბაროსს ყველა ერიდება, ყველა ეკვის თვალთ უცქერის და ყველა იმის ცდაში იქნება დაასუსტოს იგი... გერმანია, რასაკვირველია, ბარბაროსი ქვეყანა არ არის, პირიქით—იგი დაწინაურებული ევროპელი სახელმწიფოა, მაგრამ მისი მთავრობა, განსაკუთრებით უკანასკნელ დროს, წმინდა რეაქციის გზას ადგია: წინსვლის, პროგრესის მაგიერ უკან-უკან იხედება, დემოკრატიას ებრძვის, მხარს აძლევს გერმანიის ერის ისეთ ელემენტს, რომელიც ხალხის ხორცმეტი და პარაზიტია, დევნის არა გერმანელს; ამიტომაც არის, რომ გერმანიას ოსმალეთის

სულთნისა და მზგავს ხელმწიფეების მეტი არავინ თანაუგრძობს, როგორც სთქვა ბებელმა. სახელი გაგვიტყდა მთელ განათლებულ კაცობრიობაში და ამიტომაც ვძულვართ ყველასო, და თუ გვინდა შესაფერი საერთაშორისო მდგომარეობა გვექონდეს, აუ გვსურს ნდობით და სიყვარულით გვექცეოდნენ, პროგრესიულ პოლიტიკას უნდა ვადგეთ და არა იარაღს ვაქლარუნებდეთო.

საფრანგეთმა ისევ მოიგო კაცობრიობის გული, ისევ ძველი დიდი ადგილი დაიკავა ერთა შორის. მიზეზი? საფრანგეთის რესპუბლიკა აშკარად, გაბედულად ადგას ჰუმანურ დემოკრატიულ პოლიტიკას, აშკარად და გაბედულად ებრძვის ხალხის მტერს—ძველ წესწყობილების აღდგენის მოტრფიალეთ და უმრავლესობის განათლება-განვითარების შეუზღუებელ მოწინააღმდეგეთ.

ერთის სიტყვით, ვინც შინ ცუდათ, უსამართლოდ იქცევა, იგი ვერც გარეთ მოიპოვებს პატივისცემას და სიყვარულს. მართლაც შეუძლებელია პატივისცემით უცქეროდნენ ისეთ სამეფოს, სადაც პრუსიასავით ეპყრობიან თავიანთ ქვეშევრდომებს.

ბშირად გვექონია ლაპარაკი პრუსიაში მცხოვრებ პოლონელების მდგომარეობაზე. ეს კითხვა „არ ახალია, ძველია“, მაგრამ ეს ძველი საქმე მანამდე ახალი იქნება, სანამ მჩაგრელი და დაჩაგრული ერები არსებობენ. ამიტომაც მკითხველი, იმედია, არ დაგვემდურება, თუ ეხლაც ამ საგანზე ჩამოვადგებთ საუბარს. პრუსიის მთავრობისა და პოზნანელ პოლონელების დამოკიდებულების ამბები დიდათ საგულისხმიერო და ჭკუის მასწავლებელია ყველასათვის, ვისაც თვალხილულად უნდა იაროს ამ ქვეყნად.

როგორც ამას წინადაც გვექონდა მოხსენებელი, მთავრობამ შეიტანა პრუსიის ლანდტაგში ახალი პროექტი პოზნანში დასახლების შესახებ. პროექტი ჯერ კომისიას გადაცეს და ეხლახან ისევ განიხილა და მიიღო პრუსიის ლანდტაგმა.

ეს ახალი „კანონი“ არის ურცხვი, აღვირ-წახსნილი და დათვლილი კანონიერებისა და სამართლიანობისა, და ასეთი ურცხვობა და აღვირ-წახსნილობა ჩაიდინა განათლებულმა სახელმწიფომ. ახლად მიღებულ „კანონში“ ერთი მუხლია (13-B), რომ „მთელ მუსიკას ქმნის“: პოზნანში და სილეზიაში (პოლონელებით დასახლებული პროვინციებია პრუსიის სამეფოსი) დასახლების ნებართვა პროვინციის ობერპრეზიდენტისაგან უნდა იქნეს უთუოდ აღებული და ეს ნებართვა არაფერ შემთხვევაში არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს 1886 წ. კანონს, რომლის ძალით პოლონელებით დასახლებულ პროვინციებში მთავრობა მხოლოდ ტომით გერმანელებს უნდა ეხმარებოდეს მიწის შეძენისა და დასახლების საქმეში.

თუმცა ახალ „კანონში“ ერთხელაც არ არის ნახსენები სიტყვა „პოლონელი“, მაგრამ ყველასათვის იმ თავითვე ცხადი იყო, რომ იგი პოლონელების წინააღმდეგ არის მიმართული. არც მთავრობა მალაედა თავის განზრახვას: ახალი იარაღი გინდა გალადებულ პოლონელების წინააღმდეგ, გერმანელს თავის დასაცველი იარაღი ექირვება და ამიტომ... ამიტომ... პოლონელს უნდა აეკრძალოს თავის სამშობლოში მამული შეიძინოს. ამაზედ შორს წასვლა შეუძლებელია! საუკუნოების განმავლობაში ოფლითა და სისხლით მოურწყავს პოლონელს თავისი ქვეყანა და დღეს ვიღაც ჰანოვერელი ჰამერშტეინი (შინაგან საქმეთა მინისტრია) საჯაროდ, წარბშეუხრელად ამბობს — აქ, პოლონელის ოფლითა და სისხლით მორწყულ ქვეყანაში პოლონელს ადგილი არა აქვს, ჰანოვერელი უნდა დავასახლოთო.

პრუსიის მთავრობის ურცხვობამ გერმანელი კათოლიკენი და ლიბერალებიც კი ააღაპარაკა. გერმანელ კათოლიკეების სრულ გულწრფელობაზე კიდევ შეიძლება ექვის შეტანა: ერთი წილი კათოლიკე დეპუტატებისა პოლონელების არჩეულია და რომ ეხლა ამ დეპუტატებს ხმა არ ამოედოთ პოლონელების ინტერესების დასაცველად, მანდატის განახლება შეუძლებელი იქნებოდა. სულ სხვაა გერმანელ ლიბერალები

შის საქმე: თუ ესენიც კი ალაპარაკდნენ მთავრობის პოლიტიკის გამო პოზიციულ პოლონელების შესახებ, ეს სრული საბუთია იმისი, რომ ეს პოლიტიკა საზღვარს გადასცდა. ლიბერალების ეს ოპოზიცია მთავრობის პოლიტიკის წინააღმდეგ მაინცა-და-მაინცა პოლონელების სიბრალულით როდია გამოწვეული. ამ ოპოზიციის მიზეზი ორია: ერთი ის, რომ ახალი კანონი დარღვევა არსებულ კონსტიტუციისა და თუ დღეს პოლონელების დასასჯელად დაარღვიეს კონსტიტუცია, ხვალ, შეიძლება, ლიბერალების ასალაგმავად ჩაიდინონ იგივე; მეორე ის არის, რომ პოლონელების წინააღმდეგ მიმართულ კანონებს აქამდე ცუდის მეტი არაფერი გაუკეთებია.

ერთი ლიბერალური გერმანელი გაზეთი ასე მსჯელობს ახალ კანონის შესახებ: პრუსიის ლანდტაგში ახლად მიღებული კანონი მიმართულია არა მარტო პოლონელების წინააღმდეგ, არამედ მთელ ჩვენ წესწყობილების წინააღმდეგაც. ამიტომაც მისი შედეგიც საბედისწერო უნდა იქნეს. პრუსიის პოლიტიკა პოლონელების შესახებ აქამდეც ნაკლებ ბედნიერი იყო. სამას ორმოცდა ათ მილიონზე მეტი დახაჯეს გერმანელების გასაძლიერებლად აღმოსავლეთ პროვინციებში და შედეგი ამისა ის იყო, რომ პოლონელები ეკონომიურად აღორძინდნენ და პოლიტიკურად გაძლიერდნენ. ეხლა ყველა ხედავს ამ გვარ სახელმწიფო პოლიტიკის სრულ გაკოტრებას, მაგრამ მაინც ვერ გამოტეხილან საჯაროთ და დღეს კონსტიტუციის დამარღვეველ ღონისძიებას მიჰმართეს. პრუსიაში არ არის ისეთი სახელმწიფო კაცი, რომელსაც რამე ესწავლოს კულტურკამფისა და სოციალისტების წინააღმდეგ მიმართულ კანონების პრაქტიკიდან; ამიტომაც პრუსიის მთავრობა ერთხელ კიდევ სჩადის საბედისწერო შეცდომას. ვინ არის კმაყოფილი პოლონელების წინააღმდეგ გამოცემულ კანონებითა? არავინ: არც მთავრობა და არც ის პარტიები, რომელნიც მთავრობას მხარს აძლევდნენ... მაგრამ რას იზამთ, როცა დაწყველილი ფრაზეოლოგიაა გამეფებული. ცხადზე უცხადესი ფაქტები ამტკიცებენ ასეთ პოლიტიკის უნაყოფობას, მაგრამ რა-

კი „ნაციონალური“ პოლიტიკაა, ფაქტებს ყურადღებებს აღწევინ აქცევს... საკოლონიზაციო კომისიის მთელი მოღვაწეობა იმაში გამოიხატა, რომ ისევ გერმანელების ადგილ-მამულს ჰყიდულობდნენ. დასახლებით სულ 50 ათასამდე გერმანელი დასახლეს, მაგრამ სამაგიეროდ დიდძალი გერმანელები გადასახლდნენ პოზნანიდან; ამასთან ბევრი ნაყიდი ადგილი დაუსახლებელი რჩება. რატომ? იმიტომ რომ გერმანელებისა და პოლონელების დამოკიდებულება უკიდურესობამდე გამოწვევბული და ასეთ პირობებში მეტად ძნელია მეურნეობას გაუძღვეს კაცი. ეხლა გერმანისმის გასაძლიერებლად პოლონელებს უფლებას ხდიან, მაგრამ ამის შედეგი ის იქნება, რომ საკოლონიზაციო კომისია ვერასოდეს ვერ იყიდის პოლონელის მამულს.

პოლონელს მართლა ართმევენ კანონიერ უფლებას. ეს იქიდან სჩანს, რომ თუ არ ობერპრეზიდენტის ნებართვა, ისე ვერაფერ შეიძენს მამულს პოზნანსა და სილეზიაში, და პოლონელს კი ასეთ ნებართვას ვერ მისცემენ, რადგან ეს წინააღმდეგი იქნება 1886 წლის კანონისა. ამიტომ ყოველ ეჭვს გარეშეა რომ ახალი კანონი უსაძაგლესი საგანგებო კანონია, რომელიც მით უფრო საგრძობელი იქნება პოლონელისათვის, რომ იგი ერთსა და იმავე დროს პოლიტიკურის, ნაციონალურის და ეკონომიურის ხასიათის არის. კანონი ეხება პოლონელს მხოლოდ იმიტომ, რომ პოლონელია ჩამომავლობით, და ეხება სწორედ ეკონომიურად: ამ კანონით აკრძალულია დიდი მამულის პარცელიაცია, მაშასადამე გლეხების დასახლებაც...

ყველასათვის ცხადი უნდა იყოს, რომ პოლონელი ისევე დაიწყებს ბრძოლას, როგორც იბრძოდნენ კათოლიკენი კულტურკამფის წინააღმდეგ და სოციალდემოკრატები საგანგებო კანონების წინააღმდეგ. ისიც ცხადია, რომ სახელმწიფოსა და ეროვნულ გრძობას უშეატეხილ ბრძოლაში უკანასკნელი უფრო ძლიერია, ისე როგორც იღვა ყოველთვის უფრო ძლიერი ყოფილა ძალმომრეობაზე... პოლონელებს ეროვ-

ნულ ურთიერთ დახმარებისა და თვითმოქმედების იმედით. ჰქონდეთ. ისინი იბრძვიან არსებობისათვის, სამშობლო მიწისათვის. განა საეჭვოა, რითი უნდა გათავდეს ასეთი ბრძოლა? შეიძლება მწარე იყოს ასეთ ქვეშაობის გამომეღვანება, მაგრამ აუცილებელი კია.

პრუსიასაც აქვს თავისი კონსტიტუცია, რომელიც როგორც მთავრობისათვის, ისე ხალხის წარმომადგენლებისათვის ხელუხლებელი უნდა იყოს. ამ კონსტიტუციის მეოთხე მუხლი ამბობს: პრუსიის ყველა ქვეშევრდომი კანონის წინაშე თანასწორი არის. მეცხრე მუხლი ამვე კონსტიტუციისა საკუთრებას აკანონებს; გერმანიის იმპერიის კონსტიტუციით, ყოველ ქვეშევრდომს უფლება აქვს იქ დასახლდეს და იქ შეიძინოს საკუთრება, სადაც მოისურვებს, და ვერაფერს მას ხელს ვერ შეუშლის. ცხადია, რომ ახალი კანონი არღვევს ყველა ამ მუხლებს... ეს ისეთი მოვლენაა, რომელიც გულსა სტკენს ყოველ ნამდვილ პატრიოტს. მართლაც, რაც დღეს პოლონელებს მოუვიდათ, ხვალ შეიძლება ხალხის სხვა ნაწილს დაემართოს, და ვინ იცის, სად მიგვიყვანს ეს გზა უფლების წართმევისა?... პრუსიის კონსტიტუციას შავ დღეს უმზადებს ასეთი პოლიტიკა, და როგორც თვლია, ნაყოფიც ისეთი იქნება!“

ახალი კანონი მძულვარების ნაკარნახევია და აუცილებლად მძულვარებას აღმოაცენებსო, სთქვა გულდათუთქულმა პოლონელმა დეპუტატმა. მაგრამ გამგონე ვინ იყო! პრუსიის ლანდატაგი რეაქციონერების ხელშია და სიბნელისა და ავტორიტეტის თაყვანისმცემელთ სიმართლის ხმისათვის სმენა არა აქვთ. მეტად ცუდ სამსახურს უწევთ გერმანელებს, როცა მათის სახელით სიმართლესა და სამართალს ფეხით სთელავთო, უთხრა უმრავლესობას ერთმა თავისუფალმა მოაზრემ, მაგრამ უმრავლესობამ სტვენით უპასუხა. როდემდის ისტვენენ ასე ლაღად პრუსიის ბატონი რეაქციონერები?

კუზიანს საფლავი გაასწორებსო, უთქვამს ხალხს და მართალიც უთქვამს. მრავალსაუკუნოვანი ისტორია და თანამედროვე ცხოვრება თვალსაჩინო და ცხად მაგალითებით ამტკი-

ცებს, რომ უსამართლო ძალა ვერ დასძლევს, ვერ მოსპობს შეგნებულ სიმართლეს; შესაძლებელია, ეს სიმართლე დროებით დაიჩაგროს, მისი წინსვლა და განვითარება შეფერხდეს, მაგრამ ბოლოს მაინც იგი, გამარჯვებული, მრავალტანჯული და წამებული პოლონეთი ჯერ მეთვრამეტე საუკუნეში ეგონათ საბოლოოდ დაღუპული; დაუძლიერებული, სრულ ანარქიის ქვეშ მყოფი პოლონეთის სამეფო შეუბრალებლად დაკუწეს და დაინაწილეს გალაღებულმა მეზობლებმა და *finis Poloniae*-ო დასძახეს გახარებულებმა. სიხარული ცოტა ნაადრევი შეიქნა. სწორედ დაღუპვის ხანიდან იწყეს პოლონელებმა გამოფხიზლება და თავის უბედურ მდგომარეობის შეგნება; დაიწყეს მუშაობა თავდაუდებელი და გატაცებული და მკვდრად მიჩნეული ხალხი ფეხზე წამოდგა; იგი თამამად და გაბედვით შეებრძოლა მჩაგვრელებს და დღითი-დღე უფრო ძლიერდებოდა; განცვიფრებული მტარვალები ვერ მიხვდნენ ხალხის მკვდრეთით აღდგომის ნამდვილ მიზეზს და ისევ ძველ იარაღს, ძალმომრეობას, მიჰმართეს. პოლონელი მაინც გულს არ იტეხდა, მტერს თავს არ უდებდა და განაგრძობდა მედგარ ბრძოლას. რამდენს მეტს მძვინვარებდა მტარვალი, იმდენ მეტ მხნეობასა და ხერხს იჩენდა იგი და ბრძოლის ველიდან გამარჯვებული გამოდიოდა. პრუსიის მთავრობა ერთი მტარვალთაგანია პოლონეთისა. როგორც ვიცით, ეს მთავრობა არავითარ ღონისძიების წინ არ იხევდა უკან, ოღონდ პოლონელზე გაემარჯვა; არ იქნა ვერ მიაღწია მიზანს; პირიქით, ნიადაგი უფრო და უფრო ეკარგებოდა: ის ადგილებიც კი, რომელიც მეთოთხმეტე საუკუნიდან გერმანიის ხელშია და პოლონეთის ისტორიის გარეშე ცხოვრობდა (სილეზია), დღეს გათვითცნობიერებულ პოლონეთის ნაწილს შეადგენს: დაკარგული და გადაგვარებული შვილები დაუბრუნდა პოლონეთს.

რომელი ჭკვათამყოფელი ადამიანი არ ჩაუფიქრდება ასეთ ცხად მოვლენებს? რა მოუტანა ძალმომრეობამ და მტარვალობამ პრუსიის მთავრობას? პოლონელის მეტი გამეღვრება. მიუ-

ხედავით ამისა ისევ ახალ მტარვალურ ღონისძიებას მიჰმართეს—თუ წინად ვერ მოგვსპეთ პოლონელი, იმიტომ რომ ჩვენი ღონისძიება საკმაოდ სასტიკი და მკაცრი არ იყო.

ბუნებით კუზიანს მხოლოდ საფლავი გაასწორებს: თუ ჭკუის ამდენმა სწავლებამ ვერ გასჭრა, თუ პრუსიის რეაქციონერები დღესაც ძალმომრეობის გზას ადგანან მიუხედავით ამდენ მწარე გამოცდილებისა, ეს იმის ნიშანია, რომ ბუნებით „კუზიანები“ არიან.

ძალ-მომრეობასა და მტარვალობას ყოველთვის როდი მოზღვევს ასეთი შედეგი. ამიტომ ყოველთვის კი არ შეგვიძლია ვთქვათ—ვინც ძალმომრეობას მიჰმართავს, მუდამ დამარცხებული არისო. არა, ხანდახან ისიც გამარჯვებულია. საქმე ის არის, თუ როგორია ძალმომრეობისა და მტარვალობის საგანი, ობიექტი.

პოლონელს რომ გულისხმობდა ხელი დაეკრიფა და ქველი მოეხარა უბრძოლველად მტარვალის წინაშე, დღეს მისი არსებობა საექვო იქნებოდა. და თუ ეხლა სხვა სურათს ვხედავთ, ეს იმის შედეგია, რომ პოლონელი თავგამოდებული თამამად და შეგნებულად იბრძვის თავის უფლებისა და სიმართლისათვის. მაგრამ ერთი თანდაყოლილი სასიკვდილო ცოდვა აქვს ძალ-მომრეობა-მტარვალობას—მძინარეს აღვიძებს, აპატია მოცულის ბრაზსა გვრის და ბრძოლას ანდომებს, დალაჩრებულსა და დაგლახაკებულს თავმოყვარეობას უღვიძებს...

ერთი სოციოლოგიური თეორია ამბობს: კაცობრიობის ისტორია მხოლოდ სოციალურ კლასთა ბრძოლის ისტორია არისო, რომ ყოველი მთავრობა არის გაბატონებულ სოციალურ კლასის ინტერესებისა და სურვილების გამომსახველი და აღმასრულებელიო. ამ თეორიის თვალით შევხედოთ პრუსიის სამეფოს დღევანდელ პოლიტიკას.

პრუსიაში დღეს გაბატონებულია მსხვილი თავად-აზნაურობა, ეგრედ წოდებული იუნკრობა. თუ ამისი ნება და სურვილია, ეგრედ წოდებული იუნკრობა. თუ ამისი ნება და სურვილია, ეგრედ წოდებული იუნკრობა.

რვილი არ იქნა, ისე ვერაფერი გადაწყდება სამეფოში. მაშასადამე ამ თეორიით დღევანდელი მთავრობა პრუსიისა არის გამო-მხატველი და აღმასრულებელი თავად-აზნაურობის ინტერესებისა.

ეხლა ვიკითხოთ, თავად აზნაურობის რომელი ინტერესი თხოულობდა თუნდ უკანასკნელ საგანგებო კანონს პოლონელების წინააღმდეგ? რა უნდა მოიგონ ამითი პრუსიის იუნკრებმა? არაფერი. პირიქით, ეს კანონი საზარალოც არის მათთვის და აი რატომ.

საკოლონიზაციო კომისიის წინააღმდეგ, როგორც ვიცით, პოლონელებმა დაარსეს ეგრედ წოდებული საპარცელიაციო ბანკები. ეს ბანკები ჰყიდულობდნენ ადგილებს, პატარა ნაჭრებად ჰყოფდნენ და ზედ პოლონელ გლეხებს ასახლებდნენ. ამიტომ, რასაკვირველია, დიდი კონკურენცია გაიმართა საკოლონიზაციო კომისიისა და ამ ბანკებ შორის; ამ კონკურენციას მოჰყვა მიწის ფასების შესამჩნევად აწევა. ძალიან ხშირად მამული, რომ არ ღირდა, ისეთ ფასში გაყიდულასხვათა შორის ახალი კანონი, როგორც თვითონ ჰამერშტეინმა განაცხადა, ფასების ამ აწევითაც იყო გამოწვეული. ვინ იყო მოგებული მიწის ასეთ გაძვირებით? რასაკვირველია, მიწის მფლობელი თავად-აზნაურნი, რომელთა შორის ბევრია გერმანელი იუნკერიც. ახალი კანონი აუცილებლად გამოიწვევს მიწის ფასის დაცემას და მაშასადამე წაგებული თავად-აზნაურობა გამოდის.

ეს პატარა მაგაგალითია იმის დასამტკიცებლად, თუ რამდენად შეუძლებელია რთულ და ვრცელ ცხოვრების მარტივ და ვიწრო ფორმულაში მოთავსება.

როცა მაკ-კინლი აირჩიეს შვერთებულ შტატების რესპუბლიკის პრეზიდენტად, თეოდორ რუზველტს ვიცებარეზიდენტობა მისცეს: ამერიკაში ეს იმის ნიშანია, რომ ასეთი პირი არა სურთ აკტიურ პოლიტიკურ მოღვაწედ. ვიცე-პრეზიდენტობა საპატიო ადგილია, მაგრამ უგაველენო.

ამერიკელებმა ვითომ თავიდან მოიშორეს მოუსვენარი პოლიტიკური მოღვაწე, მაგრამ ბედის ჩარხი სულ სხვანაირად დატრიალდა: მაკ-კინლი მოჰკლეს პრეზიდენტობის ვადის გასვლამდე და, კონსტიტუციის ძალით, მისი ადგილი დაიკავა თეოდორ რუზველტმა.

როგორც ვიცით, ამერიკის შეერთებულ შტატების პრეზიდენტს ბევრად უფრო მეტი მნიშვნელობა და გავლენა აქვს რესპუბლიკის პოლიტიკურ ცხოვრებაზე, ვიდრე თვით ინგლისის მეფეს; საფრანგეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტი ამ მხრივ სახსენებელიც არ არის მასთან. ამიტომაც არის, რომ პრეზიდენტის პიროვნებას დიდი მნიშვნელობა აქვს ამერიკაში.

თეოდორ რუზველტი მეტად ძლიერი პიროვნებაა და, რაკი კანონი დიდ უფლებას ანიჭებს მას, ამიტომ საკვირველი არ არის, რომ დიდ რესპუბლიკის პოლიტიკას, შინაგანსა და გარეშეს, მისი ბეჭედი აზის.

რუზველტი ეგრედ წოდებულ რესპუბლიკელების პარტიას ეკუთვნის; ამ პარტიის მთავარი ძალა კი მსხვილი კაპიტალისტები არიან, ის კაპიტალისტები, რომელნიც, ტრესტების საშუალებით, ცდილობენ მთელი ეროვნული წარმოება თავის მონოპოლიად გაიხადონ და ამ წარმოების მთელი მოგება თვითონ მისი-აკუთრონ; ნამდვილი მწარმოებელი, ქირის მუშა, ტრესტების უცხოლობელ გავლენის ქვეშ უნდა იყოს, თორემ თუ მან თავი აიშვა, თავისუფალ მოქმედების შეძლება მიეცა (თავისუფალ მოქმედების უფლება ყოველ ამერიკელს აქვს, მაგრამ, როგორც ვიცით, უფლებამოსილი ადამიანი შეიძლება ისეთ მდგომარეობაში ჩააყენონ, რომ ეს უფლება ვერ მოიხმაროს თავის ნებაზე), წარმოების განვითარება წინაღვე შედგენილ გეგმისა და წესის მიხედვით უზრუნველ-ყოფილი არ იქნებაო.

ამერიკელი მუშა ასე ადვილად გასაკრეჭი ცხვარი არ არის; იგი შეგნებული მოქალაქეა და ამიტომ თავის

ინტერესების დასაცველად მანაც სინდიკატები შეადგინა: შეერთებულ მტერს შეერთებულის ძალით უნდა დახვედრა.

მსხვილ კაპიტალისტებს, რასაკვირველია, კანონით არ შეუძლიათ აუკრძალონ მუშებს სინდიკატების დაარსება და გაფიცვა, მაგრამ სხვა გზით სცდილობენ მუშის ურჩობის გატეხას: უპირატესობას აძლევენ ყოველთვის ისეთ მუშას, რომელიც ორგანიზაციის წევრი არ არის; ყოველ ღონეს ღონობენ შეასუსტონ და უღონო გახადონ სინდიკატები. რომ ამ მიზანს მიაღწიონ, არ ერიდებიან უდიდეს ხარჯებსაც — გაფიცულ მუშებს სულ უბრალო, თითქმის უმნიშვნელო მოთხოვნასაც არ უსრულებენ, ხელოვნურად აგრძელებენ გაფიცვას, რომ მეტი გაჭირვება აგრძნობინონ მუშას და შეაძლონ მათი სინდიკატი.

რუზველტი ასეთ რესპუბლიკელების არჩეულია; ამიტომ მოსალოდნელი იყო, რომ თუ პირდაპირ მფარველობას არ გაუწევდა მსხვილ კაპიტალისტებს, ამათ მოქმედების სრულ თავისუფლებას მაინც არ შეეხებოდა: ესენი იმდენად ღონივრები არიან მატერიალურად, რომ მუშების ორგანიზაციებთან ბრძოლა მაინცა-და-მაინც არ გაუჭირდებოდათ მთავრობის პირდაპირ დაუხმარებლად. მთავრობის ხელი მაშინ იქნება ამერიკელ კაპიტალისტებისათვის საჭირო, როცა სასოწარკვეთილი და უკიდურესობამდე მიყვანილი მუშა მოთმინებას დაჰკარგავს და ძალმომრეობის გზას დაადგება.

თეოდორ რუზველტი ამ მხრივ ვერ გამოდგა ნამდვილი რესპუბლიკელი. ალბად ეს კარგად იცოდნენ მსხვილ კაპიტალისტებმა, როცა რუზველტი ვიცე-პრეზიდენტად ამოირჩიეს და თავიდან მოიშორეს. პრეზიდენტად გახდომისათანავე რუზველტმა აგრძნობინა ქვეყანას, რომ კაპიტალისტები არ სცდებოდნენ. ამ მხრივ შეერთებულ შტატების ეხლანდელ პრეზიდენტის დასახასიათებლად საკმარისია მისი ქცევა პენსილვანიის ქვანახშირის მადნის მუშების დიდებულ გაფიცვის დროს.

ამ საგანზე ჩვენ უკვე გვექონდა ლაპარაკი მკითხველებთან ერთად ამიტომ აქ სულ მოკლედ შევხებებით.

ასორმოცდაათ ათასზე მეტი მუშა გაიფიცა პენსილვანიაში, რომ მუშაობის პირობები გაეუმჯობესებიათ; ქვანახშირის წარმოება შეჩერდა; როგორც მუშები, ისე საქმის პატრონები დიდათ ზარალობდნენ მატერიალურად. საქმის პატრონებმა, განთქმულ მორგანის მეთაურობით, გადასწყვიტეს — არაფერი არ დაეთმოთ მუშებისათვის, რამდენი ხანიც არ განგრძობილიყო გაფიცვა. ამათი განზრახვა იყო გაეტეხათ მუშების ძლიერი ორგანიზაცია. მუშებიც დიდის სიმტკიცით აღდგნენ თავიანთ გადაწყვეტილებას — ნუ ვიმუშავებთ, სანამ ჩვენსას არ გავიტანთო. გავიდა დრო და ჟამი, მებრძოლთ იარაღი არ დაუყრიათ, თუმცა მუშების მდგომარეობა უფრო და უფრო გასაჭირი შეიქნა. გაძვირდა ქვანახშირი; თანდათან ამოძრავდა საზოგადოებრივი აზრი და ხმა მალლა დაიწყო ლაპარაკი საქმის პატრონთა წინააღმდეგ. რესპუბლიკის პრეზიდენტი გულხელ დაკრფილი არ იჯდა, ნეიტრალობას არ სცდილობდა; პირიქით, მთელის თავის ენერგიით ჩაერია საქმეში და, მიუხედავად საქმის პატრონთა ცხარე წინააღმდეგობისა, იმდენი მოახერხა, რომ სამედიატორო სასამართლო დაარსა და ამ სასამართლოს გადასწყვეტინა მუშებისა და საქმის პატრონებ შუა ატეხილი დავა. მუშების ბევრი მოთხოვნა დაკმაყოფილებულ იქნა.

სოციალური კითხვა საერთოა ევროპისა და ამერიკისათვის. გარდა სოციალურ კითხვისა ამერიკაში არსებობს ერთი საქმე, რომელიც უცნობია ევროპელებისათვის: ეს არის ზანგების მდგომარეობა.

დაუფიწყარ ლინკოლნის პრეზიდენტობის დროს ამერიკაში მოისპო ზანგების მონური მდგომარეობა და მათ მიენიჭათ სრული უფლება ამერიკელ მოქალაქისა. ზანგი სწორუფლებიანი წევრია ამერიკის დიდ რესპუბლიკის მოქალაქეებ შორის. მიუხედავად ამისა, ზანგის მდგომარეობა მეტად გა-

ქირვებულა. თეთრ კანიანი მას ზიზლით უცქერის, თავის წრეში არ იღებს; რიგიან თანამდებობას ვერ მიიღებს იგი, რადგან არც ერთი თეთრ-კანიანი არ მიეკარება. ერთის სიტყვით ზანგი მოქალაქე „განკიცხულია“, განსაკუთრებით სამხრეთ შტატებში, ე. ი. იქ, საცა მონობა იყო გამეფებული. თეოდორ რუზველტი გაბედულად წინააღმდეგა ამერიკელების ასეთ, მათთვის არა სასახელო, შეხედულებას და, თავისი ჰუმანური გრძობა და რწმენა რომ დაენახვებია ყველასათვის, თავისთან მიიწვია ცნობილი მოღვაწე ზანგი ვუკერ ვაშინგტონი, დიდხანს ესაუბრა მას და საუზმეზეც მიიპატიჟა.

ერთის შეხედვით ეს ფაქტი წვრილმანი და უმნიშვნელოა, მაგრამ წვრილმანი და უმნიშვნელო ფაქტი არ გამოიწვევდა იმ საშინელ აურ-ზაურს, რომელიც სამხრეთ-შტატებში ასტებეს რუზველტის ასეთ ქცევის გამო. რუზველტს სამარცხვინოდ და დამამცირებლად მიიჩნია ასეთი რასებრივი მძულვარება შავკანიან თანამოქალაქეებისადმი და სცდილობს სამართლიანად მოეპყრას მათ. ვუკერ ვაშინგტონის მიღების შემდეგ პრეზიდენტმა რამდენიმე წარჩინებულ თანამდებობაზე ზანგები დანიშნა. ამან კიდევ უფრო მეტი უკმაყოფილება გამოიწვია, მაგრამ რუზველტს ყურადღება არ მიუქცევია.

მუშების ინტერესების მიხრობაში და ზანგების ქომაგობაში ბევრი გავლენიანი მტერი შესძინა გაბედულ პრეზიდენტს. მიუხედავად ამისა რესპუბლიკელების პარტიის ეგრედ წოდებულ ეროვნულ კონვენტზე ჩიკაგოში რუზველტი ერთხმად იქნა არჩეული საპრეზიდენტო კანდიდატად მომავალ არჩევნებისათვის. „როცა რუზველტის მეგობრებმა საპრეზიდენტო კანდიდატად რუზველტი დაასახელეს, ერთიან ალტაცებისა და სიხარულის ხმა გაისმა მთელ კონგრესზე; ალტაცების ეს ხმაურობა მთელი ოცი წამი გაგრძელდა. ბატ. კანინმა, კონვენტის თავმჯდომარემ, გაშალა ამერიკის დიდი დროშა, ხწორედ ის დროშა, რომელიც 1860 წლის პარტიის ღირს შესანიშნავ კონვენტზე იყო, როცა კანდიდატად აბრაამ ლინკოლნი დაასახელეს“.

როგორ უნდა აიხსნას ასეთი მოვლენა? რა არის ის, რომ იმ პარტიამ, რომლის მთავარ ძალას კაპიტალისტები შეადგენენ, ერთხმად აირჩია კანდიდატად რუზველტი, მუშების ინტერესების ქომაგი და დამცველი?

თეოდორ რუზველტი ცხადი, აშკარა იმპერიალისტია. ამერიკა ამერიკელებისათვის, გაიძახოდნენ ძველი ამერიკელი პოლიტიკური მოღვაწენი, და მთელი მათი გარეშე პოლიტიკა მონროეს დოკტრინის დაცვა იყო. რა ხდებოდა სხვაგან, გარეშე ამერიკის საზღვრებისა, ეს მათ არ აინტერესებდა. ეხლა სულ სხვა სურათს ვხედავთ—ვერც ერთი მნიშვნელოვანი საერთაშორისო კითხვა ვერ გადაწყდება ამერიკის დიდ რესპუბლიკის დაუკითხავად. მონროეს დოკტრინა, რასაკვირველია, ხელ-უხლებელი დარჩა: ვერც ერთი ევროპიელი სახელმწიფო ვერ გაბედავს ფეხი მოიმაგროს ამერიკის ნიადაზე. მაგრამ ამას როდი კმაყოფილდებიან: ამერიკის შეერთებული შტატები მსოფლიო სახელმწიფოა და ამიტომ მსოფლიო პოლიტიკაც უნდა ჰქონდესო. ეს მსოფლიო პოლიტიკა კი დიდათ ხელსაყრელია ამერიკის მეტად განვითარებულ მრეწველობისათვის.

თეოდორ რუზველტი დიღის გამოცდილებითა და თან გაბედულებით უძღვება რესპუბლიკის გარეშე პოლიტიკას. მთავარი ყურადღება ამ პოლიტიკისა, რასაკვირველია, მიქცეულია დიდ ოკეანესა და შორე-აღმოსავლეთისაკენ. ევროპის არც ერთ სახელმწიფოს არ გაუწევია ისეთი ენერგიული წინააღმდეგობა რუსეთის პოლიტიკისათვის შორე-აღმოსავლეთში, როგორც ამერიკას.

ეს გაბედული გარეშე პოლიტიკაა, რომ რუზველტი ასე სასურველი კანდიდატია რესპუბლიკელების პარტიისა.

ერთი მოტივია კიდევ რუზველტის გავლენისა და ძალისა—თვითონ მისი პიროვნება: თავის სიმტკიცით, პირდაპირო-

ბით, ნიჭიერობით და მთლიანობით რუზველტი ხიბლავს ხალხს. ეხლა ამერიკაში სახელგანთქმულობით ვერვინ შეედრება თეოდორ რუზველტს და მისი მეორედ არჩევა პრეზიდენტის თანამდებობაზე თითქმის უზრუნველყოფილია.

დიუნის ქალაქის ამბავი

ძველი საზღაპრო მოთხრობა.

„დიუნის ქალაქის ამბავი“ აქამდის არსად არ შეგვხვედრია, იგი ეკუთვნის იმ მოთხრობათა ჯგუფს, რომელსაც შეადგენს ამირან-ლარეჯანიანი, რუსუდანიანი, დილარიანი და სხვა ამ გვარი საზღაპრო კრებულები. დიუნის ქალაქის ამბავში აწერილია ფირმან ხელმწიფის შვილი ა ულისაყის მოქმედობა და გმირობა. როგორც ყველა საზღაპრო მოთხრობაში, აქაც გმირი გამოივლის მრავალს განსაცდელს, შეხვდება ურიცხვს თიღს, დაამარცხებს აუარებელს მტერს, დევებს, ვეშაპებს, გველებს. მას ახლავს თავგანწირული და მასთან შეზდილი ვეზირის შვილი, დიდს ამავს დასდებს ცხენი სახელად თვალჩიტა, მიაღწევს თავის მიზანს—გამოსტაცებს გველის ტყვეობიდან საუცხოვო ქალს, შეერთავს მას და გაფუფუნდება ცოლ-შვილით. დაბრუნდება რა თავის დედამამსთან, გააზარებს მათ დაკოდილს გულს და გახელმწიფდება. თავის შვილს გაამეფებს სიმამრის ქვეყანაში და ამ გვარად გამარჯვებით დააგვირგვინებს თავის სიცოცხლეს უებრო და მწიკვლ მიუკარებელი საარაკო გმირი.

რაც შეეხება იმ საკითხს, ორგინალურია თუ ნათარგმნი ეს „ამბავი“, გადაწყვეტილი პასუხი ამაზედ ამ ეამად არ შეგვიძლიან მოგახსენოთ. თუმცა მოთხრობაში ნახმარებია ფრაზა, რომელიც პირველ შეხედვით გვაფიქრებინებს, რომ იგი ორგინალური ნაწარმოებია, მაინც ვერ დავერწმუნებით ამ აღგილს, რადგან უეტკვოდ ნათარგმნს ნაწერებშიაც შეგვხვედრია იმ გვარივე წინანადება, როგორც აქ არის აღნიშნული: „ამ ქართულსა ზედა ხელმწიფის შვილმა ცხენი გაიგდო“ და სხვ. უფრო მისაღებია ის მოსაზრება, რომ ეს მოთხრობა ეკუთვნის არაბულს კრებულს „ათას ერთ ღამიანს“ და წარმოადგენს იმ გიაროვეს გადმოღებულს ქართულად ზღაპარს, როგორც სპილენძის ქალაქის ამბავი, „ყამარდინი“, „თიმსარიანი“ და სხვ.

ახლად ნაპოვნი მოთხრობა საინტერესოა იმენად, ~~რამდენადც~~ იმდენად მოწმობს წასული დროების ქართველი მკითხველის გემოს და შეხედულებას. თუ ეს მოთხრობა აღმოჩნდა „ათას ერთ ღამის“ ნაწილი, მაშინ იგი შეაფასებს იმ ნაწილ-ნაწილად გადმოღებულს არაბულს საზღაპრო კრებულს, რომელსაც თავისი მიმზიდველობა ახლაც არ დაუკარგავს.

ხელნაწერი, საიდგანაც გადმოღებულია ეს მოთხრობა, ეკუთვნის მე-XVIII საუკუნეს. ამის საბუთად მოგვყავს შემდეგი ბოლოს მინაწერი მოთხრობის ხელით და მელნით: „წილკნელობა ებოძა იკორთის არხიმანდრიტს ამეროსის ქკს უფვ, წელსა 1778 წ. თვესა აპრილის და კურთხევით მოხსენებულს ლეონ ბატონის შვალს არაგვის მპყრობელს შობისა მისისა მენენიკი ბიულოცა, თებერვალის, ხუთ შაირად“. მოხსენებელი ლეონი, რა თქმა უნდა, ერეკლე მეფის ძეა. საყურადღებოა შეპარებული რუსიციზმი „მენენიკი“, ესე იგი, იმენენიკი.

ეს სიტყვა ერთი იმ რაცხვთაგანია, რომელიც ქართულს ენაში შემოვიდა ერეკლე მეფის რუსეთის ხელმწიფესთან მიწერ-მოწერის დროს.

სადიპლომატო ქალაღდებშიაც ხშირია ამ გვარი მაგალითები, როგორც ფამილია, კურიელი, იანარალი, მაიორი, პოდპოლკოვნიკი, უქაზი, პროვიანტი, არტილერია, ორდენი და სხვ.

ამათში მენენიკი, უქაზი აღებულია პირდაპირ რუსული ენიდგან, დანარჩენი ნასესხნი არიან რუსული ენის შუამაცლობით ევროპული ენებიდგან.

ა. ხახანაშვილი

**ამგავნი ღიფნის ქალაქისა, მოკრებითა ცხოვრებისა
და მოქალაქოებისა მისისა და მას ზინა მყოფისა
ზირმან ხელმწიფისა და ზვილისა მისისა აბულისაჲისა.**

იყო ღიფნის ქალაქი მორქმული, და ფრიად სიმდიდრე
გარდამატებული. ესრეთ რომელ ყოველი ქვეყანა მისის გან-
ძითა, და ქონებით რჩებოდა, და ყოველი ქვეყანა მით მდიდრ-
დებოდა: იმისი სიმდიდრე ეს იყო რომელ ქვეყანაზე მისგან უფ-
როსი, და უშვენიერესი ქალაქი აღარ იყო: ამა ქალაქსა შვიდნი
ესეთნი ბურჯნი აქვნდა სპილენძისანი, რომ ათს ღლეს კაცი რბე-
ვით ვერ შემოუვლიდა: იმას რომ მზე შემოუვლიდა იქიდან
შუქი და სხივი გამოჰკრთებოდა რომ მკვრეტელთაგან მყოფარ ჟამ
თვალის შემართვა დიად ძნელ იყო: თავს რომ ბურჯი იყო, იმ
ბურჯიდან სრულად ყირმიზის იაგუნდის მეტი არა გამოვიდოდარა,
ან ტახტი, ან გვირგვინი, ან ხმალი, ან ლახტი, ან ჯილა, ან
საყურე რაც სახელმწიფო იარაღი იქმნებოდა, ყველასაგან უმ-
რავლესი წითლის იაგუნდისა გამოვიდოდის: მეორის ბურჯი-
საგან სრულიად ყვითელი იაგუნდისა გამოვიდის, და ყოველი
სახელმწიფო იარაღი იყვის: მესამეს ბურჯისაგან სრულიად თე-
თრი იაგუნდი გამოვიდის: აგრევე მეოთხისაგან აღმასი, და
ზურმუხტი გამოვიდოდა; მეხუთედამ ოქროს იარაღი, და ოქ-
როს შუშა და ფლური: მეექვსესაგან ცარიელი თეთრი და მეშ-
ვიდისაგან სრულად ბოლოს ბურჯისაგან სტავრა გამოვიდოდა, და
მისვე სტავრისა დაკერული. ყოველიფერი ტანისამოსი ასეთი
რომ უხელოდ ჩაეცმოდა, დაეხურვოდა, და წამოესხმოდა: აგ-
რეთვე უხელოდ გაეხდებოდა: ეს იყო იმათი სიმდიდრე რომ
მის ქალაქსა მყოფსა გლხაკთაცა სტავრა ეცვა: მას შიგან კა-

ცი შესულიყო, ამას იტყოდა რომე რასაც ცა გაღასწვდებოდა ეს ქალაქი არისო: ქვეყანაზე ამის მეტი შენობა აღარ არისო: მას ირგვლივ ასეთი გაღავანი ევლო რომელ გარეთიდ სულ კლდე იყო მოზღლუდვილი, მაგრამ ქვის სიმშვენიერე ნამეტნავი იყო: მას ქალაქსა დიფნისი მით ერქვა რომე მის ქვის სახელი იყო თურმე: მას შიგან ფირმანდი ხელმწიფე იჯდა, ასეთი რომე სხვა არა აგონდებოდა რა ნადიმობისა, ნადირობისა, სიუხვისა, და მოწყალებისა მეტი: მას შვილი ჰყვანდა სახელად ერქვა აბულისაყ: ასეთი რომე არც იყო ასეთი კაცი რომ ეთქვა, უმშვენიერესი კიდევ სხვა ადამიანი მინახავსო და ვერც იპოვეს იმისი მთქმელი რომ ეთქვა, ამბათ გამიგონია იმის ყადრი კაცი ქვეყანაზედ ზნეობითაო: მოიწიფა ცხრის წლისა ასე რომე არც გაუშვებდნენ ქალაქთა გარედ სანადიროდ, არც მიადენდენ ცივს ქარსა: იქ შეუყრიდენ მესროლთა, და ასროლინებდენ და სროლაზედან მართევდენ: მერმე მებურთალდა შეუყრიდენ, და აბურთავებდენ: მერმე შეომარსა კაცსა შეაბემდენ და ომს ასწავლიდეს: გაიმართა ყოვლითა ზნითა, ასრე რომე მას კაცი ვერცა ომშიგა, და ვერც ცხენოსან შვილდღოსნად ვერ ედრებოდა: ძალითა სპლოსა სჯობდა, და სიკისკასითა ვეფხსა: თერთმეტის წლისა რომ შეიქმნა დედას მოახსენა, თუ არ გეწყინებათ დასტური მიბოძეთ რომ ქარაფნის გამოსვლის დრო არიო, წავალ იმას ვნახაო, მასშიაო: დედამ უბრძანა, შვილო ყოველი კარგი სანახავი შენისამც ჭირის ნაცვალი არის: ვისთვის მინდა, თუ არა შენი გახარებისთვისაო: თუ ხელმწიფე გაგიშვებს, მე არ დაგიშლიო, წადი დაეთხოვეო:

წავიდა ხელმწიფის შვილი მსწრაფლად, და ხელმწიფისინა დაღონებით რასმე დადგა, და არა თქვარა, ხელმწიფემან ფირმალიმ შვილი დაღონებით დაინხა. ადგა და ყელს მოეხვია, რად მოგწყენია მამის სიცოცხლეო: და თვალთა ჩენაო: რა არის შენი შესაწყენი აღგისრულებ შენმა სიცოცხელმაო მიბძანეო: მოახსენა მე რა მინდა ასეთი რომე ხელმწიფეს დიდად გაუძნელდესო, თუ არა გამიწყრება გამოსულს ქარვანს ვნახამო

და მათსა საეპროსაო: გაუკვირდა ხელმწიფესა და არცა ვეწადნა მისი წასვლა, მაგრა ფიცი ველარ გაუტეხა და უბრძანა, აგრე ქენიო: მერე ვეზირს უბრძანა, ეს ქალაქი დასაწყისით დასაბამადის ყოფილაო, და ხელმწიფე ამისი ჩემის გვარისაგან კიდე არავინ ყოფილაო: არც მასმია მამის, არც პაპისა, და არც ჩამომავალთაგან რომე იმ ქარვანთ გამოსვლას დახლომოდესო, და არც მე მინახავო, აწ ამას ზოუნდომებია და ჩემგან აღარ დაეშლებისო, სულთა ნაცვლად ერთი შვილი მყავსო, და ამას გულსა ვერ ვატკენინებ: შენ პაპისჩემისაგან გაზდილი ხარო, და მამისჩემის ნამსახურიო, და მე თვით შენი გაზრდილი ვარო, წაუძღვე ამას ყმაწვილია და საქმის გამოუცდელიაო: იქ ვინ იცის რამდენი საკვირველი სანახავი გამოვა რომე ბერნიცა დაშტერდებიან, არამც თუ ყმაწვილთა რა იციანო მისი ნახავო: ერთი მოულოდნელი საქმე არა მომეველინოსრაო, ექვსის ბურჯის ქარავანი აჩვენე—და ეცადე მეშვიდეს მაშინც ააცდუნოო, იქ უფრო ბევრი ფერი გასაოცებელი სანახავი არისო კარგის რიგითა, და მოკაზმულობით წაიყვანეო რომე ჯერე არცა ამა გარეშამო ქალაქს უნახავსო ეს ჩემი შვილი, არც თუ იმათაო: აწე ჩემის ვეზირისა, და მოხელეთა თვით შვილი წაყვესო რომე ჩემის რიგი მაგას არ მოეშალოსო: გაგზავნეს მაშინვე კაცი, და ერთი ვეზირისა და ერთი სახლის უხუცისა, ერთი მოლარეთ ხუცისა, ერთი სუფრაჯისა, და რაც ხელმწიფის შინა ყმანი, და ანუ მოხელენი იყვენენ, თვითო შვილი ყველასი მოახსმევიენეს, შვენიერნი და დაკაზმულნი რომე რეგვენი კაცი ამათში ხელმწიფის შვილს ვერ გამოარჩევდა.

აქა ხელმწიფის შვილის წასვლა ქარვანთ დასახედავად.

წავიდნენ ხელმწიფლურითა წესითა: რა გადგენ მისნი ვეზირნი, ხელმწიფის შვილთან ვეზირის შვილის მეტი აღარავინ დარჩა: მოახსენა შენ სხვის ცხენზედ დღეს ნუ შესჯდები—, ხელმწიფეს რომ შავჩიტი ჰყავს, ისი სთხოვე, და იმაზე

შეჯგო: მივიდა და მოახსენა, რადგან დღეს ხელმწიფემა
 ველი საწადელი აღმისრულაო, შეჩიტიც მათხოოსო: ხელ-
 ხელწიფემან ასე უბრძანა, მეც არა მჯდარვარო თუ არ დიდის
 საქმისთვისაო, შენ როგორ შესჯდებიო: ის რომ არ იყოს,
 არაბეთში არ არის ჩემის თავლის ოდენი ცხენიო, შედი და
 რომელიც გინდი იმაზე შეჯგეო: ხელმწიფის შვილმა ეს არ
 ინება თვითან შევიდა საჯინიბოში, და თავისი ხელით ახსნა
 შეჩიტი, შეაკაზმინა შეჯდა და წავიდა: მივიდნენ ზემოსა ბურ-
 ჯსა თანა, და შეიქმნა მოდენა ქარუნისა რომე ანგარიში არ
 იქნებოდა: და ღმერთმან იცის თუ რამდენი რამ საკვირველი
 სანახავეები მოაქვსთ: როდესაც ხელმწიფის შვილის მისვლა
 სცნეს, შეიქნა დიდი სიხარული. ვითა ერთი სხვა რამ უკე-
 თესი დღე მოსვლოდათ რომე ჩვენის ხელმწიფის შვილი ვნახე-
 თო აქა: მამა არ მოსულა და პაპაო: აყრიდენ სრულად თვალსა
 პატიოსანსა: და მოართმიდენ მრავალსა ტახტისა გვირგვინსა და
 ყოველსა სახელმწიფოსა მოსართმევსა, და აღაგნეს მისნი მოხე-
 ლენი: არცა რა გაახსნევენა და არცა რა თუ ნახა: ჰკითხა სადეთ
 მიხვალთო, და ანუ რა მივაქთო, მათ ყოველივე მოახსენეს
 რაც მიჰქონდათ, და მისორეთისაკენ მივალთო: და უბრძანა ეგ
 დაისწავლეთო ვინც რა იარაღი იყიდოსო და ამბავი მომიტა-
 ნეთო: წამობრძანდა და მივიდა მეორესა ბურჯისა სანახავად
 რომ ყვითელითა იავუნდისა ქარვანი გამოვიდოდა, მათცა შე-
 ექმნათ დიდი სიხარული, და მოართვეს მრავალი აგრეთვე მათ
 დააბარა, და ჰკითხი სად მიხვალთო, მათ მოახსენეს საფრან-
 გეთს მივალთო, სანამდის მესამეს ქარავანსა შეეყარა, მათ უმე-
 ტესად გაიხარეს, და უმრავლესი მოართვეს: ჰკითხა სადეთ მი-
 ხვალთო, მათ მოახსენეს არაბეთს მივალთო: მათცა იგივე
 უბრძანა: რა იგიცა ნახა წავიდა ზურმუხტისა და ალმა-
 სისა ქარვანთანა და დაინახა მრავალი უცხო და უცხო სანა-
 ხავი: მათცა შესწირეს ღმერთსა მადლობა რომ ამა დღესა
 დაგვასწარო და აგრეთვე მათცა უძღვნეს და უმასპინძლეს
 და მოახსენეს საბერძნეთს მივალთო: და მათცა ისივ უბრძანა,
 და მივიდა მებუთესა ქარვანთან. მათცა უძღვნეს და მოახსენეს

აღმოსავლეთსა მივალთო: მეექვსეთაჲ მოახსენეს, დასავლეთსა
 მივალთო: რა ექვსივე ბურჯი ნახა, ვეზირმა მოახსენა
 შენი ნება ხომ აღსრულდაო, და ახლა შენ მამა და დედა
 მიგელისო, მგონია ცნობას აღარც ერთი იყოსო, და წავიდეთო:
 ხელმწიფის შვილმა უბრძანა, მანამდის მეშვიდეს ბურჯსაც არა
 ვნახავ, მანამდის ჩემი წასვლა არ იქნებაო: ვეზირის შვილმა
 მოახსენა შორი გზა აქვს, და სიშორით ვერ გავდგებითო, და
 აქამდის ისინიც გაივლიდნო: ხელმწიფის შვილმა გაიცინა და
 უბრძანა, რად მარეგვენებ მამისაგან უტკბესო: ჩვენ იგი ქარა-
 ვანი არ გვინახავსო, და არც დავიშლი იმის ნახვასო: ეწყინა
 ვეზირსა, და ასე უთხრა რეგვენთა კაცთან კაცსა ფარსავსა
 არ მიედგომებაო, ამად რომე თვითონ არა იცისრა, და სხვი-
 სას არას ისმენსო: მე რა ხელი მქონდა შენთანაო რომ გამოგ-
 ყევ, და შენთა დედ მამათ სირცხვილში ჩავდექო: მერე ვე-
 ზირსა შვილმა ასე უთხრა, რად უშლი წავიდეს ნახოსო შენ იცი
 რაგვარად გაზრდილი ხარო, და მეც ხომ შენი გაზრდილი ვა-
 რო, ნაკლები არცარა მე ვიციო, გაუწყრა ვეზირი თავის
 შვილსა, და ასე უთხრა არ იცი უქკო მცდარო თუ იქ მისვლა
 რა არისო, ან მისის ნახვით თქვენ რა დაგემართებათო:
 იმაში ერთი რამ ასეთი სანახავი არისო რომ იმისი თავზე ასი
 ათასი დევი იბრძვისო: მე საყელო ამიბერტყია, და შენმა და
 შენის ბატონის კისერმა ზღოს თქვენივ ცოდვაო, და მათი ბრა-
 ლიო: ჰკითხა რა უნდა იყოს ეგეო: მან ასე უთხრა, ეს ქარავანი
 ინდისტანს მიმავალნი არიანო: ინდისტანის ხელმწიფესა ერთი
 ქალი ჰყავს, რა დაბადებულა, მაშინვე მისულა ერთი წითელი
 გველი, და ღამით სრულად მასთან არის: ასე რომე სანამდის
 აკვანში იწვა, აკვანს ქევშ უწვაო, და რა აკვნიდამ ადგა,
 მასუკან სრულ თავით უწევსო: ღამით ამ ყოფით არის, და
 დღისით კი დაიმაღვისო: შვილმა მოახსენა, ვერაფერ მოჰკლავ-
 სო რომ იმ ქალთან ვეღარ მიუშვანო: ვეზირმა ასე უბრძანა,
 იმას ვინ მოჰკლავს, ვერც ამას ეტყვიან რომ ცოტად უკუ-
 წილ, არამც თუ სიკვდილი გაუბედონ, კარგი არ მოხდე-
 ბის—ქალი ცისკარსა სჯობს შევენებითა, და ობოლსა მარგა

ლიტსა სიბრწყინვალით, მაგრამ მისის დედის უსაწყლესი აღარ არისო, თავის შვილს აწ აკვანში მწოლს, და აწ ქვეშაგებში მწოლს მოუჯდება და ამდენს იტირებს რომე იმისი ცრემლი ცის ნიაღვარს დაემსგავსებო, ეს რა ღვთის რისხვა არისო რომე ძლივ დმერთმან ერთი ქალი მიბოძაო, და ესეც ასრე საცოდავად გამიხდაო, რომე ყოველ ღამეს ამ ქალს რა ჭკუა მოსცემია, ამას ძილი აღარ ღირსებია ამის შიშითაო, მოახსენა რად ეტყვიანო რომ შენტან გველი არისო, უბრძანა ვინ ეტყვის მაგრამ რა დაიძინებს დაიწვივლებს და წამოიქრებისო: ჰკითხვენ თუ რა იყოო, და ან რა ნახეო: ის ეტყვის ერთი გველი წევს ჩემთანაო, და ერთი კაცი მოვა ჩემთან ჩემად გამოსახსნელად მამის ჩემის ტანად არის, და მამას ჩემსაცა სჯობს შევენებითაო, ისა და ესე შეიბმიან, სანამდის ის არ მოკვდების, მანამდის არ მეშინიან, და რახან იმას მოჰკლავსო, მაშინ შემეშინდებო, და მაშინ დავიძახებო: კიდეც ჰკითხა თვითონ ის გველი ეპატრონება თუ სხვა რამეო, მან ასრე უთხრა, იგი არაო წითლის გველის ჯაშუში არისო: წითლის დევს ერთი შვილი ჰყავს ასეთი რომე გრძნებითა ასეთს წვიმას მოიყვანს რასაც სულიერს დაეცემის კაცსა თუ ცხენსა, ანუ ნადირსა, ანუ ფრინველსა, ყველას დააბრმობსო, იგი ქალი მისთვის უნდა, და გველი მისთვის დაუყენებია, რომე მის ქალის ამბავს აცნობებს, სანამდის გაიზარდოს, სხვა არავინ დაეპატრონოსო: და რახან გაიზრდება, მივა და წამოიყვანსო: ის ქალი რომ სიზმარში კაცსა ნახავს, ეს ჩვენის ხელმწიფის შვილი არისო, აწე ამას იქით მიმავალსა ქარავანს ნახავს იმათაც დააბარებს ამბის მოტანასა, და უნდა დაიკარგოსო; ვეზირი და მისი შვილი რომ ამას ამბობდენ, ხელმწიფის შვილმა თქვა, თუ ჩემი ცოცხლივ მიყვანა გინდა მამაჩემთანა, ისიც მამაჩემთო, თვარემ არას საქმით მე იქ მამაჩემთან უსიკვდილოდ აღარ წავალო, ან დავიკარგები, და ან ყელს გამოვიჭრიო, ვეზირმა მოახსენა წაბძანდი, მაგრამ ან რად დავიკარგები და ან რად მოჰკვდებიო:

აქა ხელმწიფის შვილი: წასვლა მეშვიდის ბურჯის
სახსრავად:

წავიდნენ ხელმწიფის შვილი, და ვეზირის შვილი, და
რა სცნეს მისვლა ამათი, მოგებნენ წინა, და დაუფენდენ
ფეხთა ქვეშე სტაერასა და მასზედ არინებდეს: ასეთს დროს
მოვიდნენ რომე ჯერეთ ქარავანსა დენა არ დაეწყო, და იყო
ტირილი და ზრუნვა საშინელი, და საღმობა ზოგთავან შვი-
ლისა, ზოგთავან ძმისა, და ზოგთავან ქმრისა, და ამას იძახ-
დიან თუ, იქნებად რომე მოგროზოდვ დევსა უხსარსა და ვე-
შაჰსა პირ ცეცხლსა, ანუ ცეცხლსა ქვეყანისასა დამამხო-
ბელსა, ზღვისა შემადრწუნებელსა: და ანუ იქნების რომ
გრძნებასა, და მაცდურობასა მოგროზოდეთ და გვიღირსე-
ბოდა თქვენის მხიარულის პირით მოსვლა: ზოგი იძახის თუ
უძეოდ დავრჩები და, ზოგი იძახის თუ უძმოდ ვიქნებიო: რა
მოისმინა ესე ხელმწიფის შვილმა, შეებრალო, და უარძანა სად
მიდიან აგრე შორსა გზასა, და ანუ შორსა აღაგასო: მოახსენ-
ეს ინდისტანს მივალთო; ამაში შეიქნა მოდენა, და ვის რა
საუცხოო მოსართმევი მოჰქონდა, და ვის რა, ან რა თვალი
ნახავს, ან ენა იტყვის: მოართმევდენ მრავალსა, და არ დაი-
ქვრდის, და ამას უბძანებდის, მე არა მინდარაო, ოღონ დ-
ხსენით და მაჩვენეთო: აქ მობძანდებოდა და იქ მიბძანდებოდა,
და თვითოდ გახსნიდიან, და აჩვენებდიან, და სინჯვიდა ყოვე-
ლსავე: დაიარა ყოველივე სრულად, ყველა ნახა ქარვანში,
მაგრამ ქარვანბაში ჯერ არ გამოსულიყო, და ვერარა ნახა
მისი, და არცარა აიღო, და არცარა დაიქირა: მაგრა სხვათ
ასეთი, და ესოდონი მოართვეს რომ პირთამდი მსახურნი აავს-
ნეს: გამოვიდა ქარავანბაში სალომი მოახსენა, და თაყვანი-
სცა, ერთი საუცხოო ლახტი მოართვა და ერთი ბეჭედი ასე-
თი რომე, დანახვამდის ლახტი წელში ჩაერქვა, და ბეჭედი

ხელზე შემოეცვა: მოახსენა ხელმწიფის შვილსა რომელიც ებრძინება იგი ყათარი მოლარეთ ხუცესს მიაბაროსო: იმან ასე უბძანა არა მინდარა შენგან ამის მეტი რომე დახსენ საპალნებო, და ყველა მაჩვენეო: მაშინვე გაახსნევინა ზანდუკები, და ნახეს ყველა: ბოლოს ერთი ზანდუკი გახსნეს, ერთი ქუდი ამოხლტა იქილამ. თითქო ელვა ამოკრთაო აღამის ტომმა რომ გასინჯოს რომე, ისრე იმ ქუდმა ხელმწიფის შვილისაკენ სამჯერ პირი გაშალა, და ბეწვი გაიბერტყა, და იქავ ზანდუკში ჩავიდა: ამ ზანდუკილამ ერთი თეთრი საჩეხის ქუდი ამოიღო იმ ქარავანბაშმა, ერთი შალი უცხოდ სანახავად. საკვირველი ერთი იმ ქუდის ნაქერი ქურდთუკი მოართვა მადლის გარდასახდელიად რომე თავი ოდენ დაიღო ქუდი უმაღ დაეხურა: ოდენ წელი ვახარა შალი შემოერთყა: და ოდენ ხელი გაიღო ქურდთუკი ჩაეცვა, ხელმწიფის შვილს ეს მეტად გაუკვირდა, და ქარვანბაშს მადლი უბძანა, და ესეც უბძანა ყველასათვის დამიბარებია, და შენც ამას გეტყვი, რომე მე მამის ჩემისთანა კაცი ნუ გგონივარ უსაცილოდ ვერა ქარავანი უჩემოდ ველარ შემოვაო, როგორც გამოსული ვნახე, ისრე შესვლასაც დავხვდებო, და იმასაც ვცნობ რომელი რას მოიმატებთო, და ანუ რას მოიტანთო: თვარა დაუწვავი ველარავინ მორჩებისო: შენ ამ ქუდისა შემიტყეო რომ ვინ იყიდისო, და მისი ამბავი მომიტანეო, რას წამს მოხვიდე, მაშინვე მაცნობეო შენი მოხვლა თორემ ველარა გიხსნისრაო ჩემის ხელიდამავო: მისცა ფიცი ქარვანბაშმა, და წავიდნენ სასამგზავროსა მათსა, და ხელმწიფის შვილი შინ წაბძანდა, და გაგზავნა მისი ნაშოენი სალარო, და საქონელი: მაშინ ხელმწიფემან ფირმალიმ შესწირა ღმერთსა მრავალი ამად რომე სიბერის დროს ამისთანა შვილი მოგვეცო, და ამდროდ მოგვესწრა, რომ რაც მამაპაბათ არ უქნია ამანა ქნაო და, ამდენი ამისის ქკუით შემოგვემატაო: ასის წლის კაცი ვარო, და მე დღეთა შინა ჩემთა ამდენი არ შემმატებიაო: რომ ამან ერთს დღეს მოიტანაო: მერმე უბძანა შენვე გაყავ როგორც გინდაო, მე მეგაში ხელი არა მაქვსო: ადგა და მამას მოახსენა, ახმობინეთ

რაც თქვენს სახელმწიფოში მდიდარი თუ ან გლახაკი ანუ ანუ ობოლი და ქვრივი რომე ჩემი ნაშოვნია და ქონება მათზე გავყარო, რომე მათ გზა, და დაქირების დღე დამილოცონო, და ხმალი გამარჯობისა, ენა გაცემისა, და გონება სიბრძნისაო: მაშინვე ჯარში დააძახეს, და შეიყარნენ ყოველივ დიდებულნი და მცირენი უღონონი და ქირვებულნი, დააყენეს ქვრივნი ერთობილ ერთსა მინდორთა შინა, ობოლნი ერთგან: აგრეთვე ერთსა მხარესა მხლებელნი ცალკე: და სხვანი გლახაკნი ცალკე: მდიდარნი სრულად ხელმწიფესთანა სხდეს; და ვაჟნი კაცნი საბურთალოსა მეიდანზედა დააყენეს. მოაღებინა ხელმწიფის შვილმან თავისი მონაგები ასი ათასი ყათარი აკიდებული, რაც მათ ქარვანთავან ეშოვნა: მოართო მამას ათასი ყათარი, რაც უყეთესი, ანუ სახელმწიფო იყო: დედოფალსა დედასა მისსა ხუთასი ყათარი რაც მისი სიკადრისი იყო: მერე დიდებულთა თვითოსა კაცსა შვიდი ყათარი უბოძა ქარვანისა დატვირთული იყო: ახლა ვაჟკაცთა გაუყო როგორც მართებდა, და ოთხასი ყათარი დედოფლის მხლებელთ შეუგზავნა: ასი საკუთრივ თავის გამზრდელს მისცა: მერმე შეგდა ცხენსა, და სრულობით მათ ობოლთა, და ქვრითა, და გლახაკთა ზედა გასცა, რაც ბოლოსა ქარვანბაშმა არ მოართო, მის მეტი არას ნივთისაგან არა დაიქირა-რა: იზრიალა ეგოდენმა სულმა, მისთვის სახვეწრად პირი აღადგეს, და ღმერს მადლობა შესწირეს, და შეახვეწეს, ვითა ამან აღასრულა ჩვენი გული, აგრევე ამას უყავ მისი საწადელიო, და ასე გვიჩვენე რომე ქვეყანა სრულად დაეპყროს, და გაათავა გაცემა, და სამსა დღესა დედასთანა განისვენა: მერმე ბურთობა მოინდომა, გამოვიდა და იბურთავა, ასე რომ კაცი თვალს ვერ მოაშორებდა: ერთი ხელი რომ იბურთავა, ხელმწიფემან დაიძახა, ჩამოხე და მოდი ჩემო სიკოცხლევ, და თვალთა ჩენაო, და თუ გინდა კიდე იბურთავეო: ჩამოვიდა და მოვიდა ხელმწიფესა წინაშე: ხელმწიფემან უბძანა მებაჯრესა, პაპის ჩემის სამანქანი მომიტანე, მოაღებინა და თავისის ხელით ჩააცვა, არას აგრე მოეხმარა მოკლევ და ვიწრო

მოუვიდა, გაუკვირდა ხელმწიფესა, და ღმერთსა შეეხვეწა და ასე ბრძანა, გამიგონია პაპა ჩემი რომე როსტომისაებრი კაცი ყოფილა, და ამას იმის ჯავშანი არ მოეხმარა, მე ამას არა ვღირვარო: გაჰხადა და მისცა მეაბჯრესა შესანახავად, და ხელმწიფის შვილი აგრევე შეჯდა ცხენსა, და მეორედ რომე ბურთი გაიტანა, უბრძანა ხელმწიფემ, კმარა მაგოდენი ბურთაობა, აწ გაათავეო: რა გაიკონა მაშინვე გადახდა და მოვიდა მამასთან, და ხელმწიფემან თვალ-პირი გარდაუკოცნა: უბრძანა მოლარესა პაპის ჩემს ბეჭედი მოიტანე: მოართვეს და შვილს უბოძა იგიცა ხელს შეაცვა: იგი ქვა იყო რომე დიფნი ერქვა მას თურმე უძახდენ: ქვა იყო მაგრამ სიბრწყინვალითა იაგუნდსა სჯობდა: ცალი გვერდი ნალესი იყო: გამოხდა ხანი რამე, და თურმე ბრძანება ღ-ე იყო ყველასაგან უკან სტავრის ქარვანი იყო წასული, მაგრამ ისინი ყველას უწინ მოვიდნენ: მარა ამაზედა კაცი მოუვიდა რომ ინდისტნით ქარვანი მოვიდაო: ხელმწიფის შვილმა რა ქარვნის მოსვლა გაიგონა, ფიცხლავ ადგა და კარში გამოვიდა: დედამ მოახსენა სად მიხვალ ჩემო სიცოცხლევე შვილო: მან უთხრა ქარვანი მოსულა და წავალ ვნახაო: ხელმწიფეს ეწყინა და ასე უბრძანა, რა არის შენგან მუდამ ქარვნის შემოსვლისა და გასვლის დახდომა: ვის უქნია შენს მეტსა; თუ ქონება გინდა ვინა გყავს მცილე, კაცო გაგზავნე, და რამდენიც გენებოს მოიღონ: თუ არა არა წესია ხელმწიფეთაგან ქარვნის მოსვლა წასვლაზედ დახვედრაო: შვილმან ასრე მოახსენა: რა ხელმწიფის საზიანო არისო, და ანუ გასაჯავრებელიო, პირობა გამომირთმევიო რომ არ ეგების თუ არა ვნახაო: შეჯდა ეგრეთვე შავჩიტსა, და გულზე ხელი დაიკრა, ვაი სადა ხარ ჩემო ვეზირის შვილოო: ცოტა რამ წაიარა, ვეზირის შვილი შემოეყარა დაიწყო ფიცხლად სიარული და ასეთს დროს ნივიდა რომ, მოსულიყვენ მაგრამ შიშით ვერ შესულიყვენ, ხელმწიფის შვილს მოელოდნენ: რა დაინახეს ხელმწიფის შვილი მიმავალი, მოეგება ქარვანაში, და თაყვანისცა: ჰკითხა ხელმწიფის შვილმა იმავე ქულის გასყიდვა: მან მოახსენა გავყიდეთ, მაგრა

ცუდათ დაიკარგაო, ჰკითხა როგორაო: მან ასრე მოახსენა: მწ-
 დისტნის ხელმწიფემა დედოფალს შეუგზავნაო, და მას მრავალი
 ეტირა, და ასე უბძანა რას ვაქნევ ღმერთმან კეთილი არა
 მიყო რაო: მე ჩემიც გამარმებია ასე საქმე მჭირსო; და ერთი
 ქალი მყავს ეს აპას მომიკვდების ვის მოვხამარო ესე: მერმე კიდევ
 ასე უბძანა, უცხო რამ არის, და ეგების ღმერთს რამ ჩემთვის შევე-
 ლა გავგოსო: და იმისი ფასი მან გვიბოძა, ისე ოქვეს რომ მისი
 უშვენიერესი ნაყოფი არა გამოხულარა ქვეყანაზედაო, მაგრამ
 გველი ეპატრონების, და ქალი იმისი შიშით ილღევისო: მერმე
 ხელმწიფის შვილმა ბრძანა, ვაი თუ დიად აშინებდესო, და
 ფიცხლავ გამობრუნდა და წამოვიდა, და შინ მოვიდა და აღარა-
 თქვარა, რასაც ხელმწიფე და დედოფალი ეტყოდენ, კაცი
 შეიქენ ცოლის დრო გაქვს, ჩვენსავე სიცოცხლეში გვენბავს
 რომ შენი კარგი ვნახოთო, გვითხარ ვინც გინდოდეს, და ანუ
 რომლისა ხელმწიფისა ქალი გითხოვოთო: ამას რომ დედამი-
 სავან გაიგონებდა, სხვას პასუხს იტყოდა: ან ნადირობას წა-
 ვალო, ან ვიბურთავებო, ან ზღვის ძირს წავალო: მაშინვე
 ადგის და გამოვიდის: ერთსა დღესა ნადირობას წივიდა, და
 თან ვეზარს შვილის მეტი არავინ გაიყოლა: შეჩიტსა შეჯდა
 და დიდვაქრის მირთმეული ლახტი წელში ერქვა, დაიწყეს სი-
 არული, და კარგა ალაგი გაიარეს, ორნი ლომნი იწვნეს:

აქა ვეზარის შვილისაგან ღამეების ნახვა.

ვეზირის შვილმა მოახსენა, ეძებდი და კარგი ნადირი ჰპო-
 ვო: რა ხელმწიფის შვილმა ვეზირის შვილისაგან ეს გაიგ-
 ონა, შეიტყო რომე ომი არ ეწადა, გაიძრო ლახტი და შეს-
 ტყოცნა ერთ ლომს მოხვდა, და წამსავე თავი წასწყვიტა,
 მეორე არც შეიძრა, და არც აღვა: წამოდვა ხელმწიფის
 შვილი, წინ გარდახტა და ლახტს დაეწოდა, უნდოდა აეღო,
 წამოხლტა ლომი, და შემოეჭიდა და იჭიდნეს დიდსა ხანსა,
 ხან ყმაწვილმა დასცის, ხან ლომმა დასცის: ვეზირის შვილი

შორით უყურებდა, დაუძახა ბექედი იხმარეო, გამოიბრუნა ხელი უკუტკრა და ცალი ყბა ჩამოართო; ესე ემწოვა ლომსა, გარდაიქნივა ყმაწვილი, და დასცა, და ყელში ტოტი დააქირა, ყმაწვილმა პირით სისხლი ამოასხა: მოუხდა ზედ შავჩიტი, ასწივა კუდსა, კბილით, და თავამდის ტყავი, და ზურგის ძვალი აავლიჯა, და მოკლა ლომი: წამოდგა ხელმწიფის შვილი, კლანქი რომ ყელში ჩაუტირა სისხლი თურე იმისი იყო, უბრძანა ვეზირის შვილსა, აბა ღმერთიმცა ნულა გრისხამს, შენი და ჩემი პირობა აგრე იყო რომ მოგვედი და არ მიშველეთ: ვეზირის შვილმა მოახსენა, თუ სხვა არ მოგკლავსო მაგით არა დაგიმარცხდება რაო, კაცი გამოცდილი სჯობსო. წამოვიდნენ ზღვისაკენ, და დიდი რამე ყვირილი ესმათ, და ყური მიუბყრეს, და იკითხა ხელმწიფის შვილმა, უცხო რამე ყმა არისო: ვეზირის შვილმა მოახსენა, ის ბერი დევი წამოსულა, ზღვაში რომ შემოსულა, თვალები დასდგომია, ველარც იქით წასულა, და ველარც აქეთ, და იმისთვის ყვირისო: ხელმწიფის შვილმა ბძანა წავიდეთ ვნახოთო: ვეზირის შვილმა მოახსენა, მაგის ნახვას რას ეშურები ხელთა გყავსო, აქათ რამ სხვა ვნახოთო: იცოდა ვეზირის შვილმა რომ ზღვის პირს ორი აღმასი ტახი იყო, და ერთი ოქროს გოქი თურმე ჰყვანდა, და ის დევი მისთვის წამოსულიყო რომ ერთი გრძნება ქალი ჰყვანდა, ასრე უნდოდა ის ტახნი დაეხოცა, და გოქი ქალისთვის მიეგვარა: დევი ველარ გამოსულიყო, და ერთი ტახი იწვა, და მეორე იდგა და დარაჯობდა: ხშირად წაფშვინის, და ყური მიუბყრეს, და ამ ძახილს მიჰყვეს, რა შეახლნეს დაინახეს რომ გოქი შუაზედ უწვათ, იქით ტახი იწვა და აქათ სხვა იდგა და იყურებოდა: ვეზირის შვილმა ბოძალი მიართვა, რომე, ტახმა რომ მოგმართოს, ეს ბოძალი ჰკარო: ტახმან შემოხედნა, და ძალიანი დაიყვირა, უნდოდა შემოეტივა, შესტყორცა ხელმწიფის შვილმა ბოძალი ჰკრა, და ორივე ბექები დაამტვრივა: მოახსენა ვეზირის შვილმა, ეგ მე დამანებეთ, და მეორეს უშველეთ. შეუტივეო: შეუტივა მეორეს ტახსა ხელმწიფის შვილმა, და არ აღდა: გაურბინა, და გამოურბინა და არ

შეიძრა ტახი იგი, ამა სირბილსა შინა შავიტი გახურდა, შე-
ვარდა ზედა, და ტახს კბილით დაეჭიდა: გოქს თურმე წიხლი
მოხვდა და მოკვდა, ამაზედა გაშმაგდა თეთრი ტახი, წამოიქრა,
მოუქნივა ტახმა ეშვი, და ასრე გაუხივა მუცელი, რომ ღვიძლი
გამოუჩნდა ხელმწიფის შვილსა: და მან ერთის ლახტის მო-
ქნევა დაასწრა, და ხელმწიფის შვილი დასუსტებული გარდა-
ვარდა ცხენიდამ, და უკუწვა: ახლა დააფრინდა შავიტი, აი-
ყვანა დაახეთქა, და ძვალი და ძარღვი ერთმანერთში აურივა:
მერმე თეთრმა ტახმა ასრე თქვა, ორჩივ მე ჩემი დამემართა, და
ღვთის მადლსა დიად კარგი მოწიფული არის და მერმე დიდის
ხელმწიფის შვილი, და დედის ერთაო, ბრალია მაგისი ცუდათ
სიკვდილი, მე გამაპეთ და ნაღველი ამომართვითო, მაგას მუ-
ცელი ამოუკერეთ, და ზედ დაახხით ღმერთი არის მოწამე,
გამთელდებისო: სრულ ნუ დაღვრითო რომ თქვენვე მოგინდე-
ბათო: წამოდგა ისევე ხელმწიფის შვილი, გააპო და ნაღველს
რომ იღებდა გარდასუსტდა: ახლა მოვიდა ვეზირის შვილი,
მანამდის ვერ მოენდო ტახსა: და ნაღველი ამოართო, ხელმ-
წიფის შვილს მუცელი ამოუკერა, და ზედ დაახხა, და შეუ-
ხვია მისივე შალითა, და რაც გარდარჩა შეინახა: ორსავე
დღესა იქივ იწვა ხელმწიფის შვილი, მესამესა დღესა
შესხდეს; და წავიდეს: რა მივიდეს და ნახეს, შემოსტირეს,
მეფემა და დედოფალმა, რასათვის იქ და რას გულისათვის
გვიზამო, რომ აგრე ცუდსა ალაგსა უჯაროდ და უბარგოდ
დახვალო, ვინ იცის რა შეგხვდესო, რას ვაქნევთ ჩვენსა სი-
ცოცხლესაო: შვილმა გაუცინა და მოახსენა, რა მიშავს ნა-
დირობასაო, სრულად რომ შინ ვიჯდე ან თქვენი რა სიამო-
ნე არისო, და ან მე რას მარგებსო, კარში არ გამიშვებთო და
მართლა სროლაც არ ვიციო: სამი დღე არის ნადირობას ვარო,
და ორის ღორისა, და ორის ლომის მეტი ვერა მოვკალ რაო:
მერმე ვეზირის შვილმა ამოიღო ეშვები, და ლომის ტყავებიც
შემოიტანა, და ხელმწიფეს მოახსენა: ამას გოქს უძახის თქვე-
ნი შვილიო: გაუკვირდა ხელმწიფესა და ასე ბრძანა ამ დრო-
თა ვარ, და ამისთანა კბილი არ მინახავსო, ოღონ ცოტა გო-

ჟი არ ყოფილაო: მადლი საწუთოთა შემოქმედსა, რომე ჩემთა
 თვალთა ამისთანა საქმე მანახვა: ვეზირის შვილმა მოახსენა,
 წელთ შემოხსენ, და სცნობ შენზედ მოწყალის ღვთის წყა-
 ლობასაო: შემოხსენს წელთა, და გაჰხადეს ტანთა და გასინ-
 ჯეს: და მუცელი რა ნახეს თითქმის ცნობა აღარავის
 შერჩა, თავად შიშითა და მერმე საკვირველებითა: დედ-
 მამანი ტიროდეს, და ხელმწიფის შვილი იცინოდა: მერმე
 დედოფალს მოახსენა, დედას მზემა, ერთი ასეთი რამ მოგიტანე,
 რომე ამისთანა შენ არა გინახავს რაო: და თუ ცოცხა-
 ლი მომეყვანა კიდევ უფრო საკვირველი იქნებოდა, და არც
 სატირელი იქნებოდა ჩემი ნადირობაო: რა დედასა და მამას
 გული დაუაბა მზიარულისა და ტკბილის ქართულითა, უკუ-
 იყარეს მისის გამარჯვებისა და მორჩენისათვის: ათასი ტყვე
 თავს შემოავლეს და გაუშვეს: ათასი გლახა დაამდიდრეს და
 ათასი ყათარი თვალმარგალიტი მლოცავს გაუყვეს, და შესწი-
 რეს ღმერთს მადლი: ოქროს გოჭი რომ ნადირობიდამ მოე-
 ტანა, დიდათ ეუცხოვათ, და იამათ: ჰქონდათ დიდსა ხანსა, გა-
 ოვიდა და უბრძანა ხელმწიფის შვილმა ვეზირის შვილსა: ჩე-
 მო ერთგულო ყმაო: განა ყმავე, საყვარელო ძმაო: მე თუ
 არა ვბერდები, არა ვყმაწვილდები: ჩემი შავჩიტი თუ არა
 კლებულობს, ძალას აღარას იმატებს: ჩემის წასვლის დრო
 არის, ივების შენის ბედით, და იმედით იმ ქალს ხელი მოე-
 კიდო, მეშინიან, არამც შიშმან აწყინოს რამე, ამისას შენ
 რას პირობას მომცემო: ვეზირის შვილმა ასე მოახსენა, რო-
 მელიც შენ გინდოდეს ისე ქმენო, და მე ცოცხალი ზეცას
 ახვალ, ქვეყნელს ჩახვალ, ზღვაში ხარ თუ ხმელეთზედა,
 თქვენ წამსაც არ გაგეყრებიო. თუ სამსახური რამ შემიძლია,
 თავს არ დავზოგაო, თუ არა და შენს სამსახურზე მაშინც მოვეკ-
 დებიო: გათენდა მეორე დღე, და ხელმწიფის შვილმა ერთი
 ფლურის კაბა შეაკერვინა, და ხელმწიფეს მოახსენა: ზღვის
 პირს სანადიროთ წავალ, და ვგების ერთი თვეც დამეგვიანოსო
 და თუ მიბრძანებთ, შავჩიტს წავიყვანო, ხელმწიფემ ასე უბრ-
 ძანა, შენ როგორ გაწყინო ჩემთა თვალთა სინათლე დამი-

ბნელდებაო. თუ შენ ჩემგან ოდეს გულს დაგაკლდებოდა, მგონია, რომ შეიძლება ჩემთა სულთა მდგმელად მყავს, და ასრე გავხადე ცუდს სიარულში რომ დამეჭიროს ერთს გარბევასაც ვეღარ შეიძლებსო: ამას ცოტად შეუსვენე; და თეთრი ცხენი თუ არა სჯობს, უარესი არ არის, სიყმაწვილით სიბერემდის, სრულად ჩემი ზედ საჯდომი თეთრი ცხენი ყოფილაო ჩემის გუნებისა, და იმაზედ შეგვექო: ამაზედ აღარა თქვარა ხელმწიფის შეილმა, და აღარც მის მეტად ხელმწიფეს თავი აწყინა: შეგდა თეთრსა ცხენსა, და ერთი ხელი იბურთავა: მერმე გარდახდა და უბრძანა, წადით ხელმწიფემ რომ ჯაჭვი მიბოძა, ის ჯაჭვი მომიტანეთ, ერთი რამ საქმე მწადიანო: მოართო მებაჯრემა, და შეიკაზმა თავით ფეხამდისინ: ფლურის კაბა შეიგნით ჩაიცვა: ლახტი გაირქო, ვაქრის მორთმეული ქუდი დაიხურა, და ქურთუკი ჩაიცვა: და ვინცა ნახვიდა ამას იტყოდა, ღმერთო, ერთი ნაყოფი ქვეყანაზედა ამის უკეთესი, და უშვენიერესი აღარა დაუბადებია-რაო: მაგრამ ხელმწიფემ რომ შეიჭიტი ცხენი არ ათხოვა, ამაზედ დიად დაედრიჯა: მოახსენა ვეზირის შეილმა, დაღრეჯა და შეჭირვება არა საკადრისი არისო: ესეც დიად კარგი და ბედნიერი ცხენი არისო, თავად მოწყალის ღმერთისაგან მაგისტანა იმედი მაქვს რომ სამაგისო არა დაგვეჭიროსრა, და თუ მაგაზე გულნაკლულად ხარ, როდესაც გამოვსალმო დააბარე რომე დამეჭიროს, და გახსენო, მამეშველეთქო: ეს მე ვიცი შენ თუ რამ დაგეჭირების შეიჭიტს აქ გული გაუხურდების: და თუ ახსენებ ფიცხლავ წამოვაო: შევიდა ხელმწიფის შეილი დედოფალთან დედასა თვისთან, და რა დედოფალმა შეილსა შემოხედა, და დაინახა, უცხო რამ სანახავი შექნილიყო, ფიცხლავ დედოფალი წინ მოეგება, და უბრძანა რა არის მიზეზი შენის აგრე შეკმაზვისაო, დედის სიცოცხლევეო, და სულთა მდგმელოო, შეილმან მოახსენა ზღვის პირს სანადიროთ მივალ, და არამც კიდევ შმაგს მხეცს სადმე გარდავეკიდო, ჯაჭვი მისთვის ჩავიცვიაო: დედოფალი მოეხვია შეილსა, და თვალპირი გარდაუკოცნა, კარგად გიქნია შენმა მხემმა, ნეტაი ჩემს სიბერესა რომ შენ საომრის იარაღით შეკმაზული გნახეო:

მერმე შვილი დედას მოეხვია, და ძუძუზედ კოცნა დაუწყო, და დიდი ხანი იტირა, უბრძანა დედოფალმა სულთქმითა და მწარის ხმითა, რა არის შვილო და ანუ რად უბირობ შენსა სახელმწიფოსა დამხობასა, და შენთა უძღურთა დედმამათ უშრეტის ცეცხლით დაწვასა, რად აგრე გულით მესალმებო, ნადირობისათვისაო: შვილმა მოახსენა, არა დედას მზემა, შენი გაყრა მიმძიმს რომ უშენოდ ყოფნას არა ვარ დაჩვეული, და ახლა არამც დამაგვიანოსო, და ყმაწვილური ტირილი მომივიდა, თქვენ ამაზედ ნუ შეიწყენო კიდევ უნდა გიამოსო: მოემშვიდობა, ადგა და კარში გამოვიდა, და ხელმწიფეს წინ წადგა, და მშვიდობითამც ხართო უკუნისამდე, ნადირთა სროლად მივალო: მერმე შევიდა საჯინბოსა შინა, მოეხვია შავჩიტასა, და იტირა, და შეეხვეწა: რადგან ეხლა შენი თავი მამა ჩემა არ გამომატანა, ვინიცის დამეჭიროს, ეს ნიშნათ გეყოფის რომ გული გაგიხურდებისო: და თუ ღმერთი გწამს, და ან ტკბილი პატრონყმობა იცი, ნულარას იყოფნი და მომეშველეო, მერმე გამოვიდა, და ლურჯს ცხენს შეჯდა:

**აქა ხელმწიფის შვილი გაჰოესაღმა, და ქალაქიდან
გამოვიდა:**

წავიდა, ქალაქი რომ გამოიარა, ცოტა გასცილდა, დადგა და ტირილი დაიწყო და ამოისუნთქა, და მწარედ და საწყლად დაიძახა, მშვიდობით დიფნის ქალაქო, ცხევ და ჩემნო ერთგულნო ყმანო, და თქვენ მოქალაქენო. რა ვეზირის შვილმა ხელმწიფის შვილი ისრე შექირვებული ნახა, მოახსენა რად სტორი ხელმწიფეო, კლება და შექირვება მგზავრობასა შიგან არ არის მამაცის სახელიო: ტირილი და მოთქმა, მხდალთა და უღონოთა წესია. აწე მე ვიყო შენი თავდები, შენ შვილჯერ მოჰყვდები, მაგრამ ბრძანებითა ღვთისათა ისრევ გასცოცხლოდებიო: ამა საუბრითა ხელმწიფის შვილმან გული გაიმაგრა, დაიწყეს სიარული, და იარეს მრავალი, გზას სიარულსა შინა ხმა

რამე შემოესმა მალლისა სიცილისა, ტაშის კვრისა, და სუნი
 ცვა სუნნელებისა: ამას ზედან თავად გაჰკვირდნენ, და მერმე
 განჰკრთენ: ცოტა წაიარეს, და შეხედეს მინდორთა შინა სამნი
 ხენი იღვეს შეენიერნი: ერთი ბროწეულისა, ერთი ვაშლისა,
 და ერთი ნარინჯი, სიცილი რომ ესმათ ბროწეული იყო:
 ტაშის კვრა ვაშლისა იყო: და სუნი სუნნელებისა ნარინჯისაგან
 იყო: სამნივე თურმე ბერის დევისა იყვნენ: ბერი დევი ზღვა-
 ში თევზს მოეკლა, და იმათ მისი სიკვდილი უხაროდათ: მის-
 თვის ბროწეული იცინოდა, ვაშლი ტაშს უკრავდა, და სუნსა
 სუნნელებისას ნარინჯი უშვებდა: მივიდნენ და ჩამოხდნენ
 მათ ხეთა ძირსა შეისვენეს თვითონ, და ცხენი საძოვარსა მი-
 უშვეს. ბრძანა ხელმწიფის შვილმა, ვეზირო მშიან, და ნადი-
 რი ვერსად მოვიხილეთო: ამა საუბარსა ზედა შემოჯდა ერთი
 იადონი და დაიძახა, ხელმწიფის შვილსა შიან: ამ ბროწეულს
 სამჯერ შემოუაროს, და ვაშლთან ტაში დაუკრას: ბერის დევის
 სამხარეულო აქ არის, მისი კარი გაიდების, და რაც ეპრიანე-
 ბის, ის იამოსო: მანამდის ნურც საქმელს სქამს, და ნურც ღვინოს
 დაღვესო, სანამდის თავისი ბექედი შიგ არ გაავლოსო; ხელ-
 მწიფის შვილმა ეს ვერ გაიგონა, და ვეზირის შვილმა კი გაი-
 გონა იადონისაგან: მოახსენა ხელმწიფის შვილსა რა უნდა
 იყოს რომ არას გაიონებ, და არცარას დაინახავ, ადევ ბრო-
 წეულს სამჯერ შემოუარე და ვაშლთან ტაში დაუკარ: და
 ვნახოთ ღმერთი რას იქსო: ხელმწიფის შვილი ვეზირის
 შვილს გაუწყრა, და უბძანა, ასრე რეგვენი ხარ, ჩემი მამული
 დიფნის ქალაქი გამიშვია, საქუქრქლით სავსე, სამოთხის მჯო-
 ბი: მაშა დამიგდია უძლური და დედა საწყალი ჩემის გაყრი-
 სათვის: და იქ ასრე გამოხდომია საქმე, ჩემის მორქმისა და
 დიდების პატრონსა, რომე პური მენატრების, და შენ თამა-
 შობას მპატიეობო, ახლა რასდროს ტაშის კვრა არისო; ვე-
 ზირის შვილმა მოახსენა, მე არა ვხუმრობ შენი თავის მხემა,
 მართალი მოგახსენეო. დაუჯერა და რაიც მოახსენა, ხელმწი-
 ფის შვილმა ისრე ქნა. და მაშინვე სამხარეულოს კარი გა-
 ელო: უნდოდათ შესულიყვნენ. წაიზიდა ლურჯმა ცხენმა, და-

წყვიტა, მიუხდა, დააფრინდა კბილითა, და სამზარეულოში
 ორივე კარები დაგლიჯა: შევიდნენ ხელმწიფის შვილი, და
 ვეზირის შვილი: დახედათ მრავალი დამზადებული სასმელ საქ-
 მელი: თურმე დევები ამზადებდენ, თუ ცხენს კარები არ დე-
 ეგლიჯა, უბრძანებდენ და სამზარეულო გაერთდებოდა, და ისი
 ველარას გააწყობდენ, და სულით ხორცამდის დაიკარგებო-
 დენ: რა კარები აღარ ება, დევებმა ველარა გააწყეს რა, ამად
 რომე ძალითა ესენი სჯობდეს, და მისთვის ველარა გააწყეს-რა,
 და გაუჩინარდეს: ვეზირმა ხელმწიფის შვილს მოახსენა, თუ
 რამ გვინდოდეს ავიღოთ და კარში დავსხდეთო: ოქროს კოკა
 ღვინით სავსე იღვა, ხელმწიფის შვილმა აიკიდა, და ერთი სტაფ-
 რის პარკი იღვა, ასწივა, და თქვა, ამაში რა უნდა იყოსო,
 სრულათ მურასა თასით სავსე იყო, და ვეზირის შვილს უბძანა,
 ეს შენ აიკიდევო, : ერთს ყაბს იმან დაავლო ხელი, და ერთს
 ხელმწიფის შვილმა, და გამოვიდნენ და დადგნენ: მოახსენა ვეზი-
 რის შვილმა, წადექ ღმერთსა შეეხვეწე, და მერმე ქამად დავსხდე-
 თო. წადგა ხელმწიფის შვილი და მრავალ მოწყალე ღმერთს თა-
 ყვანი სცა, და ილოცა. სანამდის ლოცვას გაათავებდა, ვეზი-
 რის შვილმა ბექელი წაჰყარა, და საქმელსა და ღვინოში გა-
 ავლო: მერმე დასხდეს და პური სქამეს, რაც მათს გარჯილს
 მგზავრობას შეეფერებოდა გამოისვენეს და ღვინი ნახეს: მე-
 რქე შინვე შეიტანეს ყოველივე გამოტანილი იარაღი, და კა-
 რები დახურეს ზედვე, და წავიდეს მუნით, და იარეს დიდი
 ხანი, და მივიდეს ერთსა შვენეირსა ქალაქსა შინა. მოეწონათ
 და თქვეს მდიდარი და შვენეირი ქალაქი ჩანსო, შევიდეთ,
 ვუღარბაზოთ კაცსა ვისმე სტუმრისა მოყვარულსაო, რა შევი-
 დეს ქალაქად, ნახეს ბებერი ვინმე ჯდა და სანუკვართა ამზა-
 დებდა: ხელმწიფის შვილმა უბძანა, მშვიდობა დედავ შენი ნა-
 ხვო: ამად უფრო რომე პურად კარგსა ჰგეგხარო: აიხედა ბე-
 ბერმა, და ორივე ხელნი თავში შემოიკრა, და აგრე მოახსენა:
 ბედნიერმცა არის მოსვლა თქვენი შვილნო, მაგრამ ამად უმ-
 შვიდობას მგზავრობა თქვენიო, რომე მრავალნი კარგნი მი-
 ნახავნ აქეთ გავლილნი, მარა არა კარგად მომხდარა მათი აქ

მოსვლაო, აწე ცოტა რამ სკამეთ და მუნითვე მიბრუნდეთ
 სადეთაც მომავალნი ხართ, დიად დიდი მულაბანა არის თქვე-
 ნი თაათერაკსა დაბმიაო: ჰკითხეს რა ზავალი არის აქა მგზა-
 ვრთაო, და ანუ ვინ არს ამა ქალაქისა პატრონიაო: მან დე-
 დაბერმა მოახსენა, მე ყოველივეს გითხრობ, მაგრამ ამბავი გრ-
 ძლად მოვალსო, და ვაი თუ მოგვესწრას აღამიანთა მათხრე-
 ბელი, და ბრალიანსა, და უბრალოს აღარ გაარჩევს, ასრე
 რომე ქვათა და კლდეთ დაადუღებს ერთმანერთზედაო: უბრ-
 ძანეს გვითხარი დედავ, და იგი იქმნას რაცა ბრძანებასა ღვთისა
 ჩვენთვის უნდოდესო: მოახსენა შვენიერო სანახაო, და სიტ-
 ყვა ბრძენო, მოუთმენლად საყვარელო, გკადრო ჩემი ჳირი
 და მწარენი ცხოვრებანი, და ამა ქალაქისა მებატრონეთა ცხო-
 ვრება და ქცევანი. ამა ქალაქსა სიმდიდრითა თვალნივე თქვე-
 ნნი ხედვენ, მაგრამ კაცნი ამად ძვირობენ, რომე დევი ჰმა-
 ტრონობს წითელი მყრალი და საძაგელი, და მისითა შიშითა
 ყმანი, და ვერცა ქალნი ვერ გამოჩნდებიან: თუ არ ჩემებრ
 ყვავილ დაქქნარი, და დაუძღურებული, მგზავრთა ამათ არ
 უშვებენ, და გზანი დევთა და გრძნებათგან დაქერილნი არიან,
 რომე ქალი ჰყავს ინდისტანის ხელმწიფესა: და ის ამა დევსა
 თავისის შვილისათვის უნდა, დაბადებითგანვე ამისი მცველი
 აღგა: აწ შვილი იქ გაგზავნა თორმეტის ასასის დევითა, ამბის
 საცნობელად, და თვით აქ არის, ვინც გამოივლის იქით მი-
 მავლობისათვის, სულსაც აღარ ამოასუნთქვენებს გზასა მი-
 ვიდოდეს, რა გინდა უბრალოსა: თვითან ნადირობას წავა
 ხოლმე, და მომავალსა აღამიანთა სული ეცემა, ამა ქალაქსა
 თავიდგან ცეცხლს მოუკიდებს, და ბოლომდისინ აანთებს: აწ
 ვათაედა სამოცი საჩინო ხელმწიფის შვილი, სხვასა დიდებულს
 და აზნაურს გარეთ რომე ამა ბილწის ხელითა მომკვდარა:
 თუ მე არა დამიჯერებთ, შეხედე მზისა დასავლეთისაკენ ერთი
 მაღალი გუმბათია თუ მას გარეშემო სრულად კაცის თავი არ
 იყოსო: რა ეს საუბარი გაათავა, ასრე უთხრა რა ვქნა შვი-
 ლო, დასათხოვნელი არა ხართო: მაგრა იგი უღეთო ნადირო-
 ბას წავიდა და აწ მისის მოსვლის დრო არის, და გაესწრა-

ფეთ გზასა თქვენსა, ეგების ღმერთმან გზა თქვენი
 თოს და მორჩეთ სიბნელესა ჯოჯოხეთისასაო, ცოტა ქამეთ
 რამეო: მათ ასრე უთხრეს აქ ველარ დავდგებით, და თან ცო-
 ტა რამ გაგვატანე კარგი იქნებისო: მან ბებერმა მიართო პუ-
 რი: აიღეს და წავიდეს: რა ქალაქი გაიარეს, და მინდორთა
 შინა გავიდეს, შეხედეს ნახეს რომ მოვიდოდა დიდისა მთისა
 ოდენი და ეგონა, თუ მოგლეჯილა წითელი კლდე, და იგი
 მოგორავსო: მოვიდოდა და მობრდღვინვიდა ვითა ადამიანთა
 სული მეცაო, უცილოდ ჩემის მეუფის მადლმა ბოლოთ
 მოუკიდებ ამა ქალაქსა ცეცხლსა, და თავით მოუკიდებ
 და სრულად ავანთებო, ვინ მოსულა მცდარი და თავ განწი-
 რული, არწიენი მათის ფრთითა ჰაერსა შინა ვერ გაივლიან
 ასეთი შიში დგას ჩემიო: ეს ძახილი და გრგვინვა ესმა ხელ-
 მწიფის შვილსა, შეეშინა და ბრძანა აწ გათავდა ჩემი წერილი
 და სადა ხარ ჩემო შაფიტოო, მერმე ცრემლიანმა ღმერთს
 შესტირა, და შეხვეწა ვითა თუ ჩემნი დღენი თუ არ გათა-
 ვებულებიყვენენ, და ჩემნი უკუნისამდე დაკარგვა არ გაგეგოს
 ჩემხედ შენსა ბრძანებასა ნუ შესცვლი, ამა ბილწისა ხელითა
 ჩემსა სულსა ტანისაგან ნუ განიყვანო, თუ ამა მაცთურისაგან
 ავი რამ მეწეროს, ასთენი მოწყალება მომივლინე რომე
 ჩემი შაფიტი მომაშველე, რომე, ეგების ჩემი სული ამის-
 გან დავიხსნაო: რა ლოცვა გაათავა და მობრუნდა მო-
 ახსენა ვეზირის შვილმა, რაღას იყოენი, ჩემეული ბო-
 ძალი ესროლე ჯერეთ, და მერმე ვნახოთ რა იქნება,
 რახან დაიძახოს მაშინ შესტყორცე: ამახედ კიდევ დაიძახა,
 აჰა რა საძაგელი სული მოდისო, ამის მეტს ველარ გავძლებო
 რომ ცა ქვეყანას არ დავცეო: ამაში ხელმწიფის შვილმა შე-
 სტყორცა ბოძალი, და დევს დაღრენილს პირში ჰკრა, შეჰყე-
 რა დევმან და შემოუტივა გაშმაგებულმა: აქათ ხელმწიფის
 შვილმა შესძახა, ზედა მიუხდა და ლახტი შესტყორცა, ჰკრა
 ბეჭსა და მარჯვენა მხარი დაატანა და მოტეხა: პირში ისარი
 ნაკრავი ჰქონდა, პირს ველარ აღრენდა, მარჯვენა მხარი მო-
 ტეხილი ჰქონდა, ველარა დია ხმარობდა, მაგრამ მარცხენესა

ხელით ასე შედგრად იბრძოდა, რომე სანახავად საზარო, აქეთ ხელმწიფის შვილი უფიცხლესად იბრძოდა, შეიყარნენ და ხელ და ხელ იქიდნენ შწარედ: ხან ხელმწიფის შვილი ერეოდა, და ხან დევი: იბრძოლეს დიდს ხანსა ამა წესითა, მერმე დევმა დაიყვირა, და დასცა მარცხენისა ხელითა; და იქილამე ცხენი მოუხდა, ტოტი დასცა და კბილით დაეკიდა: ვეზირის შვილმა დაუძახა, მარჯვენა ხელი მოიხმარე ჩემო ხელმწიფის შვილო, თუ არა მე ვერას მოგებმარებიო: იქილამ ცხენი ექიდებოდა, და აქედამ ხელმწიფის შვილმა მოუქნივა მარჯვენა ხელი, და მხარი მით ჩამოართო: დევი უკუიქცა, და ხელმწიფის შვილი დაეხსნა მის ქანგსა:

აქა ხელმწიფის შვილისაგან საკვდილი დევისა:

მერმე დევმა ასე უთხრა, მე ხომ ჩემი დამემართა და სული აგრეც შემარჩინეთ თქვენის მეუფის მადლსა, და შენ შვილი იყავი და მე მამაო: ვეზირის შვილმა მოახსენა, ნუ დაინდობ თვარა შენვე გაირჯებიო: ამაზედან ამოიწოდა ხმალი ხელმწიფის შვილმა, მიუხდა და ასე უთხრა, რას ვაქნევ შენ ბილწო საძულველო შენსა შვილობასა, და ანუ შენ ცოცხალსა ვით გაგიშვებო: დევმა უთხრა, გიჯობდა ჩემთვის მამაშვილობა გექნა, რადგან არა ჰქენ, მე ვიცი თქვენ რისაც მგზავრი ხართ, და ვისთვისაც მისდინართ: თავად მას ქორწილიც უქნია, თუ არა გზაზე მაშინც დაგხედება ჩემი შვილი, თორმეტის ათასის დევითა, და ის გზაშს ამის პასუხსაო: ხელმწიფის შვილმა უთხრა: რადგანც შენ მოგრჩით, იმისი აღვილი არისო: ჰსცა ხმალი და თავი მოკვეთა: რა მისი საკმე გაათავა, ხელი და პირი დაიბანა, და ღმერთსა დიდი მადლობა შესწირა, რადგან შენ მწედ მყავხარ, ჩემთან არცა დევი გამოჩნდების, და არცა ნიანგი: მერმე ვეზირის შვილმა უბრძანა, აწ მოდი დრო არისო და ვკამოთ რამეო, დიად სიმშვილმა და სიმაშვრალემ ძალი გვიყო: მოვიდა ვეზირის შვილი, გამარჯვება მოულოცა, და-

სხდეს და პური ქამეს, და იგი ღამე მუნ განისვენეს: და არც მათსა გულსა რიდი ვისიმე იყო: ვეზირის შვილმა მალაფით დევს დვიძლი ამოართო: და მეორესა დღესა წავიდნენ, და მივიდნენ კიდევ მას მინდორსა, სადა დევისა სამძღვარი იყო: ვეზირის შვილმა იცოდა რომე იგი დევის შვილი იმ დღეს მათ შემოეყრებოდა: ხელმწიფის შვილს მოახსენა, აქ ჩამოვხდეთ, კარგი მინდორი არის, და ცოტად შევისვენოთ, და მასუკან ვიბურთათო: დიდი ხანია არ გვიბურთავნია. არამც ხელი უკუგვიდგეს, და საჭიროსა ალავსა სირცხვილში არ ჩავსცვიდეთო; წითლის გველის შვილს თურმე გველი მოგებებია, და ასრე უთქვამს, ჯერ რას ეშურები ყმაწვილი არის, და მცილვე არავინ გვეყავსო. იციან რომე მისი მცველი ვარ, და სრულად მის სიახლოეს ვსდგავარო, და ვერცავინ ამას მეტყვის თუ ვინა ხარო, არამც თუ ის ქალი ვისმე მისცნო. ამ ქართულზე დევის შვილი ჩქარად გამობრუნებულიყო, და ასეთ დროს იქით მინდორში გამოჩნდა რომ ამათ კიდევ შეესვენა, და ბურთაობდენ: ერთი ხელი რომ იბურთავეს, ვეზირის შვილმა მოახსენა ხელმწიფის შვილსა, აწ ვისროლოთო, დაიჯერა ხელმწიფის შვილმა, ჩოგანი გაავდო, და ერთი დიდი ლოდი აიტაცა ხელითა, და მიღმა მინდორთაკენ გაავდო: მოუდგიან აქეთ ესროდიან და შიგ გაავდებდიან, და მიწათა შინა დაპკარგვედიან: მერე იქით მოუდგიან, და აგრევე ესროდიან: უვლიდიან გარე და ესროდიან: ამა ყველასა უყურა მან დევისა შვილმა, და ასრე თქვა: ამა ქვასა ისარი როგორ გაუარსო: და ანუ ამისი აღება როგორ ვისმე შეუძლიან: ბევრჯელ ცდილა მამა ჩემი, და ვერც კი დაუძრავს არამც თუ აელოს: ამათ მე ომით რას დავაკლებო თუ არ სიტყვით მოვადლორებო: ამაზედ მოუგზავნა დევის შვილმა მოციქული, რომ ვინ ხარ, და ან რა საქმე გაქვს აქაო: ეს მინდორი ჩემი არის, და არცა ვინ მცილებია, და ნურც თქვენ შემომცილებიხართო: რა მოისმინეს ეს მოციქულობა: ვეზირის შვილმა ეს უპასუხა, ვინ შემოგცილებია, და ან ვინ შემოგეცილებათო: ჩვენ მინდორი მოგვეწონა ამაღ რომ, დიდი ხანია ჩვენის ალავით წამოსული

ვართ: და ამისთანას მინდორს არ შემოვყრივართ: აწე ამისი
 ნახვა გვიამაო, და ჩვენს სარბევს დავამსგავსეთ, მოგვაგონდა,
 და მოგვინდა ბურთაობა, და ცოტას ხანს ვიბურთავეთ,
 და ერთი ისარი ცუდი ქვასა ვკარითო, და სხვა არა
 დაგვიკლია-რა, და არა წაგვიხდენიარა, გავივლით და ჩვენს
 გზასა წავალთო: რა ეს პასუხი დევის შვილს მიუტა-
 ნეს, ასე თქვა ცუდმაშვრალნი კაცნი არიანო, და არც
 ცუდს გზას მიდიანო: ვიცი ჩემი სიკვდილი ამათ ვერსიდ ას-
 ცდება, და ხვალ ვცადო ჩემი თავიო, ისივე სჯობსო გაქ-
 ცვესაო: შეუთვალა რადგან აქ შევიყარენით, უომარნი ველარ
 გავიყრებითო: ამათ ასრე უპასუხეს, რადგან თქვენ გეპყრია-
 ნებათ დიად მწვეთ თქენი ნება ვქნათო: მაგრამ ჩვენ თქვენ-
 თან არა საბრძოლვე გვქონდაო, ომის დაშლა აღარ იქნა,
 და რა საომრათ შეიყარნეს ვეზირის შვილმა დევის ღვიძლი
 თვალეზში გამოივლო: და ხელმწიფის შვილს არ გაუცხადა,
 ამათ რომე ომში დიდსა ვერას მოეხმარებოდა თუ არ სიტ-
 ყვითა: იგი მისთვის ქნა რო უნდოდა სამსახური ამით დაენა-
 ხეებინა: შეიბნეს დევის შვილი, და ხელმწიფის შვილი, და
 ერთი ხელი იბრძოლეს; დევს აგეთი არა ძალი ჰქონდა, მაგრა
 გამოსცადა, ამახედა დაუძახა ვეზირის შვილმა არ-არის, დრო
 გვიანობისაო გამარჯვებულოო: ამა ქართულსა ზედა ხელმ-
 წიფის შვილმა ცხენი გაიგდო, და დევსა ნავარდი შემოუტელო:
 მიუხდა გულმესისხლედ, გაჰკრა ლახტი, და ტვინითა გასვარა:
 და დევი ცხენიდამა გარდავარდა და მისი ღღენი აღსრულდა:
 მაგრა უწინვე თურმე სიბალი ექნა, და დაუშო მდუღარე წვი-
 მა: და დაეცა ხელმწიფის შვილსი თვალთა ზედა, და ორივე
 თვალეზი დაუდგა: და აგრედვე თეთრი ცხენიც დაბრმავდა:
 დაიძახა ხელმწიფის შვილმა, ვაი ჩემსა ცუდსა სასჯელსა, რომ
 სინითლესა ველარ ვხედავო: მაშინ ვეზირის შვილმა მოახსენა,
 ნუ გეშინიან ხელმწიფეო, დევის ღვიძლი აქა მაქვსო: ამო-
 ილო მაშინვე, მისი სისხლი თვალთა აწვეთა ხელმწიფის შვი-
 ლსა, და ცხენსაცა: და მაშინვე აეხილეს, შესხდეს და წამო-
 ვიდნენ: რა შეიგნეს მათ დევთა რომე მათსა პატრონსა გრძნე-

ბა აღარას მოჰხმარებოდა, ერთპირად შეუტივეს მათ, და შეიქნა სისტიკი, ომი და დევთა ყვირილი ცამდის გატყუოდ, და შეუღამემდის ომი აღარ გარდასწყდა, ასე დახოცეს რომე ერთი დვეცი ველარ წაუვიდად თორმეტის ათასისაგან: ხელმწიფის შეიღსა მათზე ხმალი არ უხმარია, ისრითა მჯილითა და ლახტითა სწორეთ ჰხოცა: და ზოგნი მათრახით ჩამოყარის: თორმეტი ათასი დვეისაგან, ასი ვეზირის შეიღმა მოკლა, და სხვა სრულათ ხელმწიფის შეიღმა დახოცნა: და დიდად მისქირდათ, და უღონოდ შეიქნეს: ნაომარსა ზედა გარდაჰხდეს და ორი დღე მუნ შეისვენეს:

ქა ხელმწიფის შეიღსაგან დვეის შეიღის მოკვლა, და თორმეტი ათასის დვეის დახოცა და გამარჯვება:

რა ბორჯალი გარდავიდა, აღარც დვეი, და აღარც მისი შეიღი ქალაქში აღარ მივიდა, შეექნათ მის მოქალაქეთა დიდი სიხარული, და ახარებდეს ერთმანერთსა, რომე უთუოთ გამოგვიჩინა ყოველთა ქვეყანათა მოწყალემა და მობრალემა ღმერთმან კაცი აგეთი რომე გვიხსნა მის საძაგელის სიმყრილისაგანო: გამოვიდნენ ყოველივე მალულთაგან: და აღშენდა იგი ქალაქი კაცთაგან, და სამოთხის მსგავსათ დაშვენდა: ორივე დღე იქივ დაეყოთ, და მესამესა დღესა მუნით წავიდეს: იარეს კვირა ერთი, და მიეწივნეს ალაგსა უცხოსა: შეხედნეს და სამნი საშინელნი და საოცარნი გველნი დაინახეს, რომე მათთავე თმათაგან დაფარულნი იყვნეს; გადგიან წითელი და შავნი გველი ილაპარაკიან, და მერნე შეიქიდიან: რა გველთაგან ამისთანა საქციელი ნახეს, დიდი ხანი უქვრიტეს და გაჰკვირდნენ, და ამას ზედან უბრძანა ხელმწიფის შეიღმა ვეზირის შეიღს, რა უნდა იყოსო ამათი ბრძოლაო; ასე მოახსენა, იგინი თქვენსა თავზე იბრძვიანო: წითელი გველი ამბობს, რომ გამოივლის ამ გზაზედა დიდსა და მაღლის დიფნის ქალაქისა ფირმალისს ხელმწიფისა შეიღი, და ერთსა ლუკმათ

ძლივ შეყოფაო: შავი გველი ამას ეუბნების, ჩემი ჯაგარა სწვდებოდა, და მისის მოლოდინით ასრე დამაცვდა, რომე ზურგთაცა აღარ მფარავსო, შენ დაგანებებ იმასაო: დღის სავალს მოვა, მაშინვე ვსცნობ და ჩემსა მუცელსა მით გავახარებო: მესამე ამას ამბობს, ვინც მე თქვენთაგან დამიხსნის, იმას უშველიო: გაუცინა ხელმწიფის შვილმა და უბძანა, ჩვენ ვეცადოთ რო დავიხსნათ მათგან თეთრი იგი გველიო, ნუ თუ რა იცოდეს საქმე ჩვენისა გზისა და მოგვეხმაროსო: ვეზირის შვილმა მოახსენა, ამავე გველსა ამაზედა ემტერებიან ორივე რომე აქ ტბა არის, და იმაში ორნი ქალნი მოვლენ საბანებლად, და ეტლნი აცვიათ ჩასხდებიან, და საღამომდის შიგ ბანობენ და ის გველიც მათთან იბანებს: საღამოს ისევ წაფლენო, და ამა ორთა გველთა ასრე უნდათ, ჯერ შენი საქმე გარდასწყვიტონ, შენის გულისათვის ან ერთი მოკედეს, ან მეორე: და რა შენსა საქმესა გაათავებენ, რომელიც დარჩების, მერმე იმას მოჰკლავს, და იმ ქალთან თვითან შეექცევაო: ეს სიტყვა რომ გაათავეს, ამოიძრო ბოძალი ხელმწიფი შვილმა, წადგა წინა და იგინი რომ შეიქიდნენ, ჰკრა ორთავე ერთად შეყრილთა, და ორნი შუა გასწყვიტა: რა იგინი დახოცილნი ნახა, მოვიდა თეთრი გველი და მადლი მოახსენა, რომე მე ამათგან დამიხსენო, ამისი სამუქაფო მე სხვა არა შემიძლია რა, ამისგან კიდე რომე იქ ორნი საშინელნი კლდე არიან, და ისინი ერთმანერთს ეცემიან, და თქვენ მის მეტი გზა არა გაქვთ გასავლელი, და იმას მე გაგარონინებო: ვეზირის შვილმა მოახსენა ხელმწიფის შვილსა, რომე: თუ ჩემი ბატონ-ყმობა გინდაო: ან შენ მიშოვე, და ან ამაღამ აქ დავდგებიო, რომ თავად ვეცადოო: ხელმწიფის შვილმა ასე უბრძანა, ეხლა ამ გველს ნუ გავაავებთო, მერმე რომ ეგრეც იყოს თან ხომ ვერ იდევნებ, და ამ მინდორში რომ დააგდო რა იქნებაო: ამაზედ ვეზირის შვილმა აღარა სთქვა რა და წავიდნენ: და გაჰყვა გველი კლდემდინ: და ერთს კლდეში თავი ჩაყო, და მეორეში ბოლო დააყენა და გაიარეს იგი კლდეცა უზიანოდ: გავლეს და მივიდეს ზღვის პირსა და იგონებდა

შეკირვებით ვეზირის შვილი, თუ ვაი შევა ხელმწიფის შვილი ზღვაში, და თეთრი თევზი ჩანთქამს, და შევალ მე უწინ და დავიღუბები სულიან ხორციანად; დიდი ხანი იფაქრა, მერე ხელმწიფის შვილმა უბძანა, რას ფიქრობო: მან მოახსენა, მე ამას ვფიქრობ, რომე ერთი რამ საქმე ვიცი, რომ უიმისოდ ჩვენ ამ ზღვას ვერ გავალთო: მაგრამ მოხსენება ვერ გამიბედავს წყენისაგან ვიშიშვი: უბრძანი აგეთი რა იქნების, რომე მე შენგნით მეწყინოსო: ცოტა მოვტეხოთ ბეჭედის თვალსა, და ზღვაში ჩაგდეთო: ხელმწიფის შვილმა ბძანა, დასტურ ძნელი გამოსამეტებელია და მით ჰყოვნდები თქმასა, მაგრა არ ჩემის დაქირვებისათვის მინდა ყველაკაო: მოსტება მანვე და გარდააგლო რა ბეჭედის ნატეხი, ფიცხლავ ზღვა ისე გაიარა, ვითა ხიდი გაედვათ, და თეთრი თევზიც მოკვდა; გაიარეს ზღვა, და ერთსა შევნიერსა მინდორსა მივიდეს, რომე თვალი მისს უშვენიერესს ვერას ნახვიდა: სუნი იდგა სუნნელი, და შუა გულსა მინდორსა ერთი თურინჯი იდგა ტურფა და ამო სანახავი: ჩამოჰხდენ მის ძირსა, და ცხენებს დაჰხადეს და ბალახზედ მიუშვეს: ბძანა ხელმწიფის შვილმა, ტანთ გავიხადოთ, შევისვენოთ, და ჯაჭვი მზეს მივფინოთო: ვეზირის შვილმა მოახსენა ჯერ აგრე დრო ნუ დაგიმშვიდებია რომ ფარალათი ჰქნაო: ბრძანე ამის მეტი აღარ შემიძლიან რაც უნდა დამემართოსო: არ დაიშალა და ტანთ გავიხადა, ჯაჭვი და ტანთ საცმელი მზეს მიუფინა, და ტანი ოფლით შესვრილი დაიბანა და პერანგით დაჯდა მწვანეზედ მიწვა და ცოტა დაიძინა, გამოიღვიძა, და ორი თურინჯი მოსწყვიტა, ერთი თვითონ შექამა და ერთი ვეზირის შვილს მისცა: იგი მინდორი და თურინჯი თურმე ვეშაპისა იყო პირცეცხლიანისა, და შეეტყო მოწვეყტა მისი, და წამოვიდა: აღმოხდა ღრუბელი ზღვისაგან რომე ასე დაბნელდა მეტი აღარ იქნებოდა: სცნა ვეზირის შვილმა რომე ვეშაპი იყო: დაჰკაზმა ზაშინვე ცხენები, ხელმწიფის შვილს მოახსენა, ისევ ყმაწვილურმა ჰკუამ მოგიარაო, დევ ვეშაპთა აღაგას ფარალათად მოსვენება მოინდომე, იგი ვეშაპი პირცეცხლიანია, მას ან შეკაზმული რო-

გორ შეებმით, უბძანა სად არის ვეშაპი, და ანუ დევითა თურმე შეშინებოდა, და მოახსენა თქვენ თუ არ შეშინდებით აწ გაგინდებათო, ის ღრუბელი ვეშაპი არისო: რა ხელმწიფის შვილმა შეხედა რომ სანახავად საზარო იყო თითქოს ზღვა არისო მღელვარედ და გუბად დგასო: შეუშინდა გული, მაგრამ პირად ვერა გაამელაფნა რა, და ბრძანა ვაი ჩემო შაფიტო, რა მწვედ ცუდი იყავ ახლა ჩემის დაქირვებისაო: ამაზედ აჩქარდა და ტანს ცმა დაიწყო: ვეზირის შილს გვერდს უდგა, და იცოდა რომ შაფიტი მიეშველებოდა, და თვალი იქითა ჰქონდა: ხელმწიფის შვილმა რომ ჯაქვი ჩაი-ცვა, შაფიტი ზღვის პირს მოვიდა, ვეზირის შვილმა დაინახა, მოახსენა უსწრაფე ხელსა ვინც მინდოდა იგიც მოვიდაო, რა შაფიტის მოსვლა შეიტყო, ისე იამა ხელმწიფის შვილსა, და გაეხარდა ვითა სანადიმოდ მიმავალიყო: სანამდის იგი ხმალსა შემოირტყამდა, შაფიტი ზღვას გამოვიდა, და ვეშაპიც მოვიდა გაშმაგებული და მოჰყრის პირიდან ცეცხლსა ასეთსა, რომე თითქო დიდი სახმილი ვინმე ანთოო: აქედამ დაფრთხვინვის შაფიტმა, და ვეშაპმა მოუშვის წვიმა, და დააბნელის: სანამდის ახლო მოვიდოდა შეიგნო რომ ცეცხლით ვერა დააკლო-რა, აღემართა ვეშაპი რომე უნდოდა ცხენიან კაციანად დაენ-თქა: დაუძახა ვეზირის შვილმა არის დრო ერთი, ისარი გაუ-შვიო, მოვიდა ზედან ვეშაპი, და ხელმწიფის შვილმან ბოძა-ლი ესროლა, და დაღრენილს პირსა ჰკრა: პირი ვეღარ მოი-ხმარა: წამოჰკრა ქანგი გარდიბრუნა და ყელზედ დააქირა ასრე რომე სული ღარმე ამოჰხადა, იქიდანე შაფიტი მოუხდა ვეშაპსა, და ტოტი წელთა დასცა, და კბილით კისერს დაე-ქიდა, ასწივა და ვეშაპმა ხელმწიფის შვილს პირში ლოშ-ქრი ჩააყარა, და მოწვევაში ყელი სრულა გამოსქრა და ამოგლიჯა, და გარდაიქნივა, ქვევით ვეშაპი, და იქით შაფ-იტი, იბრძოლეს დიდი ხანი ასრე რომე მათის ომისა დამ-ხვედრსა შიშით ძვალი და ძარღვი გაეყრებოდა: აემართებო-დის შაფიტი, აიტანდის, თანა დასცის და დაეხეთქის, მანამდის ამ წესითა იბრძოლეს, სანამდის ვეშაპსა შუა გასწყვეტდა:

აქა ხელმწიფის შეღისაგან ვეშაზის საკვდალა:

რა ვეშაზისაგან მოიცალა შეღიტმა, ხელმწიფის შეღითან მივიდა და იქილამ ვეზირის შეღილი მოვიდა: ნახეს ხელმწიფის შეღილი რომ აღარა სიცოცხლე ჰქონდა: რა მისი აგრე გასვლა მოინახა, დაჯდა ვეზირის შეღილი და თავში ცემა დაიწყო, და ასრე მწარედ და საწყლად მოსთქვამდა, მინდორკლდე და ტყე დუღდეს, და ზღვით ნიანგიცა გიმოვიდეს და მას უყურებდეს და იგინიც ტიროდეს, ამად რომე მისი სიცოცხლისა იმედი აღარავის ჰქონდა: შეღიტმა თქვა არიქნა მოვიდა ჩემი სიკვდილის დრო, ცხვირის ძარღვი გამიხსენ, და იმისი სისხლი ჩაუშვი ცხვირში ხელმწიფის შეღილი მორჩების: მე თუ არ დავიცალე სისხლისაგან კარგი იქნება, და თუ დავიცალე ჩემი სიკვდილი მირჩვენია ხელმწიფის შეღის სიკვდილსა: და ჩემის ასდენის ქირნახულის გაცუდებასა: გაუხსნა ვეზირის შეღილმა ცხვირის წვერი, და სისხლი იღინა, და ხელმწიფის შეღილს პირში ჩაასხა: რა სისხლი დალივა, თვალნი აახილნა, მიიხედა და მოიხედა თავი შეებრალდა ატირდა, და ასე თქვა ვაი ჩემო თავო რა უალაგოს ალაგსა ჰკვდები რომ შენის დედისა და მამის ნაცვლად ერთი ყმაწვილი გიდგს: დიდის სახელმწიფოსა და ჯარის სანაცვლოდ ორი ცხენი გყავსო; ვეზირის შეღილმან რა მისი ხმა გაიგონა, ღმერთსა დიდი მადლი შესწირა და მოახსენა, რად აგრე გაგიტყდა რკალისაგან უმაგრე გული, ნუ შეიქირვებ კარგათ იქნება შენმა მხემო: ხელმწიფის შეღილმა უბრძანა: ღორის ნაღველი როდისღა უკედ დამექირება, თუ რამ რგება შეუძლიაო: თუ არა-და მადლი ღმერთსა ბძანება მისი გათავდესო: მოილო ფიცხლივ ვეზირის შეღილმან იგი ნაღველი, და ყელი რომ გამოგლეჯილი ჰქონდა იმაზედ დაასხა და შეუხვია: ამდენად უკეთ შეიქნა, რომე წამოჯდა, და ვეზირის შეღილსა ჰკითხა, შეღიტტი რათ გორავსო: მან მოახსენა ავად არისო: ასე ბრძანა მოწყალე ღმერთო, ოუ ის მამიკედეს ნურც მე ჩაცოცხლებო: ხელმწიფის შეღილს

დაკოდლილიც გაუმთელდა რომ აღარას აღონებდა, გუნება შეუსუბუქდა, და შაფიტი სისხლისაგან იცლებოდა, და ვეშაპისაგან დაშხამული იყო, და ველარ წამოდგა, და აღარც ხვიზინი შეეძლო, სიკვდილს მიეახლა: რა მისი აგრე გახდომა ნახა ხელმწიფის შვილმა, ვეზირის შვილს უბრძანა, ეცადე შაფიტთან მიმიყვანო: ასწივა, მხარს-ქვეშ შეუჯდა, და რითაც ღონით იყო მიიყვანა: რა შაფიტთან მივიდა გულს შემოეყარა, და სანამდის შესუსტებული იდვა: მერმე სულად მოვიდა, და უბრძანა შაფიტსა, რა გარგებს მითხარ, თორემ თუ შენს სიკვდილს დავიდასტურებ, უცილოდ თავს მოვიკლაო: და უშენოთ სიცოცხლე აღარც მე მინდა, და არც უშენოთ მე ვარგევიარო: ათასჯერ შენგან მკვდარი გაცოცხლებულვარო: შაფიტმან მოახსენა, რა ვქნა სათქმელათ მეზარება ამაზედა რომე თეთრსა ცხენსა თქვენზედ და მამათქვენზედ ჩემგან უფროსი ქირნახული უნახავნ: ჩემის პირით როგორა ვთქვა ღმერთი რას კარგს მიზამს თორემ მე თეთრის ცხენის ღვიძლის მეტი არა მარგებს-რაო: ამაზედ დაღონდა ხელმწიფის შვილი, ამად რომე იგი თეთრი ცხენი დიდად ნამსახური და ვალდებული იყო: მაგრა მის მეტი აღარა იქნებოდა, ამიტომ რომ შაფიტი უფრო მებრძოლი და მოსახმარისი ცხენი იყო და ახალი: ამაზედ ღონობდა და შექმუნვიდა ხელმწიფის შვილი. შაფიტის აგრე გახდო მისათვის: და ვერც თეთრი ცხენი გამოემეტებინა: ვეზირი შვილმან ასრე მოახსენა, დალოცვილო რაღას ყოყმანდები, ეს მოკვდება და მას უკან რაღას უშველის: ხედავ როგორ გაიბერა და გასივდა რომე დიდსა მთასა ჰგავს, და მერმე სისხლისაგან დაიცალა, ვერ გამოგიმეტებია, მაგრამ შენიც რისხვა მაქვს თუ იმან სამი ღდე კიდევ იაროს. ამდენი რომ გასძლო, ისიც საკვირველი არის. განა ცოტა ხნის არის, მამის თქვენის ვაჟკაცობისა დროსა არის, მას ბევრი სასჯელი აღარ შეუძლია, თვარა ბატონი ხარო: ხელმწიფის შვილმა ასე უბრძანა, ჩემის პირს იმის სიკვდილი როგორ ვათქმევი-ნოო; ამაზედა ვეზირის შვილი გაჯავრდა, და აღარც ჰკითხა, მივიდა და თეთრი ცხენი დაკლა, ღვიძლი ამოართო, მოიტანა

თბილი, და შავჩიტსა ცხვირსა ამოსდო: გამოვიდა ხანი და შავ-
 ჩიტმა დაიხვივლა, სისხლი დასწყდა, მაგრამ სიმსივნე არ დაუ-
 ცხრა: მერმე მოახსენა ხელმწიფის შვილსა ვეზირის შვილმა:
 აგრე ხშირად რომ გულს გეყრების, იმ ბილწის შხამი კიდევ
 გაქვსო სტომაქში: თქვენი ბექედი ვალესე და დალიეო ამოი-
 ლო და ფიცხლავ გააღესინა, და დალიეა: ვეზირის შვი-
 ლმან მოახსენა ცოტა შავჩიტსაც ვასოთ თუ გეთმობოდესო.
 უთხრა აგრე ვქნათო, ვალესა და დალიეინა: ხელმწიფის შვილს
 მაშინვე პირსღება დააწყებინა, და შავჩიტსაც: თხუთმეტი გვე-
 ლი ხელმწიფის შვილმა წამოყარა, და თორმეტი შავჩიტმა,
 დაიცალნეს შხამისაგან, მაგრა ასრე დასუსტდენ რომე შეძვრის
 ღონე აღარა ჰქონდათ, და იქვე დადგეს, და ხუთი დღე მუნ
 დაყვეს, კარგად შეიქნა, და უბრძანა ხელმწიფის შვილმა შავ-
 ჩიტსა, აწ ბერის მამის ჩემისა და საბრალოს დედის ჩემისა
 და ჩემთა სახელმწიფოთა ამბავი მიაშე, თუ რა ქნეს ჩემსა
 წამოსვლასა ზედა; მან მოახსენა სანამდის თვე გათავდებოდა
 ეგონათ ნადირობას არისო, და მხიარულად იყვენენ, და არცა
 ხელმწიფემან ახალმოწიფულნი დიდებულთა შვილნი მოიკითხ-
 ნა, ამად რომე ჩემსა შვილსა იახლებიანო, მაგრამ ამაზედ დე-
 დოფალი სრულად ტიროდა, და მეფეც შიშობდა: არამც სკირ-
 დეს რამე თვარამ აქამდის მისსა ამბავსა როგორ არ შეგვა-
 ტყობინებდა, გამოგზავნიან კაცი ამბისა შესატყობლად, მა-
 გრამ მაგას ვინ უთხრობდა ხელმწიფესა და ან კაცსა როგორ
 უჩვენებდენ: რა თვე გათავდა და თქვენმა ბორჯალმა გაიარა,
 შეიქნა საშინელი გრგვინვა შენსა სახლსა და სახელმწიფოსა
 შიგან, რომე რისხვა ღმერთთან ეწეოდა: მე ვითა ვსთქვა მაშინ-
 დელი ყოფა, და ანუ ვით მოვიგონო დედოფლისა სისაწყლვე,
 და ანუ მოთქმანი: თვარა ხელმწიფე მაშინვე შეიცვალა მეტი-
 სა ტირილითა, და ორთავე თვალნი დაუდგეს, ჩემობასვე: და
 რა მე წამოველ თუ მათ სცნეს მგონია ორნივე დაიხოცნენ,
 ამად რომე, არამთუ შენის დაქირებისათვის მე არსად წავიდო-
 დი, შენთა სახელმწიფოთა, და ციხე ქალაქთა რაღა ვსთქვა
 ამისმეტი რომე, ციხენი და ქალაქნი ასრე შავითა მოსილნი

არიან, რომ, ხეთაცა ძაძა აცვია, ველარც ნახავს კაცი დიდხანს
 ქალაქში კაცსა წვერიანსა, და ვერცა ქალსადა თმიანსა: ვერცა
 ცხენსა ძუა ფაფარიანსა, და ვერცა წაღმა შეკმაზულსა: რა მათი
 საბრალოება უკლებათ მოახსენა, ხელმწიფის შვილს გული
 დაეწო, დედამა შეებრალო, და ტირილი დაიწყო: ვეზირი
 შვილმა ჰკითხა, მამა ჩემა იცოდა ჩემი აქეთ წამოსვლაო:
 შეჩიტიმა მოახსენა იცოდაო, და მოვიდოდაო, მაგრამ, დაკარ-
 გვისათვის ქნეს ამისთანა საქმე, თორემ ეგ იცოდეს რომ ცოც-
 ხალი არისო: მერე ხელმწიფის შვილმა უბძანა, შენ როგორ
 წამოხველო, და ან როგორ შეიტყუო აწ ისიც მიაძებო: მოახ-
 სენა გაზაფხული რომ მოვიდა ჯერ თქვენი არა ეცნათრა,
 ხელმწიფემ ბალახზედ დამაბმევიანაო, ორი ბორკილი შემეძუ-
 რეს, და ათის ლიტრის ორწვერის ჯაქვით დამაბეს: ორმოცის
 ლიტრისა იყო ჯაქვი და ბორკილი მისის იარალითა: რა მინ-
 დორში მოხვედით წვრილად რომ ცეცხლი ანთოს ვინმე, ის-
 რე გული ამენტო, და გამიხარდა: ცოტა ხანი რომ გამოვიდა,
 ასე გული გამიხურდა რომე მეტის სიმწოვით ველარა შევი-
 ტყვე-რა: ასრე გაეშმაგდი რომ ერთის აზიდვით ჯაქვი ავსწყვი-
 ტე, მანამდის კბილი და ჩემი ძალი ვაცადე რომ ბორკილებიც
 დავამტვრიე: და ჯაქვიც დავსწყვიტე, და წამოველ. ეს არ ვი-
 ცი თუ როგორ ვიარებოდი: და რასაც დროს მოველ თქვენ
 იცითო: მაგრამ ძლივ მოგესწარო: ამაზედა იცინა ხელმწიფის
 შვილმა, აფფერად არ გახდებოდა შენი მაყურებელიო:

**აქა ხელმწიფის შვილისაგან მისთვის გულთა უამქისა
 ქალის ნახვას და გველის საკვდილი:**

მას დღეს იქივ იყვნენ, და რა გათენდა დილა წავიდნენ.
 იარეს ერთსა კვირასა, და მივიდნენ ერთსა ქალაქსა შინა, სა-
 ლამოსა ჟამსა შევიდნენ, იგრძნა რამე ვეზირის შვილმა, და
 ცხენები თვითცა და პატრონი მისი დაქვეითდეს: და ხელმწი-
 ფის შვილი მხარს შეისო: და სადა ქალი იგი იწვა მას ცი-

ხესა შინა აიყვანა, ციხე სრულად მარმარილოსი შუაზედ ერთი ამარტის კოშკში იდგა; კოშხედ ოთხი ჩარდახი იყო გარდაკიდებით: აღმოსავლეთით ზურმუხტისა, და დასავლეთით ფირუზისა, ჩრდილოეთით ოქროსი, და სამხრეთით ვეცხლისა: შუაზედ დიდი ჩარდახი იყო: ამის შუაგულსა ოქროს აუზი იყო, ვარდის წყლით სავსე: აუზის პირს ტახტი იდგა: მას ზედან სრულად ობლის მარგალიტით შეკაზული დოშაქი, და სასთაული საბანი ეგო: მას შიგან ქალი იწვა, თვით სახე უსინჯა, მაგრა შიშითა ქარვის ფერად გასული, თმანი შეენი და ელვარენი: სისქითა დოშაქსა ჰფარავდა: სიგრძითა ტახტსა. ქვემოთ სამი ადლი დაკეცილი იყო, და თავით და ფერხით ყირმიზის იაგუნდის კელაბტარი ენთო: იქით და აქეთ ფირუზის, ოთხგნითვე ზურმუხტის მაშრაფით შაქრის შარბათი ედგა იქით და აქეთ მომარგალიტულის ლიტრით იის შარბათი ედგა: მისი დამლეველი საძაგელა გველი სასთაულზედან უწვა: დადგეს დიდი ხანი და უყურეს: მერმე ხელმწიფის შვილმა ვეზირის შვილს უბძანა, შეხედე თუ რაფერად გამხდარაო: ამაზედ ქალი იგი განჰკრთა აიხედა და დაიძახა იგინი რომ დაინახა, ვაიმე თქვენ აქ ვინ მოგახსათო, ეს გველი თქვენც დაგზოცს, და მეც მომკლავსო: ხელმწიფის შვილმა უბრძანა, რახან აქ მოველ შენ ნულარ გეშინიან, და მაგისი ადვილი არისო ამ ხმაზედ გველმა გაიღვიძა და დაიწიგლა, და გაიკლაქნა: ახლტა და ხელმწიფის შვილს ყელს შემოეხვია, ასრე მაგრა რომ ხმა ველარ ამოიღო, და ველარც თავი გაიძრა: წამოდგა ვეზირის შვილი, და ლახტი ამოართო, დაუქნია და ლახტის ფრთა მოახვედრა, გველსა ეშწოვა და გაიშხოვალა, და ფიცხლადვე ალაგზედ დაეცა: ხელმწიფის შვილმა ხმალი ამოიღო, და იქით ვეზირის შვილი მოუხდა და ლახტი დაჰკრა, მოკლეს გველი იგი, და გარდმოავდეს ციღამე: იგი ისრევ ვეზირის შვილმა ჩამოიყვანა, ქალი ტახტიდამ ჩამოიქრა, თა ხან ხელმწიფის შვილს მოეხვია მუხლთა, და ხან ვეზირის შვილსა, მას ღამეს ქალს სიხარულით ძილი აღარ მოუვიდა: და ხელმწიფის შვილი გასივდა და ავად გახდა

ისრე რომე ვეშაპის სიკვდილზედ არ გარჯილიყო, მართლად
 მოკვდა, ვეზირის შვილმა მრავალი იტირა, მერმე თქვა, ერ-
 თხელ კიდევ ჩემს ჭკუასა ვცდიო, და მის ბეჭედსაცაო: თუ
 არა დიდება მაღალთა შინა ღმერთსა, მეც ამასთან მოვკვდე-
 ბიო: და იმისი საქონელიც ამასთან წახდესო, წაჰხადა ბეჭედი,
 და მანამდის ლესა რომ განახევრდა: მერმე ასე თქვა, აწ
 რომ ღმერთმან შემობრალოს, და მორჩეს, ვიცი რომ
 მწვედ მიწყენსო, და თუ ღმერთს ამისი მორჩენა უნდა, ეს
 ბეჭედი სამის თაობისა არის, და ამდენი სრულ არ მოჰკლე-
 ბია: ბეჭედი ისრევ ნეკზედ შეაცვა, და ნალესი წყნარად პირ-
 ში ჩაუშვა: პირველად ძნელად ჩანთქა, და მეორედ ადვილად
 ჩაყლაბა, და მესამედ სრულად დალივა, ცოტა ხანი რომ გა-
 მოვიდა წამოუშვა პირიდანე გველი, სანამდინ სრულ გველი
 ყარა, და ოც და ხუთი ცოცხალი წარმოაგდო, რა მისგან
 დაიცალა ცოტად მობრუნდა, თვალზედ ხელი უკუ ივლო, და
 ბრძანა ღვთის მადლმა ხშირი მძინებიაო: რა მისი ხმა გაიგონა
 წამოიჭრა ვეზირის შვილი, და ღმერთსა მადლი მისცა, ასეთი
 რა სამსახური მიუძღვის ამის დედმამას შენსწინა რომე ამ-
 დენს შექირვებას ეს მოარჩინე, ხელსა და ფეხსა აკოცა, და
 ასრე მოახსენა, ოღონ გემრიალი არა გძინებიაო: შეხედა ვე-
 ზირის შვილს, შვიდს ალაგს თავი გატეხილი ჰქონდა, და
 პირისახე სრულად დაეხივა, ტანი წითლად შეეღება: გაუკვირ-
 და და ასრე უბრძანა, რა შიგან ვყოფილვარ, და ან შენ რა
 წაგკიდებიაო, მან ყოველი მოახსენა მისი საქმე: და ხელმწი-
 ფის შვილმა დიდი რამე მადლი უბრძანა, შენის წყალობით
 მიდგას სულიო, თვარა მე რა დამარჩინდაო, იყენეს მას ალაგს
 ერთ თვეს, მოიჯობინა ხელმწიფის შვილმა, სანამდის ხელ-
 მწიფის შვილი იწვა გამოვიდის ვეზირის შვილი და იმ ქალის
 კოშკს გასინჯევდის: რა ერთი კვირა გამოვიდა, და აღმოსავ-
 ლეთითა რომე ზურმუხტის ჩარდახი იყო, ის ჩრდილოეთისკენ
 მიბრუნებულყო: მეორე კვირა რომ გამოვიდა დასავლეთი-
 საკენ იყო: მესამე რომ გამოვიდა სამხრეთით მიქცეულიყო:
 რა თვე გათავდა, და ხელმწიფის შვილი კარგათ შეიქნა,

ნახეს აგრევე აღმოსავლეთით იყო: ვეზირის შვილმა მოახსენა უცხო სანახავები დიფნისი ქალაქით გამოსულა, მაგრა დღეთა შინა ჩემთა ამის უსაკვირველესი არა მინახავსო, რომ ერთი უცხო ამ ქალაქში ვნახეო: უბრძანა რა ნახეო: მოახსენა ამ ჩარდახს თითოს მხრისაკენ ექნება პირიო: გაუყვირდა ხელმწიფის შვილსა, და არ დაიჯერა, ასე უბრძანა შენსა სიკეთესა სიბრძნესა მაგისტანა ტყუილი რად შეეფერებო რამ სახლი ბრუნავსო: მან ფიცით მოახსენა როგორც ვნახა და ესეც ვითარი საკვირველია ხელმწიფეო, ეს არის რომ კაცი ნახვაზედ გაჰკვირების თვარამ, არც აგრე საკვირველია, დიდი ხელმწიფე არის, და მრავალი საქმე შეუძლია: ტილისმა უქნევენებია აგეთი რომ იმითი აბრუნებენო: ცოტა რამ ამით უკუ იყარეს და შეექცნენ: მერვე გაიხადა ფლურის კაბა რომ ეცვა, და ვეზირის შვილს მისცა: ასრე უბრძანა ჩადი ბაზარში, და რაც მამისჩემის სახლში ჩასაცმელი, და შავჩიტის იარაღი გენახოს ის იყიდე. შენთვის ან მეც რა მეკადრებოდეს ის იყიდე, და მომიტანე, ხუთი ათასი ფლური გამოიღო, და გაგზავნა: წავიდა ვეზირის შვილი, და ყოველი სახელმწიფო ტანისამოსი თვალითა და მარგალიტოთა შემკობილი და შეზავებული, და აგრევე ცხენის იარაღი მისი შესაფერი მოიტანა: შესხდენ ცხენსა და აბანოში წავიდნენ: მეაბანოეს ხელმწიფის შვილმა ასი ფლური უბოძა: რა მისის სახელმწიფოდან წამოსულიყო არც თავი მოეპარსა და არც წვერი: რა თავი და წვერი მოიპარსა იბანა და მოიკაზმა ხემწიფურად, მისი უშვენიერესი კაცის თვალით აღარა ინახოდა-რა, მისი მნახავი იმას იტყოდა, მზე ქვეყნად ჩამოსულიო:

**აქა ხელმწიფის შვილისაგან კისკასად ბურთაობა,
და ინდაცხნის ხელმწიფისაგან და ხელმწიფის
შვილისაგან დესპანის შეთვლილობა:**

რა გამოვიდა, და ცხენს შეჯდა, ასეთი ზრიალა და მოდენა შეიქნა ქალაქში საყურებლად, რომე კაცი გაჰკვირდებოდა: კაცი და დედაკაცი ერთმანეთს არ მოიციდიდეს რომელი რომელსა უსწრობდა, და ყოველი სული მისის სიტურფისა-

თვის გაჰკვირდებოდა: რა შეიდანზედ მოვიდნენ ბურთაობა მოინდომეს: და ერთი ხელი იბურთავეს, ასე რომე ყოველი კაცი გაჰკვირდა, თვითან ხელმწიფემ ჩარდახიდამ უყურა, და მეტის გაოცებით აღარა ბძანა-რა, ბურთაობა გაათავეს ჩამოხდენ, და მოედანზედ დადგენ, და გამოვიდა ხელმწიფე მისის ფიქრისაგან მოიკალა, და ვეზირი და სახლთ უხუცესი მოაყვანიანა და უბრძანა, ნახეთ ვინმე უცხოო, მათ მოახსენეს არაფინ გვინახავსო: უბრძანა და დაანახვა, ის ორნი კაცი ჩემის ჯარისა არ არიანო, და არცა დღეთა შინა ჩემთა მისი მსგავსი მე არა მინახავს რაო: თავათ თვით ასრე მშვენიერი არცს, მერმე ასრე იბურთავეს რომ მობურთალთა უნახავად გავხეო, ასრე გავშტერდი რომ ხმა ვეღარ იმოვიდე; აწ წადით და შეიგენით ნახეთ ვინ არიან, ესეც მოახსენე თუ დღესმდე მე კაცს არ გაულახვივარო, აწე თქვენ რად შეუპოვრად მოხველით არც თქვენი საქმე მაცნობეთ ვინა ხართო, და არც ესე თუ რას საქმეზედ ხართ მოსულიო: რა ხელმწიფის შვილმა ვეზირი და სახლთუხუცესი მისული დაინახა, ქვეჯდა და ზეწამოდგა და წინ მოეგება, და ერთმანერთს უსალამეს: მათ სცნეს რომ დიდი ვინმე იყო, მივიდნენ და ხელს აკოცეს, და მან პირს აკოცა, დასხდეს და ხელმწიფის შვილმა მოიკითხა, და მაღლი მოახსენეს, მაგრა ასე გაჰკვირდენ მის შვენებასა და სიკეთესა, რომ დიდხანს ვერც თვალი მოაშორეს, და ვერც სიტყვა შემართეს, მერმე გამოხდა ხანი და მოახსენეს ხელმწიფის შეთვლილობა, მან მოისმინა და ხელმწიფელურად პასუხი გასცა, ტკბილი სიტყვა უბრძანა: რაც ქირი გარდახედოდა გზასა შიგან და ანუ ვით ციხესა ასულიყო, და ან მწარისა შიშისაგან იგი ეუბრო ქალი ეხსნა: ან რა ხანი მას ქალაქსა შიგან დაეყო და სიცოცხლისაგან უიმედო ყოფილიყო, უკლებლად უბრძანა: და ესეც შეუთვალა, ნუ ჰგონიათ ეს სიბრყვიეთა მექნას, და ანუ შეუპოვრობითა: არა ღმერთმან იცის, მაგრამ დიად ღვინისა და შექცევის მოყვარული ვიყავო: მრავალი დღენი ბურთაობითა ასპარეზობით დამიღვია: აწე ამდენი ხანია რომ ბრძოლისა და შექირვების

მეტი არა მიქნიარა, და ძლივ გავეშინდე თქვენი ბილწთა მავნებელთაგან, ასე რომე არც ზღვითა და არც ხმელითა, ჩემი თავი სიკვდილისაგან დავიხსენო: და ამით ცოტად გული გამიმხიარულდა, და მინდორი ვნახე, და ერთი ხელი ვიბურთავე: არა დასამარცხებელია ხელმწიფისა და არცარა საწყენია: მაშინც მოვიდოდი, და ერთი ცხენის გარბევა რა დასაკლისი იყო, კარგი კაცი არ მინახავს აქამდის რომ შორით მოციქული მომეგზავნა, და ცუდთა კაცთათვის დამეპატივა ამას მეტყოდენ რომ ხელმწიფეს მაგას ვინ შემართებსო, მოციქულსა მე ვჯობივარ, მისთვის მოველ ამა ალაგსა: და რადგან აქ წოლა უარ იყო, და მის მეტი ვერა გავბედერა: და ვსთქვი ეგების ცხენის ხმამ ვინმე გამოაჩინოს: აწე იცით და გასმიათ რაგვარად მყოფნი კაცი ვყოფილვართ, და ანუ დიდნის ქალაქის ხელმწიფე რაგვარი ხელმწიფე არის: მოვიდა ბრძანება ღვთისა, და ბედი იყო ჩემი ამა სასჯლისა, ერთხელვე ყმაწვილობამ მაჯობა და წამოველ, და ამ საქმეზედ გაბრუნებულვიყავ სიმბრდლე იქნებოდა. წამოველ და არავინ იცის ჩემი ნაქნარი, თუ რა ქირი გარდავიხადე, ანუ ზღვაში, ანუ ხმელთა ზედა, ღმერთმან ყოველი უწყის ცხადი და იღუმალი: ერთმა ზღვამ იცის, მეორე წითლის დევის ქალმა, და მესამემ შენის ხელმწიფის შვილმა: სხვამ კაცმან არ იცისო, აწე ნურც ესე გგონიათ რომე დიდის სიკეთისა, და ინუ დაქირვებისათვის წამოსულვიყო რომე ან მოყვარე ვერ მეშოვნოს უკეთესი, და ან ქალი უტურფესიო, მაგრამ რასაცა ღმერთი კაცს მისცემს, თვითცა უნდა დასჯერდეს: რა ეს ამბავი მოისმინეს ადგეს და ხელმწიფეს წინა მოვიდეს, და მოახსენეს დაბარებული ხელმწიფესა ყოველი მისი ნაქმარი: და გაუკვირდა სიძობა, და იაბა ეგონა ზედ სიძედ დადგებაო: შესთვალა თურმე იყო ბრძანება ღვთისა და შენი ბედი თურმე იყო ჩემმა ასულმა მით გაუძლო ამდენსა შიშსა, და მორჩა დევსაცა, თვარა ამდენს ხანს გველთან წოლას როგორ დაუდგემდა: და ანუ დევი ვით დამანებებდა ამდენსა ხანსა: აწე ღმერთსაც მოუცემია და მეც მოვცემ ჩემი ქალი შენი იყოს, და ჩემს

ტახტზედა შენ დაგვამ, და სახელმწიფოსაც შენ დაგიდგინებ. მე ამის მეტი არა მყავს-რა, ბერი ვარ დღეს არის თუ ხვალ მოგვკვდებიო: ჩემი სახელმწიფო ოხერი იქნება, თუ თქვენ არ ებატონებით, წასაყვანლად ვერ დაგანებებ ჩემის ცოცხლის თავითაო. მოვიდხენ და ხელმწიფის პასუხი მოახსენეს: მან ასე უბრძანა რალა დამიშლისო, ჩემი მშობლები სიცოცხლის დროს შეუნახავად გამეხადოს, და სიკვდილის დროს დაუმარხავნი, და უქირისუფლონი: დიფნის ქალაქი გამეშოს, და ჩემნი უთვალავნი დიდებულნი გამეშოს, და გამეოხრებინოს, და მტერთათვის ამეფორაქებინოს, და აქ ზედ სიძედ შემოგწყობოდე: მამცემ კარგია, თუ არა არც აგრე შემოგვხვეწები, მე ისევ ჩემს ალაგს წავალ, და ეგ ქალიც თქვენი ნება იყოს, და ჩემი სისხლიცაო: რა ხელმწიფემან ამისთანა აურზაური გაიგონა, შეშინდა და ასე ბრძანა აწ რომ ესე მწყურალი წავიდეს, წავა ლაშქართა შეყრის და მოვა სრულ კლდეთა და მინდორთა მოასწორებს, თუ ომსა გაუბედავ: ახლავე მისი მებრძოლი ჩვენში ვინ არის: რადგან დევთა და ვეშაპთა ომი შეუძლია: მიუცემლობა აღარა ხდებაო: აწ მივსცეთ და თავად ველი დვთისაგან რომ ქალიც მევე დამრჩეს, და სიძეცა საჩემო ვიშოო, თუ არა და მადლი ღმერთსა, რაცა მისი ნება არის ის იქნებისო: მოახსენეს აგეთი ვინ გეიმედებისო, უბრძანა წითლისა დევისა ერთი შვილი კიდევ არისო: მოახსენეს რად გამოუშო ძმისა და მამისა მკვლელი, თუ აგრე კარგი მოწიფული არისო; უბრძანა ცხვარში არისო და ვერ შეუტყვია, თვარა კარგად ვერ მოუვიდოდაო:

აქა ინდისტნას ხელმწიფისაგან ზაკვით და აძულებით თვისაჲს უებრას ასულის მეტყემა, და ხელმწიფის შვილისაგან წითლის დევისა მეორე შვილის ბრძოლა საშანელი, და საკვდალი სასტიკი:

აღარა ღონე ჰქონდათ, ჩამოიყვანეს ქალი, და მისი უნგარიშო მზითვენი მისცა და გამოისტუმრა დიდითა ჯარითა,

და ბარგითა წამოვიდნენ, დიდითა სისწრაფითა, და ურჩილად იარებოდნენ, რა მოვიდნენ დევისა შვილი რომ მოეკლათ მას მინდორში დგომა მოინდომეს, დასცეს კარვები, და ცხენები-დამ გარდაჰხდენ და შეისვენეს, შეხედნეს რომ მოვიდოდა ვინმე, ერთი ვეშაპისა მსგავსი, პირითა: და ტანითა სპილოსიკა უფროსი იყო: ორნივე თვალი სისხლისა ტბასა უგვანდა; დიდის ნაძვის ხე მოველიჯა და კომბლად ეჭირა, მოვიდოდა და პირითა ცეცხლსა მოჰყრიდა: დაიძახა ვეზირის შვილმა, უშველეთ ხელმწიფევე თავსა, და შენი ლახტი მოიხმარე: გამოვიდა ხელმწიფის შვილი კარავიდამ, და შეხედა ესაშიშრა და ეოცა რომე მას დიდსა თვალ უწდომსა მინდვრისა ბოლომდის იმისთანა საშიში თვალი უჩნდა. შესტყორცა ლახტი რა მისს სიახლოვესა მივიდა ხელი შეუშვირა და დაიჭირა, შესტყორცა ისი ლახტი, და თავისი კობბალი ერთად: სამოცი კარავი დააქცივა, და ორასი კაცი მოჰკლა: აქათ ხელმწიფის შვილი ჩქარად წავიდა და გულმწყრალად ლაშქარათა ამოწყვეტისათვის: იქით ის წამოვიდა ფიცხლად და შმაგად. შეიყარნენ ერთად, და შეიქიდნენ საზაროდ ასე რომე მათი ძვერება გორათა ძვერებასა გვანდა: იბრძოლეს მდგრად დიდსა ხანსა, დაიღალა ხელმწიფის შვილი, რა მისი უღონოდ გახდომა სცნა შაეჩიტმა მიუხდა იგიცა, და შეეკიდა, იქით ცხენი ექიდებოდა, და აქეთ ხელმწიფის შვილი, და იგი საძაგელი ვერ დაღალეს: მერმე რითაც ღონით იყო მარჯვენა ხელი დააძრო ხელმწიფის შვილმა უკუიქნივა ჰკრა პირში, და უკუაქცივა, აემართა შაეჩიტი, და ოთხისა ფეხით ზედ შეახლტა, მანამდის ტოტითა სცა, და კბილითა გლიჯა სანამ დევს უსულოდ გახდიდეს: რა უსულოდ გახდა ცხენიც უკუეცალა, და ხელმწიფის შვილმა დაიძიხა მიშველეთ ხუთს კაცს ვისაც გამოცდილება ჰქონდეს, და დევი ავკაფოთო: მაშინვე ხუთთავე ხმლები ზედ დაამტრივეს, და მას დევს ვერა დააკლეს რა: მერმე მოატანინა ბასრი ცულები და მით დააქრევენა: რა მისგანაც მოიცალა და ყოველგნით უშიშრად გახდა: სმა და ლხინი შეიქნა, სამი დღე მუნ დაჰყო, და ჯაშუში თურმე სიმამრისა ადგა, რა დევი

მოჰკლა წავიდეს და აცნობეს: შეიყარა ლაშქარი და წამოვიდა, წინდაწინ კაცნი გამოუგზავნა, და ასე შემოუთვალა, ნუ გგონია რომ ჩემი შვილი აგრე ოხრად შენ მოგცე. დასდგები ჩემთან სიძეცა ხარ და ჩემი შვილიცა შენ იქნები: თუ არა ჩემი ლაშქარი ზღვის ქვიშისაგან უმრავლესია, შევიყრები და ზედ მოგიხდები, შენც მოგკლავ და ჩემს ასულსაც ისევ წამოვიყვან: შენ რომ ორი ღორი მოგეკლას ჩემზედ მაგედენი არ შეგიძლია, რომ ჩემად უნებურად შენ აგრე წახვიდეო: რა ეს მოციქულობა სიმამრისაგან მოუვიდა, გაშმაგდა და გაავცნობდა, და დიდნი დაიქეხნა; ვითა ამაზედა მოიწონა თავი მან საძაგელია და უსჯულომან რომე მისის ქალის გულისათვის აზომი ღარიბული გზა ვიარე და აზომი ქირი გარდავიხადე: აწე ვფიცავ ყოვლისა შემოქმედსა ღმერთსა რომე თუ ის მას ალაგს გამოსცილდა, საცა უკვე ყოფილა, ის მოუკლავი არ მომირჩესო: და მის სახლსა და მამულს ასე გავხდი რომე ძაღლსაც ებრალებოდეს, კლდე და მინდორი ველარავინ გაარჩიოს, და აღარც მისი ქალი მინდა ზღვაში ჩავაგდებ, და სხვას კაცს არ მივცემო: რად არ იცის რომ მოახლედ მინდოდეს ისიც უნდა უხაროდეს არამც თუ მაგისი ქალი საცოლოდ მიმყავს, და მაგაზედ მემუქარების: თუ კაცია მე აქედამ არსად წავალ, და ეს ვინც მახლავან იმისი ყმანი არიან, ვინძლო ზღვას გამოვიდეს და ადრე გავგზავნი წითლის დევის გვერდითო: რა ეს პასუხი მოუვიდა სიძისაგან, ასე ბრძანა იგი გაშმაგებული ნილოსის ზღვას დააშრობსო რას ჰკვაში ვინმე ჩამიგდებს რომე თავიც მოვიკლა და სახელმწიფოც დავაქციო, და ქალიც დავკარგო: ეს არა სჯობს რომ ამისთანა დიდი ხელმწიფე მოყვარედ მყვანდეს და მტერნი ვერსით მერეოდენ: ახლა ძლივს დაფანტული ჰკუა მოაგროვა, და მისწერა ტკბილის შვილობისა, და სიყვარულის წიგნი, და დანაშაულის შენდობა ითხოვა, გამოუგზავნა ათასი ყათარი დარჩეული სახელმწიფო იარაღი თვალმარგალიტი, ჩინური და ბერძნული დარჩეული სტავრა მოუვიდა ხელმწიფის შვილს უანგარიშო განძი, და იგი გასამტერებელი წიგნი, გაეცინა ხელმწიფის

შვილსა და ასე ბძანა, ჩემის სიმამრის ტვინი სუსტი თურმე არისო რომ ასე გვიან ჭკუას მიხვდებოა: და თვითონც ტკბილი წიგნი მისწერა, და მრავალი უბოძა, იგინი ისევე შევიდეს, და ხელმწიფის შვილი თავის გზას წავიდა, იარა და მივიდა სადა კლდენი ერთმანერთსა ეჯახებოდეს: გველი მას ბორჯალსა არ გარდასულიყო, და იქივე დახვდა, ჩავიდა კლდესა შიგან და დააყენა და გაიარეს:

**აქა ვეზირის შვილისაგან ქალთ შეშერობა ტბაზედ რომ
ბანობდენ: დევის ქალაქს მასვლად და ქარწილი:**

მერმე ვეზირის შვილმა მოახსენა, ამდენი წყალობა მიყოს ხელმწიფის შვილმა რომე ჩემის გულისათვის ამა ღამეს აქა დადგესო: უსმინა ხელმწიფის შვილმან და მას ღამესა იქ დადგნენ, და ვეზირის შვილმა მის ტბისა პირსა ორმო მოსთხარა, და ცოტა რამ თავს დაიფარა: რა დილა გათენდა ქალნი საბანებლად მოვიდნენ, ტანს გაიხადეს, იყო თურმე ბრძანება ღვთისა, და უმცროსის ქალის ტანისამოსი და ეტლი იმ ორმოს პირს მოხვდა: სანამდის იგინი იბანებდეს, ვეზირის შვილმა იღუმალ ტანისამოსი ორმოში ჩაიტანა რომ მათ მისი ვერა სცნეს-რა: ბანება რომ გაათავეს უფროსმა ტანთ ჩაიცვა და წავიდა, და უმცროსი ტბაშივე დარჩა: ამოვიდა ვეზირის შვილი და ქალი დაიჭირა ტანთ ჩააცვა და სადგომს მოიყვანა: რახელმწიფის შვილმა ვეზირის შვილი მხიარულად მოსული ნახა, ბრძანა შევსხდეთო: ვეზირის შვილის ქარწილი მესწრაფებოა: რა გველმან ქალის დაჭერა ჰსცნა: მოვიდა და ასრე მოახსენა, ამდენი ხანია რომ მათის გულისათვის აქა ვარ, და თქვენც იმათის გულისათვის მოგარჩინე, ამა კლდესა გაგაროინებდი და გამოგაროინებდი: აწ თქვენ რადგანც ეგ წამართვით ამაღამ ჩემის გულისათვის აქ დადგით რომ ის მეორე მე მიშოოთ, თორემ რაც კარკაცობა მიქნია ყველას დაგაშხამებო: აღარა ღონე იყო, დადგეს მას ღამესა, და დაიჭირეს იგიცა, მისცეს

მას გველსა, და მან წაიყვანა, და თვითან დევის ქალაქში ვიდნენ, მოეგებნეს დიდისა სიხარულითა, და აყრიდენ ს' დ თვალსა და მარგალიტსა და ოქროსა: მიულოცეს გამარჯვება და დიდება, ვინცა შენ ჩვენთვის დაგბადაო რომე დავვიხსენ ეშმაკთა ბოროტისაგან: შეუძღნენ და შეიყვანეს ქალაქსა შიგან, მაგრამ მაშინდელზე ასრე უდიდე იყო როგორათაცა ერთსა ცოტასა წყალსა ზღვა, და სიშვენიერითა როგორცა ჯოჯოხეთსა სამოთხე: გარდახდენ დევისა სახლსა და მას დღეს მუნ შეისვენეს, და მეორეს დღეს სრულად შეჰყარა, და ბრძანა ქორწილისა საქმე გაავა, და უყო ქორწილი ვეზირის შვილსა ასეთი რომე ხელმწიფეთათვისაც დიდი იყო: გაახსენენა დევისა საქურჭლე და გასცა სრულად გლახაკთა და მდიდართა ზედა, და რვას დღემდის გვირგვინი არ მოჰხადა ვეზირის შვილსა: და რა ლხინი და გაცემა მოშალა, მეცხრესა ქორწილი გათაედა, გარდაარჩინა რაც უნდოდა სამისოდ მოასხმევიანათასი ყათარი ჯორი, და ათასი აქლემი იგი დაატვირთვინა: სხვა ყველა ციხე ქალაქი განძი სალარო ჯოჯი და თავლა უკლებლივ ვეზირის შვილს უბოძა, და თვითცა უბრძანა დადგო ცოტასხანსა ჯერ უცხოა შენი ცოლი კაცთა ნახვისაო, და მარტო ნუ გაუშვებო; მან მიწასა აკოცა და ხელმწიფე დალოცა და მოახსენა, მე როგორა ვღირსვარ რომ ჩემს ხელმწიფეს ჩემთვის წყალობა უქნია და ანუ დიდება უღირსებია, ესემცა ყველა რისხვა იქნების ჩემთვისო რომ მე შენსა ტახტსა მჯდომი არ მენახო, და მე აქ მოსვენებად დამდგარვიყო მაგას რად მიბრძანებო, არა ქნა:

**აქა ხელმწიფის შვილისა მრავალის განსაცდელისაგან
განრომა: თავისას წადიდის აღსრულება, და დიფნას
ქალაქისაკენ გამკვავრება:**

გაავეს მის ქალაქისა საქმე, და ვეზირის შვილის ცოლი მუნ დაავდეს და მუნ ქალაქით მრავალნი მოხელენი და მონა წამოასხეს: მრავალნი დიდებულნი წამოვიდნენ, იახლნეს დი-

დის ჯარითა და მოკაზმულობითა მოვიდოდნენ. ლხინითა და ნადირობითა: და გამოგზავნეს წინ კაცი, ვითა ხუთასი ყათარი ჯორი, აქლემი მოასხი ჩვენის სახელმწიფოთა: და რა კაცი იგი მივიდა, და ნახა რომე ქალაქი იგი კუპრისა ზღვასა ჰგვანდა, გაჰყვირდა და იკითხა რა არის ესე, და ანუ რასათვის ხართ ამა ცხოვრებითაო: მათ უთხრეს ყოველი მათი საჩივარი: მან ასე უთხრა ღმერთთა მოწამე მე მისი გამოგზავნილი ვარ: ჯორისა და აქლემისათვის: და ასერ ახლო მოვიდა, და ქალიც მოჰყავსო, და მოაქვსთ ურიცხვი და აუარებელი რომე ღვთისაგან კიდე მისსა ანგარიშსა კაცი ვერ აიღებსო: რა მოისმინეს თითქო მოკვდავი დაცოცხლდენო, ასეთი ზრიალი სიხარულისა დასცეს: ზოგსა თვალი მოჰქონდა, ზოგსა მარგალიტი, ზოგსა ოქრო: და რომელიმე პირს უტენდა იაგუნდითა, და რომელიმე ხელსა უვსებდა ლალითა: და ზოგნი თავსა აყრიდიან: იგი კაცი აღარ გამოჩნდა ასდენი თვალი მარგალიტი და ოქრო დააყარეს: მიიყვანეს ხელმწიფეს წინა, ნახა მან კაცმა რომე უსინათლონი, ტახტისა ნაცვლად შავთა ნაბადთა ზედან სხდეს: და გვირგვინის ნაცვლად თავსა ნაცარი ეყარათ ორთავე ცათა სწორთა მეფესა და დედოფალსა: მოახსენა მან კაცმან, რად ჰხი ხელმწიფეც ნაცართა და მტვერთა შიგან, და ანუ შენი ციხე ქალაქი შავით რად გიმოსიაო: აქამდის ერთი თვალი გქონდა, და აწ ათასი მოგცემია: აქამდის ერთი ქალაქი გქონდა, და აწ ქვეყანა გიშოვნია, რად უნდა ერთისა ღრუბლიანის დღისათვის ათასი მზიანი დღე დაჰკარგო, და ანუ ერთისა მონისათვის ათასი ქალაქი: თუ შენი შვილი ერთს წელს მოგშორდა, ათას წელს შენთანვე არის: თუ ერთი ლხინი მისის გაყრისათვის დაგკლებია, აწ ათი ათასი მოგცემიაო: აწ გააღე კარი სიხარულისა, და აიხადე საგლოველი, და შეიმოსე ძოწეული: გამოიყვანე ციხე ქალაქიცა შავითა, და მოჰქმანე სამოთხისა უტურფესადო: მოგივიდა შვილი ცოლითურთ, და ყოველთა ქვეყანათა მპყრობელი, და აღმაშენებელი ყოველთა, გრძნეულთა მავნებელი და განმაქარვებელიო: რა ხელმწიფემან და დედოფალმან ესე მოისმინეს გაშტერდენ და

გარდაიქცენ ვითა მკვდარი, და ხანსა დიდსა აგრე იყვნეს რომე
 ეგონათ მოკვდესო: რა მობრუნდენ დაიძახეს ვითა ვინ ხარო,
 ანუ ცხადია თუ სიზმარი რასაც გვიბრძანებ: ანუ არისლა ჩვე-
 ნის საწყალისა გვამის სული ქვეყანადო: მან შეჭთიცა ფიცითა
 საშინელითა რომე მისგან გამოგზავნილი ვარო: ახლა დაიჯე-
 რეს წინ დაისვენს, და თვლით ვერას ხედვიდეს, და ხელით
 სინჯევდენ: პირი აღმასით გაუტენეს, ხელი იაგუნდითა: და
 ზეზე მდგომს ამდენი მარგარიტი დააყარეს რომე დაჰთარეს
 მისი ტანი: იგი სრულად მან კაცმან ერთსა ვისმე შეაბარა: და
 თვით წამოასხა ჯორი აქლემი და წამოვიდა: ხელმწიფის შვი-
 ლი ერთსა ადგილსა ხილნარსა მოსულიყო, ერთსა ბროწეუ-
 ლისა ძირსა ჩამხდარიყვენენ, და ლაშქარნი მინდორზედ იდგნენ,
 სამსა დღესა იქ იყვნენ, და კაცსა მას მიელოდეს: ჯავრობდა
 ხელმწიფის შვილი მის კაცისა დაგვიანებისათვის: რა მივიდა
 კაცი იგი, და გაუწყრა ვითა ეშსაკსა და დევთან ნამყოფი კაცი
 ვით ვარგაო: ამდენსა ხანსა აქ რად დამაყენეო: და მან კაცმან
 პირი მიწასა გააერთა, და ფარმანი ითხოვა რომე ხელმწიფემ
 გაუკითხავად არ მომკლასო, და მოახსენა რაც ენახა, და მისისა
 დაგვიანებისა მიზეზი ყველა უამბო: ატირდა ხელმწიფის შვი-
 ლი და ვეზირის შვილს უბრძანა, ზენ ჩქარად წინ წადი, და
 დევის ღვიძლი წაიღე, ეგების მათსა თვალსა არგოს რამეო:
 ვეზირის შვილმა ხელმწიფის შვილის აბულისაყის ბრძანება
 მოისმინა. ფიცხლავ მოვიდა ხელმწიფის ფირმალისა წინაშე,
 ნახა ორნივე უსინათლონი მეფე და დედოფალი ტახტსა ზედან
 სხდეს, დაკარგულისა შვილისა მოსვლა ეცნათ, და ამაზედან
 დიდსა მზიარულობდეს და ღმერთსა მადლობდეს: და ეჰა მპყრო-
 ბელო ზღვისა და ქვეყანისაო, შენგან ყოველი ძნელი გაადვილ-
 დების, მადლი შენდა, რადგან ცოცხალმან კიდევ ჩვენის შვი-
 ლის ხმა გავიგონეთო: რა სცნეს ვეზირის შვილის მოსვლა
 თითქმის მკვდარნი დაცოცხლდენ: ასრე შეიქნენ მეტისა სიხა-
 რულითა, ვერცა სხდეს და ვერცა დგეს, ორნივე ტახტით ჩა-
 მოვიდეს, და ვეზირის შვილს წინ მიეგებნეს და ვითა შვილი
 მოიკითხეს: და ხელმწიფემ პირსა აკოცა, და მან პირი მიწასა

გააერთა, და ხელმწიფე დალოცა და მოახსენა ვითა წინადადებულს
 გულნათლად და მხიარულად ხართ: ნუმცა ოდეს დაიღრეჯს
 თქვენი ვარდისფერი გული: აწ გაუშვით ყოველი შეჭირვება
 თქვენი და მიეცით გული ღმერთს: მოვიდა დევთა და ვეშაპთა
 ამომწყვეტელი შვილი თქვენი, ესმა თვალისა თქვენისა სიბრძნე,
 და შეიქნა დიდისა შეჭირვებითა, და ამაღ მე გამოგზავნა სწრა-
 ფით წინაშე თქვენსა, ღვიძლი დევისა გამომატანა რომელ
 წამლად ერგება დაბრმობილთა შეწვევითა ღმერთისათა: მომიღია
 წინაშე თქვენსა, და ვახსენოთ დაუსაბამო ღმერთი, და გამოვი-
 ლეთ თვალსა შიგან, და შეწვევითა მისითა გარგოს, და აღგი-
 ხილოს თვალნი:

**აქა გეზარას შეიღისაგან ფარმად ხელმწიფისა და
 დედოფლის თვალთა ახალგაზდადობისა შეწირვას, და
 შეიღის წან მიგებება ახულისაყისა:**

მერმე ამოიღო ვეზირის შვილმან დევისა ღვიძლი და მე-
 ფემან და დედოფალმან ორთავე თვალში გამოვიღეს. და მასვე
 წამსა აღეხილათ თვალნი, და მოახსენა ხვალე უცილოდ მოვა
 შვილი თქვენი გამარჯვებით ცოლიან და მოაქვს საქურქლე
 რომ მიწასაც ემძიმებო: ახლა საქმე მისი და თავსა გადასავა-
 ლი მოგახსენო გრძლად იქმნების, და მოვა თვით მოგახსენებს
 ყოველსა ყოფილსა თვისსა, ამაზედან ხელმწიფემან ბრძანა ჩე-
 ვნი ასე ყოფნა არა ხამს დღეს ვაგვაცოცხლა ღმერთმან და-
 ხოცილნი, ამოვიღოთ ყოველი შეჭირვება გულისა ჩვენისაგან:
 აწ ვახსენით ჩემისა სალაროსა კარნი უკლებრივ, და ნახევარი
 მოიღეთ წინაშე ჩემსაო: მოადებინა სალაროსა ნახევარი მის
 წინაშე, და მერმე ბრძანა, აწ დიდებულნი ღმერთის ქალაქისა,
 და მცირენი გლახა და ობოლნი, და ქრივნი, სრულად აქ
 ბედნიერსა კარსა შემოჰყარნითო: მცირედსა ხანსა მოვიდეს
 ყოველნი და ხელმწიფემან ვასცა უსაზომო დიდებულთა ზედა,
 და დაამდიდრნა გლახაკნი მისისა სახელმწიფოსანი: და უბრძანა

დღეიდგან ულოცვიდეთ შვილსა ჩემსა აბულისაყს ხელმწიფელსა:
 ბას: აწ ხვალ მოვა ჩემი სიცოცხლე, და სულთა მდგმელი
 შვილი, მოჰკმაზეთ ქალაქი ქულბაქი ქუჩა დაბანი, ბალი და
 ბახჩა ჩირალოვანითა, და მივეგებოთ ერთისა დღისა სავალსა
 წინა: მერმე დედოფალსა უბრძანა თქვენც მოჰკმაზეთ სრა და
 სამყოფი თქვენი, ვითა წინათ ყოფილიყოს მოკმაზევა, სრუ-
 ლობით ცოლისა მისისა შვილისათვის სადედოფლო და-
 უდგმევიანა ტახტი თვისი, და ჰქონდათ მხიარულება ზომისა-
 გან ნამეტნავად, მერმე ხელმწიფემან ბრძანა დღისა ერთისა
 სავალსა სტავრა და აჯლასი ფიანდაზათ დაფინეთო, რომ
 შვილმან ჩემმან და რძალმა ინდისტნის ხელმწიფის, სულთან-
 ბურაითის ქალმან მასზედან იარონ: აგრე ქალაქში შემოვი-
 დნენო, და იგი ფიანდაზი გლახაკთა და ულონოთა უნდა აკრი-
 ფონო, მიეგება დღისა ერთისა სავალსა წინა შვილსა თვისსა
 აბულისაყს სრულად ჯარნი და მოქალაქენი: რა მიეახლნეს
 ნახეს ხელმწიფის შვილი მოვიდოდა გამდიდრებული ყმითა
 საქონლათა და ცოლითა, რა ხელმწიფემან ახლოს შვილი დაი-
 ნახა ფიცხლად ცხენიდან გარდახდა: რა შვილმან ჩამომხდარი
 მამა დაინახა ეტლისაგან უფიცხე ცხენისაგან გადაიქრა, მივიდა
 და ერთმანერთსა მოეხვივნეს, და სიხარულმან დიდი ხანი ატი-
 რა, და მერმე ხელმწიფემან დიდი მადლი მისცა თავად დაკარ-
 გულის შვილის მისვლისა, და მერმე თავისის თვალთ ახილ-
 ვისათვის, რომ ჩემს თვალთ ამისი ნახვა აღირსეო, მოდგენ
 დარბაისელნი და მოქალაქენი ვინცა ღირს იყო თავითა აკო-
 ცებდეს, და ვინც არა წ'ე მიწას აკოცებდეს და ულოცვიდეს
 გამარჯვებასა მისსა: და აყრიდენ თვალთა, და ჰკრეფდენ გლა-
 ხაკნი, და დარვდომილნი, და ულოცვიდენ დღეთა სიგრძესა:
 მერმე დაიწყეს სიარული, და მივიდეს ქალაქსა დიფნისსა: იყო
 ჩირალოვანი განსაკვირვებელი ბანთა კართა კედელთა ბაღში
 ყოველსა ადგილსა, სადაცა ხევნარი იყო სრულობით ზედა
 სანთელი მოესხათ, და ანათობდა ქვეყანასა, გლახა და მდი-
 დარნი ყოველნი აკმევდეს მუშკსა და ამბარსა: იყო განსა-
 კვირვებელი სიხარული, და მოვიდნენ სრა სამყოფსა მამისა
 მისისასა შევიდა და სრულიად მუშკი და ლალი უკმის, და
 თავსა მარგალიტი და ლალი აყარეს:

აქა დედოფლისაგან თვასის შვილისა ხულისაქისნ,
და სძლის ნახვას: აგრეთვე შესაბამი ქორწილი, და
კანცხრომა უამრავი:

მოეგება დედა დედოფალი, და რა შვილი დაინახა, და-
ბნდა, და გულსა ვარდისა წყალი დაასხეს, და ძლივს სულო-
ბას მოიყვანეს: რა სულად მოვიდა მოეხვია და აკოცა, აგრე
მოახსენა, რად დაგვყარნე შენი ბერნი და უძღურნი მშობელ-
ნი, ქვათაც შესაბრალისად სანთელ დაშრეტილნი: ახლა ღმერ-
თმან გავითაოს, და ერთმანერთს შეგაბეროს დიდისა ხელმწი-
ფის ქალი მოგიყვანია ცოლად, მაგრამ ვინ იყო ქყნაზედა
ხელმწიფე ასეთი რომე, ერთი თხოვნით ჩვენთვის ქალი არ
მოეცა, შენთვის საცოლოდ: და თვით არ გამოეგზავნა, წახველ
და არ გავიშვია ქყნაზედ დევი და ზღვაში ვეშაბი და ნიანგი
ყველასა არ შებმოდე, თუ ვასწყრომოდა ჩვენსა ბედსა ღმერთი
და შენ მათგან ფათერაკი წაგკიდებოდა, არ კი შევიქნებოდი
ღისაგან მოძულეებულნი და აოხრდებოდა შენი სახლი და სა-
ხელმწიფოო: მერმე ხელმწიფის შვილმან გაიცინა, და დედასა
მოახსენა ვინცა ჭირსა არა გარდიხდის მას ლხინი დია არა
იამებოსო: მაგაზედ არ გავწირე თავი რომ ჩემთვის ვისმე ქა-
ლი დაეჭიროს, მაგრამ მე თავად გამოვიცადე თავი ჩემი, და
მერმე სახელი დამრჩების ჩემისა ნაქმრისა: აწე ნახე რძალი
შენი ინდისტნის ხელმწიფის სულთანბუსაითის ქალი, თუ
რაც სასჯელი მენახოს ამისის მოყვანისათვის ცოტაც არ
იყოსო: შევიდა დედოფალი, და რა დაინახა ზომისაგან მე-
ტად მოეწონა, და პირსა მზისაგან უმშვენიერესსა აკოცა,
და დაშაბდებელს ღმერთს მადლი მისცა, აჰაღნა შენთვის რა-
დგან ჩემმა შვილმა ასთენი ჭირნი გადაიხადა, და სანაცლო
ჭირნახულისა ნამეტნავი წყალობა გიქნიათო: მერმე შევიდნენ
დარბაზსა შინა, და დასხდენ ტახტსა ზურმუხტისასა, და დაი-
ბურეს გვირგვინი იაგუნდისა, სამოცსა დღესა ქორწილი იყო
რომე მის ქორწილისა ქებასა კაცი ვნითა ვერ იტყვის: ათასი

გორი იდგა მის ქორწილისა ძღვნისა და გარდასაყარისა, ქორწილისა საქმისაგან მოიცალეს, იგი ყნი ძღვენი და გადასაყარი თვალი და მარგალიტი გლახაკთა და ობოლთა, ქვრივთა და დავრდომილთა ზან გაყვეს: აწ მოიხადა ხელმწიფემ ფირმალიმ თავისი გვირგვინი, თავისი სახელმწიფო ხმალი, შვილსა შემოარტყა, და გვირგვინი თავსა დაადგა: აგრეთვე სახელმწიფოსა ტახტსა ზედან დასვა, და დაულოცა სრულად მისი სახელმწიფო და ათაყვანა მისნი დიდებულნი და მცირენი: ჰქონდათ ღვინის სოლბათი, შეიქნა მოწყალებ და მოსამართლე ხელმწიფე: გავიდა სახელი მისის სიუხვისა, ასრე რომე ყოველი სული მონებდა: და ლოცვიდა, და ყნი ხელმწიფენი მას ნატრიდენ: უბრძანა ვეზირის შვილსა, აწ წადი შენსა ქალაქშიგა რომ უბატრონობით არ აიშალნენ, და ან ქალაქნი არ წახდესო, და აღრე გენახევდე, ინდისტნისა ხელმწიფისა ამბავსა გვაცნობებდეთო: აწ წავიდა ვეზირის შვილი, და მივიდა მისსა ქალაქსა, და მოეგებნეს მოქალაქენი, და შესახამდენ ქებასა, და იყო დიდი სიმხიარულე მას ქალაქსა შინა, მადლობდეს ღმერთსა და იტყოდეს, დიდება შენდა რლო მოგვარჩინე დევთა და ქაჯთა მათ ბილწთაგან, და გვაპატრონე წათესავი ადამისი: იყო ვეზირის შვილი და მოსამართლობდა და ღვინობდა, და განისვენებდა და ნაღიმობითა შეექცეოდა:

აქა ფანძალ ხელმწიფის მაგვლა, და მასა მასისა აბულისაყის გახელმწიფება:

გამოხდა ხანი ცოტა, და დიდნის ხელმწიფე აღესრულა, და შეიქმნა გლოვა საშინელი მისსა სახელმწიფოსა შიგან, და იგლოვეს სამოცსა დღესა, და ხელმწიფე ახალი აბულისაყ ბნელსა შევიდა, და რა სამოცი დღე გამოვიდა: შეიყარნენ ვეზირნი და დიდებულნი, და გლოვისა გახსნას ეაჯნეს, და უსმინა ხელმწიფემა და საგლოვიარით გამოვიდა, და დაიწყო ღვინი მრავალყაშ, და უბოძა ღმერთმან ცხრა ძე, და ერთი

ასული მშვენიერი: და მისდა საკადრისად დაზარდა ნებებითა და ყით ზნითა უკლებლად: ლხინობდეს და დანისვენებდეს: ამაზედა მოვიდა ვეზირის შვილის კაცი, და მოახსენა ხელმწიფესა თუ აღესრულა ხელმწიფე ინდისტანისა სულთანბუსაით და სახელმწიფო უმკვიდრო დარჩა: რა ესე მოისმინა ხელმწიფემა, ზომისაგან მეტი წყენა შეექმნა, და შეიყარა ლაშქარი და წავიდა:

აქა აბუღისაჲ ხელმწიფისაგან ინდისტანს წასვლას, სამამრას გლავისათვის, და ერთისა თავის შვილისა გახელმწიფება მუნ:

წაიყვანა შვილი თსი, და მივიდა ინდოეთს, და წესისაებრ დაიტირა სიმამრი, და იგლოვა, სულისა საქმე გარდაიხადა, და მისისა სალაროსაგან მრავალი გასცა გლახაკთა ზან და რა მისისა საქმიდამ მოიცალა შვილი ხელმწიფედ დასვა, და დალოცა, და სახელმწიფო ათაყვანა: და მისის ვეზირის შვილი მას მოუყენა რომ ყმაწვილი არის, და გვერდ მოუდგო: რაც ქირი ჩემზედ გინახავს შვილზედაც მოიქირველ სამსახურიო: და კარგად რიგიანად ახელმწიფეო: მოწყალება და სიუხვე აქნევინეო: წამოვიდა ხელმწიფე აბუღისაჲ, და მოვიდა დიფნისს, იყო მრავალ ჟამ დიდებასა და განსვენებასა, და მტერი და ქიშბი აღარავინ ჰყვანდა: ბოლოს მიუნდობელმან საწუთრომან თვისი სიმუხთლე წესი და რიგი არ მოიშალა, და მოვიდა სიკვდილისა დრო, და სცნა მისის დღის აღსრულება, და ბრძანა ჩემსავე სიკოცხლეში გავარიგებ ჩემთა შვილთაო: რომ ჩემს უკან საჩხუბრო აღარა დაუვდო რა: თავისი სახელმწიფო გაუყო, და თვითო თვითოსა ბურჯსა აპატრონა, და დალოცა მათი მოსაველელნი: და უმცროსსა შვილსა ცოტა ქალაქი და თავისი სალარო მისცა, რვანივე ძმანი ერთმანერთს უალერსებდენ: ლხინობდენ მამასა უღარბაზედდენ, და იყვიან დიდსა განსვენებასა, და სიხარულსა შინა:

აქა ბერძენთ მეფისაგან ქაღის თხოვნა: შდ აბუღისაჲ
ხელმწიფისა, და დფლისა სიბერათა მოუძღურება:

გამოხდა ხანი მცირე, და მოუვიდა საბერძნეთით ბერძენთა მეფისაგან, ქალის სათხოვრად კაცი, და შემოეთვალა მომეცო ძმისა ჩემისათვის ქალი შენი, და ვიყოთ მოყრენი ერთმანერთისა: რა ხელმწიფეჲმან აბუღისაჲ მოციქულობა მოისმინა: ბრძანა მეცა მნებაჲს მოყვრობა ბერძენთა მეფისა, ამაღ რომე ყთა ხელმწიფეთა და მეფეთა უზესთაესი არის, მიმიცემია ასული ჩემი: მისცა დიდისა ჯარითა, განძითა, და აუარებელისა ზითვითა: გაისტუმრა და დაიმოყვრა მეფე ბერძენთა: და რვაწივე შვილნი ხელმწიფედ უსხდეს: აღარა იყო გულსა მისსა შექირვება, არც სააქოსი, და არც სკნოსი: ყთა გზანი გაიხსნა, და დაჰყო რამე წყლნი მცირედნი, და მასუკან ხან ერთსა შვილთან იყვის, და ხან მეორესთან: ექცეოდეს ყნივე დიდთა პატივითა: წესია ამა მოკლისა, და უხანოსა საწუთოსა, რომე არცა ხელმწიფესა და მეფესა, არცა მდიდარსა და გლახასა არავის ბოლომდის არ გაუთავ და რაც ლხინი მის ჟამში უნახავს, ყველას ერთს დღეს დააფიწყებს, და ამას ათქმევინებს, *) ერთი დღე არ დამიყოფიაო: აბუღისაჲ ხელმწიფე და დედოფალი სიბერითა დაუძღურდეს და წყალჯავარნი მოეშალნეს, და სენთაგანაც დაძაბუნდეს, დაატყვეს თავსა რომე რაცა ამ სოფელს შეეფერებოდა მას უპირობდა და გაუგზავნა რვათავე ხელმწიფეთა შვილთა თსთა კაცი, და შეუთვალა მოვიდა დღე აღსასრულისა ჩვენისა, ვითა წესია ამა უხანოსა, და დაუნდობელის საწუთოსა, და გვნებაჲს ჩვენსა სიცოცხლეშიგან, თქნის ვარდის ფერის პირის ნახვა, რა ბრძანება ჩვენი მოგივიდესთ ამას გნუკავთ რომ ტკბილი მამაშვილობა გწამდესთ ფიცხლად წამოხვიდეთ, რომ სიცოცხლეში აქ მოგვისწრათო: მივიდა კაცი რვათავე ხელმწიფეთა მამისაგან, და რა ბძანება მოისმინეს

*) დედანში აქ გამოკლეჯილია.

ფიცხლადვე წარმოვიდეს, და ნახეს ხელმწიფე აბუღლასა ამა
სოფლით გასვლასა ლამოდა, სიბერესა და სენტა ემდურადა,
და აღარა ეგრე შეენოდეს ვითაცა წინას ყოფილიყვნენ: მიდგ-
ნენ რვანივე ხელმწიფენი, და მუხლნი წინა მოიყარნეს, და
ვითაცა მათსა სიკეთესა შეჭფერობდა მისად მგზავსად მოიკით-
ხეს, და მოახსენეს გვიბრძანეთ თქვენი ყნი:

**აქა აბუღლასაჲ ხელმწიფისა ნახვას რგათაჲჲ ხელმწიფეთაგან
ძეთა თვისთა, დაღოცვას, და ანდერძის თქმას:**

აიხედა ხელმწიფემ, და ნახა შეილნი თვისნი, და ბძანა
აჲა დიდება შენთვის ღო რომ ასთენი წყალობა მოიღე ჩვენზე
რომე ამა თვალთა ჩვენთა სინათლეთა შეილთა ნახვა სიკდილის
დღეს გვალირსეო: ამად ვაი ჩვენ რომ ინდისტნის ხელმწიფე,
და საბერძნეთით ასული ჩვენი ცოცხალს ველარ მოგვისწრობს,
და მათდა უნახავად დავიხოცებით: მერმე მოიხმო შეილნი
ახლოს, და ანდერძი უბრძანა, და მერმე დალოცა ვითა, უკვე
არის თქნი ტახტი და გვირგვინი, თქვენითამცა იხარებს სდ
ხმელეთი: ნიადაგმცა იქმნებით თქნსა ნება წადილზედა: მოწყა-
ლე ღნიცა არის ნიადაგმცა ჟამს თქნი წინამძღვარი: სიტყვა
ჩემი მოისმინეთ ჩემნო სულნო და სიცოცხლენო: მე ჩემს ჟამ-
ში არა ავი მიყოფიარა, მრავალნი ჩემნი ქიშნნი და მტერნი
ხელმწიფენი განმისხამნ მისთა სამკვიდროთაგან, და მიბრძოლია
დევთათვის, და ვეშაბთათვის, მიქნია სამართალი ციხეთა და
ქალაქთათვის, და მრავალი გლახა დამიძლიდრებია, აწე სოფელ-
მან მისი წესი დაგიბედნიეროს თქნ ღწ. სახელმწიფო და სა-
ლარო თქვენი არის, იყვენით რვანივე ძმანი ერთმანერთის
სიამოვნითა, და ღწისა შიშსა გულით ნუ განიშორებთ: ღწისა
მოშიშსა კაცსა აღუსრულებების ყნი საწადელი მისი, უზემდით
ციხესა და ქალაქთა სამართალსა: მისცემდით გლახაკთა და ულო-
ნოთა: თქნ ძმათა ერთმანერთისათვის ნურა გშურსთ-რა: ნუ
გინდათ სიხარბე: კვართია ეშმაკის ძირისა და ყნი ბრტი მისა

ჰკიდავს, ვინცა სიხარბესა მიჰყვებს მისი ცხოვრება მოკლე შე-
იქნების, დაისწავლეთ ჩემი მცნება ყნი: გარდაიხადეთ ჩემსთვის
სულის საქმე ვითაც მფერობდეს: მიმიეცით გლახაკთა და ულო-
ნოთა, საქონელსა ნუ დაუშურვებთ, რასაც გასცემთ ღნი ერთი-
სათვის ათასსა მოგანიქებსთო: მერმე იხმო მწიგნობარი, და
მოაღებინა ქალაღდი, მისწერა წიგნი ხელმწიფესა ინდოეთისასა,
ვითა მომდურავარ ამა საწუთოსაგან, მოავლინა ყნი ყოფილი
თვისი ჩემზა, და ამა საწუთოსაგან გამიყვანა, და მუნ წაველ
სადა არს ყთა ადამიანთა სამკვიდრებელი უკე, მოსწრაფებით
დამებატიყეთ შორი გზა იყო, და ვერ მომისწრებდით ცოცხალსა,
აწ ამას გნუკავ წამოხვიდე და ჩემი ვეზირის შვილი თან წამო-
იყვანო; და როგორც თქვენს სიკეთეს შეჰფერობდეს, მისად
მსგავსად დაგვიტიროთ, და სულის საქმე გარდაგვიხადოთ: მერმე
ერთი წიგნი საბერძნეთის ხელმწიფეს მიუწერა, მის სიძესა და
ქალსა, ვითა სიძე ხარ ჩემი, მაგრამ ამა შვილთაგან შენსა
არცერთი მირჩევნია, ჩემი საყრელი და ყთა ბანოვანთა პირ-
მეტყლთა. თავი ასული ჩემი შენ მოგეც: აწე მოიხმარა სო-
ფელმან ჩემზა მიუნდობლობა, და ამა საწუთოსა გაოხალმა,
ვიცოდი ცოცხალს ვერ მომისწრობთ, და ამას გეზი შენც მო-
ხვიდე, და ჩემი ასულიც მოიყვანო ვითა წესია, და წესისაებრ
თქვენის ტკილის გულით სიმწუხარე, და სამოთხის მსგავსის
თვალთაგან ცრემლი არ დამიშუროთ და დამიტიროთ: წიგნი
მისცეს, ერთი კაცი ინდისტნის ხელმწიფეს გაუგზავნეს, და
ერთი კაცი საბერძნეთის ხელმწიფეს:

**აქა აბუღასაჲ ხელმწიფესა, და დედოფლის მაცვლა, და
მეთა მასთაგან გლოვა, და ტარაღი საღმობაერა:**

ვითა გათავდა ბძანება ღა, და მიაბარეს სლნი მეფემან და
დედოფალმან სწორად, მათსა მეუფესა, და ამა სოფელით გან-
ვიდეს და წავიდეს სამყოფსა მათსა: რა დედამათ ამ სოფლის
მიფარება ხელმწიფეთ მოინახეს, ფიცხლავ საყელონი გარდაი-
ხინეს, და თავსა ნაცარ მტვერი გარდაიყარეს: და შექნეს თავს

ცემა და ტირილი რომ ესე საწუთო გაიარმ
 საბრალოდ მოთქმასა ქყნა გაეკვირვა, ოროლნი და ოროლნი
 მიუტირებდეს, და უქებდეს ზნესა და სიმამაცესა
 დაგვხოცნა ღწ თქვენს უწინ, რას ვაქნევთ თქვენს უკან სა-
 ხელმწიფოსა ტახტსა, და სრა საჯდოჲსა ჩვენი
 სიკოცხლე: ამა წესითა ტიროდეს: მერმე ვეზარნი და დარბაი-
 სელნი მოდგნენ, შევხვეწნენ, და სული დაადებინეს: მასუკან
 ჯართა და შინაყმათ იტირეს მისის სიკეთისა მსგავსად: მერმე
 მოადებინეს მურასა თაბუთი ორი, და ერთზე მეფე დაასვენეს,
 და მეორეზედ დედოფალი, ოთხნი შეილნი მეფის თაბუთს შე-
 უსხდეს, და ოთხი დედოფლისასა, და აგრე მიასვენეს სასაფ-
 ლაოსა მათსა: და მიაბარეს მიწასა: გარდაიხადეს რვათავე
 ხელმწიფეთა სულისა საქმე, კალკალკე: და მისცეს გლახაკთა
 და დაგრდომილთა უსაზომო, და თვით ხელმწიფენი საგლო-
 ვარსა შევიდნენ, და ჩაიცივეს ძაძა: იგლოვეს წელიწადი ერთი,
 და მივიდნენ ვეზირნი და დიდებულნი ხელერთპირ, და საგლო-
 ველით გამოსვლას იაჯნეს: და მოახსენეს ვის უქნია თქვენი
 მსგავსი, ვის მოუკლავს ქირისუფალს თავი, და ან თქვენ რა-
 ტომ დაიხოცოთ თავსა უებროსა: არარის წესი, აობრდა თქვენი
 სახელმწიფო, აღარავინ ჰყავს მოსამართლე, გეაჯებით რომ
 გარდაუშვათ გულოთ სიმწუხარე, წესია ამა სოფლისა დასაბა-
 მითგან: მამა მოკვდების და შვილი დარჩების, ვეზირთა მოხსე-
 ნება დაიჯერეს, და გამოვიდეს საგლოვართ, და აიხადეს შავი:
 მივიდა ინდისტნის ხელმწიფესთანა კაცი იგი, და მიართო წიკნი
 მამისა, და ანდერძი, შექნა მწუხარება, და დაიწყო ცემა თავსა:
 მოახსენეს ვეზირთა არა ერგების ტირილით, მას აქადმე: რად-
 ვან წაუსვლელობა არ ეგების, მუნ მიდით, და რიცა გმართებ-
 დეს გარდაიხადეთ, სახელმწიფოსა საქმე გააგეს, და უჩინა კარგი
 კაცი, და ასის ყათრისა აკიდება თან წაიღო მამის სულის საქმი-
 სათვის, და წამოვიდა, და მოვიდა ვეზირის შვილის ქალაქსა,
 და იგიცა თან წამოიყვანა:

აქა ინდისტნის ხელმწიფის მამაზე გლავა, და ვეზირის
შვილისაჲ დაფნის ქალაქს მოსკლას:

მოვიდეს დიფნისის ქალაქსა, ნახეს რომ ხელმწიფე აბუ-
ლისაყ მიცვლილიყო, და მათ შვილთა ყი საქმე მისი გარდა-
ეხადნათ და საგლოველით გამოსულიყვნენ: ახლა ინდისტისა
ხელმწიფემა გარდაიხივა საყელო მამისა და დედისა სიკვდი-
ლისათვის, მიუტირა მისად სამფერვალოდ და უქო ყი ზნე და
ჯომარდობა, სიკეთე, სიუხვე, სიმხნე და მოსამართლეობა: და
თქვა, აჰა ცათა სწორო ტკბილო ხელმწიფე, დაგრჩი ამად პირ-
შავად რომ ვერ მოგისწარ ცოცხალსა, და ვერა გეშახურე
თქვენად შესაფერად, რა ხელმწიფემ მამის ტირილი გაათავა,
ახლა ვეზირის შვილმა დაიმტვრივა თავი და პირი, და გარდა-
იხივა საყელო, დაიგლიჯა თეთრი თმა და წვერი, გარდაიყარა
თავსა ნაცარი და მტვერი, მოთქვა საბრალოდ და საწყლად
ხელმწიფის სიკეთე თქვა: რატომ ათასის წლის წინათ არ ჩა-
გესწრა შენი ვეზირის შვილი ხელმწიფევე, მაღალო ცათა შე-
სწორებულო, უხვო უშურვლად გამცემო, მოსამართლევე მო-
წყალევე, ვინლა დაამშვენებს სახელმწიფოსა, ვის უმსგავსია
შენი მსგავსი სხვას ხელმწიფესა ქვეყანაზედა: შენ განაყენე
ყი დევი და მაცთური ამა ქყანითა: შენ ამოსწყვიტე ზღვაში
ვეშაბი და ნიანგი: შენ დაუმკვიდრე ადამიანთა ქყნა: შენ წა-
ხველ მა ქვეყნისა დამბადებელისა წე, და განისვენებ მას
სკნოსა ნებისაებრ: ვაი დაგრჩი თქვენს უკან ქვეყნის საძაგე-
ლად, რას ვაქნევ თქვენს უკან ამ სოფელს: ვაი აგჩენი მტე-
რი ასეი რომ წინასაებრ ჩემგან სამსახური და მოხმარება
არ გაგეწყობოდა, თურმე მაგიტომ აღარ შეატყობინე შენს
თანამკდარს ვეზირის შვილს, შეეტყო მაგ მტერზედ ჩემგან
მოხმარება არა გაეწყობოდა რა, მაგრამ შენს სიკვდილს წინ
თავს მოვიკლევდიო: მანამდის იცა თავსა ვეზირის შვილმა
რომე ორივე თვალეზი მეტის ტირილით დაუდგეს: და ინდის-
ტნის ხელმწიფესა რომ ასი ყათარი გლახაკთა მისაცემად სა-

ქონელი წამოეღო, იგი გლახათ გაუყო და სულის საქმე ვარა დაიხადა, და მერმე დაჰპატიეეს რვათავე ძმათა ცალცალკე თავთავის სახლში და უაღერსეს, და მიართვეს ფეშქაში მრავალი და წავიდა თავის სახელმწიფოსა:

**აქა ბერძენთ მეფეას მოაგლას, და ასულისაჲ ხელმწიფეას
ასულისაგან გლოვას.**

მერმე მოვიდა საბერძნეთით მეფე ბერძენთა, და ასული აბულისაჲ ხელმწიფისა, და მოიღეს მრავალი განძი, გლახაკთა მისაცემელი, იტირა და იგლოვა ბერძენთა მეფემან, და მისცა კლახაკთა და ულონოთა, და უბრძანა ავედრებდეთო და სულსა მალლისა ხელმწიფისასა: აწე ასულმან იტირა, და მოსტყმიდა საწყლად და საბრალოდ, მისნი ტკბილნი მშობელნი დედმამანი: უწინ მამა იტირა, და მისნი ელვარენი მრავალკეცისა საგოდებელისა მსგავსნი შავნი თმანი დაიგლიჯა და მისნი ვარდისა მსგავსნი ლაწენი, თეთრის ბროლის მსგავსის თითითა და ფრჩხილით დაიხივა, შავისა მელნისა ტბისაგან გუბი ცრემლისა დააყენა: მერმე დედას მოუთქვა, ყნი სიტურფე და სინაზე, დედაჲ ყთა დედოფალთა უსეზთავსო, ყთა ბანოვანთა თავო, სამოთხის ყვავილის მსგავსო სუნ სუნნელობით, შემკობილო, ყთა ულონოთა ობოლთა და ქვრივთა ხელის ამჰყრობელო, ვინდა დაამშვენებს სახელმწიფოსა და სადედოფლოსა, ცხრა შვილი გყავს და მეათე მე ვარ, ყთა შვილთა უარე, ვერა გაამე რა სიცოცხლეშიგა, და ვერა გამსახურე შენდა საკადრად; სააქაოს დაგრჩი პირშავად, და სკნოსა ვერ გარდავიხადე ჩემზედ თქვენის სარჯლის მუქადა: აწე რავექნა საწყალმა და ბედმლაშემა, ამისთანა მოულოდნელი საქმე ვის დამართებია: მამა გიტრო სახელოვანი, თუ დედა პატიოსანი: ვით

მოვიგონოთ თქვენი საკადრისი ქება, ქვეყნის ბრძენთა
 შეკრბენ, მათგანცა ძნიად იქებით თქვენად საკადრადო: რა
 რვათ ხელმწიფეთ თავისი და ასრე შეწუხებით, და სულ დაუ-
 ღებლად მოტირალი ნახეს: მივიდეს და გული დაუდგეს, და
 უთხრეს ჩვენც დიდად გულმტკივნეულად ვართ, მაგრა ღწის
 ბრძანების შეცვლა არ იქმნების: აწ ღწისა მადლი მიეცით
 ჩვენ დაგვიჯერეთ, და პატივი დაგვდევ, ნუ მოიკლავ თავსა
 უებროსა ყმაწვილი ხარ, და ნუ დააქნობ ჯერეთ შენსა კო-
 კობსა ვარდსა გაუფრჩქვენელსაო: დაუჯერა მათა და გარდა-
 უშვა ტირილი, და შეიმოსა ძაძა, და ხანი რამე დაყო სა-
 გლოველსა შა: მერმე საგლოველით გამოიყვანეს ძმათა, და
 ყველამ ცალცალკე დაჰპატიეეს სიძესა და დასა, აღხადეს შავი,
 თვითოს თვეს თვითომ ძმამ არ გამოუშო, და და სიძე, და
 უძღვნეს მრავალი უცხო და უცხო მათი შესაფერი, და გა-
 ნისვენეს: და მერმე ბერძენთ მეფემ რვათავე ხელმწიფეთ კა-
 ცი მიუგზავნა, და შეუთვალა: მე ვიცი რომ ჩემი ჟამი თქვენს
 სახლსა და სახელმწიფოს დაგყოთ ჩვენი თქვენთან ყოფნა
 არ მოგეწყინებათ: მაგრამ საბერძნეთი უპატრონოდ არის და
 ამეშლების ქყანა: ჩვენ ამას ვიაჯთ რომ აღარ დაგვიქიროთ
 და გაგვიშოთო: მათ პასუხი ეს მოახსენეს, დია ღწით ჩვენ
 ჩვენი თავი და საქონელი და მამული თქვენთვის გვინდათ, და
 თქვენის სიამოვნისათვის და რიც გწადდესო იგი ქმენისა:
 გწადდეს კიდევ ხანი დაჰყავით და გწადდეს წაბძანდითო: წა-
 ვიდეს ბერძენთ მეფე და დედოფალი: და ორისა დღისა სა-
 ვალს ხელმწიფენი სიძესა, და დას თან გაჰყვეს, და უალერ-
 სებდენ ერთმანერთსა: მერმე გამოესალმნენ ერთმანერთსა, და
 დაბრუნდენ ხელმწიფენი რვანივე: და იგინი წავიდენ:

დასრულდა აქა ამბავი დიფნის ქალაქისა: ყოველთა ხელ-
 მწიფეთა უზესთავისის ხელმწიფისა, დევთა და ვეშაბთა მპყრო-

ბელისა, ფირმალის ძის აბულისაყისა ხელმწიფისა, ვიფიქრებდა
 ამა უხანოსა სოფლისა, იგინი გარდავიდეს, და გახელმწიფდა
 დიფნისსა, აბულისაყ ხელმწიფის შვილი: რვა, და გაიყვეს
 დიფნისი: და მეცხრე ინდისტანს დაჯდა ხელმწიფედ:

